

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

ΝΟΜΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΕΝΙΑΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΑΣΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΕΤΟΣ: 2016 - 2017

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
της Πελαγίας Πασά του Ευθυμίου
A.M.: 7340010116017

**Οι μεταρρυθμίσεις του γαλλικού Αστικού Κώδικα ως
προς την κατάρτιση και τις προϋποθέσεις του κύρους της
σύμβασης υπό δικαιοσυγκριτική επισκόπηση**

Τριμελής Επιτροπή:

Λεκτ. Οικονομίδου – Πούλου Ελισάβετ (επιβλέπουσα)
Καθ. Αυγουστιανάκης Μιχαήλ
Επ. Καθ. Κονδύλη Ιωάννα

Αθήνα, 2017

Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

ΝΟΜΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

Ενιαίο Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών

Κατεύθυνση: Αστικό Δίκαιο

Πανεπιστημιακό Έτος: 2016-2017

Διπλωματική Εργασία

της Πελαγίας Ε. Πασά

A.M.: 7340010116017

Τίτλος

Οι μεταρρυθμίσεις του γαλλικού Αστικού Κώδικα ως προς την κατάρτιση και τις προϋποθέσεις του κύρους της σύμβασης υπό δικαιοσυγκριτική επισκόπηση

Τριμελής Επιτροπή

Λεκτ. Οικονομίδου – Πούλου Ελισάβετ (επιβλέπουσα)

Καθ. Αυγουστιανάκης Μιχαήλ

Επ. Καθ. Κονδύλη Ιωάννα

Copyright © [Πελαγία Πασά, 2017]

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα.

Οι απόψεις και θέσεις που περιέχονται σε αυτήν την εργασία εκφράζουν τον συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Αθήνα, 2017

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	1
-----------------	----------

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ **Η ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ**

1.Οι διαπραγματεύσεις κατά τον παλαιό C. Civ.	4
--	----------

1.1.	Εισαγωγικές παρατηρήσεις	4
1.2.	Η έννοια των διαπραγματεύσεων	5
1.3.	Τα χρονικά όρια των διαπραγματεύσεων	6
1.3.1.	Η πρόσκληση για έναρξη των διαπραγματεύσεων	6
1.3.1.1.	Η αρχή της συμβατικής ελευθερίας κατά την έναρξη των διαπραγματεύσεων	7
1.3.1.2.	Η υποχρέωση έναρξης ή συνέχισης των διαπραγματεύσεων	8
1.3.2.	Η διεξαγωγή των διαπραγματεύσεων	10
1.3.2.1.	Η υποχρέωση σεβασμού της αρχής της καλής πίστης	10
1.3.2.2.	Η υποχρέωση προς παροχή πληροφοριών	11
1.3.3.	Η διακοπή των διαπραγματεύσεων	13
1.4.	Η ευθύνη από διαπραγματεύσεις	13
1.4.1.	Η αδικοπρακτική φύση της ευθύνης από διαπραγματεύσεις	13
1.4.2.	Η ενδοσυμβατική φύση της ευθύνης από διαπραγματεύσεις	15

2.Οι διαπραγματεύσεις κατά τον νέο C. Civ	17
--	-----------

2.1.	Εισαγωγικές παρατηρήσεις	17
2.2.	Οι βασικές ρυθμίσεις	18
2.3.	Ειδικά η γενική υποχρέωση προς παροχή πληροφοριών	20

3.Η σύναψη της σύμβασης κατά τον παλαιό C. Civ.: Πρόταση και αποδοχή	23
---	-----------

3.1.	Εισαγωγικές παρατηρήσεις	23
------	--------------------------	----

3.2.	Η πρόταση για σύναψη της σύμβασης	24
3.3.	Η αποδοχή της πρότασης	27
4.	Η σύναψη της σύμβασης κατά τον νέο C. Civ.: Πρόταση και αποδοχή	29
4.1.	Εισαγωγικές παρατηρήσεις	29
4.2.	Η πρόταση	29
4.3.	Η αποδοχή	31
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ ΤΟ ΚΥΡΟΣ ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ		
5.	Οι προϋποθέσεις του κύρους της σύμβασης κατά τον παλαιό C. Civ.	33
5.1.	Εισαγωγικές παρατηρήσεις	33
5.2.	Η συναίνεση	33
5.2.1.	Εισαγωγικές παρατηρήσεις	33
5.2.2.	Τα ελαττώματα της βουλήσεως	34
5.2.2.1.	Η πλάνη	34
5.2.2.1.1.	Εισαγωγικές παρατηρήσεις	34
5.2.2.1.2.	Η πλάνη - εμπόδιο	36
5.2.2.1.3.	Η πλάνη που οδηγεί σε ακυρότητα της σύμβασης	37
5.2.2.1.4.	Η επουσιώδης πλάνη	39
5.2.2.1.5.	Οι έννομες συνέπειες	40
5.2.2.2.	Η απάτη	41
5.2.2.2.1.	Εισαγωγικές παρατηρήσεις	41
5.2.2.2.2.	Οι προϋποθέσεις εφαρμογής	42
5.2.2.2.3.	Οι έννομες συνέπειες	44
5.2.2.3.	Η απειλή	45
5.2.2.3.1.	Εισαγωγικές παρατηρήσεις	45
5.2.2.3.2.	Οι προϋποθέσεις εφαρμογής	46
5.2.2.3.3.	Οι έννομες συνέπειες	48
5.2.2.4.	Η ζημία λόγω της ανισορροπίας μεταξύ παροχής και αντιπαροχής – η «lésion»	48

5.3.	Η δικαιοπρακτική ικανότητα	49
5.3.1.	Εισαγωγικές παρατηρήσεις	49
5.3.2.	Η ανικανότητα χρήσης ενός δικαιώματος	51
5.3.3.	Η ανικανότητα άσκησης ενός δικαιώματος	51
5.4.	Το αντικείμενο της σύμβασης	53
5.4.1.	Ορολογικές παρατηρήσεις	53
5.4.2.	Τα χαρακτηριστικά του αντικειμένου της σύμβασης	54
5.5.	Η νόμιμη Αιτία	58
5.5.1.	Η σημασία της νόμιμης αιτίας	58
5.5.2.	Η νόμιμη αιτία της υποχρέωσης	59
5.5.3.	Η νόμιμη αιτία της σύμβασης	63
5.6.	Η συμμόρφωση στην δημόσια τάξη και τα χρηστά ήθη	64
5.6.1.	Εισαγωγικά	64
5.6.2.	Τα χρηστά ήθη	65
5.6.3.	Η δημόσια τάξη	66
5.7.	Ο τύπος της σύμβασης	67
5.7.1.	Εισαγωγικά	67
5.7.2.	Οι τυπικές συμβάσεις	68
5.7.3.	Οι συμβάσεις που απαιτούν διατυπώσεις	69
6.Οι προϋποθέσεις του κύρους της σύμβασης κατά τον νέο C. Civ.		70
6.1.	Εισαγωγικές παρατηρήσεις	70
6.2.	Η συναίνεση	71
6.2.1.	Εισαγωγικές παρατηρήσεις	71
6.2.2.	Τα ελαττώματα της δήλωσης βουλήσεως	71
6.2.2.1.	Εισαγωγικές παρατηρήσεις	71
6.2.2.2.	Η πλάνη	72
6.2.2.3.	Η απάτη	74
6.2.2.4.	Η απειλή	75
6.2.2.5.	Η ζημία λόγω της ανισορροπίας μεταξύ παροχής και αντιπαροχής – η «lésion»	77
		vii

6.3.	Η δικαιοπρακτική ικανότητα	78
6.4.	Το περιεχόμενο της σύμβασης	80
6.4.1.	Εισαγωγικές παρατηρήσεις	80
6.4.2.	Το αντικείμενο της σύμβασης	80
6.4.3.	Η νόμιμη αιτία	83
6.5.	Ο τύπος της σύμβασης	85
6.5.1.	Εισαγωγικές παρατηρήσεις	85
6.5.2.	Ο κανόνας και οι εξαιρέσεις του άρθρου 1172 C. Civ.	85
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ		
Η ΕΛΛΕΙΨΗ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ ΤΩΝ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΩΝ ΤΟΥ ΚΥΡΟΥΣ ΤΗΣ		
ΣΥΜΒΑΣΗΣ		
7.Κατά τον παλαιό C. Civ.		87
7.1.	Η ακυρότητα	87
7.1.1.	Οι διακρίσεις της ακυρότητας	87
7.1.2.	Η επικύρωση - επιβεβαίωση της σύμβασης	89
7.1.3.	Η παραγραφή	90
7.1.4.	Έννομες συνέπειες κήρυξης της ακυρότητας	92
8.Κατά τον νέο C. Civ.		93
8.1.	Εισαγωγικές παρατηρήσεις	93
8.2.	Η ακυρότητα	93
8.3.	Η «caducité»	97
Τελικές παρατηρήσεις		100
Βιβλιογραφία		135

Κυριότερες Συντομομορφές

ΑΚ	Αστικός Κώδικας
ΑΠ	Άρειος Πάγος
αρ.	Αριθμός
Αρμ	Αρμενόπουλος
ΕδικΠολ	Επιθεώρηση Δικαίου Πολυκατοικίας
ΕλλΔνη	Ελληνική Δικαιοσύνη
Εφ	Εφετείο
ΝοΒ	Νομικό Βήμα
ΝΟΜΟΣ	Ηλεκτρονική Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών
σχ.	Σχόλιο
τελ. επ.	τελευταία επίσκεψη
υποσημ.	υποσημείωση
ΧρΙΔ	Χρονικά Ιδιωτικού Δικαίου
Ass. Plén	Assemblée plénière
Bull.	Bulletin
Bull. civ.	Bulletin des arrêts de chambres civiles de la Cour de cassation
CA	Cour d'Appel
Cass. com.	Cour de cassation chambre commerciale
Cass. soc.	Cour de cassation chambre sociale
chron.	Chronique
Civ 1 ^{re}	Première chambre civile de la Cour de cassation
Civ 2 ^{ème}	Deuxième chambre civile de la Cour de cassation
Civ 3 ^{ème}	Troisième chambre civile de la Cour de cassation
C. Civ.	Code Civil
coll.	collection
Contra	solution contraire
D.	Recueil Dalloz

Infra	Βλ. παρακάτω
IR	Information rapide
JCP	Juris-Classeur Périodique
LGDJ	Librairie générale de droit et de jurisprudence
PUAM	Presse Universitaire d’Aix-Marseille
PUF	Presses universitaires de France
Op. cit.	Opere citato
Rev. trim. dr. civ.	Revue trimestrielle de droit civil
Req.	Chambre des requêtes de la cour de cassation
R.J.	Revue de la recherche juridique
RJT	Revue Juridique Themis
RTD civ.	Revue Trimestrielle de Droit civil
S.	Recueil Sirey
somm.	Sommaire
Supra	Βλ. παραπάνω
vol.	volume

Εισαγωγή

Στο πλαίσιο της κοινωνικής ζωής, οι ανθρώπινες σχέσεις θα ήταν αδιανόητες χωρίς την ύπαρξη των συμβάσεων. Οι συμβάσεις απασχολούν το δίκαιο ήδη από τους ρωμαϊκούς χρόνους και αποτελούν αναπόσπαστο μέρος όλων των κλάδων του. Επομένως, η ρύθμιση των κανόνων, οι οποίοι διέπουν τις συμβατικές σχέσεις, αποτελούσε ανέκαθεν έναν από τους βασικούς στόχους του δικαίου, ιδίως του Αστικού, το οποίο ρυθμίζει εν γένει τις ιδιωτικές σχέσεις μεταξύ των προσώπων.

Ιστορικά, όσον αφορά τον γαλλικό Αστικό Κώδικα, τον «*Code Civil des français*», μπορεί εισαγωγικά να αναφερθεί ότι η δημιουργία του, ήτοι η κωδικοποίησή των νομοθετημάτων που ρύθμιζαν τις ιδιωτικές σχέσεις, απασχόλησε ήδη από τον 15^ο αι. τη γαλλική Βασιλική Οικογένεια. Υπό την αιγίδα, όμως, του Ναπολέοντα Βοναπάρτη, ο οποίος συνεκάλεσε επιτροπή διακεκριμένων νομικών την 12^η Αυγούστου 1800, τέθηκε εν τέλει σε ισχύ το 1804 ο γαλλικός Αστικός Κώδικας, ο οποίος αποκαλείται και «*Ναπολεόντειος Κώδικας*», ήτοι «*Code Napoléon*». Κατά την διάρκεια του 19^{ου} αι. ο εν λόγω Κώδικας δοξάστηκε ως το πιο άρτιο νομοθέτημα¹.

Ωστόσο, ιστορικές, πολιτικές καθώς και κοινωνικές εξελίξεις ανέδειξαν τις νομοθετικές ατέλειες και τα κενά του Αστικού Κώδικα, ο οποίος αδυνατούσε να αντεπεξέλθει επαρκώς στα ανακύπτοντα ζητήματα, με αποτέλεσμα να καταστεί επιτακτική η επίλυσή τους τόσο από την θεωρία όσο και από την νομολογία. Ο Αστικός Κώδικας, όσον αφορά το δίκαιο των συμβάσεων, το οποίο αποτελεί το αντικείμενο της παρούσης μελέτης, έχρηζε αναθεώρησης προκειμένου να ανταποκρίνεται στις εξελίξεις αυτές. Επιπροθέτως, στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο «*Code Civil des français*» όφειλε να γίνει περισσότερο ανταγωνιστικός και προσιτός ενόψει των κοινωνικών και οικονομικών απαιτήσεων της ενιαίας αγοράς και εν γένει του 21^{ου} αι.

Οι ως άνω περιγραφόμενοι λόγοι οδήγησαν στον εκσυγχρονισμό του Αστικού Κώδικα και την αναθεώρηση του δικαίου των συμβάσεων με το Προεδρικό Διάταγμα της 10^{ης} Φεβρουαρίου 2016. Το εν λόγω διάταγμα έλαβε το φως της δημοσιότητας την 11^η Φεβρουαρίου 2016 και αφορά τις συναφθείσες συμβάσεις μετά την 1^η Οκτωβρίου του ιδίου έτους². Προσετέθησαν αρκετές διατάξεις προκειμένου να καλυφθούν τα κενά, ενώ αφαιρέθηκαν άλλες οι οποίες δεν ανταποκρίνονταν πλέον στις σημερινές ανάγκες. Ακόμη και οι ρυθμίσεις, οι οποίες δεν τροποποιήθηκαν επί της ουσίας, αναδιατυπώθηκαν προκειμένου να είναι περισσότερο

¹ J. HILAIRE, «Les origines du code civil» στο *Académie des Sciences et Lettres de Montpellier*, 2004.1

² Γαλλικό νομοθέτημα: Ordonnance n°2016-131 du 10 février 2016

κατανοητές και ακριβείς. Νομοτεχνικά, οι αλλαγές που έλαβαν χώρα στο δίκαιο των συμβάσεων δεν επηρέασαν τη δομή του Αστικού Κώδικα, ο οποίος διατηρεί την ισχύουσα μορφή του. Ωστόσο, όσον αφορά συγκεκριμένα το δίκαιο των συμβάσεων, η εσωτερική διάρθρωση των άρθρων αλλάζει, εκσυγχρονίζεται και μορφοποιείται με τέτοιο τρόπο ώστε να υπάρχει καλύτερη συνοχή μεταξύ των διατάξεων, γεγονός το οποίο διευκολύνει το έργο της ερμηνείας του.

Η παρούσα μελέτη έχει ως στόχο να παρουσιάσει το νομοθετικό καθεστώς, το οποίο διέπει το γαλλικό δίκαιο των συμβάσεων, πριν και μετά την τροποποίησή του με το Προεδρικό διάταγμα της 10^{ης} Φεβρουαρίου 2016 και να το εξετάσει δικαιοσυγκριτικά με τις ισχύουσες στο ελληνικό δίκαιο ρυθμίσεις. Πιο συγκεκριμένα, η παρουσίαση θα επικεντρωθεί στο στάδιο της κατάρτισης της σύμβασης, ήτοι θα αναλυθεί το προσυμβατικό στάδιο, οι προϋποθέσεις του κύρους της σύμβασης καθώς και οι έννομες συνέπειες της παραβίασης των κανόνων αυτών. Ποιούς κανόνες εφήρμοξε ο δικαστής προκειμένου να ρυθμίζει τα ανακύπτοντα ζητήματα γύρω από τις συμβάσεις πριν την τροποποίηση του Κώδικα; Με ποιο τρόπο καλύφθηκαν οι ατέλειες και τα κενά του; Τι αποτέλεσε τη βάση των νέων διατάξεων και τι ρόλο ανέλαβε η θεωρία και η νομολογία;

Μέσα από την ανάλυση που θα ακολουθήσει θα επιχειρηθεί να δοθεί απάντηση στα ανωτέρω ερωτήματα. Πιο συγκεκριμένα, η παρούσα μελέτη δεν έχει αμιγώς περιγραφικό χαρακτήρα αλλά αντιθέτως μέσα από την κριτική ανάλυση που ακολουθεί θα φωτισθούν οι βασικές αρχές που διέπουν το γαλλικό δίκαιο των συμβάσεων και θα αναδειχθεί ο ρόλος της νομολογίας, ιδίως εκείνης του Ανωτάτου Ακυρωτικού, το οποίο προσπάθησε να δώσει λύση σε όλα εκείνα τα ζητήματα τα οποία δεν έλαβε υπόψιν του ο Γάλλος νομοθέτης του 1804, είτε διότι προέκυψαν μετά την θέσπιση του Κώδικα είτε επειδή δεν είχε κριθεί αναγκαίο να ρυθμιστούν εκείνη την εποχή. Θα γίνει δε άμεσα αντιληπτό ότι η πλειονότητα των νέων διατάξεων αποτυπώνει τα διδάγματα της νομολογίας, χωρίς, ωστόσο, να επισκιάζεται ο ρόλος της θεωρίας στην διαμόρφωση των κανόνων αυτών. Επομένως, θα καταστεί σαφές ότι ο νέος Αστικός Κώδικας συνδυάζει τις παραδοσιακές αρχές του γαλλικού δικαίου των συμβάσεων, όπως είναι η αρχή της συμβατικής ελευθερίας και η αρχή της καλής πίστης, δίνει νομικό πλέον υπόβαθρο σε σημαντικές αποφάσεις του Ανωτάτου Ακυρωτικού ενώ καινοτομεί σε ορισμένα σημεία ώστε να ανταποκριθεί στις σημερινές απαιτήσεις.

Η παρούσα μελέτη διακρίνεται σε τρία κεφάλαια. Το κάθε κεφάλαιο διακρίνεται περαιτέρω σε ενότητες, οι οποίες περιλαμβάνουν για το κάθε ειδικότερο θέμα την εξέταση του παλαιού και του νέου νομικού καθεστώτος, ώστε να είναι δυνατή αφενός η άμεση κατανόηση και σύνδεση των παλαιών με τις νέες ρυθμίσεις και αφετέρου να γίνει ολοκληρωμένη η παρουσίαση της κάθε ενότητας. Η δικαιοσυγκριτική επισκόπηση θα λάβει χώρα κατά κανόνα

κατά την εξέταση των νέων ρυθμίσεων ώστε η σύνδεση μεταξύ των δύο δικαίων να γίνει στο ισχυόν νομοθετικό καθεστώς.

Πιο συγκεκριμένα, το πρώτο κεφάλαιο, με τίτλο «*η κατάρτιση της σύμβασης*» περιλαμβάνει το στάδιο των διαπραγματεύσεων και το στάδιο της σύναψης της σύμβασης, ήτοι την πρόταση και την αποδοχή της, ενώ το δεύτερο κεφάλαιο, με τίτλο «*το κύρος της σύμβασης*» επικεντρώνεται στην εξέταση των προϋποθέσεων του κύρους της, όπως οι τελευταίες προσδιορίζονται στον γαλλικό Αστικό Κώδικα. Το τελευταίο κεφάλαιο, με τίτλο «*η έλλειψη της συνδρομής των προϋποθέσεων του κύρους*» αναφέρεται στις έννομες συνέπειες παραβίασης των κανόνων αυτών, ήτοι στην ακυρότητα και την «*caducité*», τη δυνατότητα ίασης και επικύρωσής τους καθώς και τον θεσμό της παραγραφής. Στο τέλος της παρούσης μελέτης, παρατίθενται δυο παραρτήματα. Στο πρώτο παράρτημα περιλαμβάνεται ένας πίνακας αντιστοιχίας των παλαιών και των νέων άρθρων, όσον αφορά το δίκαιο των συμβάσεων, σε ελεύθερη απόδοση στα ελληνικά. Ο πίνακας αυτός, πέρα από τα αναλυόμενα στην παρούσα μελέτη άρθρα, περιλαμβάνει και τις διατάξεις εκείνες, οι οποίες παρ' όλο που δεν αναφέρονται εν προκειμένω, αποτελούν μέρος του Αστικού Κώδικα και συμβάλλουν στην κατανόηση των κρίσιμων υπό εξέταση άρθρων. Τέλος, το δεύτερο παράρτημα περιλαμβάνει τον πίνακα νομολογίας, τόσο της ελληνικής όσο και της γαλλικής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Η ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ

1. Οι διαπραγματεύσεις κατά τον παλαιό C. Civ.

1.1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Ο Γάλλος νομοθέτης του 1804 δεν συμπεριέλαβε στον Αστικό Κώδικα διατάξεις, ο οποίες να έχουν ως αντικείμενο ρύθμισης το στάδιο των διαπραγματεύσεων. Ως εκ τούτου, η νομολογία και η θεωρία ανέλαβαν το έργο της ρύθμισης του σταδίου αυτού καθιερώνοντας κανόνες, που απέρρεαν από τις παραδοσιακές αρχές που διέπουν το γαλλικό δίκαιο των συμβάσεων. Προτού, όμως, γίνει λόγος για το πρωταρχικό αυτό στάδιο των διαπραγματεύσεων, καθίσταται σκόπιμο να δοθεί ο ορισμός της έννοιας της «σύμβασης», ως κεντρικού σημείου αναφοράς στο ενοχικό δίκαιο, όπως αυτός αποτυπώνεται στον εν λόγω Κώδικα.

Ως «σύμβαση», λοιπόν, σύμφωνα με τη διάταξη του παλαιού άρθρου 1101 C. Civ. οριζόταν «η συμφωνία δυνάμει της οποίας ένα ή περισσότερα πρόσωπα αναλαμβάνουν υποχρέωση για παροχή, πράξη ή παράλειψη απέναντι σε ένα ή περισσότερα άτομα»³. Όπως σε όλα τα νομικά συστήματα, έτσι και στο γαλλικό, από τον ορισμό αυτό προκύπτει ότι θεμελιώδες χαρακτηριστικό μιας σύμβασης είναι η ύπαρξη μιας συμφωνίας⁴, η οποία έχει ως μοναδικό στόχο την γένεση συγκεκριμένων υποχρεώσεων. Στο σημείο, λοιπόν, αυτό είναι σημαντικό να γίνει μια επισήμανση όσον αφορά την εννοιολογική διάκριση της «σύμβασης» από την «συνθήκη»⁵. Ο όρος της «συνθήκης» ήταν πιο γενικός και περιελάμβανε κάθε είδους συμφωνία, η οποία είχε ως στόχο την παραγωγή εννόμων συνεπειών. Με άλλα λόγια, όλες οι «συμβάσεις» θεωρούνταν «συνθήκες», αλλά το αντίστροφο δεν ίσχυε, καθώς υπήρχαν «συνθήκες» που δεν

³ Ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου, η οποία παρασχέθηκε από τους διδάσκοντες στο πλαίσιο του υποχρεωτικού μεταπτυχιακού σεμιναρίου «Η ανώμαλη εξέλιξη των συμβάσεων υπό δικαιοσυγκριτική επισκόπηση», της κατεύθυνσης Αστικού Δικαίου του Ενιαίου ΠΜΣ της Νομικής Σχολής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Παλαιό γαλλικό άρθρο **1101 C. Civ.**: «**Art. 1101:** *Le contrat est une convention par laquelle une ou plusieurs personnes s'obligent, envers une ou plusieurs autres, à donner, à faire ou à ne pas faire quelque chose*».

⁴ J. SCHMIDT, «La période précontractuelle en droit français», στο *Revue internationale de droit compare, études de droit contemporain*, 42.2(Avril-juin)1990.545, περαιτέρω παραπομπή στους R. SCHLESINGER κ.ά., *Formation of Contracts. A Study of the Common Core of Legal Systems*, τ. 1, 1968, Gen. Rep., σελ. 18 επ. και A. T. VON MEHREN, «General View of Contract», στο *International Encyclopaedia of Comparative Law*, τ. 7, 1982, κεφ. 1, σελ. 3 επ. Ωστόσο, δεν είναι κάθε συμφωνία σύμβαση: για να είναι σύμβαση πρέπει να βρίσκεται «εντός του νομικού συστήματος» και δεν μπορεί να βρίσκεται εκτός του δικαίου, στην σφαίρα των σχέσεων της απλής φιλοφροσύνης, για παράδειγμα: J. CARBONNIER, *Flexible droit*, 6e éd., LGDJ, 1988, σελ. 20 επ..

⁵ Μετάφραση του γαλλικού όρου «convention», P. MALIACAS, «*Dictionnaire des termes et expressions juridiques, Français – Grec, Γαλλοελληνικό λεξικό νομικών όρων*», vol. I, Athènes 2007, σελ. 620.

γεννούσαν υποχρεώσεις αλλά αντίθετα τις μετέθεταν ή ακόμη τις καταργούσαν⁶. Ωστόσο, στην πράξη οι έννοιες συνήθως αναφέρονταν αδιακρίτως⁷.

Στον παρόν κεφαλαίο, σε πρώτο στάδιο θα δοθεί ο ορισμός του σταδίου των διαπραγματεύσεων, θα παρουσιαστούν τα χρονικά όρια του σταδίου αυτού, ενώ παράλληλα θα αναλυθούν οι διέποντες το στάδιο αυτό κανόνες, όπως αυτοί διαμορφώθηκαν από τη θεωρία και τη νομολογία, οι οποίοι στόχευαν στην επίλυση των ανακύπτοντων ζητημάτων. Τέλος, θα γίνει λόγος για την ευθύνη, η οποία γεννάται στο πρόσωπο του παραβιάζοντος τους εν λόγω κανόνες, για την νομική της φύση καθώς επίσης και για τις έννομες συνέπειές της.

1.2. Η έννοια των διαπραγματεύσεων

Εισερχόμενη, τώρα, στο υπό εξέταση ζήτημα, η σύμβαση, όπως προαναφέρθηκε, είναι μια συμφωνία, ήτοι αποτελείται από την σύμπτωση δύο τουλάχιστον δηλώσεων βουλήσεως, με δεσμευτικό περιεχόμενο. Τις περισσότερες φορές η διαδικασία αυτή γίνεται στιγμιαία, με το ένα μέρος να προτείνει την σύναψη της σύμβασης με ένα συγκεκριμένο περιεχόμενο και το άλλο μέρος να αποδέχεται την πρόταση αυτή. Ενδέχεται, όμως, ανάλογα με την σπουδαιότητα της σύμβασης, πριν την σύναψή της να λάβει χώρα μια χρονική περίοδος, κατά την οποία τα μέρη να οφείλουν να διαπραγματευτούν τους όρους και το περιεχόμενό της προκειμένου να καταλήξουν σε συμφωνία.

Αυτή η περίοδος, χαρακτηριζόμενη στο γαλλικό δίκαιο ως «προσυμβατική περίοδος»⁸, δεν ρυθμιζόταν, όπως προαναφέρθηκε, ρητά στον παλαιό γαλλικό Code Civil. Παρά την έλλειψη ρητών διατάξεων που να ρυθμίζουν την εν λόγω προσυμβατική περίοδο, η τελευταία ήταν ανέκαθεν πλούσια από έννομες συνέπειες⁹.

Πιο συγκεκριμένα, ως περίοδος διαπραγματεύσεων, σύμφωνα με τον ορισμό του François Terré, νοείται **«η διερευνητική περίοδος κατά την οποία οι μελλοντικοί συμβαλλόμενοι ανταλλάσσουν τις απόψεις τους, διατυπώνουν και συζητούν τις προτάσεις τις οποίες υποβάλλουν ο ένας στον άλλο με σκοπό να καθορίσουν το περιεχόμενο της σύμβασης,**

⁶ A. BENABENT, *Droit civil – les obligations*, 6e éd, Montchrestien, 1997, σελ. 10, αρ. 13· J. CARBONNIER, *Droit Civil*, vol. II, 1er, PUF «Quadrige», 2004, σελ. 1942, αρ. 930.

⁷ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 10, αρ. 13.

⁸ Ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου «periode precontractuelle».

⁹ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 1961.

χωρίς να είναι βέβαιοι για την σύναψή της»¹⁰. Κατά την περίοδο, λοιπόν, αυτή τα μέρη διαπραγματεύονται τους όρους της σύμβασης, συζητούν και εκφράζουν τις απόψεις τους προκειμένου να αποφασίσουν αν θα συνάψουν την υπό διαπραγμάτευση σύμβαση ή αν θα διακόψουν τις διαπραγματεύσεις.

1.3. Τα χρονικά όρια των διαπραγματεύσεων

Οι διαπραγματεύσεις είχαν αρχή, μέση και τέλος. Κατ' αρχάς, το ένα μέρος εξέφραζε σε ένα ή περισσότερα άτομα την βούλησή του να εισέλθει στο στάδιο των διαπραγματεύσεων με πιθανό το ενδεχόμενο να συναφθεί μια σύμβαση. Οι ενδιαφερόμενοι έρχονταν σε διαπραγμάτευση με αμοιβαία ανταλλαγή προτάσεων και απόψεων, χωρίς κατ' αρχήν να δεσμεύονται να έλθουν σε συμφωνία. Διείπτο, λοιπόν, όλο το στάδιο των διαπραγματεύσεων κατ' αρχήν από την συμβατική ελευθερία. Ωστόσο, η ελευθερία αυτή δεν ήταν απόλυτη, αλλά αντιθέτως τα μέρη όφειλαν να τηρούν ορισμένες υποχρεώσεις, η μη τήρηση των οποίων γεννούσε υπό προϋποθέσεις την ευθύνη τους. Οι διαπραγματεύσεις σε τελευταίο στάδιο ενδέχεται είτε να οδηγήσουν στην σύναψη μιας «προσύμβασης»¹¹ ή ακόμη και της τελικής σύμβασης είτε να αποδειχθούν ατελέσφορες και να οδηγήσουν στην διακοπή τους ή ακόμη και να διακοπούν αιφνιδίως από το ένα μόνο μέρος. Τα ερωτήματα που είχαν γεννηθεί στο σημείο αυτό ήταν κατά κύριο λόγο ποιο, νομικό καθεστώς εφαρμόζοταν κατά το στάδιο αυτό των διαπραγματεύσεων, ελλείπει νομοθετικών ρυθμίσεων, και ποιες ήταν οι πιθανές έννομες συνέπειες παραβίασης των διεπουσών τις διαπραγματεύσεις κανόνων.

1.3.1. Η πρόσκληση για έναρξη των διαπραγματεύσεων

Οι διαπραγματεύσεις, λοιπόν, ξεκινούσαν από την προσφορά ή πρόσκληση ενός προσώπου προς έναν ή περισσότερους άλλους προκειμένου να ανταλλάξουν πληροφορίες και να διερευνήσουν την δυνατότητα σύναψης μιας σύμβασης. Αυτή η προσφορά ή πρόσκληση

¹⁰ F. TERRÉ/ PH. SIMPLER/ Y. LEQUETTE, *Droit civil – Les obligations*, 9e éd., Dalloz, 2005, coll. « précis », σελ. 185, αρ. 184, ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «*la période exploratoire durant laquelle les futurs contractants échangent leurs points de vue, formulent et discutent les propositions qu'ils font mutuellement afin de déterminer le contenu du contrat, sans être pour autant assurés de le conclure*».

¹¹ Μετάφραση του γαλλικού όρου «*avant-contrat*», P. MALIACAS, *op. cit.*, vol. I, σελ. 605.

μπορούσε να απευθύνεται σε έναν συγκεκριμένο παραλήπτη ή σε μια λιγότερο ή περισσότερο ευρεία ομάδα ανθρώπων, να είναι γραπτή ή προφορική και μπορούσε να λάβει διάφορες μορφές, όπως αγγελίες, διαφημίσεις, μενού εστιατορίων κ.α.. Στόχος της πρόσκλησης ήταν η έναρξη των διαπραγματεύσεων και ως εκ τούτου η πρόσκληση αυτή έπρεπε να διακρίνεται από την πρόταση για σύναψη της σύμβασης¹².

Η πρόταση για σύναψη της σύμβασης, η οποία εξέφραζε την βούληση του προτείνοντος να δεσμευτεί δικαιοπρακτικά, έπρεπε να περιλαμβάνει όλα τα απαραίτητα στοιχεία, ώστε με μόνη την αποδοχή της να επιτυγχάνεται η σύναψη της προτεινόμενης σύμβασης¹³. Με άλλα λόγια, η πρόταση έπρεπε να είναι «ακριβής» και «σταθερή» προκειμένου να δεσμεύει τον προτείνοντα αυτήν, ενώ εάν έλλειπε ένα από τα δύο αυτά χαρακτηριστικά, τότε η πρόταση αυτή ήταν μια απλή πρόσκληση για έναρξη των διαπραγματεύσεων¹⁴. Έτσι, όταν μια πρόταση περιελάμβανε όλα τα απαραίτητα στοιχεία που απαιτούνταν για την σύναψη της σύμβασης, τότε ακόμη κι αν εκδηλωνόταν στο ευρύ κοινό λ.χ. μέσω μιας αγγελίας, τότε υπήρχε πρόταση για σύναψη της σύμβασης και όχι πρόσκληση για έναρξη των διαπραγματεύσεων, με εξαίρεση τις προσωποπαγείς συμβάσεις¹⁵. Είναι σημαντικό να γίνει κατανοητό ότι ο προσκαλών σε έναρξη των διαπραγματεύσεων είχε ως στόχο να εξεύρει τις πιθανότητες να διαπραγματευτεί τους όρους μιας σύμβασης, χωρίς, όμως, ακόμη να έχει εκφράσει την βούλησή του να δεσμευτεί¹⁶. Οι διαπραγματεύσεις που διεξάγονταν αποδίδονται στα γαλλικά με τον όρο «*pourparles*»¹⁷. Η διάκριση, λοιπόν, μεταξύ πρόσκλησης και πρότασης για σύναψη σύμβασης ήταν σημαντική ως προς τις έννομες συνέπειες που συνεπάγονταν καθώς ανάλογα με τον χαρακτηρισμό τους, οι έννομες αυτές συνέπειες ποίκιλαν.

1.3.1.1. Η αρχή της συμβατικής ελευθερίας κατά την έναρξη των διαπραγματεύσεων

Η περίοδος, λοιπόν, αυτή, η οποία προηγείται της σύναψης της σύμβασης, διέπεται, κατ' αρχήν, από την συμβατική ελευθερία, η οποία περιελάμβανε την ελευθερία σύναψης σύμβασης, την ελευθερία επιλογής του αντισυμβαλλομένου καθώς και την ελευθερία διαμόρφωσης του

¹² Ph. MALAURIE/ L. AYNES/ Ph. STOFFEL-MUNCK, *Droit civil, Les obligations*, 2e éd., Defrénois, 2005, σελ. 229, αρ. 464 με περαιτέρω παραπομπή στους A. COHÉRIER, *Des obligations naissant des pourparles préalables à la formation des contrats*, Thèse, Paris, 1939 και B. LASSALLE, «Les pourparlers», *RJ*, 1994.825.

¹³ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 43, αρ. 57.

¹⁴ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 43, αρ. 57.

¹⁵ Η διάκριση θα γίνει περισσότερο εμφανής *infra* 3.2.

¹⁶ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 44, αρ. 57.

¹⁷ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 44, αρ. 57.

περιεχομένου της¹⁸. Τα μέρη, λοιπόν, στο πλαίσιο της συμβατικής ελευθερίας μπορούσαν να επιλέξουν εάν θα εισέλθουν στο στάδιο των διαπραγματεύσεων, εάν θα τις συνεχίσουν καθώς επίσης και εάν θα τις διακόψουν. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η τυχόν διακοπή των διαπραγματεύσεων από το ένα μέρος ήταν κατ' αρχήν ελεύθερη. Ωστόσο, η ακώλυτη άσκηση της ελευθερίας αυτής ενδέχεται να προκαλέσει βλάβη στο άλλο μέρος, το οποίο θα υποχρεούταν να στερηθεί τα αναμενόμενα οφέλη από την προτεινόμενη σύμβαση και να απολέσει το κόστος στο οποίο είχε ήδη υποβληθεί για την διεξαγωγή των διαπραγματεύσεων¹⁹. Επιπροσθέτως, ήταν πιθανό, όταν είχε ήδη συναφθεί η σύμβαση, να παρουσιαστούν προβλήματα κατά την εκτέλεσή της, τα οποία είχαν την πηγή τους σε κάποιο σφάλμα που έλαβε χώρα κατά το προσυμβατικό στάδιο, καθιστώντας εκ του λόγου αυτού επιτακτική την ανάγκη να ανατρέξει ο δικαστής στην γέννηση της σύμβασης προκειμένου να καταφέρει να επιλύσει τα ανακύπτοντα αυτά προβλήματα²⁰. Αυτοί, λοιπόν, είναι μερικοί από τους λόγους που κατέστησαν αναγκαία την ρύθμιση του εν λόγω σταδίου από τη νομολογία και τη θεωρία, παρά την έλλειψη νομοθετικών ρυθμίσεων.

1.3.1.2. Η υποχρέωση έναρξης ή συνέχισης των διαπραγματεύσεων

Όσον αφορά, λοιπόν, την έναρξη των διαπραγματεύσεων, ήτοι την πρόσκληση για διαπραγμάτευση, αυτή ήταν κατ' αρχήν ελεύθερη υπό την έννοια ότι αφενός ο προσκαλέσας εκδήλωνε απλώς την βούλησή του να συζητήσει τους όρους μια πιθανής μελλοντικής σύμβασης και αφετέρου το πρόσωπο ή τα πρόσωπα στα οποία απευθυνόταν η πρόσκληση μπορούσαν να αρνηθούν. Ωστόσο, όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, η ελευθερία δεν ήταν απεριόριστη.

Όταν το στάδιο των διαπραγματεύσεων είχε μεγάλη διάρκεια, ήταν σύνηθες στην πράξη να συνάπτονται κάποιες «προσυμβάσεις», με τις οποίες τα μέρη συμφωνούσαν να οργανώσουν την πορεία των διαπραγματεύσεων²¹, χωρίς ωστόσο να δεσμεύονται να συνάψουν την τελική σύμβαση. Υπήρχαν, λοιπόν, προσυμβάσεις, οι οποίες είχαν ως αντικείμενο είτε την ομαλή

¹⁸ Cl. POITEVIN, *L'avant-contrat en droit des contrats d'auteur*, Thèse, Université d'Avignon, 2011, σελ. 46-47, αρ. 65 με περαιτέρω παραπομπή στους D. MAZEAUD, «Mystères et paradoxes de la période précontractuelle» στο *Mélanges offerts à J. Ghestin, Le contrat au début du XXIe siècle*, LGDJ, 2001, σελ. 641 και F. TERRE, P. SIMLER et Y. LEQUETTE, *Droit civil, Les obligations*, 10ème éd., Dalloz, coll. «Précis», 2009, σελ. 31, αρ. 22.

¹⁹ J. SCHMIDT, *op. cit.*, σελ. 546.

²⁰ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 1963, αρ. 939.

²¹ Ch. LARROUMET, *Droit Civil, Les Obligations, Le Contrat*, vol. 3, 3e éd., Economica, 1996, σελ. 262, αρ. 290.

διεξαγωγή των διαπραγματεύσεων είτε την δέσμευση για σύναψη της τελικής σύμβασης²², από τις οποίες ενδιαφέρον παρουσιάζουν, εν προκειμένω, οι πρώτες. Πιο συγκεκριμένα, ενδιαφέρουσα ήταν η περίπτωση της «*επιστολής προθέσεως*»²³. Ως επιστολή προθέσεως ορίζεται το έγγραφο με το οποίο οι μελλοντικοί συμβαλλόμενοι εκφράζουν το ενδιαφέρον τους να συναφθεί μια σύμβαση, τουλάχιστον να ξεκινήσουν ή να συνεχιστούν οι διαπραγματεύσεις και στο οποίο δεν περιλαμβάνονται τα βασικά στοιχεία της²⁴. Σύμφωνα με την νομολογία η επιστολή προθέσεως μπορούσε να δεσμεύει τον συντάκτη του είτε να ξεκινήσει και να συνεχίσει τις διαπραγματεύσεις, είτε να συνάψει την τελική σύμβαση²⁵. Έτσι, απόφαση της 6^{ης} Νοεμβρίου 2012 του Ανωτάτου Δικαστηρίου επικύρωσε την απόφαση του Εφετείου με την καταδίκη συντάκτη επιστολής προθέσεως σε αποζημίωση με την αιτιολογία της παραβίασης των όρων που περιείχονταν στο έγγραφο αυτό²⁶. Αντίστοιχα και στο ελληνικό δίκαιο «*η επιστολή προθέσεως*», θεωρείται ως μη συμβατικό μόρφωμα, το οποίο αν και κατά κανόνα δεν έχει δεσμευτικό περιεχόμενο, σηματοδοτεί την ύπαρξη προσυμβατικού σταδίου, κατά το οποίο η τυχόν αντισυναλλακτική συμπεριφορά μπορεί να γεννήσει ευθύνη από διαπραγματεύσεις²⁷.

Παρόμοια ήταν και η περίπτωση των «*συμφωνιών αρχής*»²⁸, συμφωνίες οι οποίες έχουν ως περιεχόμενο την ρύθμιση ορισμένων μόνο στοιχείων της σύμβασης και την καταβολή κάθε προσπάθειας από τα μέρη να φτάσουν σε συμφωνία, χωρίς και πάλι να είναι υποχρεωτικό να συνάψουν την τελική σύμβαση²⁹. Οι διεξαγόμενες σύμφωνα με την συμφωνία αυτή διαπραγματεύσεις έπρεπε να εκτελούνται καλή τη πίστει και σε περίπτωση παραβίασής της μπορούσε να γεννηθεί ενδοσυμβατική ευθύνη, όπως θα φανεί και παρακάτω³⁰.

²² Ch. LARROUMET, *op. cit.*, σελ. 262, αρ. 289

²³ Μετάφραση του γαλλικού όρου «*lettre d' intention*», P. MALIACAS, *op. cit.*, τ. II, σελ. 1323.

²⁴ A. BAMDÉ, «Liberté et rupture des négociations: régime juridique des pourparlers et réforme des obligations», <https://aurelienbamde.com/2017/01/12/liberte-et-rupture-des-negociations-regime-juridique-des-pourparlers/> [τελ. επ. στις 26/10/2017].

²⁵ A. BAMDÉ, *op. cit.*, <https://aurelienbamde.com/2017/01/12/liberte-et-rupture-des-negociations-regime-juridique-des-pourparlers/> [τελ. επ. στις 26/10/2017].

²⁶ Cass. Com., 6 nov. 2012, μη δημοσιευμένη στο *Bull.*, αρ. υπόθεσης για την εύρεσή της στο www.legifrance.gouv.fr: 11-26582.

²⁷ Δ. ΚΛΑΒΑΝΙΔΟΥ σε Δ. ΠΑΠΑΣΤΕΡΙΟΥ/ Δ. ΚΛΑΒΑΝΙΔΟΥ, *Δίκαιο της Δικαιοπραξίας*, Σάκκουλας, 2008, § 27, σελ. 155-156, αρ. 18-20.

²⁸ Μετάφραση του γαλλικού όρου «*accord de principe*», P. MALIACAS, *op. cit.*, vol. I, σελ. 33.

²⁹ A. BAMDÉ, *op. cit.*, <https://aurelienbamde.com/2017/01/12/liberte-et-rupture-des-negociations-regime-juridique-des-pourparlers/>, [τελ. επ. στις 26/10/2017] · Cass. Com. 18 janvier 2011, μη δημοσιευμένη στο *Bull.*, αρ. υπόθεσης: 09-72508.

³⁰ Cass. Com., 2 juillet 2002, μη δημοσιευμένη στο *Bull.*, αρ. υπόθεσης: 00-13459 · *infra* 1.4.2.

1.3.2. Η διεξαγωγή των διαπραγματεύσεων

1.3.2.1. Η υποχρέωση σεβασμού της αρχής της καλής πίστης

Η συμβατική ελευθερία διείπε όλο το στάδιο των διαπραγματεύσεων, χωρίς ωστόσο να είναι απεριόριστη. Όσον αφορά την διεξαγωγή των διαπραγματεύσεων, η νομολογία έπαιξε ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο, καθιερώνοντας την υποχρέωση τήρησης ορισμένων υποχρεώσεων, μη απορρεουσών ευθέως από τον C. Civ., η παραβίαση, όμως των οποίων γεννούσε υπό προϋποθέσεις την ευθύνη του μέρους που τις παραβίασε.

Περιορισμό, λοιπόν, της ελευθερίας αυτής αποτελούσε σύμφωνα με πάγια νομολογία του Ανωτάτου Ακυρωτικού η αρχή της καλής πίστης³¹. Τα μέρη όφειλαν να ενεργούν με καλή πίστη και να αποκλίνουν από συμπεριφορές που να προκαλούν βλάβη στους άλλους. Η αρχή της καλής πίστης διείπε τις διαπραγματεύσεις καθ' όλη τη διάρκειά τους καθιερώνοντας μια «υποχρέωση μέσου»³², υπό την έννοια ότι τα μέρη, ενώ δεν ήταν υποχρεωμένα να συνάψουν την σύμβαση, ήταν, ωστόσο, υποχρεωμένα να διαπραγματευτούν και να ενεργούν καλή τη πίστει. Όπως, λοιπόν, λέγει και ο Ripert με την έκφρασή του, «η καλή πίστη είναι ένα από τα μέσα που χρησιμοποιούν ο νομοθέτης και τα δικαστήρια για να επιβάλουν την ηθική στο θετικό δίκαιο», καθίσταται αδιαμφισβήτητο ότι το προσυμβατικό στάδιο διείπετο από την αρχή της καλής πίστης³³.

Ένα από τα ερώτημα που ετίθετο εν προκειμένω ήταν το κατά πόσο ήταν δυνατό κατά την διάρκεια των διαπραγματεύσεων οι μελλοντικοί συμβαλλόμενοι να διαπραγματεύονται παράλληλα με κάποιο τρίτο πρόσωπο και συγκεκριμένα με κάποιον ανταγωνιστή. Για την εξέταση του ζητήματος θα πρέπει να διαχωριστεί η περίπτωση κατά την οποία είχε συναφθεί μια προσύμβαση, η οποία περιείχε ρήτρα αποκλειστικότητας, από την περίπτωση όπου δεν είχε συναφθεί τέτοια προσύμβαση με την εν λόγω ρήτρα. Αν, λοιπόν, είχε συναφθεί τέτοια σύμβαση, τότε τα μέρη δεσμεύονταν από την ρήτρα και δεν επιτρεπόταν να διαπραγματευτούν με κάποιον ανταγωνιστή³⁴. Αν, όμως, δεν υπήρχε τέτοιου είδους ρήτρα, το Ανώτατο Δικαστήριο, μέσω της νομολογίας του υποστήριζε ότι η υποχρέωση καλής πίστης εκ μέρους των διαπραγματευτών δεν

³¹ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 44, αρ. 58.

³² Ελεύθερη μετάφραση του γαλλικού όρου «*obligation du moyen*».

³³ S. GUILLEMARD, «Qualification Juridique de la Négociation d'un Contrat Nature de l' Obligation de Bonne Foi» στο *Revue générale de droit*, 25.1994.52, περαιτέρω παραπομπή στον G. RIPERT, *La règle morale dans les obligations civiles*, 3e éd., LGDJ., αρ. 157, ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου «*la bonne foi est l'un des moyens utilisés par le législateur et les tribunaux pour faire pénétrer la règle morale dans le droit positif*».

³⁴ A. BAMDÉ, *op. cit.*, <https://aurelienbamde.com/2017/01/12/liberte-et-rupture-des-negociations-regime-juridique-des-pourparlers/> [τελ. επ. στις 26/10/2017].

τους εμπόδιζε, παράλληλα, να διαπραγματεύονται με έναν ανταγωνιστή³⁵. Σε μια γνωστή απόφασή του της 26ης Νοεμβρίου 2003, γνωστή ως απόφαση «*Manoukian*» διευκρίνισε ότι «το γεγονός και μόνον ότι συνάπτεται σύμβαση με τρίτο, ακόμη και με πλήρη γνώση των πραγματικών περιστατικών, δεν συνιστά, από μόνο του, εάν δεν συνοδεύεται από την πρόθεση να βλάψει ή από δόλιες πράξεις, «σφάλμα»³⁶ που μπορεί συνεπάγεται την ευθύνη του»³⁷. Μάλιστα, το Ανώτατο Δικαστήριο φαίνεται να μην απαιτούσε από το πρόσωπο που διεξάγει παράλληλες διαπραγματεύσεις να ενημερώσει τον αντισυμβαλλόμενο του³⁸.

1.3.2.2. Η υποχρέωση προς παροχή πληροφοριών

Από την αρχή της καλής πίστης η νομολογία εξήγαγε και άλλες υποχρεώσεις, η πιο σημαντική από τις οποίες ήταν η υποχρέωση προς παροχή πληροφοριών. Τον βασικό λόγο για τον οποίο πρέπει να αναλυθεί η εξέλιξη της νομολογίας όσον αφορά το περιεχόμενο της υποχρέωσης αυτής, αποτελεί το γεγονός ότι ο νέος Code Civil περιλαμβάνει ειδικές διατάξεις, κατοχυρώνοντάς την πλέον ρητά ως μια γενική υποχρέωση, η οποία πρέπει να τηρείται κατά το στάδιο των διαπραγματεύσεων.

Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι η υποχρέωση προς παροχή πληροφοριών προβλεπόταν ως αυτοτελής και ειδική υποχρέωση για συγκεκριμένες μόνο συμβάσεις, οι οποίες περιέχονταν στο εργατικό δίκαιο, το δίκαιο της πώλησης, το τραπεζικό δίκαιο και το δίκαιο του

³⁵ Cass. Com., 15 déc. 1992, μη δημοσιευμένη στο *Bull.*, αρ. υπόθεσης: 90-21175.

³⁶ Ο όρος στα γαλλικά αποδίδεται ως «*faute*». Ωστόσο, η έννοια αυτή είναι δύσκολο να αποδοθεί στα ελληνικά καθώς από την διάταξη του παλαιού άρθρου 1382 C. Civ. (*infra* υποσημ. 44), η οποία προβλέπει την αδικοπρακτική ευθύνη, δεν διαχωρίζεται η έννοια του παρανόμου από την υπαιτιότητα, με αποτέλεσμα οι έννοιες να συνυπάρχουν και να καθίσταται ορθότερο να αποδοθεί η έννοια στα ελληνικά ως «σφάλμα» για το ζήτημα αυτό βλ. Απ. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗ σε Μ. ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟ/ Απ. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗ, ΕρμΑστΚ, τ. IV, Δίκαιο & Οικονομία, Π. Ν. Σάκκουλας, 1982, άρθρο 914, σελ. 697, αρ. 2· Φ. ΔΩΡΗΣ, «Σκέψεις για την προϋπόθεση της «παρανομίας» στην αδικοπρακτική ευθύνη, για τη σχέση της προς την «υπαιτιότητα» και την λεγόμενη «διπλή λειτουργία της αμέλειας» κατά την ΑΚ 330 εδ. β'» στον *Τιμητικό Τόμο Μιχ. Π. Σταθόπουλο*, τ. I, Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2010, σελ. 500, αρ. 2· Κ. ΡΟΥΣΣΟΣ, «Το σύστημα της αδικοπρακτικής ευθύνης στο ελληνικό και στο ευρωπαϊκό δίκαιο» στον *Τιμητικό Τόμο Δωρή*, τ. II, Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2015, σελ. 1373-1974.

³⁷ Cass. Com., 26 nov. 2003, Arrêt *Manoukian*, *Bull.* 2003, IV αρ. 186, αρ. υπόθεσης: 00-10243 00-10949, ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου «*le simple fait de contracter, même en connaissance de cause, avec une personne ayant engagé des pourparlers avec un tiers ne constitue pas, en lui-même et sauf s'il est dicté par l'intention de nuire ou s'accompagne de manœuvres frauduleuses, une faute de nature à engager la responsabilité de son auteur*».

³⁸ Cass. Com., 12 mai 2004, *Bull.* 2004 IV, αρ. 94, αρ. υπόθεσης: 00-15618. Ωστόσο, υπάρχει και αντίθετη νομολογία, C.A. Paris 28 avril 2006, όπου το Εφετείο δέχθηκε ότι υπό προϋποθέσεις πρέπει να ενημερωθεί ο αντισυμβαλλόμενος για τις παράλληλες διαπραγματεύσεις, <https://www.legifrance.gouv.fr/affichJuriJudi.do?oldAction=rechJuriJudi&idTexte=JURITEXT000006949796&fastReqId=514668556&fastPos=6>

καταναλωτή³⁹. Η νομολογία μάλιστα αποπειράθηκε να εξεύρει και νομικό έρεισμα αυτής σε νομοθετικά κείμενα, χωρίς, όμως, να επιτύχει συνοχή στην επιλογή των νομικών αυτών βάσεων.

Πιο συγκεκριμένα, δυο στάδια σηματοδότησαν την εξέλιξή της⁴⁰. Σε πρώτο στάδιο, η νομολογία προσπάθησε να συνδέσει την υποχρέωση ενημέρωσης με κάποια προϋπάρχουσα υποχρέωση. Για παράδειγμα, στην σύμβαση πώλησης προσπάθησε να θέσει την υποχρέωση πληροφόρησης ως απόρροια της υποχρέωσης εγγύησης κρυφών ελαττωμάτων. Σε δεύτερο στάδιο, προσπάθησε να συνδέσει την εν λόγω υποχρέωση με κάποια γενική αρχή διέπουσα το δίκαιο των συμβάσεων, είτε δηλαδή συσχετίζοντάς την με την συναίνεση⁴¹ είτε με την αρχή της προσήκουσας εκτέλεσης των συμβάσεων⁴². Κατ' αυτόν τον τρόπο, η εν λόγω υποχρέωση συνδέθηκε με την απάτη⁴³ ή με τις αρχές που διέπουν την εξωσυμβατική ευθύνη⁴⁴ ή με την αρχή της καλής πίστης και την αρχή της ισότητας⁴⁵.

Η υποχρέωση προς παροχή πληροφοριών πέρα από την θεμελίωσή της αντιμετώπισε και ένα ακόμη ζήτημα, το οποίο σχετιζόταν με την ενημέρωση ως προς την πραγματική αξία του αντικειμένου της σύμβασης. Κρίσιμη εν προκειμένω ήταν η απόφαση «*Baldus*» του Ανωτάτου Ακυρωτικού της 3 Μαΐου 2000⁴⁶. Στην απόφαση αυτή, έγινε δεκτό ότι ο αγοραστής δεν έχει υποχρέωση ενημέρωσης όσον αφορά την πραγματική αξία του αντικειμένου καθώς είναι δικαίωμά του να κάνει μια καλή συμφωνία, ενώ εναπέκειτο στον πωλητή να αναζητήσει την αξία του αντικειμένου του οποίου την κυριότητα θα μεταβίβαζε⁴⁷. Η νομολογία επικύρωσε την θέση αυτή με απόφαση της 17^{ης} Ιανουαρίου του 2007, όπου προχώρησε ένα βήμα παραπέρα

³⁹ A. BAMDÉ, *op. cit.*, <https://aurelienbamde.com/2017/01/12/liberte-et-rupture-des-negociations-regime-juridique-des-pourparlers/> [τελ. επ. στις 26/10/2017].

⁴⁰ A. BAMDÉ, *op. cit.*, <https://aurelienbamde.com/2017/01/12/liberte-et-rupture-des-negociations-regime-juridique-des-pourparlers/> [τελ. επ. στις 28/10/2017].

⁴¹ Η συναίνεση, ήτοι στα γαλλικά «*consentement*», αποτελεί βασική προϋπόθεση κύρους της σύμβασης τόσο σύμφωνα με το παλαιό 1108 C. Civ. όσο και με το νέο 1128 C. Civ, *infra* 5.2 και 6.2.

⁴² A. BAMDÉ, *op. cit.*, <https://aurelienbamde.com/2017/01/12/liberte-et-rupture-des-negociations-regime-juridique-des-pourparlers/>, [τελ. επ. στις 27/10/2017].

⁴³ **Παλαιό άρθρο 1116 C. Civ.:** «η απάτη αποτελεί λόγο ακυρότητας της σύμβασης όταν οι [παραελκυστικές] πρακτικές που χρησιμοποιήθηκαν από το ένα μέρος, είναι τέτοιες, που να καθίσταται προφανές ότι το άλλο μέρος, χωρίς τις πρακτικές αυτές, δεν θα είχε συμβληθεί. Δεν τεκμαίρεται, αλλά πρέπει να αποδειχθεί.», ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «**Art. 1116:** Le dol est une cause de nullité de la convention lorsque les manœuvres pratiquées par l'une des parties sont telles, qu'il est évident que, sans ces manœuvres, l'autre partie n'aurait pas contracté. Il ne se présume pas et doit être prouvé.».

⁴⁴ **Παλαιό άρθρο 1382 C. Civ.:** «Όποιος προκαλεί σε άλλον βλάβη από σφάλμα, υποχρεούται να την αποκαταστήσει», ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «**Art. 1382:** Tout fait quelconque de l'homme, qui cause à autrui un dommage, oblige celui par la faute duquel il est arrivé à le réparer.».

⁴⁵ A. BAMDÉ, *op. cit.*, <https://aurelienbamde.com/2017/01/12/liberte-et-rupture-des-negociations-regime-juridique-des-pourparlers/> [τελ. επ. στις 27/10/2017].

⁴⁶ Cass. Civ. 1er, 3 mai 2000, «Arrêt Baldus», *Bull.* 2000, I, αρ. 131, αρ. υπόθεσης: 98-11381.

⁴⁷ A. BAMDÉ, «L'obligation précontractuelle d'information (art. 1112-1 C. civ)», *Aurélien Bamdé*, <https://aurelienbamde.com/2017/01/11/lobligation-precontractuelle-dinformation-art-1112-1-c-civ/> [τελ. επ. στις 28/10/2017].

αναφέροντας ότι είναι αδιάφορο το γεγονός αν ο αγοραστής ήταν έμπορος ή όχι, χωρίς όμως να επεκτείνει την εφαρμογή της και στον πωλητή⁴⁸.

1.3.3. Η διακοπή των διαπραγματεύσεων

Περνώντας, τώρα, στο στάδιο της διακοπής των διαπραγματεύσεων πρέπει εισαγωγικά να αναφερθεί ότι, όπως και τα προηγούμενα στάδια, έτσι και αυτό διέπεται από την συμβατική ελευθερία, υπό την έννοια ότι δεν ήταν απαραίτητο οι διαπραγματεύσεις να οδηγήσουν στην σύναψη της σύμβασης. Μάλιστα, η νομολογία σε πολλές αποφάσεις της έκανε λόγο, κατ' αρχήν, περί υπάρξεως «ενός δικαιώματος μονομερούς διακοπής των προσυμβατικών διαπραγματεύσεων»⁴⁹. Μοναδικό περιορισμό του δικαιώματος αυτού αποτελούσε η τήρηση της γενικής αρχής της καλής πίστης και της εμπιστοσύνης στο άλλο μέρος⁵⁰. Επομένως, η παραβίαση της εν λόγω υποχρέωσης γεννούσε υπό προϋποθέσεις την ευθύνη του διακόπτοντος τις διαπραγματεύσεις.

1.4. Η ευθύνη από διαπραγματεύσεις

1.4.1. Η αδικοπρακτική φύση της ευθύνης από διαπραγματεύσεις

Όπως προαναφέρθηκε, η παραβίαση των τεθειμένων από την νομολογία υποχρεώσεων γεννούσε υπό προϋποθέσεις ευθύνη του παραβιάζοντος έναντι του άλλου μέρους προς αποκατάσταση της ζημίας, την οποία του προκάλεσε λόγω της παραβίασης αυτής. Παρά την έλλειψη διατάξεων, το δίκαιο, δεν έμεινε αμέτοχο ενώπιον των ζητημάτων αυτών αλλά επέλυσε τα προβλήματα που δημιουργούνταν κατά το στάδιο αυτό στο πλαίσιο της αδικοπραξίας, ήτοι στο πλαίσιο του παλαιού άρθρου 1382 C. Civ.⁵¹. Αξίζει να σημειωθεί ότι στην περίπτωση κατά την οποία δεν συναπτόταν τελικά η σύμβαση, η μόνη δίοδος προς αποκατάσταση της ζημίας ήταν εκείνη της αδικοπραξίας⁵². Όσον αφορά την παραβίαση των εν λόγω υποχρεώσεων,

⁴⁸ Cass. Civ 3e, 17 janvier 2007, *Bull.* 2007, III, αρ. 5, αρ. υπόθεσης: 06-10442.

⁴⁹ Cass. Civ. 3e, 28 juin 2006, *Bull.* 2006, III, αρ. 164, αρ. υπόθεσης: 04-20040, ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «*droit de rupture unilatérale des pourparlers précontractuels*».

⁵⁰ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 44 αρ. 58.

⁵¹ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 1963, αρ. 939 *supra* υποσημ. 44.

⁵² J. SCHMIDT, *op. cit.*, σελ. 547 *αντιθέτα*, ο R. V. Jhering υποστήριξε την εφαρμογή της ενδοσυμβατικής ευθύνης και στην περίπτωση αυτή, *infra* 1.4.2.

ενδιαφέρον παρουσιάζει η άποψη του Rudolf Von Jhering, ο οποίος υποστήριξε ότι η παραβίαση των κανόνων αυτών συνιστούσε «*culpa in contrahendo*», ήτοι ενυπήρχε σφάλμα στον τρόπο με τον οποίο καταρτιζόταν η σύμβαση και όχι σφάλμα στην ίδια την σύμβαση⁵³, σφάλμα, δηλαδή, το οποίο έδινε τη θέση του στην γέννηση της λεγόμενης «προσυμβατικής ευθύνης»⁵⁴. Η άποψη περί υπάρξεως ενός «*culpa in contrahendo*» δεν γινόταν δεκτή από κάποιους θεωρητικούς⁵⁵.

Οι κλασικές, τώρα, προϋποθέσεις της αδικοπρακτικής ευθύνης ήταν τρεις: η βλάβη, το «σφάλμα»⁵⁶ και η αιτιώδης συνάφεια⁵⁷. Εν προκειμένω, είναι χρήσιμο να αναφερθούν μερικά νομολογιακά παραδείγματα στα οποία έγινε δεκτό ότι γεννήθηκε αδικοπρακτική ευθύνη και αφορούν περισσότερο την δεύτερη προϋπόθεση. Έτσι, θεωρήθηκε ότι ενυπήρχε «σφάλμα» κατά την διεξαγωγή των διαπραγματεύσεων όταν (οι τελευταίες) στιγματίζονταν από την πρόθεση του ενός από τα μέρη να βλάψει το άλλο ή ο το ένα ενεργούσε με κακή πίστη⁵⁸. Από την νομολογία, είχαν χαρακτηριστεί ως σφάλματα οι νέες απαιτήσεις στο τέλος των διαπραγματεύσεων⁵⁹, η επιτηδευμένη παράταση των διαπραγματεύσεων χωρίς πραγματική πρόθεση για σύναψη σύμβασης, προκειμένου να αποκτήσει κάποιος λ.χ. περισσότερες ή λιγότερες εμπιστευτικές πληροφορίες⁶⁰. Για παράδειγμα, υπήρχε σφάλμα εκ μέρους της τράπεζας που είχε αφήσει το άλλο μέρος να πιστεύει επί ένα χρόνο ότι θα του χορηγηθεί πίστωση και στο τέλος αρνήθηκε την χορήγησή της χωρίς επιπρόσθετες εγγυήσεις⁶¹, καθώς και εκ μέρους του βιομηχάνου που παρέμεινε παθητικός μετά την ανακοίνωση της πρόθεσής του να αναλάβει μια εταιρεία που βρισκόταν σε πτώχευση, η δραστηριότητα της οποίας παρατάθηκε ενόψει της προσδοκίας αυτής⁶².

Οι ως άνω περιγραφόμενες συμπεριφορές, οι οποίες χαρακτηρίζονταν στο γαλλικό δίκαιο ως περιπτώσεις κατάχρησης δικαιώματος, είχαν ως έννομη συνέπεια μόνο την καταβολή

⁵³ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 1963, αρ. 939.

⁵⁴ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 1969, αρ. 943 με περαιτέρω παραπομπή στον P. ROUBIER, *Responsabilité précontractuelle*, Thèse, Lyon, 1911· J. SCHMIDT, «La sanction de la faute précontractuelle» στο *Rev. trim. dr. civ.*, 1974.46.

⁵⁵ Λ. χ. Ch. LARROUMET, *op. cit.*, σελ. 218, αρ. 236.

⁵⁶ Για την χρήση του όρου «σφάλμα», *supra* υποσημ. 36.

⁵⁷ J. SCHMIDT, «La période précontractuelle en droit français» στο *Revue internationale de droit compare*, 42.1990.548.

⁵⁸ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 44 αρ. 58, περαιτέρω παραπομπή στον D. MAZEAUD, *La genese des contrats, Droit et Patrimoine*, juillet 1996.44.

⁵⁹ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 44 αρ. 58· Cass. Com., 22 février 1994, *Bull.*, IV, αρ. 79, σελ. 61, αρ. υπόθεσης: 91-18842· Ch. LARROUMET, *op. cit.*, σελ. 230, αρ. 46.

⁶⁰ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 44, αρ. 58· Cass. Com. 20 mars 1972, *Bull civ.*, IV, αρ. 93, αρ. υπόθεσης: 70-14154.

⁶¹ Cass. Com., 31 mars 1992, *Bull civ.*, IV, αρ. 145, αρ. υπόθεσης: 90-14867.

⁶² Cass. Com., 28 juin 1994, *Bull civ.*, IV, αρ. 243, αρ. υπόθεσης: 92-17957.

αποζημίωσης και δεν ήταν δυνατή η απαίτηση αναγκαστικής σύναψης της σύμβασης⁶³. Όσον αφορά το ύψος της καταβαλλόμενης αποζημίωσης κρίσιμη ήταν η απόφαση «*Manoukian*» του Ανωτάτου Ακυρωτικού κατά την οποία επήλθε μεταστροφή της έως τότε νομολογίας, ήτοι έγινε δεκτό ότι δεν ήταν δυνατή η αναζήτηση του προσδοκώμενου οφέλους από την σύμβαση με την ακριβή αιτιολογία ότι «*οι περιστάσεις που συνιστούν το διαπραχθέν σφάλμα κατά την άσκηση του δικαιώματος της μονομερούς διακοπής των προσυμβατικών διαπραγματεύσεων δεν αποτελούν την αιτία της ζημίας που συνίσταται στην απώλεια της ευκαιρίας να πραγματοποιήσει τα κέρδη που θα μπορούσαν να αναμένουν από την σύναψη της σύμβασης*»⁶⁴.

1.4.2. Η ενδοσυμβατική φύση της ευθύνης από διαπραγματεύσεις

Τον κανόνα, λοιπόν, αποτελούσε η επίλυση των ανακυπτόντων κατά το προσυμβατικό στάδιο ζητημάτων σύμφωνα με τις διατάξεις της αδικοπραξίας. Εντούτοις, η εφαρμογή της ενδοσυμβατικής ευθύνης δεν μπορούσε να αποκλειστεί *a priori*, καθώς στις περιπτώσεις όπου παρά την ύπαρξη σφάλματος η τελική σύμβαση καταρτιζόταν, όπως επίσης και στις περιπτώσεις όπου κατά την διάρκεια των διαπραγματεύσεων και ανεξαρτήτως της κατάρτισης της τελικής σύμβασης καταρτιζόταν μια άλλη, προπαρασκευαστική αυτής, ήτοι μια προσύμβαση, η ενδοσυμβατική ευθύνη ήταν δυνατό να τύχει εφαρμογής.

Το ζήτημα ήταν πιο απλό όσον αφορά τις περιπτώσεις όπου τελικά καταρτιζόταν η σύμβαση, καθώς ο C. Civ. διέθετε μηχανισμούς και διατάξεις για την επίλυσή του. Αναλυτικότερα, όταν το ένα μέρος κατά την διάρκεια των διαπραγματεύσεων ενεργούσε κακή τη πίστει ή με πρόθεση να βλάψει τον άλλο και τελικά με αθέμιτα μέσα η σύμβαση καταρτιζόταν, τότε η συναίνεση του άλλου μέρους έπασχε από ελάττωμα. Στις περιπτώσεις αυτές, οι κυρώσεις που προβλέπονταν για την απάτη ή την απειλή, οι οποίες μπορούν να θεωρηθούν ως ενδοσυμβατικές κυρώσεις, μπορούσαν ανάλογα με τα πραγματικά περιστατικά να δώσουν την προσήκουσα λύση⁶⁵.

⁶³ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 44, αρ. 58.

⁶⁴ Com. Cass., 26 nov. 2003, «*Arrêt Manoukian*», *Bull. 2003*, IV, αρ. 186, αρ. υπόθεσης: 00-10243 00-10949, ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «*les circonstances constitutives d'une faute commise dans l'exercice du droit de rupture unilatérale des pourparlers précontractuels ne sont pas la cause du préjudice consistant dans la perte d'une chance de réaliser les gains que permettait d'espérer la conclusion du contrat*» supra υποσημ. 37.

⁶⁵ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 1969, αρ. 943.

Στην περίπτωση, όμως, που η σύμβαση τελικά δεν καταρτιζόταν, ο R. V. Jhering πρότεινε να εφαρμοστεί και πάλι η ενδοσυμβατική ευθύνη⁶⁶. Δικαιολόγησε δε αυτή την πρόταση αν υποθεθεί ότι τα μέρη σύνηψαν μια σιωπηρή προσύμβαση, με την οποία αμοιβαία συμφώνησαν πίστη και συνεργασία κατά την διάρκεια των διαπραγματεύσεων⁶⁷. Παραβίαση των υποχρεώσεων αυτών συνεπαγόταν παραβίαση της προσύμβασης με έννομη συνέπεια την εφαρμογή των κανόνων, οι οποίοι διείπαν την ανώμαλη εξέλιξη των συμβάσεων. Πιο αναλυτικά, οι διαπραγματεύσεις, όπως αναφέρθηκε και ανωτέρω, μπορούσαν να δώσουν την θέση τους στην κατάρτιση μιας προσύμβασης, η οποία στόχευε στην προετοιμασία της τελικής σύμβασης μέσω της δημιουργίας συγκεκριμένων υποχρεώσεων⁶⁸. Η εφαρμογή, τώρα, της ενδοσυμβατικής ευθύνης προϋπέθετε, σύμφωνα με τους γενικούς κανόνες, αφενός την απόδειξη ύπαρξης της σύμβασης και αφετέρου την απόδειξη της ανώμαλης εξέλιξής της⁶⁹. Η απόδειξη της ύπαρξης δυσχεραινόταν αν υποθεθεί ότι η προσύμβαση καταρτιζόταν σιωπηρά, ενώ στην περίπτωση που υπήρχε ρητή σύναψή της, τόσο η απόδειξη όσο και η εφαρμογή της ενδοσυμβατικής ευθύνης ήταν σαφώς πιο εύκολη. Η περαιτέρω ανάλυση των προϋποθέσεων αυτών, ενόψει της παρούσας εργασίας, παρέλκει αλλά είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι οι προσυμβάσεις διακρίνονταν σε διάφορα είδη, εκ των οποίων ο παλαιός γαλλικός αστικός κώδικας προέβλεπε ρητά μόνο την περίπτωση της «υπόσχεση πώλησης»⁷⁰.

Συμπερασματικά, λοιπόν, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι το στάδιο των διαπραγματεύσεων αποτέλεσε πηγή αρκετών νομικών προβλημάτων, η επίλυση των οποίων αφέθηκε κατά κύριο λόγο στην κρίση της νομολογίας, ελλείψει ρητών διατάξεων. Πλέον, με το Προεδρικό Διάταγμα του Φεβρουαρίου 2016 τα ζητήματα αυτά ως επί των πλείστων επιλύθηκαν, καθώς πλέον υπάρχουν διατάξεις αναφερόμενες στο στάδιο των διαπραγματεύσεων.

⁶⁶ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 1969, αρ. 943.

⁶⁷ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 1969, αρ. 943.

⁶⁸ J. SCHMIDT, *op. cit.*, σελ. 555.

⁶⁹ J. SCHMIDT, *op. cit.*, σελ. 555, βλ. περαιτέρω παραπομπή στους H., L. και J. MAZEAUD/ F. CHABAS, *Leçons de droit civil*, t. 2, 1er vol., *Obligations: Théorie générale*, 7e éd., Montchrestien, 1985, αρ. 396 επ..

⁷⁰ Μετάφραση του γαλλικού όρου «*la promesse de vente*», P. MALIACAS, *op. cit.*, τ. II, σελ. 1774.

2. Οι διαπραγματεύσεις κατά τον νέο C. Cív.

2.1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Η τροποποίηση του γαλλικού C. Cív., η οποία έλαβε χώρα με το προεδρικό διάταγμα της 10^{ης} Φεβρουαρίου του 2016, περιέχει πλέον διατάξεις, οι οποίες ρυθμίζουν ρητά το στάδιο των διαπραγματεύσεων. Σε σχέση με το νέο αυτό νομοθετικό καθεστώς καθίσταται πλέον ευχερής η επίκληση και των ελληνικών διατάξεων, οι οποίες ρυθμίζουν το στάδιο των διαπραγματεύσεων.

Προσεγγίζοντας, ωστόσο, το ζήτημα αυτό, όπως και στην προηγούμενη ενότητα, σε πρώτο στάδιο πρέπει να ελεγχθεί αν ο ορισμός της έννοιας της «σύμβασης» υπέστη κάποια τροποποίηση. Στο νέο άρθρο 1101 C. Cív. δίδεται ο ορισμός της σύμβασης, ήτοι ορίζεται ότι «η σύμβαση είναι μια συμφωνία βουλήσεων μεταξύ δύο ή περισσότερων ατόμων με σκοπό την σύσταση, τροποποίηση, μετάθεση ή κατάργηση υποχρεώσεων»⁷¹. Από τον ορισμό αυτό προκύπτει ότι η σύμβαση παραμένει ο γενεσιουργός λόγος των υποχρεώσεων. Ωστόσο, παρατηρείται μια εννοιολογική διαφοροποίηση. Πλέον, δεν χρειάζεται να διακριθεί η έννοια της «σύμβασης» από την έννοια της «συνθήκης»⁷², καθώς ορίζεται ρητά ότι αντικείμενο της σύμβασης μπορεί να είναι πέρα από την σύσταση και η τροποποίηση, μετάθεση ή κατάργηση των υποχρεώσεων. Πέρα από την εννοιολογική αυτή παρατήρηση, δεν φαίνεται να αλλάζει κάποιο άλλο στοιχείο ως προς το βάθος της.

Επανερχόμενη στο στάδιο των διαπραγματεύσεων, κατ' αρχάς, το νέο άρθρο 1104 C. Cív. ορίζει ότι «οι συμβάσεις πρέπει να διαπραγματεύονται, να καταρτίζονται και να εκτελούνται με βάση την καλή πίστη. Αυτή η διάταξη είναι δημόσιας τάξης»⁷³, καθιστώντας πλέον σαφές ότι ζωτικής σημασίας στο δίκαιο των συμβάσεων είναι και το στάδιο αυτό των διαπραγματεύσεων. Ακόμη, η πρώτη υποενότητα του πρώτου τμήματος του δευτέρου κεφαλαίου του νέου C. Cív. φέρει τον τίτλο «διαπραγματεύσεις»⁷⁴ και περιλαμβάνει τρία νέα άρθρα, τα οποία ορίζουν ρητά πλέον το νομικό καθεστώς που διέπει το στάδιο αυτό. Στην υποενότητα αυτή θα γίνει μια προσπάθεια αναφοράς στις σημαντικότερες μεταρρυθμίσεις που έλαβαν χώρα με την τροποποίηση του αυτή κατά το στάδιο των διαπραγματεύσεων.

Πιο συγκεκριμένα, η διάταξη του νέου άρθρου 1112 C. Cív. ορίζει πλέον ότι: «η έναρξη, διεξαγωγή και διακοπή των προσυμβατικών διαπραγματεύσεων είναι ελεύθερες. Πρέπει

⁷¹ Ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «**Art. 1101:** Le contrat est un accord de volontés entre deux ou plusieurs personnes destiné à créer, modifier, transmettre ou éteindre des obligations».

⁷² Supra 1.1.

⁷³ Ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «**Art. 1104:** Les contrats doivent être négociés, formés et exécutés de bonne foi. Cette disposition est d'ordre public».

⁷⁴ Ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «**Sous-section 1: les négociations**».

υποχρεωτικά να υπακούν στις απαιτήσεις της καλής πίστης. Σε περίπτωση σφάλματος κατά τις διαπραγματεύσεις, η αποκατάσταση της ζημίας η οποία προκλήθηκε δεν μπορεί να έχει ως αντικείμενο την αποκατάσταση της απώλειας του προσδοκώμενου οφέλους από την μη συναφθείσα σύμβαση»⁷⁵ ενώ η διάταξη του 1112-1 C. Cív. ορίζει ότι: «εκείνο το μέρος, το οποίο γνωρίζει μια πληροφορία της οποίας η σημασία είναι καθοριστική για την συναίνεση του άλλου, οφείλει να το ενημερώσει, όπου αυτό το τελευταίο αγνοεί την πληροφορία αυτή ή εμπιστεύεται τον αντισυμβαλλόμενο του. Εντούτοις, αυτή η υποχρέωση ενημέρωσης δεν εφαρμόζεται για την εκτίμηση της αξίας της παροχής. Είναι καθοριστικής σημασίας οι πληροφορίες οι οποίες σχετίζονται άμεσα και αναγκαία με το περιεχόμενο της σύμβασης ή τις ιδιότητες των μερών. Εναπόκειται σε εκείνο το μέρος που ισχυρίζεται ότι του οφείλονταν οι πληροφορίες, να αποδείξει ότι το άλλο μέρος είχε το σχετικό καθήκον, και το βάρος φέρει το άλλο μέρος να αποδείξει ότι τις παρείχε. Τα μέρη δεν μπορούν να περιορίσουν ή να αποκλείσουν το καθήκον αυτό. Εκτός από την ευθύνη εκείνου που όφειλε να ενημερώσει, η αθέτηση της υποχρέωσης προς πληροφόρηση μπορεί να επιφέρει την ακυρότητα της σύμβασης υπό τους όρους που προβλέπουν τα άρθρα 1130 επόμενα»⁷⁶. Τέλος, το άρθρο 1112-2 ορίζει ότι «όποιος, χωρίς άδεια, χρησιμοποιεί ή αποκαλύπτει εμπιστευτικές πληροφορίες που αποκτήθηκαν κατά το στάδιο των διαπραγματεύσεων, φέρει ευθύνη σύμφωνα με τους όρους του κοινού δικαίου»⁷⁷.

2.2. Οι βασικές ρυθμίσεις

Ήδη από την πρώτη ανάγνωση των νέων άρθρων γίνεται αντιληπτό ότι ο Γάλλος νομοθέτης επέλεξε να δώσει σάρκα και οστά στους κανόνες που διαμορφώθηκαν από τη θεωρία,

⁷⁵ Ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «**Art.1112:** L'initiative, le déroulement et la rupture des négociations précontractuelles sont libres. Ils doivent impérativement satisfaire aux exigences de la bonne foi. En cas de faute commise dans les négociations, la réparation du préjudice qui en résulte ne peut avoir pour objet de compenser la perte des avantages attendus du contrat non conclu».

⁷⁶ Ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «**Art. 1112-1:** Celle des parties qui connaît une information dont l'importance est déterminante pour le consentement de l'autre doit l'en informer dès lors que, légitimement, cette dernière ignore cette information ou fait confiance à son cocontractant. Néanmoins, ce devoir d'information ne porte pas sur l'estimation de la valeur de la prestation. Ont une importance déterminante les informations qui ont un lien direct et nécessaire avec le contenu du contrat ou la qualité des parties. Il incombe à celui qui prétend qu'une information lui était due de prouver que l'autre partie la lui devait, à charge pour cette autre partie de prouver qu'elle l'a fournie. Les parties ne peuvent ni limiter, ni exclure ce devoir. Outre la responsabilité de celui qui en était tenu, le manquement à ce devoir d'information peut entraîner l'annulation du contrat dans les conditions prévues aux articles 1130 et suivants».

⁷⁷ Ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «**Art. 1112-2:** Celui qui utilise ou divulgue sans autorisation une information confidentielle obtenue à l'occasion des négociations engage sa responsabilité dans les conditions du droit commun».

αλλά κυρίως από την νομολογία. Στο νέο κείμενο, αντικατοπτρίζονται οι παραδοσιακές αρχές της συμβατικής ελευθερίας και του σεβασμού της αρχής της καλής πίστης, αρχές οι οποίες διέπουν ολόκληρο το δίκαιο των συμβάσεων, όπως γίνεται αντιληπτό από τις νέες διατάξεις 1104 εδ. α' και 1112 εδ. α' και β' C. Civ. Οι διαπραγματεύσεις, λοιπόν, διέπονται από την συμβατική ελευθερία υπό την προϋπόθεση τήρησης της καλής πίστης. Ειδικά όσον αφορά την καλή πίστη πρέπει να αναφερθεί ότι μνημονεύεται σε δύο διατάξεις, ήτοι στην 1104 εδ. α' ⁷⁸ και την 1112 C. Civ.⁷⁹, γεγονός το οποίο καταδεικνύει την πρόθεση του νομοθέτη να της προσδώσει εξέχουσα και κεντρική θέση σε όλο το δίκαιο των συμβάσεων.

Ακόμη, παρατηρείται ότι τα τρία στάδια των διαπραγματεύσεων, ήτοι η έναρξη, η διεξαγωγή και η διακοπή τους, διατηρούνται και αποτυπώνονται πλέον ρητά, καθιστώντας σαφές ότι ο Γάλλος νομοθέτης ακολούθησε τις παραδοχές της θεωρίας και της νομολογίας. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον, παρουσιάζει το γ' εδ. του άρθρου 1112 C. Civ., το οποίο επισφραγίζει την μεταστροφή της νομολογίας, η οποία επήλθε με την απόφαση «*Manoukian*» του Ανωτάτου Ακυρωτικού, όπως αναφέρθηκε στην προηγούμενη ενότητα⁸⁰. Έτσι, πλέον ορίζεται ότι η καταβαλλόμενη, λόγω παραβίασης των κανόνων που διέπουν τις διαπραγματεύσεις, αποζημίωση δεν μπορεί να περιλαμβάνει τα αναμενόμενα από την σύμβαση οφέλη, στην περίπτωση, βέβαια, όπου η τελική σύμβαση δεν καταρτισθεί. Ακόμη, η φύση της ευθύνης του παρανόμως διακόπτοντος τις διαπραγματεύσεις είναι αδικοπρακτική, καθώς επίσης δεν μπορεί να οδηγήσει στην αναγκαστική σύναψη της σύμβασης και ως εκ τούτου εφαρμοστέα είναι η νέα διάταξη του άρθρου 1240 C. Civ.⁸¹.

Η προσυμβατική ευθύνη κατά το ελληνικό δίκαιο, η οποία ρυθμίζεται στα άρθρα 197 και 198 ΑΚ, γίνεται δεκτό ότι αποτελεί μια ειδική από το νόμο προβλεπόμενη περίπτωση ευθύνης⁸², σε αντίθεση με το γαλλικό δίκαιο, κατά το οποίο, όπως διαπιστώθηκε ανωτέρω, η ευθύνη από τις διαπραγματεύσεις έχει αδικοπρακτική φύση. Ωστόσο, για την κάλυψη των κενών, τα οποία ενυπάρχουν στις διατάξεις αυτές (λ.χ. ο βαθμός πταίσματος που απαιτείται για την στοιχειοθέτηση της ευθύνης) εφαρμόζονται αναλογικά οι διατάξεις για την ενδοσυμβατική ή την

⁷⁸ *Supra* υποσημ. 73.

⁷⁹ *Supra* υποσημ. 75.

⁸⁰ *Supra* 1.4.1 και υποσημ. 64.

⁸¹ C. FRANÇOIS, «Présentation des articles 1112 à 1112-2 de la nouvelle sous-section 1 “Les négociations”», *La réforme du droit des contrats présentée par l'IEJ de Paris 1*, <https://iej.univ-paris1.fr/openaccess/reforme-contrats/titre3/stitre1/chap2/sect1/ssect1-negociations/> [τελ. επ. στις 28/10/2017], το άρθρο 1240 C. Civ., το οποίο αποτελεί την γενική διάταξη της αδικοπραξίας δεν έχει αλλάξει ως προς την διατύπωση αλλά μόνο ως προς την αρίθμηση του, ήτοι αντιστοιχεί στο παλαιό άρθρο 1382 C. Civ., *supra* υποσημ. 44.

⁸² Ι. ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ, *Αστικός Κώδικας, Ερμηνεία-σχόλια-νομολογία, Γενικές Αρχές*, τ. II, Νομική Βιβλιοθήκη, 2005, σελ. 377, αρ. 832 · Απ. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ, *Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου*, 4^η έκδοση, Δίκαιο & Οικονομία, Π. Ν. Σάκκουλας, 2012, § 34, σελ. 504, αρ. 3.

αδικοπρακτική ευθύνη ανάλογα με την περίπτωση⁸³. Στο ελληνικό δίκαιο, κατά το 197 ΑΚ η συμπεριφορά των μετεχόντων στις διαπραγματεύσεις πρέπει να είναι σύμφωνη με τις αρχές της αντικειμενικής καλής πίστης, ήτοι της ευθύτητας και της εντιμότητας που απαιτούνται στις συναλλαγές⁸⁴, αλλά και με τα συναλλακτικά ήθη, ήτοι τους συνηθισμένους τρόπους ενέργειας στις συναλλαγές⁸⁵. Η αντισυναλλακτική συμπεριφορά γεννά, όπως και το γαλλικό δίκαιο, υποχρέωση προς αποζημίωση, η οποία καλύπτει το αρνητικό διαφέρον, λόγω της διάψευσης της εμπιστοσύνης του ζημιωθέντος⁸⁶. Το ζήτημα, λοιπόν, της φύσης της προσυμβατικής ευθύνης αλλά και του περιεχομένου της αποζημίωσης δεν είναι σαφές ούτε και κατά το ελληνικό δίκαιο, γεγονός το οποίο καταδεικνύει την πολυπλοκότητα του είδους αυτού της ευθύνης και της δυσκολίας να οριοθετηθεί με απόλυτο τρόπο, λόγω του ιδιάζοντος χαρακτήρα της να προηγείται του σταδίου της σύναψης της σύμβασης.

Επανερχόμενη, τώρα, στο γαλλικό δίκαιο, ιδιαίτερη μνεία, όσον αφορά τις νέες διατάξεις, πρέπει να γίνει στην γενική υποχρέωση προς πληροφόρηση κατά το προσυμβατικό στάδιο, καθώς αποτέλεσε μια από τις σημαντικότερες καινοτομίες της νομολογίας.

2.3. Ειδικά η γενική υποχρέωση προς παροχή πληροφοριών

Η υποχρέωση προς παροχή πληροφοριών, προβλέπεται πλέον ρητά, όπως προαναφέρθηκε, στο άρθρο 1112-1 C. Cív.⁸⁷. Να θυμηθούμε ότι πριν την τροποποίηση του γαλλικού C. Cív., η νομολογία είχε καθιερώσει μια γενική υποχρέωση προς παροχή

⁸³ Απ. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ, *op. cit.*, § 34, σελ. 504, αρ. 3. Ωστόσο και κατά το ελληνικό δίκαιο το εάν η ευθύνη από τις διαπραγματεύσεις βρίσκεται πλησιέστερα στην ενδοσυμβατική ή την αδικοπρακτική ευθύνη δεν είναι σαφές καθώς κατά τον Γεωργιάδη (*op. cit.* § 34, σελ. 504, αρ. 3) προσιδιάζει περισσότερο στην αδικοπρακτική ενώ κατά τον Σταθόπουλο (*Γενικό ενοχικό δίκαιο*, Σάκκουλας, 2004, §3, αρ. 57) στην ενδοσυμβατική. Και η Κλαβανίδου τάσσεται υπέρ της άποψης περί υπάρξεως μιας οιονεί συμβατικής σχέσης με αναλογική εφαρμογή των διατάξεων για την συμβατική ευθύνη ενώ υποστηρίζεται και η αυτοτέλειά της έναντι των άλλων ειδών (Δ. ΚΛΑΒΑΝΙΔΟΥ σε Δ. ΚΛΑΒΑΝΙΔΟΥ από Δ. ΠΑΠΑΣΤΕΡΙΟΥ/ Δ. ΚΛΑΒΑΝΙΔΟΥ, *Δίκαιο της Δικαιοπραξίας*, Σάκκουλας, 2008, § 26, σελ. 157- 160, αρ. 2-7 και οι εκεί παραπομπές).

⁸⁴ Δ. ΚΛΑΒΑΝΙΔΟΥ από Δ. ΠΑΠΑΣΤΕΡΙΟΥ/ Δ. ΚΛΑΒΑΝΙΔΟΥ, *op. cit.*, § 26, σελ. 151, αρ. 9 · Ν. ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ, *Η καλή πίστις εις το Αστικό δίκαιον*, Αντ. Ν. Σάκκουλας, 1957, σελ. 70 επ., Μ. ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΣ, *Επιτομή Γενικού Ενοχικού Δικαίου*, Σάκκουλας, 2004, §5, σελ. 202, αρ. 12 · Δ. ΠΑΠΑΣΤΕΡΙΟΥ, *Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου Ι/α*, Σάκκουλας, 1994, §7, σελ. 49, αρ. 118 επ., · Π. ΛΑΔΑΣ, *Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου*, τ. Ι, Σάκκουλας, 2007, §3, σελ. 65, αρ. 24.

⁸⁵ Δ. ΚΛΑΒΑΝΙΔΟΥ από Δ. ΠΑΠΑΣΤΕΡΙΟΥ/ Δ. ΚΛΑΒΑΝΙΔΟΥ, *op. cit.*, § 26, σελ. 151, αρ. 9 με περαιτέρω παραπομπή στον Δ. ΠΑΠΑΣΤΕΡΙΟΥ, *op. cit.*, §7, σελ. 47, αρ. 114 (και υποσημ. 71), Π. ΛΑΔΑΣ, *op. cit.*, §3, σελ. 66, αρ. 28 · ΑΠ 84/1994, ΑρχΝ 1994.695 · ΑΠ 678/1996, ΕλλΔνη, 37(1998)552.

⁸⁶ Δ. ΚΛΑΒΑΝΙΔΟΥ από Δ. ΠΑΠΑΣΤΕΡΙΟΥ/ Δ. ΚΛΑΒΑΝΙΔΟΥ, *op. cit.*, § 26, σελ. 163, αρ. 15 · Απ. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ, *op. cit.*, §34, σελ. 507, αρ. 10 · Αντίθετα, Μ. ΚΑΡΑΣΗΣ, Ευθύνη εκ των διαπραγματεύσεων, *NoB* 26.1978.594 κατά τον οποίο δεν αποκαθίσταται ούτε το θετικό ούτε το αρνητικό διαφέρον αλλά το διαφέρον «εμπιστοσύνης», όπως αυτό προκύπτει από την αρχή της αιτιότητας και Γ. ΚΟΥΜΑΝΤΟΣ, *Ερμηνεία του Αστικού Κώδικος, ΑΚ 197-198*, τ. Ι, ημίτομος Β', τεύχος Ε/2, αρ. 57, 58 και 77, κατά τον οποίο δεν χρειάζεται η προσφυγή στο αρνητικό διαφέρον αλλά αρκεί η αποκατάσταση της ζημίας βάσει της αρχής της αιτιότητας.

⁸⁷ *Supra* 2.1, υποσημ. 76.

πληροφοριών, χωρίς, όμως, να έχει κατορθώσει να την θεμελιώσει σε μια συγκεκριμένη διάταξη⁸⁸. Πλέον, η υποχρέωση ενημέρωσης έχει δικό της νομικό θεμέλιο, με αποτέλεσμα να είναι πλέον περιττή η σύνδεσή της με άλλες διατάξεις, όπως συνέβαινε κατά κανόνα στο παρελθόν. Με άλλα λόγια, δεν χρειάζεται να συνδεθεί με την θεωρία των ελλείψεων της συναίνεσης ή την εκτέλεση της σύμβασης, ενώ είναι κρίσιμο να αναφερθεί ότι καθιερώνεται ως γενική αρχή του δικαίου των συμβάσεων.

Παρατηρείται, λοιπόν, ότι η διάταξη 1112-1 C. Civ. όχι μόνο καταδεικνύει την αυτονομία της υποχρέωσης προς ενημέρωση, αλλά πολύ περισσότερο την επεκτείνει σε όλο το δίκαιο των συμβάσεων, ήτοι σε κάθε είδος σύμβασης⁸⁹. Υπό το παλαιότερο νομικό καθεστώς, ο νομοθέτης αναγνώριζε τέτοια υποχρέωση μόνο σε ορισμένους κλάδους (λ.χ. εργατικό δίκαιο, τραπεζικό δίκαιο, δίκαιο του καταναλωτή), ενώ πλέον θεσμοθετεί την επί σειρά ετών παγιωμένη θέση του Ανωτάτου Ακυρωτικού, η οποία εξύψωσε την υποχρέωση ενημέρωσης σε γενική αρχή του δικαίου των συμβάσεων.

Σύμφωνα τώρα με την διάταξη του νόμου, προκειμένου να δημιουργηθεί υποχρέωση προς ενημέρωση, πρέπει να συντρέχουν σωρευτικά τρεις προϋποθέσεις. Πρώτον, πρέπει ο υπόχρεος προς ενημέρωση να γνωρίζει να την πληροφορία, δεύτερον, το άλλος μέρος να την αγνοεί και τέλος, η πληροφορία αυτή να είναι καθοριστικής σημασίας για την παροχή της απαιτούμενης συναίνεσης.

Τίθεται, λοιπόν, το ζήτημα ποια πληροφορία είναι καθοριστικής σημασίας. Ο ίδιος ο νόμος στο άρθρο 1112-1 εδ. γ' C. Civ. ορίζει ότι «είναι καθοριστικής σημασίας οι πληροφορίες οι οποίες σχετίζονται άμεσα και αναγκαία με το περιεχόμενο της σύμβασης ή τις ιδιότητες των μερών»⁹⁰. Κατ' αυτόν τον τρόπο, χρήσιμες είναι εκείνες οι πληροφορίες, οι οποίες σχετίζονται με το αντικείμενο της σύμβασης ή την αιτία των υποχρεώσεων, έτσι ώστε ο αποδέκτης της πληροφορίας να έχει πλήρη γνώση του περιεχομένου της δέσμευσής του. Ως εκ τούτου η υποχρέωση πληροφόρησης εγγυάται ότι η συναίνεση του αποδέκτη της θα είναι ελεύθερη και απαλλαγμένη από τυχόν ελαττώματα.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το εδ. β' της παρ. 1 του 1112-1 C. Civ. όπου ορίζεται ότι «εντούτοις, αυτή η υποχρέωση ενημέρωσης δεν εφαρμόζεται για την εκτίμηση της αξίας της

⁸⁸ *Supra* 1.3.2.2.

⁸⁹ A. BAMDÉ, «L'obligation précontractuelle d'information (art. 1112-1 C. civ)», *Aurélien Bamdé*, <https://aurelienbamde.com/2017/01/11/lobligation-precontractuelle-dinformation-art-1112-1-c-civ/> [τελ. επ. στις 28/10/2017].

⁹⁰ **Άρθρο 1112-1 εδ. γ' C.Civ:** «*Ont une importance déterminante les informations qui ont un lien direct et nécessaire avec le contenu du contrat ou la qualité des parties*»

παροχής»⁹¹. Με άλλα λόγια, ο υπόχρεος προς πληροφόρηση δεν υποχρεούται να αποκαλύψει την πραγματική αξία του αντικειμένου, ακόμη κι αν μια τέτοια πληροφορία είναι καθοριστικής σημασίας κατά την παραπάνω έννοια. Η διάταξη αυτή αποτελεί την αποτύπωση στο νόμο της θέσης της νομολογίας επί του ζητήματος αυτού, η οποία διαμορφώθηκε με την απόφαση «Baldus» της 3^{ης} Μαΐου 2000, στην οποία, όπως αναλύθηκε στην προηγούμενη ενότητα, έγινε δεκτό ότι ο αγοραστής δεν έχει υποχρέωση ενημέρωσης όσον αφορά την πραγματική αξία του αντικειμένου⁹². Η νομολογία επικύρωσε την θέση αυτή με απόφαση της 17^{ης} Ιανουαρίου του 2007, όπου προχώρησε ένα βήμα παραπέρα αναφέροντας ότι είναι αδιάφορο το γεγονός αν ο αγοραστής είναι έμπορος ή όχι, χωρίς όμως να επεκτείνει την εφαρμογή της και στον πωλητή⁹³. Πλέον, όμως, του νόμου μη διακρίνοντας, πρέπει να γίνει δεκτό ότι η διάταξη αυτή εφαρμόζεται πάντοτε, ήτοι ανεξαρτήτως του χαρακτηρισμού του μέρους ως πωλητή ή ως αγοραστή⁹⁴.

Στο σημείο αυτό γεννάται ένα κρίσιμο ερώτημα, το οποίο σχετίζεται με την νομική ισχύ των ειδικότερων διατάξεων, οι οποίες καθιερώνουν την υποχρέωση προς ενημέρωση. Πιο συγκεκριμένα, τίθεται το ζήτημα εάν οι διατάξεις αυτές διατηρούν την ισχύ τους ή εάν θεωρούνται παρωχημένες μετά την μεταρρύθμιση που έλαβε χώρα με το προεδρικό διάταγμα της 10^{ης} Φεβρουαρίου του 2016. Η απάντηση που αρμόζει στο ερώτημα αυτό είναι ότι η ισχύς των επιμέρους διατάξεων παραμένει, καθώς η υποχρέωση προς παροχή πληροφοριών έχει διαφορετική διάσταση ενόψει των ειδικά ρυθμιζόμενων περιπτώσεων και ως εκ τούτου η διάταξη 1112-1 C. Civ. τυγχάνει εφαρμογής στις συμβάσεις και τις περιπτώσεις εκείνες κατά τις οποίες δεν υπάρχει ειδική διάταξη στον νόμο που να καθιερώνει την εν λόγω υποχρέωση⁹⁵.

Η υποχρέωση προς ενημέρωση συναντάται και στο ελληνικό δίκαιο υπό τον όρο «υποχρέωση διαφωτίσεως», η οποία σε συνδυασμό με την «υποχρέωση αλήθειας» εξασφαλίζουν την ελευθερία του αντισυμβαλλομένου να σχηματίσει ανεπηρέαστα την βούλησή του. Η υποχρέωση διαφωτίσεως περιλαμβάνει την αυθόρμητη και χωρίς προηγούμενες ερωτήσεις ενημέρωση για τα σημεία εκείνα της σύμβασης που είναι ή που κατά μεγάλη πιθανότητα είναι κρίσιμα για τον σχηματισμό της δήλωσης βουλήσεως⁹⁶. Υπό την έννοια αυτή, η πραγματική αξία της παροχής, η οποία κατά το γαλλικό δίκαιο δεν περιλαμβάνεται στην εν λόγω

⁹¹ **Άρθρο 1112-1 εδ. β' C.Civ.:** «*Néanmoins, ce devoir d'information ne porte pas sur l'estimation de la valeur de la prestation*».

⁹² *Supra* 1.3.2.2.

⁹³ *Supra* 1.3.2.2.

⁹⁴ A. BAMDÉ, *op. cit.* «L'obligation précontractuelle d'information (art. 1112-1 C. civ)», *Aurélien Bamdé*, <https://aurelienbamde.com/2017/01/11/lobligation-precontractuelle-dinformation-art-1112-1-c-civ/> [τελ. επ. στις 28/10/2017].

⁹⁵ A. BAMDÉ, *op. cit.*, <https://aurelienbamde.com/2017/01/11/lobligation-precontractuelle-dinformation-art-1112-1-c-civ/> [τελ. επ. στις 28/10/2017].

⁹⁶ I. ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ, *op. cit.*, σελ. 380, αρ. 839.

υποχρέωση, θα μπορούσε να αποτελέσει περιεχόμενο της αντίστοιχης ελληνικής. Ωστόσο, κατά το ελληνικό δίκαιο, η υποχρέωση της διαφωτίσεως υπάρχει όταν το συμβαλλόμενο μέρος δεν μπορεί να αντλήσει τις πληροφορίες από άλλη πηγή καταβάλλοντας την συνήθη επιμέλεια⁹⁷, με αποτέλεσμα το περιεχόμενο της υποχρέωσης αυτής στα δύο δίκαια να μην διαφέρει εν τέλει ουσιωδώς. Και αυτό διότι όπως έγινε δεκτό στην «*Baldus*», ο ίδιος ο πωλητής οφείλει να αναζητήσει την αξία του πράγματος που θα μεταβιβάσει. Αν και συνήθως ο αγοραστής θα είναι το μέρος το οποίο θα χρήζει ενημέρωσης, δεν αποκλείεται, όπως συνέβη στην απόφαση αυτή, ο πωλητής να αγνοεί τα περιστατικά αυτά. Ως εκ τούτου, πηγή των κρίσιμων για την σύναψη της σύμβασης πληροφοριών δεν αποτελεί και στα δύο δίκαια μόνο η υποχρέωση ενημέρωσης που έχει το ένα μέρος έναντι του άλλου.

3. Η σύναψη της σύμβασης κατά τον παλαιό C. Civ.: Πρόταση και αποδοχή

3.1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Οι διαπραγματεύσεις μπορούν να οδηγήσουν στην κατάρτιση μιας σύμβασης, η οποία, όπως προαναφέρθηκε, είναι το αποτέλεσμα της σύμπτωσης δύο τουλάχιστον δηλώσεων βουλήσεων. Η δήλωση βουλήσεως καθενός από τα δύο μέρη αποτελεί τη λεγόμενη κατά το γαλλικό δίκαιο των συμβάσεων «*συναίνεση*»⁹⁸, η οποία αποτελεί μια από τις απαραίτητες προϋποθέσεις του κύρους μιας σύμβασης, σύμφωνα με το παλαιό άρθρο 1108 C. Civ.⁹⁹. Δεν αρκεί, όμως, η απλή ύπαρξη των βουλήσεων αυτών αλλά επιπροσθέτως πρέπει οι δηλώσεις βουλήσεων να συναντηθούν. Η σύμπτωση των δηλώσεων βουλήσεως αποτελούν τον γενεσιουργό λόγο της σύμβασης. Ωστόσο, ο Αστικός Κώδικας, πριν την τροποποίηση επικεντρώθηκε στην ρύθμιση μόνο των ελαττωμάτων της δήλωσης βουλήσεως, ήτοι την πλάνη, την απάτη και την απειλή, αγνοώντας το στάδιο της εν στενή εννοία σύναψης της σύμβασης, αφήνοντας την νομολογία να καλύψει το κενό¹⁰⁰. Με άλλα λόγια, ο παλαιός γαλλικός Αστικός

⁹⁷ ΑΠ 344/1982, ΝοΒ 30.1980.1465 · ΕφΘεσ 65/1994, Αρμ 48.1994.1334.

⁹⁸ Ch. LARROUMET, *op. cit.*, σελ. 213, αρ. 231.

⁹⁹ **Παλαιό άρθρο 1108 C.Civ.:** «*Τέσσερις προϋποθέσεις είναι αναγκαίες για το κύρος μίας σύμβασης: η συναίνεση του μέρους που αναλαμβάνει υποχρέωση, η δικαιοπρακτική του ικανότητα, ένα συγκεκριμένο αντικείμενο που αποτελεί το περιεχόμενο της ενοχικής σχέσης και η νόμιμη αιτία ανάληψης της υποχρέωσης*», ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου στο πλαίσιο του περιγραφόμενου στην υπ. 1 σεμιναρίου: «**Art. 1108:** *Quatre conditions sont essentielles pour la validité d'une convention : Le consentement de la partie qui s'oblige ; Sa capacité de contracter ; Un objet certain qui forme la matière de l'engagement ; Une cause licite dans l'obligation*».

¹⁰⁰ A. BAMDÉ, «*L'échange des consentements ou la rencontre de l'offre et de l'acceptation*», *Aurélien Bamdé*, <https://aurelienbamde.com/2017/01/27/lechange-des-consentements-ou-la-rencontre-de-loffre-et-de-lacceptation/> [τελ. επ. 28/10/2017].

Κώδικας δεν ρύθμιζε την πρόταση για σύναψη της σύμβασης και την αποδοχή της, εν αντιθέσει με τον ελληνικό Αστικό Κώδικα. Προκειμένου, όμως, να γίνει κατανοητός ο τρόπος σύναψης της σύμβασης κατά το γαλλικό δίκαιο είναι σκόπιμο να αναλυθεί η θεωρητική και νομολογιακή προσέγγιση του ζητήματος αυτού, το οποίο μάλιστα αποτυπώθηκε ρητά με την τροποποίηση, όπως θα φανεί και στην συνέχεια της παρούσης μελέτης.

Το βάθος, λοιπόν, και το πλάτος των εννοιών της πρότασης και της αποδοχής, θα αποτελέσει το αντικείμενο μελέτης της παρούσης ενότητας, με εναρκτήριο ζήτημα εξέτασης την πρόταση για σύναψη της σύμβασης και έπειτα την αποδοχή της.

3.2. Η πρόταση για σύναψη της σύμβασης

Ως πρόταση για σύναψη της σύμβασης οριζόταν η μονομερής δήλωση βούλησης, με την οποία ένα πρόσωπο, ο προτείνων ή αλλιώς ο «*pollicitant*», πρότεινε την σύναψη της σύμβασης υπό τους όρους που προσδιορίζονταν σε αυτήν¹⁰¹. Στα γαλλικά η «*πρόταση*» για σύναψη της σύμβασης αποδίδεται με τους όρους «*l'offre de contracter*» ή «*pollicitation*», με την τελευταία αυτή έννοια να απορρέει από το λατινικό «*polliceor*» που σημαίνει «*προτείνων*»¹⁰². Η πρόταση, με την νομική έννοια του όρου, έπρεπε να είναι «*ακριβής*» και «*σταθερή*»¹⁰³. Αν έλλειπε ένα από τα δύο αυτά χαρακτηριστικά, τότε δεν υπήρχε πρόταση για σύναψη της σύμβασης αλλά πρόσκληση για έναρξη των διαπραγματεύσεων¹⁰⁴.

Πιο συγκεκριμένα, η πρόταση δεν ήταν «*ακριβής*» όταν δεν περιελάμβανε όλα τα απαραίτητα στοιχεία της σύμβασης, όπως όταν λ.χ. στην πρόταση για σύναψη πώλησης δεν είχε προσδιοριστεί η τιμή¹⁰⁵ ή το πράγμα¹⁰⁶. Από την άλλη, η πρόταση, όπως προαναφέρθηκε έπρεπε να είναι «*σταθερή*», ήτοι να μην εξαρτάται από επιφυλάξεις¹⁰⁷.

Η εκδήλωση της πρότασης για σύναψη της σύμβασης μπορούσε να λάβει διάφορες μορφές. Με άλλα λόγια, μπορούσε να εκφραστεί ρητά, ήτοι γραπτά ή προφορικά με εξαίρεση τις «*πανηγυρικές συμβάσεις*»¹⁰⁸ όπου απαιτείται η τήρηση συγκεκριμένου τύπου, ή ακόμη και να

¹⁰¹ Ch. LARROUMET, *op. cit.*, σελ. 219, αρ. 238.

¹⁰² Ph. MALAURIE κ.ά, *op. cit.*, σελ. 230, αρ. 465, υποσημ. 21' J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 1964, αρ. 940.

¹⁰³ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 43 αρ. 57.

¹⁰⁴ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 43 αρ. 57' *supra* 1.3.1.

¹⁰⁵ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 43 αρ. 57'.

¹⁰⁶ Ph. MALAURIE κ.ά, *op. cit.*, σελ. 231, αρ. 465, περαιτέρω παραπομπή στο Paris, 29 janv. 1996, *Defrénois*, 1996, art. 36434, αρ. 144, παρατηρήσεις D. Mazeaud.

¹⁰⁷ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 43-44 αρ. 57' Cass. Com., 6 mars 1990, *Bull. Civ.*, IV, αρ. 74, αρ. υπόθεσης: 88-12477' Cass. Com., 10 janvier 2012, μη δημοσιευμένη στο *Bull.*, αρ. υπόθεσης: 10-26149.

¹⁰⁸ Μετάφραση του γαλλικού όρου «*contrats solennels*», P. MALIACAS, *op. cit.*, σελ. 604.

συναχθεί σιωπηρά, δηλαδή, από την αδιαμφισβήτητη συμπεριφορά του προτείνοντος¹⁰⁹. Ως παραδείγματα της τελευταίας αυτής περίπτωσης μπορούν να δοθούν η τοποθέτηση στην βιτρίνα ενός καταστήματος του διαθέσιμου προϊόντος και η στάθμευση ενός οδηγού ταξί στον ειδικό χώρο στάθμευσης ταξί¹¹⁰ ή τα προϊόντα που βρίσκονται στον αυτόματο πωλητή¹¹¹.

Μπορούσε, ακόμη, να απευθύνεται στο ευρύ κοινό ή σε κάποιο μεμονωμένο άτομο¹¹². Η πρόταση στο κοινό, που μπορούσε να γίνει με μία μικρή ανακοίνωση, είχε τα ίδια έννομα αποτελέσματα με την πρόταση σε συγκεκριμένο άτομο, υπό την έννοια ότι ο προτείνων δεσμευόταν έναντι του πρώτου αποδέκτη¹¹³. Εντούτοις, η δημόσια πρόταση παρουσίαζε κάποιες ιδιομορφίες, διότι μπορούσε να περιλαμβάνει κάποιες επιφυλάξεις, εκφραζόμενες ρητά ή σιωπηρά¹¹⁴. Ως εκ τούτου γινόταν δεκτό ότι στις προτάσεις που απευθύνονταν στο κοινό, ο προτείνων μπορούσε να εκφράσει την επιφύλαξή του, αρκεί να γινόταν κατ' αρχήν ρητά¹¹⁵. Ακόμη, στις «προσωποπαγείς συμβάσεις»¹¹⁶ όπου το πρόσωπο του αντισυμβαλλομένου έπαιζε σημαντικό ρόλο για την σύναψη της σύμβασης, όπως λόγου χάρη στην σύμβαση εργασίας, στην πρόταση ενυπόρχε μια σιωπηρή επιφύλαξη κατά την οποία ο προτείνων μετά την αποδοχή από τον αντισυμβαλλόμενο έπρεπε να την εγκρίνει ώστε η σύμβαση τελικώς να καταρτισθεί¹¹⁷.

Τέλος, η πρόταση μπορούσε να συνοδεύεται από μία προθεσμία κατά την διάρκεια της οποίας διατηρούσε την ισχύ της¹¹⁸. Η προθεσμία αυτή μπορούσε να εκφρασθεί ρητά από τον προτείνοντα ή ακόμη και να συναχθεί σιωπηρά για εύλογο χρονικό διάστημα, ανάλογα με τις περιστάσεις, από την φύση της επικείμενης σύμβασης και από τον χρόνο που χρειαζόταν ο αποδέκτης για να αποδεχθεί¹¹⁹.

Ωστόσο, η πρόταση για σύναψη μιας σύμβασης ενδέχεται να στερηθεί εννόμου αποτελέσματος στην περίπτωση όπου ανακαλείτο και στην περίπτωση όπου καθίστατο άνευ αντικειμένου, ήτοι καθίστατο κενή («*caduc*»).

¹⁰⁹ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 45, αρ. 60.

¹¹⁰ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 45, αρ. 60 · Ph. MALAURIE κ.ά., *op. cit.*, σελ. 231, αρ. 467.

¹¹¹ Ph. MALAURIE κ.ά., *op. cit.*, σελ. 231, αρ. 467.

¹¹² A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 45 αρ. 60 · Ph. MALAURIE κ.ά., *op. cit.*, σελ. 232, αρ. 468

¹¹³ Ph. MALAURIE κ.ά., *op. cit.*, σελ. 232, αρ. 468.

¹¹⁴ Ph. MALAURIE κ.ά., *op. cit.*, σελ. 232, αρ. 468.

¹¹⁵ Ph. MALAURIE κ.ά., *op. cit.*, σελ. 232, αρ. 468 · Cass civ. 3^e, 1er juill. 1998, *Bull. Civ.*, III, αρ. 153, αρ. υπόθεσης: 96-20605, όπου το Ανώτατο Ακυρώτικό δέχθηκε ότι «ενώ [το εφετείο] δέχθηκε ότι η δημόσια προσφορά δεν περιείχε καμία επιφύλαξη, το εφετείο παραβίασε το προαναφερθέν κείμενο», ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου «*alors qu'elle avait constaté que l'offre publique de vente ne comportait aucune restriction, la cour d'appel a violé le texte susvisé*».

¹¹⁶ Μετάφραση του όρου «*intuitus personae*», P. MALIACAS, *op. cit.*, σελ 601.

¹¹⁷ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 1964, αρ. 940.

¹¹⁸ Ph. MALAURIE κ.ά., *op. cit.*, σελ. 232 αρ. 469.

¹¹⁹ Ph. MALAURIE κ.ά., *op. cit.*, σελ. 232 αρ. 469, · Cass civ. 3e, 21 oct. 1975, *Bull. Civ.*, III, αρ. 302, αρ. υπόθεσης: 74-11599, όπου έγινε δεκτό ότι η αποδοχή πρότασης 9 χρόνια μετά δεν μπορεί να οδηγήσει σε κατάρτιση της σύμβασης.

Στο μέτρο που δεν είχε γίνει αποδεκτή, η πρόταση ήταν μια καθαρά μονομερής πράξη και ως εκ τούτου είχε γεννηθεί το ερώτημα κατά πόσο ήταν δυνατή η ανάκλησή της οποιαδήποτε χρονική στιγμή. Η νομολογία εξετάζοντας τα αντικρουόμενα συμφέροντα, ήτοι από την μια την ελευθερία του προτείνοντος και από την άλλη την προστασία του αποδέκτη, δέχθηκε ότι, ελλείψει ταχθείσας προθεσμίας από τον ίδιο τον προτείνοντα κατά την οποία δεν μπορούσε να ανακαλέσει, η πρόταση έπρεπε να ισχύει για «*εύλογο χρονικό διάστημα*»¹²⁰.

Τι συνέβαινε, όμως, όταν ο προτείνων ανακαλούσε την πρόταση πριν την πάροδο της προθεσμίας αυτής; Στην θεωρία, μια μερίδα υποστήριξε ότι η ανάκληση δεν μπορούσε να παράγει έννομα αποτελέσματα με αποτέλεσμα στην περίπτωση όπου η πρόταση γινόταν αποδεκτή, η σύμβαση καταρτιζόταν, ενώ άλλη μερίδα της θεωρίας υποστήριξε ότι η ανάκληση παρήγαγε τα έννομα αποτελέσματά της, ήτοι η σύμβαση δεν καταρτιζόταν αλλά ο προτείνων υπείχε ευθύνη από αδικοπραξία¹²¹. Η νομολογία έδειξε να τάσσεται υπέρ της δεύτερης άποψης, συμπληρώνοντας ότι η σύμβαση καταρτιζόταν μόνο αν η αποδοχή είχε περιέλθει στον παραλήπτη πριν την ανάκληση¹²². Εν τέλει, το ζήτημα θα επιλυθεί από τον ίδιο τον νομοθέτη, όπως θα γίνει αντιληπτό κατωτέρω¹²³.

Η πρόταση, τέλος, καθίστατο «*κενή*», σύμφωνα με την κρατούσα άποψη στην θεωρία, όταν πριν την αποδοχή της, ο προτείνων είχε αποβιώσει ή καταστεί ανίκανος προς δικαιοπραξία, με αποτέλεσμα η σύμβαση να μην ήταν δυνατόν να καταρτιστεί από τους κληρονόμους του, εκτός εάν πρότειναν την σύναψη μιας σύμβασης εκ νέου οι ίδιοι για λογαριασμό τους¹²⁴. Επιπροσθέτως, η πρόταση έπαυε να δεσμεύει τον προτείνοντα μετά την λήξη της ταχθείσας προθεσμίας¹²⁵. Για τα ζητήματα αυτά, ελλείψει νομοθετικών ρυθμίσεων, η θεωρία και η νομολογία εξέφρασαν πολλές και διάφορες απόψεις. Ωστόσο, η παρούσα μελέτη δεν έχει ως στόχο την ανάλυση της εξέλιξης των διαφόρων αυτών απόψεων και ως εκ τούτου θα περιοριστεί στην αναφορά των νομοθετικών λύσεων που επήλθαν με το προεδρικό διάταγμα της 10ης Φεβρουαρίου 2016 στο οικείο κεφάλαιο.

¹²⁰ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ.45-46, αρ. 61, η θέση αυτή ισχύει είτε αφορά πρόταση στο ευρύ κοινό είτε σε συγκεκριμένο άτομο· Cass. Civ. 3e, 28 nov. 1968, <https://www.legifrance.gouv.fr/affichJuriJudi.do?oldAction=rechJuriJudi&idTexte=JURITEXT000006979330&fastReqId=760130203&fastPos=1>.

¹²¹ A. BAMDÉ, «L'échange des consentements ou la rencontre de l'offre et de l'acceptation», *op. cit.*, <https://aurelienbamde.com/2017/01/27/lechange-des-consentements-ou-la-rencontre-de-loffre-et-de-lacceptation/> [τελ. επ. 29/10/2017].

¹²² A. BAMDÉ, *op. cit.*, <https://aurelienbamde.com/2017/01/27/lechange-des-consentements-ou-la-rencontre-de-loffre-et-de-lacceptation/> [τελ. επ. 29/10/2017]· Cass. Civ 3e, 20 mai 2009, *Bull.* 2009, III, αρ. 118, αρ. υπόθεσης: 08-13230

¹²³ *Infra* 4.2.

¹²⁴ Ch. LARROUMET, *op. cit.*, σελ. 222, αρ. 241.

¹²⁵ Ph. MALAURIE κ.ά., *op. cit.*, σελ. 234, αρ. 471.

3.3. Η αποδοχή της πρότασης

Ως αποδοχή οριζόταν η έγκριση της πρότασης για σύναψη της σύμβασης¹²⁶ και συνεπαγόταν κατ' αρχήν την κατάρτισή της κατά το χρονικό εκείνο σημείο της «συνάντησης» των δηλώσεων βουλήσεως¹²⁷. Η αποδοχή παρουσίαζε τα ίδια χαρακτηριστικά με την πρόταση, ήτοι όφειλε να είναι ξεκάθαρη, αγνή και απλή, ελεύθερη και τέλος έπρεπε να εξωτερικευτεί ρητά ή σιωπηρά ή ακόμη μπορούσε και να συναχθεί από την σιωπή¹²⁸.

Κατ' αρχήν, σύμφωνα με την αρχή της συμβατικής ελευθερίας, η οποία αποτελεί παραδοσιακή αρχή του γαλλικού δικαίου των συμβάσεων, η αποδοχή ήταν ελεύθερη υπό την έννοια ότι ο αποδέκτης της πρότασης μπορούσε να αρνηθεί¹²⁹. Ωστόσο, οι συνεχείς αναβολές του αποδέκτη ως προς την αποδοχή της πρότασης μπορούσαν υπό ορισμένες προϋποθέσεις να στοιχειοθετήσουν «σφάλμα»¹³⁰, με αποτέλεσμα την εφαρμογή των κανόνων της αδικοπραξίας.

Η αποδοχή έπρεπε, επιπλέον, να είναι ξεκάθαρη¹³¹. Το ζήτημα αυτό σχετιζόταν με την έκταση της δέσμευσης του αποδέκτη όσον αφορά την ύπαρξη ρητών. Πιο συγκεκριμένα, διερωτάτο αν ο αποδέκτης δεσμευόταν μόνο για τις ρήτρες που τέθηκαν εν γνώσει του ή αν δεσμευόταν από όλες τις ρήτρες του κοινού δικαίου¹³². Συνήθως το ζήτημα αυτό αφορούσε περισσότερο τις συμβάσεις προσχώρησης, όπου οι όροι της σύμβασης ετίθεντο εκ των προτέρων από το ένα συμβαλλόμενο μέρος. Γενικά γινόταν δεκτό από τη νομολογία ότι όταν η ρήτρα δεν προέκυπτε από το έγγραφο της σύμβασης τότε δεν είχε γίνει αποδεκτή, εκτός εάν αποδεικνυόταν το αντίθετο¹³³.

Η αποδοχή, προκειμένου να παράγει τα έννομα αποτελέσματά της έπρεπε να είναι καθαρή και απλή¹³⁴. Οποιαδήποτε διαφορετική απάντηση εκλαμβανόταν ως μια «αντιπρόταση», ήτοι ίσχυε ως μια νέα πρόταση, η οποία καθιστούσε άνευ αντικειμένου την αρχική¹³⁵.

Όπως προαναφέρθηκε, η αποδοχή της πρότασης έπρεπε να εξωτερικευτεί. Συνήθως η αποδοχή εκφραζόταν εγγράφως, ενδεχομένως και μέσω της απλής υπογραφής του εγγράφου, όπως συμβαίνει στις συμβάσεις προσχώρησης κατά τις οποίες ο πελάτης υπογράφει το εκ των

¹²⁶ Ph. MALAURIE κ.ά., *op. cit.*, σελ. 234 · J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 1964, αρ. 940.

¹²⁷ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 50 αρ. 68.

¹²⁸ Ph. MALAURIE κ.ά., *op. cit.*, σελ. 234.

¹²⁹ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 47, αρ. 64.

¹³⁰ Ph. MALAURIE κ.ά., *op. cit.*, σελ. 235, αρ. 474.

¹³¹ Ph. MALAURIE κ.ά., *op. cit.*, σελ. 234, αρ. 472.

¹³² Ph. MALAURIE κ.ά., *op. cit.*, σελ. 234, αρ. 472.

¹³³ Ph. MALAURIE κ.ά., *op. cit.*, σελ. 235, νο 472, Cass. Civ. 1er, 4 juill. 1967, *Bull. civ. I*, αρ. 248, όπου έγινε δεκτό ότι η τοιχοκόλληση ρήτρας περιορισμού της ευθύνης αεροπορικού μεταφορέα, δεν αρκεί για να αποδειχθεί ότι ο επιβάτης την γνώριζε <https://www.legifrance.gouv.fr/affichJuriJudi.do?oldAction=rechJuriJudi&idTexte=JURITEXT000006975298&fastReqId=209980810&fastPos=2>.

¹³⁴ Ph. MALAURIE κ.ά., *op. cit.*, σελ. 235, αρ. 473.

¹³⁵ Ph. MALAURIE κ.ά., *op. cit.*, σελ. 235, αρ. 473.

προτέρων διαμορφούμενο έγγραφο από τον προτείνοντα, ο οποίος συνήθως είναι επαγγελματίας¹³⁶. Μπορούσε ακόμη να εκφρασθεί προφορικά ή να συναχθεί σιωπηρά μέσω μιας συμπεριφοράς μη επιδεχόμενης αμφιβολίας ως προς το περιεχόμενό της¹³⁷. Ως σιωπηρή αποδοχή μπορούσε να θεωρηθεί για παράδειγμα η επιβίβαση στο λεωφορείο¹³⁸.

Ζήτημα είχε γεννηθεί όταν ο αποδέκτης σιωπούσε, ήτοι δεν προέβαινε σε καμία απολύτως ενέργεια. Ήταν δυνατόν η σιωπή να έχει δικαιοπρακτικό χαρακτήρα και αν ναι σε ποιες περιπτώσεις; Κατ' αρχήν, η σιωπή δεν μπορούσε να θεωρηθεί ως αποδοχή¹³⁹. Ωστόσο, ο κανόνας αυτός, πέρα από τις περιπτώσεις όπου ο ίδιος ο νόμος προσέδιδε περιεχόμενο στην σιωπή¹⁴⁰, σύμφωνα με την νομολογία, επιδεχόταν τρεις εξαιρέσεις, όπου η σιωπή του αποδέκτη μπορούσε να έχει δικαιοπρακτικό χαρακτήρα και να οδηγήσει στην κατάρτιση της σύμβασης. Ο κανόνας, λοιπόν, αυτός καμπτόταν, πρώτον όταν τα μέρη είχαν προηγούμενες συναλλακτικές επαφές υπό την έννοια ότι συνήπταν συμβάσεις ίδιας φύσης και με το ίδιο περιεχόμενο για κάποιο χρονικό διάστημα¹⁴¹. Δεύτερον, η σιωπή μπορούσε να θεωρηθεί ως αποδοχή όταν αυτό προέκυπτε από την επαγγελματική πρακτική, ακόμη κι αν δεν υπήρχε προηγούμενη συναλλακτική επαφή μεταξύ των μερών¹⁴². Τέλος, ο κανόνας αυτός δεν εφαρμόζοταν όταν η πρόταση γινόταν αποκλειστικώς προς το συμφέρον του αποδέκτη της πρότασης (λ.χ. άφεση χρέους), με εξαίρεση την περίπτωση της δωρεάς¹⁴³.

Τέλος, όσον αφορά την σύναψη σύμβασης με ηλεκτρονικά μέσα, καθίσταται σκόπιμο να αναφερθεί ότι με τον νόμο της 4^{ης} Ιουλίου 2004, γνωστός ως LCENC I, μεταφέρθηκε στο εσωτερικό δίκαιο και συγκεκριμένα στις παλαιές διατάξεις 1369-1 έως 1369-3 C. Civ., η ευρωπαϊκή οδηγία της 8^{ης} Ιουνίου 2000, με σκοπό την προστασία του ηλεκτρονικού εμπορίου¹⁴⁴.

¹³⁶ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 48, αρ. 66.

¹³⁷ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 49, αρ. 66.

¹³⁸ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 49, αρ. 66.

¹³⁹ Ch. LARROUMET, *op. cit.*, σελ. 236, αρ. 255· Cass. Civ., 25 mai 1870, *Bull. Civ.*, αρ. 113, <https://www.legifrance.gouv.fr/affichJuriJudi.do?oldAction=rechJuriJudi&idTexte=JURITEXT000006952891&fastReqId=1445093834&fastPos=1>.

¹⁴⁰ Λ.χ. η σιωπηρή αναμίσθωση του άρθρου 1378 C. Civ. (και του παλαιού και του νέου C. Civ.).

¹⁴¹ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 49, αρ. 66· Ph. MALAURIE κ.ά, *op. cit.*, σελ. 237, αρ. 475.

¹⁴² A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 49, αρ. 66· Ph. MALAURIE κ.ά, *op. cit.*, σελ. 237, αρ. 475.

¹⁴³ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 49, αρ. 66.

¹⁴⁴ Ph. MALAURIE κ.ά, *op. cit.*, σελ. 239, αρ. 480.

4. Η σύναψη της σύμβασης κατά τον νέο C. Civ.: Πρόταση και αποδοχή

4.1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Η συναίνεση, όπως συνέβαινε και υπό το παλαιό καθεστώς, αποτελεί και μετά την τροποποίηση την πρώτη απαραίτητη προϋπόθεση του κύρους της σύμβασης. Πλέον, ο γαλλικός Αστικός Κώδικας αφιερώνει την δεύτερη υποενότητα της πρώτης ενότητας με τίτλο «η πρόταση και η αποδοχή»¹⁴⁵ από τις διατάξεις 1113 έως 1122 C. Civ., στην ρύθμιση όλων εκείνων των ζητημάτων, τα οποία επί δύο αιώνες είχαν απασχολήσει την νομολογία. Ο Γάλλος νομοθέτης ήρθε, λοιπόν, να καλύψει το κενό που υπήρχε όσον αφορά την πρόταση και την αποδοχή της δηλώσεως βουλήσεως και επί της ουσίας έδωσε νομοθετική ισχύ στις αρχές και τους κανόνες που είχαν διαμορφωθεί από την νομολογία. Αντίστοιχα κατά το ελληνικό δίκαιο κρίσιμα είναι τα άρθρα 185 έως 196 ΑΚ.

4.2. Η πρόταση

Όπως προαναφέρθηκε, οι διαμορφωθέντες από την νομολογία κανόνες αποτυπώνονται πλέον ρητά στον Αστικό Κώδικα. Αρχικά, στο άρθρο 1113 C. Civ. ορίζεται ότι η σύμβαση είναι το αποτέλεσμα της σύμπτωσης της πρότασης και της αποδοχής, ήτοι των δηλώσεων βουλήσεως, οι οποίες μάλιστα μπορούν να εκφραστούν είτε ρητά είτε να συναχθούν από μια αναμφίβολη κατ' επιταγή του νόμου συμπεριφορά¹⁴⁶. Ότι ακριβώς ίσχυε πριν την τροποποίηση του Κώδικα, ισχύει και τώρα. Πιο συγκεκριμένα, η πρόταση μπορεί να απευθύνεται σε ένα καθορισμένο ή μη πρόσωπο, πρέπει να περιέχει όλα τα απαραίτητα στοιχεία της σύμβασης, να δηλώνει την πρόθεση του προτείνοντος να δεσμευτεί στην περίπτωση της αποδοχής της, ενώ ελλείψει των στοιχείων αυτών, ισχύει μόνο ως πρόσκληση για έναρξη των διαπραγματεύσεων¹⁴⁷. Το ίδιο καθεστώς ισχύει και στο ελληνικό δίκαιο, κατά το οποίο η πρόταση πρέπει να είναι ορισμένη, πλήρης και σαφής, ενώ μπορεί να απευθύνεται σε ορισμένο ή μη πρόσωπο, τουλάχιστον

¹⁴⁵ Ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «sous-section 2: l' offre et l' acceptation».

¹⁴⁶ **Άρθρο 1113 C. Civ.:** «Η σύμβαση καταρτίζεται με την σύμπτωση της πρότασης και της αποδοχής δυνάμει των οποίων τα μέρη εκφράζουν την βούλησή τους να δεσμευτούν. Αυτή η βούληση μπορεί να εκραφωθεί ρητά ή να συναχθεί από μια αδιαμφισβήτητη συμπεριφορά.», ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «**Art. 1113:** Le contrat est formé par la rencontre d'une offre et d'une acceptation par lesquelles les parties manifestent leur volonté de s'engager. Cette volonté peut résulter d'une déclaration ou d'un comportement non équivoque de son auteur».

¹⁴⁷ **Άρθρο 1114 C. Civ.:** «Η πρόταση, απευθυνόμενη σε ένα καθορισμένο ή μη πρόσωπο, εμπεριέχει τα ουσιώδη στοιχεία της προβλεπόμενης σύμβασης και εκφράζει την βούληση του συντάκτη της να δεσμευτεί στην περίπτωση της αποδοχής. Αλλιώς, υπάρχει μόνο πρόσκληση για έναρξη των διαπραγματεύσεων», ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «**Art. 1114:** L'offre, faite à personne déterminée ou indéterminée, comprend les éléments essentiels du contrat envisagé et exprime la volonté de son auteur d'être lié en cas d'acceptation. A défaut, il y a seulement invitation à entrer en négociation».

οριστό¹⁴⁸. Ωστόσο, κατά το ελληνικό δίκαιο διαφοροποίηση παρατηρείται ως προς τα προϊόντα στις βιτρίνες ή τις αγγελίες όπου σύμφωνα με μια άποψη στις περιπτώσεις αυτές γίνεται λόγος για πρόσκληση για πρόταση¹⁴⁹ ενώ κατά μια άλλη άποψη, υπάρχει πρόταση για σύναψη της σύμβασης¹⁵⁰.

Η πρόταση, στο μέτρο που δεν έχει περιέλθει στον παραλήπτη της είναι ελεύθερα ανακλητή, κανόνας ο οποίος στο ελληνικό δίκαιο προβλέπεται εν γένει για τις απευθυντές δηλώσεις βουλήσεως στο άρθρο 168 ΑΚ, ενώ ειδικά για την δήλωση βουλήσεως που συγκεντρώνει τα στοιχεία της πρότασης υπάρχει η ρύθμιση του άρθρου 186 ΑΚ. Η γαλλική νομολογία είχε ήδη θέσει ως κανόνα την τήρηση «εύλογης προθεσμίας» πριν την δυνατότητα ανάκλησης της πρότασης, αν μια τέτοια προθεσμία δεν είχε ορισθεί από τον προτείνοντα, και μάλιστα σε περίπτωση ανάκλησής της πριν την παρέλευση της προθεσμίας είχε ταχθεί υπέρ της άποψης της γέννησης αδικοπρακτικής ευθύνης, όπως ορίζεται πλέον στα άρθρα 1115-1116 C. Civ.¹⁵¹. Όσον αφορά το ελληνικό δίκαιο, από τις διατάξεις 193 εδ. β' 194 εδ. β' ΑΚ συνάγεται ότι και το δίκαιο μας προβλέπει την ύπαρξη ενός χρονικού διαστήματος μέσα στο οποίο ο παραλήπτης της πρότασης θα την επεξεργαστεί και θα αποφασίσει ελεύθερα την αποδοχή της ή μη της πρότασης. Τέλος, στο άρθρο 1117 C. Civ. ορίζονται οι περιπτώσεις κατά τις οποίες η πρόταση καθίσταται άνευ αντικειμένου, ήτοι με την παρέλευση της ταχθείσας προθεσμίας ή του ευλόγου χρονικού διαστήματος, με τον θάνατο και με την επέλευση της ανικανότητας του προτείνοντος, με αποτέλεσμα όλες οι προηγηθείσες θεωρητικές και νομολογιακές απόψεις περί των ζητημάτων αυτών να παρουσιάζουν μόνο ακαδημαϊκό και ιστορικό ενδιαφέρον¹⁵². Αντίθετα, η ελληνική διάταξη του άρθρου 188 ΑΚ προβλέπει ότι η μεταγενέστερη ανικανότητα

¹⁴⁸ Απ. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ, *op. cit.*, §32, σελ. 443-444, αρ. 3 και 5.

¹⁴⁹ Απ. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ, *op. cit.*, §32, σελ. 444, αρ. 6

¹⁵⁰ Δ. ΚΛΑΒΑΝΙΔΟΥ σε Δ. ΠΑΠΑΣΤΕΡΙΟΥ/ Δ. ΚΛΑΒΑΝΙΔΟΥ, *op. cit.*, § 31, σελ. 191, αρ. 14 'Ι. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗ, *Γενικές Αρχές*, τ. Β', 1987, σελ. 712, αρ. 247' Ν. ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ, *Γενικές Αρχές του Αστικού Δικαίου*, 3^η εκδ., Σάκκουλας, 1983, § 58, σελ. 306, οι οποίοι τάσσονται υπέρ της άποψης ότι υπάρχει πρόταση.

¹⁵¹ Για την παράθεση των δύο απόψεων σε περίπτωση πρόωρης ανάκλησης της πρότασης *supra* 3.2, **Άρθρο 1115 C. Civ.**: «Μπορεί να ανακληθεί ελεύθερα στο μέτρο που δεν έχει περιέλθει στον παραλήπτη της», ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «**Art. 1115:** Elle peut être librement rétractée tant qu'elle n'est pas parvenue à son destinataire», **άρθρο 1116 C. Civ.**: «Δεν μπορεί να ανακληθεί πριν τη λήξη της προθεσμίας που έταξε ο ίδιος ή, ελλείψει αυτής, πριν την πάροδο ευλόγου χρονικού διαστήματος. Η ανάκληση της πρότασης κατά παράβαση της απαγόρευσης αυτής εμποδίζει την σύναψη της σύμβασης. Επιφέρει εξωσυμβατική ευθύνη στον δηλούντα σύμφωνα με τους όρους του κοινού δικαίου χωρίς να υπάρχει υποχρέωση αποκατάστασης της απώλειας του προσδοκώμενου από την σύμβαση οφέλους», ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «**Art. 1116:** Elle ne peut être rétractée avant l'expiration du délai fixé par son auteur ou, à défaut, l'issue d'un délai raisonnable. La rétractation de l'offre en violation de cette interdiction empêche la conclusion du contrat. Elle engage la responsabilité extracontractuelle de son auteur dans les conditions du droit commun sans l'obliger à compenser la perte des avantages attendus du contrat».

¹⁵² **Άρθρο 1117 C. Civ.**: «Η πρόταση καθίσταται άνευ αντικειμένου μετά την λήξη της ταχθείσας από τον προτείνοντα προθεσμίας ή ελλείψει αυτής μετά την πάροδο ευλόγου χρονικού διαστήματος. Είναι καθίσταται άνευ αντικειμένου σε περίπτωση δικαιοπρακτικής ανικανότητας ή θανάτου του προτείνοντος», ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «**Art. 1117:** L'offre est caduque à l'expiration du délai fixé par son auteur ou, à défaut, à l'issue d'un délai raisonnable. Elle l'est également en cas d'incapacité ou de décès de son auteur».

του προτείνοντος ή ο θάνατός του δεν επηρεάζει την ισχύ της πρότασης εκτός εάν από τις περιστάσεις συνάγεται κάτι διαφορετικό.

4.3. Η αποδοχή

Στα νέα άρθρα 1118 έως 1122 C. Civ. καθιερώνονται οι κανόνες που διέπουν την αποδοχή της πρότασης. Αρχικά, στο άρθρο 1118 εδ. α' C. Civ. ορίζεται ότι «η αποδοχή είναι η δήλωση βούλησης του συντάκτη της να δεσμευτεί από τους όρους που τέθηκαν με την πρόταση»¹⁵³ ενώ στο επόμενο εδάφιο ορίζεται ότι είναι ελεύθερα ανακλητή μέχρι την περιέλευσή της στον παραλήπτη της¹⁵⁴. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το εδ. γ' του εν λόγω άρθρου, στο οποίο ορίζεται ότι «η μη συμμόρφωση της αποδοχής στην πρόταση στερείται εννόμου αποτελέσματος, εκτός αν θεωρηθεί ως νέα πρόταση»¹⁵⁵, ρύθμιση η οποία δίνει την ελευθερία στον δικαστή να ελέγξει την συμμόρφωση της αποδοχής και να κρίνει με βάση την βούληση των μερών αν θα ισχύσει η «διαφοροποιημένη» αποδοχή ως νέα πρόταση ή όχι¹⁵⁶. Η ρύθμιση αυτή διαφέρει στο ελληνικό δίκαιο με την διάταξη του άρθρου 191 εδ. β' ΑΚ να ορίζει ότι η τροποποιημένη αποδοχή θεωρείται ως νέα πρόταση.

Στο επόμενο άρθρο, ήτοι στο 1119 C. Civ. ορίζεται πλέον ρητά ότι οι γενικοί όροι που τίθενται από το ένα μέρος –κυρίως όσον αφορά τις συμβάσεις προσχώρησης- δεσμεύουν τον αντισυμβαλλόμενο, μόνο αν τέθηκαν εν γνώσει του, οι ασυμβίβαστες μεταξύ τους ρήτρες στερούνται εννόμου αποτελέσματος και ότι οι ειδικές ρήτρες υπερισχύουν των γενικών, επαναλαμβάνοντας, έτσι, τις παραδοχές της νομολογίας¹⁵⁷. Ακόμη, η διάταξη του άρθρου 1120 C. Civ. επαναλαμβάνει τα διδάγματα της νομολογίας επί των ζητημάτων της σιωπής, όσον

¹⁵³ Ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «**Art. 1118 al.1:** *L'acceptation est la manifestation de volonté de son auteur d'être lié dans les termes de l'offre*».

¹⁵⁴ **Άρθρο 1118 εδ. β' C. Civ.:** «Εφόσον η αποδοχή δεν έχει περιέλθει στον προτείνοντα, μπορεί να ανακληθεί ελεύθερα, υπό την προϋπόθεση ότι θα περιέλθει στον προτείνοντα πριν από την αποδοχή», ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «**Art. 1118 1al. 2:** *Tant que l'acceptation n'est pas parvenue à l'offrant, elle peut être librement rétractée, pourvu que la rétractation parvienne à l'offrant avant l'acceptation*».

¹⁵⁵ Ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «**Art. 1118 al. 3:** *L'acceptation non conforme à l'offre est dépourvue d'effet, sauf à constituer une offre nouvelle*».

¹⁵⁶ Παρατηρείται ότι δίνεται μεγαλύτερη ελευθερία στον δικαστή, καθώς παλαιότερα η μη συμμόρφωση ισοδυναμούσε με αντιπρόταση ή ως νέα πρόταση *supra* 3.3.

¹⁵⁷ **Άρθρο 1119 C. Civ.:** «Οι γενικοί όροι που επικαλείται το ένα μέρος δεσμεύουν το άλλο, εάν είχαν τεθεί εις γνώση του και εάν είχαν γίνει αποδεκτές από αυτό. Σε περίπτωση ασυμφωνίας μεταξύ των γενικών όρων που υποδεικνύονται από τα μέρη, οι ασυμβίβαστες ρήτρες δεν παράγουν έννομα αποτελέσματα. Σε περίπτωση ασυμφωνίας μεταξύ των γενικών και των ειδικών όρων, οι ειδικοί όροι υπερτερούν», ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «**Art. 1119:** *Les conditions générales invoquées par une partie n'ont effet à l'égard de l'autre que si elles ont été portées à la connaissance de celle-ci et si elle les a acceptées. En cas de discordance entre des conditions générales invoquées par l'une et l'autre des parties, les clauses incompatibles sont sans effet. En cas de discordance entre des conditions générales et des conditions particulières, les secondes l'emportent sur les premières*».

αφορά την δικαιοπρακτική δέσμευση του σιωπούντος¹⁵⁸. Αντίστοιχα, στο ελληνικό δίκαιο η σιωπή κατ' αρχήν δεν έχει δικαιοπρακτικό χαρακτήρα¹⁵⁹ εκτός εάν συμφωνηθεί ειδικά από τα μέρη, οριστεί από το νόμο¹⁶⁰ ή προκύπτει ενόψει της καλής πίστης και των συναλλακτικών ηθών¹⁶¹. Τέλος, στο άρθρο 1121 C. Civ. ορίζεται ο χρόνος και ο τόπος κατάρτισης της σύμβασης, ήτοι ορίζεται ότι «η σύμβαση καταρτίζεται μόλις η αποδοχή περιέλθει στον προτείνοντα. Θεωρείται καταρτισθείσα στον τόπο όπου περιήλθε η αποδοχή»¹⁶².

¹⁵⁸ **Άρθρο 1120 C. Civ.:** «Η σιωπή δεν ισχύει ως αποδοχή, εκτός εάν προκύπτει άλλως από το νόμο, τα έθιμα, τα συναλλακτικά ήθη ή τις ειδικές περιστάσεις», ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «**Art. 1120:** *Le silence ne vaut pas acceptation, à moins qu'il n'en résulte autrement de la loi, des usages, des relations d'affaires ou de circonstances particulières*».

¹⁵⁹ Δ. ΠΑΠΑΣΤΕΡΙΟΥ σε Δ. ΠΑΠΑΣΤΕΡΙΟΥ/ Δ. ΚΛΑΒΑΝΙΔΟΥ, *op.cit.*, § 23, σελ. 117, αρ. 50.

¹⁶⁰ Λ. χ. άρθρο 611 ΑΚ.

¹⁶¹ Δ. ΚΛΑΒΑΝΙΔΟΥ σε Δ. ΠΑΠΑΣΤΕΡΙΟΥ/ Δ. ΚΛΑΒΑΝΙΔΟΥ, *op.cit.*, § 32, σελ. 201, αρ. 5· ΑΠ 1638/2001, *ΕλλΔνη* 43.2002.767, *ΧρΙΔ* 2002.23, το οποίο επικυρώνει απόφαση του Εφετείου το οποίο ερμήνευσε σύμφωνα με την καλή πίστη και τα συναλλακτικά ήθη ότι η σιωπή της εναγομένης και αναιρεσίβλητης δεν συνιστούσε σιωπηρή αποδοχή· ΕφΠειρ 809/2003, *ΕδικΠολυκ* 2004.89· ΕφΘεσ 291/1994, *Αρμ* 1994.1068.

¹⁶² Έλεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «**Art. 1121:** *Le contrat est conclu dès que l'acceptation parvient à l'offrant. Il est réputé l'être au lieu où l'acceptation est parvenue*».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΤΟ ΚΥΡΟΣ ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ

5. Οι προϋποθέσεις του κύρους της σύμβασης κατά τον παλαιό C. Civ.

5.1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Όπως αναφέρθηκε και στο κεφάλαιο των διαπραγματεύσεων η έννοια της σύμβασης έχει εξέχουσα σημασία και ο παλαιός γαλλικός Code Civil την όριζε ως την «*συμφωνία δυνάμει της οποίας ένα ή περισσότερα πρόσωπα αναλαμβάνουν υποχρέωση για παροχή, πράξη ή παράλειψη απέναντι σε ένα ή περισσότερα άτομα*»¹⁶³. Στον παρόν, λοιπόν, κεφάλαιο θα παρουσιαστούν οι προϋποθέσεις του κύρους της σύμβασης, ήτοι θα αναλυθούν τα δομικά της χαρακτηριστικά καθώς και οι επιμέρους διατάξεις του Αστικού Κώδικα που τα ρυθμίζουν.

Σύμφωνα με το παλαιό άρθρο 1108 C. Civ. τέσσερα ήταν τα βασικά δομικά χαρακτηριστικά της σύμβασης: η συναίνεση, η δικαιοπρακτική ικανότητα, το αντικείμενο και η νόμιμη αιτία¹⁶⁴. Πιο συγκεκριμένα, το παλαιό άρθρο 1108 C. Civ. όριζε τα εξής: «*τέσσερις προϋποθέσεις είναι αναγκαίες για το κύρος μίας σύμβασης: η συναίνεση του μέρους που αναλαμβάνει υποχρέωση, η δικαιοπρακτική του ικανότητα, ένα συγκεκριμένο αντικείμενο που αποτελεί το περιεχόμενο της ενοχικής σχέσης και η νόμιμη αιτία ανάληψης της υποχρέωσης*»¹⁶⁵. Η ανάλυση που ακολουθεί έχει την ίδια σειρά με εκείνη που ακολουθεί η διάταξη του νόμου και πέραν των προϋποθέσεων αυτών θα γίνει λόγος για τον τύπο της σύμβασης, ο οποίος δεν περιλαμβάνεται στην γενική διάταξη διότι αποτελεί προϋπόθεση του κύρους μερικών μόνο συμβάσεων, καθώς επίσης και στις έννοιες της δημόσιας τάξης και των χρηστών ηθών.

5.2. Η συναίνεση

5.2.1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Όπως αναλύθηκε ανωτέρω, η συναίνεση για την κατάρτιση της σύμβασης έπρεπε να είναι ελεύθερη και καθαρή. Ως εκ τούτου, όταν οι προϋποθέσεις αυτές δεν συνέτρεχαν, η δοθείσα συναίνεση ήταν ελαττωματική και η καταρτισθείσα σύμβαση δεν ήταν έγκυρη. Ο

¹⁶³ Ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου στο πλαίσιο του περιγραφόμενου στην υποσημ. 3 σεμιναρίου, παλαιό **άρθρο 1101 C. Civ.**: «*Le contrat est une convention par laquelle une ou plusieurs personnes s'obligent, envers une ou plusieurs autres, à donner, à faire ou à ne pas faire quelque chose*».

¹⁶⁴ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 1973.

¹⁶⁵ Ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου στο πλαίσιο του περιγραφόμενου στην υποσημ. 3 σεμιναρίου: «**Art. 1108.** - *Quatre conditions sont essentielles pour la validité d'une convention : Le consentement de la partie qui s'oblige ; Sa capacité de contracter ; Un objet certain qui forme la matière de l'engagement ; Une cause licite dans l'obligation*».

Αστικός Κώδικας περιελάμβανε δύο σειρές από διατάξεις που ρύθμιζαν το εν λόγω ζήτημα¹⁶⁶. Η μια σειρά διατάξεων ρύθμιζε την περίπτωση κατά την οποία ο δοθείσας την συναίνεση έπασχε από κάποια ψυχική διαταραχή (παλαιά άρθρα 414-1 έως 414-3 C. Civ.), διατάξεις τροποποιηθείσες με το Ν. 2007/308 και η άλλη σειρά διατάξεων, η οποία χρονολογείτο από το 1804, ρύθμιζε την λεγόμενη «θεωρία των ελαττωμάτων της βούλησης»¹⁶⁷. Στην παρούσα υποενότητα, θα αναλυθεί μόνο η δεύτερη περίπτωση, ενώ για την πρώτη δεν θα γίνει λόγος καθώς εντάσσεται στο δίκαιο των προσώπων και ως εκ τούτου εκφεύγει από το αντικείμενο εξέτασης της παρούσης μελέτης.

Στο παλαιό άρθρο 1109 C. Civ. οριζόταν ότι «δεν υπάρχει έγκυρη συναίνεση, όταν η τελευταία έχει δοθεί από πλάνη ή έχει εκδιωχθεί με απειλή ή με απάτη»¹⁶⁸ ενώ στο παλαιό άρθρο 1117 C. Civ. ότι «η καταρτισθείσα από πλάνη, απειλή ή απάτη σύμβαση δεν είναι αυτοδικαίως άκυρη ` πρέπει να ασκηθεί αγωγή ακυρότητας ή ακύρωσης, στις περιπτώσεις και με τον τρόπο που ορίζονται στο VII τμήμα του V κεφαλαίου του παρόντος τίτλου»¹⁶⁹. Έτσι, λοιπόν, ο νόμος αναγνώριζε τρία ελαττώματα της βούλησης, ήτοι την πλάνη, την απάτη και την απειλή¹⁷⁰. Η θεωρία αυτή των «ελαττωμάτων της βούλησης» στηριζόταν σε δύο βάσεις, ήτοι σε μία ψυχολογική, η οποία σχετιζόταν με τον συμβαλλόμενο που έδωσε την ελαττωματική συναίνεση, και σε μια ηθική, η οποία σχετιζόταν με την συμπεριφορά του αντισυμβαλλομένου και εστίαζε στην αναζήτηση της καλής ή της κακής του πίστης κατά την σύναψη της σύμβασης¹⁷¹.

5.2.2. Τα ελαττώματα της βουλήσεως

5.2.2.1. Η πλάνη

5.2.2.1.1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Ξεκινώντας, λοιπόν, για την στοιχειοθέτηση της πλάνης απαιτείτο η καταρτισθείσα σύμβαση να βασίστηκε σε μια βούληση, η οποία, όμως, να μην ανταποκρινόταν στην

¹⁶⁶ A. BENABENT, *op. cit.*, 53 αρ. 70.

¹⁶⁷ A. BENABENT, *op. cit.*, 53 αρ. 70.

¹⁶⁸ Ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «**Art. 1109:** Il n'y a point de consentement valable si le consentement n'a été donné que par erreur ou s'il a été extorqué par violence ou surpris par dol».

¹⁶⁹ Ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «**Art. 1117:** La convention contractée par erreur, violence ou dol, n'est point nulle de plein droit ; elle donne seulement lieu à une action en nullité ou en rescision, dans les cas et de la manière expliqués à la section VII du chapitre V du présent titre».

¹⁷⁰ Για συνοπτική αναφορά στους θεσμούς της πλάνης, της απάτης και της απειλής κατά το γαλλικό δίκαιο βλ. *Αυγουστιανάκη, Το δικαίωμα προς ακύρωση της δικαιοπραξίας*, 40-41, και *Χριστοδούλου*, 42-43 αρ. 82-83.

¹⁷¹ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 53, αρ. 71.

πραγματικότητα¹⁷², με αποτέλεσμα ο πλανηθείς συμβαλλόμενος «αν γνώριζε», να μην προέβαινε στην σύναψή της¹⁷³. Στην περίπτωση της πλάνης, η ψυχολογική βάση κυριαρχούσε και ως εκ τούτου το βάρος έπρεπε να δοθεί σε εκείνον τον συμβαλλόμενο, ο οποίος επλανήθη, ενώ ή καλή ή κακή πίστη του αντισυμβαλλομένου ήταν κατ' αρχήν αδιάφορη¹⁷⁴. Ωστόσο, στην περίπτωση που διαπιστωνόταν πλάνη, η ακυρότητα της σύμβασης θα προκαλούσε βλάβη στον αντισυμβαλλόμενο και ως εκ τούτου η συμπεριφορά του δεν παραμεριζόταν εντελώς, αλλά αντιθέτως ο δικαστής όφειλε στην περίπτωση αυτή να εξετάσει αν ο τελευταίος μπορούσε να ανιχνεύσει την πλάνη ή αν μπορούσε να την προβλέψει¹⁷⁵. Ανάμεσα, λοιπόν, στην προστασία του πεπλανημένου συμβληθέντος και της ασφάλειας του δικαίου, το θετικό δίκαιο έδινε διαφορετικές λύσεις, ανάλογα με την φύση της πλάνης.

Ο Αστικός Κώδικας στο παλαιό άρθρο 1110 C. Civ. όριζε ότι «η πλάνη αποτελεί λόγο ακυρότητας της σύμβασης μόνο όταν αφορά την ίδια την ουσία του πράγματος, το οποίο αποτελεί το αντικείμενό της. Δεν αποτελεί λόγο ακυρότητας [της σύμβασης] όταν [η πλάνη] αφορά το πρόσωπο του αντισυμβαλλομένου, εκτός αν το πρόσωπο αυτό αποτελεί την κύρια αιτία σύναψης της σύμβασης»¹⁷⁶. Περαιτέρω στο άρθρο 1117 C. Civ., όπως αναφέρθηκε ανωτέρω οριζόταν ότι η καταρτισθείσα σύμβαση δεν ήταν αυτοδικαίως άκυρη αλλά για την κήρυξη της ακυρότητας απαιτείτο η άσκηση της λεγόμενης αγωγής ακυρότητας.

Είναι ιδιαίτερα σημαντικό να διευκρινιστεί ότι η πλάνη εν γένει δεν περιοριζόταν μόνο σε εκείνη που περιγραφόταν στο άρθρο 1110 C. Civ., ήτοι στην πλάνη περί την ουσία και την πλάνη περί το πρόσωπο. Πιο συγκεκριμένα, η πλάνη μπορούσε να διακριθεί σε τρεις μεγάλες κατηγορίες ανάλογα με τις έννομες συνέπειες τις οποίες συνεπαγόταν. Υπήρχε, κατ' αρχάς, η πλάνη που εμπόδιζε την σύναψη της σύμβασης, ήτοι λειτουργούσε ως «εμπόδιο», η πλάνη του άρθρου 1110 C. Civ., η οποία καθιστούσε άκυρη την συναφθείσα σύμβαση, και η «αδιάφορη» πλάνη, η οποία δεν επηρέαζε το κύρος της σύμβασης¹⁷⁷.

¹⁷² J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 1990, αρ. 956.

¹⁷³ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 56 αρ. 75.

¹⁷⁴ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 56 αρ. 75.

¹⁷⁵ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 56 αρ. 75.

¹⁷⁶ Ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «**Art. 1110:** L'erreur n'est une cause de nullité de la convention que lorsqu'elle tombe sur la substance même de la chose qui en est l'objet. Elle n'est point une cause de nullité lorsqu'elle ne tombe que sur la personne avec laquelle on a intention de contracter, à moins que la considération de cette personne ne soit la cause principale de la convention».

¹⁷⁷ J. CARBONNIER, *op. cit.*, , *Droit Civil*, σελ. 1990, αρ. 956.

5.2.2.1.2. Η πλάνη - εμπόδιο

Η πρώτη κατηγορία, ήτοι η πλάνη που λειτουργούσε ως «εμπόδιο» στην σύναψη της σύμβασης, διακρινόταν περαιτέρω στην πλάνη ως προς την φύση της σύμβασης, την πλάνη περί την ταυτότητα του αντικειμένου της σύμβασης και την πλάνη περί την ύπαρξη νόμιμης αιτίας.

Η πρώτη περίπτωση μπορεί ευχερώς να γίνει αντιληπτή μέσω ενός απλού παραδείγματος. Ο ένας συμβαλλόμενος πίστευε ότι αγόραζε ένα διαμέρισμα, ενώ ο άλλος ότι το έδινε για μίσθωση¹⁷⁸. Στην περίπτωση αυτή, δεν είχε συναφθεί ούτε μίσθωση ούτε πώληση, δηλαδή οι δηλώσεις βουλήσεως δεν είχαν συναντηθεί, με έννομο αποτέλεσμα να μην είχε καταρτισθεί οιαδήποτε σύμβαση¹⁷⁹.

Και η δεύτερη κατηγορία που αφορά την πλάνη ως προς την ταυτότητα του αντικειμένου μπορεί εύκολα να γίνει αντιληπτή με ένα παράδειγμα, όπως όταν λ.χ. το ένα μέρος νόμιζε ότι αγόραζε το ευρισκόμενο στο ισόγειο διαμέρισμα, ενώ το άλλο στον έκτο, και είχε και αυτή ως έννομο αποτέλεσμα την ανυπαρξία οιασδήποτε σύμβασης¹⁸⁰.

Η τρίτη υποκατηγορία περιελάμβανε για παράδειγμα την περίπτωση κατά την οποία ένας πατέρας, θεωρώντας ότι ο μοναχογιός του απεβίωσε στον πόλεμο, δώρισε σημαντικό μέρος της περιουσίας του σε φιλανθρωπικά έργα, ενώ πολλά χρόνια αργότερα ο γιος επέστρεψε¹⁸¹. Στην περίπτωση αυτή ήταν τόσο σημαντική η πλάνη, η οποία «κατέστρεφε» την δοθείσα συναίνεση με αποτέλεσμα να υπάρχει απόλυτη ακυρότητα, αν όχι ανυπαρξία¹⁸². Ωστόσο, στο σημείο αυτό πρέπει να γίνει μια σημαντική διάκριση. Η νομολογία είχε προβεί στην διάκριση μεταξύ της έννοιας της νόμιμης αιτίας και του κινήτρου βάσει του οποίου κάποιος δικαιοπρακτεί, με αποτέλεσμα να μην ενδιαφέρει, κατ' αρχήν, το δίκαιο αν υπάρχει κάποιο σφάλμα στο κίνητρο του δικαιοπρακτούντος ήτοι στα παραγωγικά αίτια της βούλησής του¹⁸³. Στο παράδειγμα, όμως, αυτό πρέπει να διευκρινιστεί ότι η δωρεά αποτελεί χαριστική δικαιοπραξία, όπου το κίνητρο του δωρητή αποτελεί την νόμιμη αιτία και ελλείψει αυτής διαπιστώνεται ταυτόχρονα και έλλειψη της νόμιμης αιτίας ως αυτοτελούς προϋπόθεσης αλλά και πλάνη περί την νόμιμη αιτία¹⁸⁴.

¹⁷⁸ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 1990, αρ. 956.

¹⁷⁹ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 1990, αρ. 956.

¹⁸⁰ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 1990, αρ. 956.

¹⁸¹ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 1990, αρ. 956.

¹⁸² J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 1990, αρ. 956.

¹⁸³ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 60, αρ. 81.

¹⁸⁴ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ 59-60, αρ. 81 και σελ. 124, αρ. 184, βλ. περαιτέρω παραπομπή στον B. GRELON, «l' erreur dans les libéralités», *Rev.trim. dr. civ.*, 1981 ` *infra* 5.5 για τη νόμιμη αιτία.

5.2.2.1.3. Η πλάνη που οδηγεί σε ακυρότητα της σύμβασης

Περνώντας, τώρα, στην δεύτερη κατηγορία πλάνης που είχε ως έννομο αποτέλεσμα την σχετική ακυρότητα¹⁸⁵ της σύμβασης, η πλάνη αυτή διακρινόταν, όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, στην πλάνη περί την ουσία του πράγματος, το οποίο αποτελούσε το αντικείμενο της σύμβασης, και την πλάνη περί το πρόσωπο του αντισυμβαλλομένου.

5.2.2.1.3.1. Η πλάνη περί την ουσία

Κατ' αρχάς, η πλάνη περί την ουσία του πράγματος αποτελούσε την πιο συχνή μορφή πλάνης και σχετιζόταν με την εσφαλμένη πεποίθηση γύρω από τα οφέλη που προσδοκούσε ο συμβαλλόμενος από την σύμβαση¹⁸⁶. Κατά κύριο λόγο ο αποκτών το πράγμα, ήτοι ο αγοραστής σε μία σύμβαση πώλησης, θα είναι το πρόσωπο το οποίο θα βρισκόταν σε πλάνη και θα αγνοούσε ορισμένα στοιχεία που αφορούσαν το πράγμα. Ωστόσο, αν και σπάνια, η νομολογία δεχόταν ότι και ο διαθέτης του πράγματος, ήτοι ο πωλητής σε μία σύμβαση πώλησης, μπορούσε να πλανηθεί με συνέπεια να δικαιούται να ζητήσει την ακύρωση της σύμβασης, όπως για παράδειγμα αν πίστευε ότι πουλάει ένα αντίγραφο, αλλά στην πραγματικότητα πωλούσε έναν αυθεντικό πίνακα¹⁸⁷.

Αν επικεντρωθούμε στο γράμμα του νόμου, ήτοι στην έκφραση «*την ίδια την ουσία του πράγματος*»¹⁸⁸, τότε ως πλάνη περί την «ουσία» του πράγματος θα έπρεπε να θεωρηθεί εκείνη η πεπλανημένη εντύπωση που σχετιζόταν με το υλικό από το οποίο είχε κατασκευαστεί το πράγμα, π.χ. χαλκός αντί για χρυσός, συσχετίζοντας, κατ' αυτόν τον τρόπο, την πλάνη με αντικειμενικά κριτήρια¹⁸⁹. Εντούτοις, η νομολογία συνέδεσε την πλάνη και με υποκειμενικά κριτήρια θεωρώντας για παράδειγμα ότι κατά την αγορά ενός πίνακα, η ταυτότητα του

¹⁸⁵ Ως σχετική ορίζεται η ακυρότητα που επέρχεται ως έννομη συνέπεια της παραβίασης κανόνα δικαίου, ο οποίος στόχευε στην προστασία ενός εννόμου συμφέροντος μόνο ενός από τους συμβαλλομένους με αποτέλεσμα μόνο το πρόσωπο αυτό να μπορεί να την επικαλεσθεί, *infra* 7.1.1.

¹⁸⁶ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 57, αρ. 78.

¹⁸⁷ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 1991, αρ. 956. A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 57 αρ. 78. Βλ. περαιτέρω παραπομπή: υπόθεση «Poussin», Cass. Civ. 1er, 22 février 1978, *Bull. Civ.*, I, αρ. 74, αρ. υπόθεσης: 76-11551, όπου το Ανώτατο Ακυρωτικό ακύρωσε απόφαση του Εφετείου των Παρισίων με την αιτιολογία ότι «*έτσι, κατά το μέτρο που δεν αναζήτησε, την στιγμή της [σύναψης] της πώλησης, αν η συναίνεση που δόθηκε από τους πωλητές ήταν ελαττωματική λόγω της πεπλανημένης πεποίθησης ότι ο πίνακας δεν μπορούσε να είναι έργο του Νικόλα...., το Εφετείο εξέδωσε απόφαση χωρίς νόμιμη βάση*», ελεύθερη μετάφραση εκ του πρωτοτύπου: «*qu'en statuant ainsi, sans rechercher si, au moment de la vente, le consentement des vendeurs n'avait pas été vicié par leur conviction erronée que le tableau ne pouvait pas être une oeuvre de nicolas y..., la cour d'appel n'a pas donné de base légale à sa décision*».

¹⁸⁸ Παλαιό άρθρο 1110 εδ. α' C. Civ.: «*...substance même de l'objet...*».

¹⁸⁹ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 58 αρ. 78.

καλλιτέχνη δεν ήταν αδιάφορη¹⁹⁰. Ήταν, λοιπόν, οι ουσιώδεις ιδιότητες του πράγματος που έπρεπε να λαμβάνονται υπόψη¹⁹¹. Η κρίση περί του ποιες ιδιότητες ήταν ουσιώδεις γινόταν κατ' αρχήν «*in concreto*», ήτοι λαμβάνονταν υπόψη οι δοθείσες συναινέσεις και των δύο μερών στην υπό κρίση σύμβαση¹⁹². Η νομολογία, ωστόσο, διέκρινε τις περιπτώσεις. Αν η ουσιώδης ιδιότητα σχετιζόταν με μια ιδιότητα η οποία ήταν σημαντική εν γένει («*in abstracto*»), όπως η αυθεντικότητα ενός έργου τέχνης, τότε δεν υπήρχε αμφιβολία ως προς την ύπαρξη πλάνης και την ακυρότητα εκ του λόγου αυτού της σύμβασης¹⁹³, ενώ αν ο ένας συμβαλλόμενος επικαλείτο ειδικές περιστάσεις καθοριστικές για τον ίδιο, θα έπρεπε πρώτα να τις εκφράσει στον αντισυμβαλλόμενο και έπειτα να αποδείξει ότι οι περιστάσεις αυτές τέθηκαν εν γνώσει και του άλλου μέρους, ήτοι τις γνώριζαν και οι δύο¹⁹⁴.

Ωστόσο, η επίκληση της πλάνης περί τις ιδιότητες δεν ήταν δυνατή στις «*τυχαίες συμβάσεις*»¹⁹⁵ κατά τις οποίες το όφελος από την σύμβαση εξαρτάται από ένα μελλοντικό και αβέβαιο γεγονός, για το οποίο τα μέρη φέρουν τον σχετικό κίνδυνο. Έτσι, σε σύμβαση πώλησης όπου η αυθεντικότητα του πίνακα δεν ήταν εξακριβωμένη δεν ήταν δυνατή η επίκληση πλάνης περί την συγκεκριμένη ιδιότητα για την οποία τα μέρη ανέλαβαν το σχετικό ρίσκο¹⁹⁶.

5.2.2.1.3.2. Η πλάνη περί το πρόσωπο

Περνώντας τώρα στην πλάνη περί το πρόσωπο του αντισυμβαλλομένου, η διάταξη του άρθρου 1110 εδ. β', ορίζοντας ότι «δεν αποτελεί λόγο ακυρότητας [της σύμβασης] όταν [η πλάνη] αφορά το πρόσωπο του αντισυμβαλλομένου, εκτός αν το πρόσωπο αυτό αποτελεί την κύρια αιτία σύναψης της σύμβασης»¹⁹⁷ έθετε την γενική αρχή, κατά την οποία η πλάνη ως προς το πρόσωπο του αντισυμβαλλομένου, κατ' αρχήν, δεν επηρέαζε το κύρος της σύμβασης. Μόνο στην περίπτωση που το πρόσωπο του αντισυμβαλλομένου έπαιζε καθοριστικό λόγο για την σύναψη της σύμβασης ήταν δυνατή η ακύρωσή της. Ο νόμος αναφερόταν στις λεγόμενες προσωποπαγείς

¹⁹⁰ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 58 αρ. 78.

¹⁹¹ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 58 αρ. 78, βλ. περαιτέρω παραπομπή στους Ph. MALINVAUD, «De l' erreur sur la substance», *D.* 1972, chr. 215. και G. VIVIEN, «De l' erreur déterminante et substantielle», *Rev.trim. dr. civ.*, 1992.305.

¹⁹² A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 58, αρ. 78.

¹⁹³ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 58, αρ. 78βλ. περαιτέρω παραπομπή από Paris, 25 février 1994, *D.* 1994, somm. 233, σχ. TOURNAFOND.

¹⁹⁴ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 58, αρ. 78.

¹⁹⁵ Μετάφραση του όρου «*contrats aléatoires*», P. MALIACAS, *op. cit.*, τ. I, σελ. 598.

¹⁹⁶ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ 59, αρ. 79, Cass. Civ. 1re, 24 mars 1987, *Bull.* 1987, I, αρ. 105, σελ.78, αρ. υπόθεσης: 85-15736.

¹⁹⁷ Ελεύθερη μετάφραση εκ του παλαιού γαλλικού πρωτοτύπου: «**Art. 1110 al. 2:** Elle n'est point une cause de nullité lorsqu'elle ne tombe que sur la personne avec laquelle on a intention de contracter, à moins que la considération de cette personne ne soit la cause principale de la convention».

συμβάσεις, οι οποίες ενδεικτικά είναι όλες οι συμβάσεις χαριστικής αιτίας, οι συμβάσεις παροχής υπηρεσιών, όπως λ.χ. η σύμβαση εργασίας, η σύμβαση εντολής κ.α.¹⁹⁸. Ωστόσο, αν και η προσωπικότητα του πωλητή ή του εκμισθωτή συνήθως λίγη σημασία είχε για τον αντισυμβαλλόμενο του, το αντίθετο δεν ήταν πάντα αληθές, και αυτό γιατί σε μια σύμβαση πώλησης όπου το τίμημα δεν θα καταβαλλόταν σε μετρητά, η πιστοληπτική ικανότητα του αγοραστή εν τοις πράγμασι έπρεπε να ληφθεί υπόψη για την σύναψη της σύμβασης¹⁹⁹. Επομένως, η πλάνη περί το πρόσωπο δεν αφορούσε μόνο την ταυτότητα του αντισυμβαλλομένου, όπως το όνομα, την εθνικότητα και την ηλικία του, αλλά τις περισσότερες φορές αφορούσε τις ουσιώδεις ιδιότητες του προσώπου, τα οποία μπορούσαν να ποικίλουν ανάλογα με την φύση της σύμβασης²⁰⁰. Κρίσιμο είναι να σημειωθεί ότι η πλάνη περί το πρόσωπο όπως και η πλάνη περί την ουσία του πράγματος έπρεπε να αναφέρονται σε στοιχεία τα οποία έπαιζαν καθοριστικό ρόλο για την σύναψη της σύμβασης²⁰¹.

5.2.2.1.4. Η επουσιώδης πλάνη

Τέλος, υπήρχαν κάποια είδη πλάνης, τα οποία δεν ασκούσαν αυτοτελώς επιρροή στο κύρος της σύμβασης. Κατ' αρχάς, εξ αντιδιαστολής από τα ανωτέρω προκύπτει ότι η πλάνη ως προς μια μη ουσιώδη ιδιότητα, δεν μπορούσε να οδηγήσει σε ακύρωσή της²⁰². Ακόμη, η πλάνη μόνο ως προς την οικονομική αξία του αντικειμένου απορριπτόταν από την νομολογία²⁰³. Έπρεπε η αξία του αντικειμένου να συνδέεται με μια ουσιώδη ιδιότητα του πράγματος, ώστε να επέλθει η ακυρότητα της σύμβασης. Μόνη η πεπλανημένη πεποίθηση περί της χρηματικής αξίας δεν αρκούσε. Το ίδιο ίσχυε και για την πλάνη περί τα παραγωγικά αίτια του πλανηθέντος, ακόμη κι αν ήταν καθοριστικής σημασίας²⁰⁴. Ωστόσο, η πλάνη περί τα παραγωγικά αίτια ήταν σημαντική, όπως προαναφέρθηκε για τις χαριστικής αιτίας συμβάσεις, στις οποίες το κίνητρο

¹⁹⁸ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 57, αρ. 77' μετάφραση του όρου «*contrats d' association*» P. MALIACAS, *op. cit.*, τ. I, σελ. 578.

¹⁹⁹ A. BENABENT, σελ. 57 αρ. 77' Cas. Civ. 1re, 20 Mars 1963, D. 1963.403 όπου το Ανώτατο Ακυρωτικό απέρριψε αίτηση ακύρωσης κατ' απόφασης που ακύρωσε σύμβαση πώλησης λόγω ελαττώματος της συναίνεσης του πωλητή (πλάνη περί το πρόσωπο του αγοραστή), η οποία δέχθηκε ότι σε σύμβαση πώλησης με τίμημα 47 εκ. γαλλικών φράγκων, η ανικανότητα του αγοραστή να το αποπληρώσει κατέστησε «*θύμα*» πλάνης τον πωλητή, <https://www.legifrance.gouv.fr/affichJuriJudi.do?oldAction=rechJuriJudi&idTexte=JURITEXT000006962364&fastReqId=1453516301&fastPos=1>.

²⁰⁰ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 57, αρ. 77.

²⁰¹ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 1991, αρ. 956.

²⁰² Ch. LARROUMET, *op. cit.*, σελ. 308, αρ. 351.

²⁰³ Ch. LARROUMET, *op. cit.*, σελ. 309, αρ. 352 ' Cass. Civ. 1re, 5 avril 1993, μη δημοσιευμένη στο Bull., αρ. υπόθεσης: 91-11576.

²⁰⁴ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ., 60, αρ. 81, ελεύθερη μετάφραση του κανόνα «*nul n'est censé ignorer la loi*» ' Ph. MALAURIE κ.ά, *op. cit.*, σελ. 248, αρ. 505.

αποτελούσε ταυτόχρονα τη νόμιμη αιτία της σύμβασης. Ακόμη, στο πεδίο εφαρμογής της διάταξης μπορούσε να ενταχθεί και η νομική πλάνη, η οποία, ανάλογα με τα πραγματικά περιστατικά, μπορούσε να οδηγήσει σε ακυρότητα της σύμβασης, αφήνοντας ενίοτε τον κανόνα «*κανείς δεν μπορεί να αγνοεί το νόμο*», άνευ εφαρμογής²⁰⁵. Μάλιστα, το Ανώτατο Ακυρωτικό, σε απόφασή του το 2010²⁰⁶ ακύρωσε απόφαση του Εφετείου, σύμφωνα με την οποία η υπό κρίση πρόταση για σύναψη πώλησης βασισμένη σε νομική πλάνη ήταν ασύγγνωστη και ως εκ τούτου το κύρος της σύμβασης δεν έπασχε ακυρότητας, επισημαίνοντας, έτσι, ότι αν και ασύγγνωστη, η νομική πλάνη μπορούσε να οδηγήσει σε ακυρότητα της σύμβασης²⁰⁷. Τέλος, τα αριθμητικά λάθη μπορούσαν να διορθωθούν, δεν μπορούσαν, όμως, να οδηγήσουν στην ακύρωση της σύμβασης²⁰⁸.

5.2.2.1.5. Οι έννομες συνέπειες

Η πλάνη, όπως, αναλύθηκε ανωτέρω έπρεπε να είναι καθοριστικής σημασίας για την ακυρότητα της συναίνεσης, η οποία λειτουργούσε ως απαραίτητο στοιχείο για την σύναψη υποστατής και έγκυρης σύμβασης. Ως εκ τούτου, ο πλανηθείς έπρεπε να αποδείξει ότι εάν δεν είχε λάβει χώρα η πλάνη, δεν θα είχε προβεί σε σύναψη της σύμβασης ή θα είχε προβεί αλλά υπό διαφορετικούς όρους²⁰⁹. Ενδέχεται, όμως, η πλάνη, αν και καθοριστικής σημασίας, να ήταν τόσο «*χονδροειδής*» που να εθεωρείτο ασυγχώρητη, ήτοι ασύγγνωστη, από το δίκαιο με αποτέλεσμα, ακόμη κι αν υπήρχε ελάττωμα στην συναίνεση, να μην ήταν δυνατή η απαίτηση της ακύρωσης της σύμβασης. Έτσι συχνά αιτιολογούνταν η απόρριψη της πλάνης περί την χρηματική αξία του πράγματος από την νομολογία²¹⁰. Η πλάνη, λοιπόν, έπρεπε να είναι συγγνωστή. Η νομολογία είναι άφθονη από παραδείγματα, ένα εκ των οποίων αποτελεί η περίπτωση του αρχιτέκτονα ο οποίος παραμελεί να πληροφορηθεί για την οικοδομησιμότητα

²⁰⁵ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ., 60 αρ. 81.

²⁰⁶ Cass. Civ. 3e, 20 oct. 2010, *Bull.*, III, αρ. 192, αρ. υπόθεσης: 09-66113.

²⁰⁷ C. FRANÇOIS, «Présentation des articles 1130 à 1144 du nouveau paragraphe 2 “Les vices du consentement”», *La réforme du droit des contrats présentée par l'IEJ de Paris 1*, <https://iej.univ-paris1.fr/openaccess/reforme-contrats/titre3/stitre1/chap2/sect2/ssect1/para2-vices-consentement/> [τελ. επ. 06/11/2017].

²⁰⁸ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 1992, αρ. 956.

²⁰⁹ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 60 αρ. 82.

²¹⁰ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 61, αρ. 83.

ενός οικοπέδου²¹¹. Ακόμη, αξίζει να σημειωθεί ότι η νομική πλάνη, όπως αναφέρθηκε και ανωτέρω, δεν είναι πάντα μη συγγνωστή αλλά ενίοτε μπορεί να οδηγήσει σε ακυρότητα²¹².

Ο πλανηθείς δυνάμει του άρθρου 1117 C. Civ. μπορούσε να ζητήσει την ακύρωση της σύμβασης, η οποία όπως προαναφέρθηκε ήταν σχετική. Η πλάνη από μόνη της, δεν συνεπαγόταν και «σφάλμα» του αντισυμβαλλομένου, ο οποίος μπορούσε να την αγνοεί ή ακόμη και να πλανάται και ο ίδιος. Από την στιγμή, λοιπόν, που δεν είχε υποπέσει σε κάποιο σφάλμα ο αντισυμβαλλόμενος, ο πλανηθείς δεν εδικαιούτο, πέρα από την ακυρότητα, να ζητήσει και αποζημίωση βάσει της γενικής διάταξης περί αδικοπραξιών, γεγονός το οποίο διαφοροποιούσε την πλάνη από την απάτη²¹³.

5.2.2.2. Η απάτη

5.2.2.2.1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Η απάτη, κατά γενική ομολογία, συνδεόταν με μια ανέντιμη συμπεριφορά²¹⁴. Ως όρος στο γαλλικό ενοχικό δίκαιο συναντάται τόσο κατά το στάδιο της κατάρτισης της σύμβασης, όσο και κατά το στάδιο της εκτέλεσης αυτής και πιο συγκεκριμένα στην περίπτωση ανώμαλης εξέλιξής της²¹⁵. Στην παρούσα υποενότητα, θα παρουσιαστούν τα γενικά χαρακτηριστικά και οι προϋποθέσεις της απάτης μόνο ως ελάττωμα της συναίνεσης, ήτοι κατά το στάδιο της κατάρτισης της σύμβασης.

Κεντρική διάταξη αποτελούσε εκείνη του παλαιού άρθρου 1116 C. Civ., η οποία όριζε ότι «η απάτη αποτελεί λόγο ακυρότητας της σύμβασης όταν οι [παρελκυστικές] πρακτικές που χρησιμοποιήθηκαν από το ένα μέρος, είναι τέτοιες, που να καθίσταται προφανές ότι το άλλο μέρος, χωρίς τις πρακτικές αυτές, δεν θα είχε συμβληθεί. Δεν τεκμαίρεται, αλλά πρέπει να αποδειχθεί.»²¹⁶. Επρόκειτο, λοιπόν, επί της ουσίας, για ένα είδος πλάνης, με την διαφορά ότι προκαλούνταν σκόπιμα από το ένα συμβαλλόμενο μέρος. Ωστόσο, ο νομοθέτης εδώ δεν προέβη σε περιπτωσιολογική διάκριση, όπως στην πλάνη, με αποτέλεσμα να ήταν καλυμμένη από το

²¹¹ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 61 αρ. 83 ` Cass. Civ. 3e, 9 octobre 1969, *Bull. Civ., III*, αρ. 634, <https://www.legifrance.gouv.fr/affichJuriJudi.do?oldAction=rechJuriJudi&idTexte=JURITEXT000006981863&fastReqId=2138564460&fastPos=1>

²¹² A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 61, αρ. 83.

²¹³ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 61 αρ. 84.

²¹⁴ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 61, αρ. 85 ` J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 1992, αρ. 957.

²¹⁵ Ο όρος κατ' ακρίβειαν αποδίδεται ως «δόλος».

²¹⁶ Ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «**Art. 1116:** Le dol est une cause de nullité de la convention lorsque les manœuvres pratiquées par l'une des parties sont telles, qu'il est évident que, sans ces manœuvres, l'autre partie n'aurait pas contracté. Il ne se présume pas et doit être prouvé.».

γράμμα του νόμου κάθε είδους εκουσίως προκληθείσα πλάνη. Λόγου χάρη, η απάτη ως προς την αξία του αντικειμένου αποτελούσε λόγο ακυρότητας της σύμβασης²¹⁷.

5.2.2.2.2. Οι προϋποθέσεις εφαρμογής

Προκειμένου να εφαρμοστεί η διάταξη θα έπρεπε να συντρέχουν σωρευτικά τρεις προϋποθέσεις, ήτοι να υπήρξαν (παρελκυστικές) πρακτικές, οι πρακτικές αυτές να είχαν προκληθεί από το ένα μέρος και τέλος, να αποτέλεσαν την αιτία της σύναψης της σύμβασης, ήτοι να ήταν καθοριστικής σημασίας.

Όσον αφορά την πρώτη προϋπόθεση θα πρέπει εξ' αρχής να γίνει αντιληπτό ότι η έννοια των «πρακτικών» που χρησιμοποιείται στην διάταξη 1116 C. Civ. είχε μια αρνητική χροιά, έπρεπε δηλαδή να συνοδευτεί από τον επιθετικό προσδιορισμό «δόλιες»²¹⁸. Για την στοιχειοθέτηση των δόλιων αυτών πρακτικών έπρεπε αφενός να υπάρχει ένα υλικό στοιχείο, ήτοι μια ενέργεια, καθώς επίσης και ένα ψυχολογικό στοιχείο, ήτοι η πρόθεση βλάβης του πλανηθέντους μέρους.

Πιο αναλυτικά, η απάτη έπρεπε κατ' αρχήν να συνοδεύεται από μια ενέργεια. Ως χαρακτηριστικό παράδειγμα για να κατανοήσουμε την έννοια των «παρελκυστικών πρακτικών», το οποίο χρησιμοποιείται από τους Γάλλους συγγραφείς²¹⁹ θα μπορούσε να αναφερθεί μια ιστορία από τον Κικέρωνα²²⁰, κατά την οποία ο Πυθίας, τραπεζίτης στις Συρακούσες, είχε ένα παραθαλάσσιο σπίτι που ήθελε να το πουλήσει στον Κάνιο. Ο Κάνιος, ο οποίος είχε επισκεφθεί τις Συρακούσες για διακοπές, είχε καταστήσει γνωστό (στην πόλη) ότι ήθελε να αγοράσει μια κατοικία στην οποία θα μπορούσε να περνάει ποιοτικό χρόνο με τους φίλους του, χωρίς να ενοχλείται από κανένα. Ο Πυθίας γνωρίζοντας την πρόθεσή του αυτή, ενημέρωσε τον Κάνιο ότι είχε ένα σπίτι που πληρούσε τις επιθυμίες του και παρ' όλο που είπε (ψευδώς) ότι δεν ήταν διατεθειμένος να το πουλήσει, τον προσκάλεσε σε συμπόσιο. Την ημέρα της επίσκεψής του, ο Πυθίας είχε παρακαλέσει όλους τους ψαράδες να αλιεύσουν μπροστά από το σπίτι του και ετοίμασε ένα πλούσιο συμπόσιο για τον Κάνιο, με τους ψαράδες να αφήνουν το εμπόρευσμά τους μπροστά στα πόδια του Πυθία, ο οποίος ψευδώς άρχισε να επαινεί την αλιευτική αξία της περιοχής. Ο Κάνιος, εκθαμβωμένος και πιστεύοντας τα λόγια του Πυθία για την αλιευτική αξία

²¹⁷ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 62, αρ. 85.

²¹⁸ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 1993, αρ. 957

²¹⁹ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 1993, αρ. 957 Ph. MALAURIE κ.ά, *op. cit.*, σελ. 250, αρ. 508, υπ. 47

²²⁰ M. T. CICERO, *De officiis*, XIV, σελ. 326-329, αρ. 58-60, <https://ryanfb.github.io/loebolus-data/L030.pdf>, σελ. στο pdf 349-352, [τελ. επίσκ. 31/10/2017]

της περιοχής θέλησε να αγοράσει το σπίτι και παρά την αρχική και επιτηδευμένη άρνηση του Πυθία, τελικά το αγόρασε σε υπερβολική τιμή.

Εντούτοις, η νομολογία διεύρυνε το πλάτος της έννοιας των παρελκυστικών πρακτικών δυνάμενων να στοιχειοθετήσουν απάτη και συμπεριέλαβε σε αυτή τις ψευδείς παραστάσεις (ψέματα) και την περίπτωση κατά την οποία ο εξαπατών σιωπούσε εσκεμμένα όσον αφορά μια ιδιότητα την οποία το άλλο μέρος θα επιθυμούσε να γνωρίζει και ήταν σημαντική για την διαμόρφωση της δηλώσεως βουλήσεώς του. Ως προς τις ψευδείς παραστάσεις πρέπει να αναφερθεί ότι αρχικά δεν μπορούσαν να στοιχειοθετήσουν απάτη, αλλά από το 1970 και εφεξής ακόμη και «ένα απλό ψέμα, χωρίς να συνοδεύεται από εξωτερικές ενέργειες, μπορεί να στοιχειοθετήσει απάτη»²²¹. Πρέπει, όμως, να γίνει διάκριση μεταξύ των εννοιών «*dolus bonus*», που σχετίζεται με την απλή υπερβολή όσον αφορά τις ιδιότητες ενός προϊόντος και η οποία δεν στοιχειοθετούσε απάτη, και «*dolus malus*», έννοια η οποία στοιχειοθετούσε απάτη ακριβώς επειδή υπήρχε πρόθεση εξαπάτησης²²². Εντούτοις, ενώ παλαιότερα οι ιδιότητες που αποδίδονταν στα προϊόντα για διαφημιστικούς μόνο λόγους θεωρούνταν ότι διακατέχονταν από «*dolus bonus*» πλέον τιμωρούνται σύμφωνα με τον κώδικα του καταναλωτή, με σκοπό την προστασία του²²³. Ανάλογα, λοιπόν, με το επάγγελμα, το εάν μια συμπεριφορά διαπνεόταν από «*dolus bonus*» ή «*dolus malus*» κρινόταν διαφορετικά. Για παράδειγμα, η νομολογία ήταν πιο επιεικής όσον αφορά τέτοιες συμπεριφορές από υποψηφίους σε περιπτώσεις πρόσληψης τους σε μια θέση εργασίας²²⁴.

Η απλή σιωπή, τώρα, ως προς μια ιδιότητα του πράγματος που έπαιζε καθοριστικό ρόλο για την σύναψη ή μη της σύμβασης, δεν μπορούσε, αρχικά, να στοιχειοθετήσει απάτη σύμφωνα με την νομολογία, η οποία αργότερα, όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, άλλαξε στάση, ιδίως όσον αφορά τις συναλλακτικές σχέσεις μεταξύ εμπόρων ή επαγγελματιών και καταναλωτών ή εν γένει άπειρων ατόμων²²⁵. Επομένως, και η σιωπή ως προς μια τέτοια ιδιότητα μπορούσε να στοιχειοθετήσει απάτη, αν και τα ζητήματα αυτά επιλύονται καλύτερα με βάση τις διατάξεις του Κώδικα του Καταναλωτή²²⁶.

²²¹ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 62, αρ. 86 · Ph. MALAURIE κ.ά, *op. cit.*, σελ. 251, αρ. 509 · Cass. Civ. 3e, 6 nov. 1970, *Bull. Civ. III*, αρ. 587, αρ. υπόθεσης: 69-11665, ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου «...qu'un simple mensonge, non appuyé d'actes extérieurs, peut constituer un dol».

²²² A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 62, αρ. 86, περαιτέρω παραπομπή στην Cass. Civ. 1re, 1re fevrier 1960, *Bull. Civ., I*, αρ. 67.

²²³ Ph. MALAURIE κ.ά, *op. cit.* σελ. 251, αρ. 509.

²²⁴ Ph. MALAURIE κ.ά, *op. cit.* σελ. 251, αρ. 509.

²²⁵ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 62, αρ. 86.

²²⁶ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 1993, αρ. 957.

Επιπλέον, η απάτη μπορούσε να στοιχειοθετηθεί είτε προκαλείτο από το ένα συμβαλλόμενο μέρος είτε από τον αντιπρόσωπό του²²⁷ είτε από τον εγγυητή²²⁸. Αντιθέτως, αν οι παρελκυστικές πρακτικές διενεργούνταν από κάποιον τρίτο, τότε δεν μπορούσε να γίνει λόγος για απάτη²²⁹, γεγονός το οποίο προέκυπτε και εξ' αντιδιαστολής από το άρθρο 1111 C. Civ. το οποίο αναφερόταν στην ακυρότητα της σύμβασης λόγω απειλής ακόμη κι αν είχε προκληθεί από τρίτο²³⁰. Η απάτη, λοιπόν, η οποία εάν δεν είχε εμφοιλωρήσει, δεν θα συναπτόταν η σύμβαση, χαρακτηρίζεται κατά το γαλλικό δίκαιο ως «*dol principal*», ήτοι ως κύρια απάτη. Αν, όμως, η σύμβαση συναπτόταν υπό διαφορετικούς όρους, τότε γινόταν λόγος για «*dol incident*», ήτοι για την παρεμπίπτουσα απάτη. Η δεύτερη αυτή περίπτωση, εν αντιθέσει με την κύρια απάτη, όπως προέκυπτε από την διατύπωση του άρθρου, δεν μπορούσε να οδηγήσει σε εφαρμογή της διάταξης, παρά μόνο σε αποζημίωση²³¹. Με νεότερη, όμως, νομολογία κρίθηκε ότι και η παρεμπίπτουσα απάτη μπορούσε να οδηγήσει σε ακύρωση της καταρτισθείσας σύμβασης²³².

5.2.2.2.3. Οι έννομες συνέπειες

Η βασική έννομη συνέπεια της απάτης ήταν η σχετική ακυρότητα της σύμβασης, όπως εμφανίζεται στο παλαιό άρθρο 1117 C. Civ. Ωστόσο, πέρα από την ακυρότητα της σύμβασης, ο απατηθείς μπορούσε να ζητήσει και αποζημίωση για την ζημία που ενδεχομένως υπέστη και η οποία δεν μπορούσε να καλυφθεί από την κήρυξη της ακυρότητας, με βάση τη γενική διάταξη

²²⁷ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 64, αρ. 88 · Cass. Com., 24 mai 1994, *Bull. IV*, αρ. 184, αρ. υπόθεσης: 92-14344, όπου γίνεται δεκτό ότι ο αντιπρόσωπος του ενός συμβαλλομένου δεν θεωρείται «τρίτος».

²²⁸ C. FRANÇOIS, «Présentation des articles 1130 à 1144 du nouveau paragraphe 2 “Les vices du consentement”», *La réforme du droit des contrats présentée par l'IEJ de Paris 1*, <https://iej.univ-paris1.fr/openaccess/reforme-contrats/titre3/stitre1/chap2/sect2/ssect1/para2-vices-consentement/> [consulté le 22/11/2017] · Cass. com., 27 févr. 1996, αρ. υπόθεσης: 94-11.241.

²²⁹ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 64, αρ. 88 · Cass. Com., 23 novembre 1993, *Bull. IV*, αρ. 421, σελ. 305, αρ. υπόθεσης: 92-10284.

²³⁰ Παλαιό άρθρο **1111 C. Civ.**: «η απειλή κατά προσώπου που έχει αναλάβει μια υποχρέωση, αποτελεί λόγο ακυρότητας, ακόμη κι αν διενεργείται από τρίτο πρόσωπο διαφορετικό από εκείνο προς όφελος του οποίου καταρτίστηκε η σύμβαση», ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «**Art. 1111.** La violence exercée contre celui qui a contracté l'obligation est une cause de nullité, encore qu'elle ait été exercée par un tiers autre que celui au profit duquel la convention a été faite».

²³¹ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 1994, αρ. 957 · A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 65, αρ. 89, περαιτέρω παραπομπή στους J. FLOUR/ J. L. AUBERT / E. SAVAUX, *Les obligations: L'acte juridique*, τ. I, 11e éd., Armand Colin, 2004, αρ. 212 και J. GHESTIN, *La notion d'erreur dans le droit positif actuel*, thèse Paris, JGDJ, 1963, αρ. 576, ο οποίος προβαίνει σε κριτική της άποψης αυτής.

²³² C. FRANÇOIS, «Présentation des articles 1130 à 1144 du nouveau paragraphe 2 “Les vices du consentement”», *La réforme du droit des contrats présentée par l'IEJ de Paris 1*, <https://iej.univ-paris1.fr/openaccess/reforme-contrats/titre3/stitre1/chap2/sect2/ssect1/para2-vices-consentement/> [τελ. επ. 29/11/2017] · Cass. Com., 30 mars 2016, αρ. υπόθεσης: 14-11684 · Cass. Civ. 3e, 22 juin 2005, *Bull. 2005, III*, αρ. 137, αρ. υπόθεσης: 04-10415.

για τις αδικοπραξίες, ήτοι την 1382 C. Civ.²³³. Ακόμη, ο απατηθείς μπορούσε να διατηρήσει την ισχύ της σύμβασης και να απαιτήσει μόνο αποζημίωση²³⁴. Τέλος, η γενική διάταξη περί αδικοπραξιών, μπορούσε να αποτελέσει την νόμιμη βάση για την αποκατάσταση της ζημίας όταν στην απάτη συμμετείχαν και οι τρίτοι²³⁵.

5.2.2.3. Η απειλή

5.2.2.3.1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Η απειλή αποτελούσε την τελευταία, προβλεπόμενη στον Αστικό Κώδικα, μορφή ελαττώματος της βουλήσεως και μάλιστα συγκριτικά με τις άλλες δύο ο νομοθέτης αφιέρωσε περισσότερες διατάξεις για την ρύθμισή της και αυτό επειδή η απειλή ως έννοια μπορούσε να χρησιμοποιηθεί με καταχρηστικό τρόπο, καθιστώντας έτσι αναγκαία την πρόβλεψή της με ακρίβεια²³⁶. Δεν υπήρχε ακριβής ορισμός της στο Αστικό Κώδικα αλλά από τον συνδυασμό των προβλεπόμενων διατάξεων προέκυπταν τα βασικά της χαρακτηριστικά. Κεντρική, όμως, θα μπορούσε να θεωρηθεί η διάταξη του παλαιού άρθρου 1112 C. Civ. στην οποία ορίζονταν αρκετά από τα εννοιολογικά χαρακτηριστικά που την απάρτιζαν, ήτοι οριζόταν ότι «*υπάρχει απειλή όταν εκ της φύσης της δημιουργεί εντύπωση σε έναν συνετό άνθρωπο και που μπορεί να του γεννήσει φόβο να εκθέσει το πρόσωπο ή την περιουσία του σ ένα σημαντικό και παρόν κακό. Η ηλικία, το φύλο και η κατάσταση των προσώπων πρέπει να λαμβάνονται υπόψη*»²³⁷.

Η διαφορά της απειλής από την πλάνη και την απάτη έγκειται στο γεγονός ότι η πρώτη αποτελεί παραβίαση της ελευθερίας της συναίνεσης, στην οποία όμως το θύμα εξουσιάζεται από τον φόβο και την απειλή²³⁸. Μάλιστα, η έννοια του «*φόβου*», όρος προερχόμενος από το ρωμαϊκό «*metus*», θα ήταν πιο ακριβής από τον όρο «*απειλή*», καθώς δίνει μεγαλύτερη έμφαση στην επιρροή που ασκείται στην δήλωση βούλησης²³⁹.

²³³ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 1994, αρ. 957· A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 65, αρ. 90, Cass. Com., 7 mars 1995, *Bull.*, IV, αρ. 69, σελ. 65, αρ. υπόθεσης: 92-17188.

²³⁴ J. CARBONNIER, *op. cit.* σελ. 1994, αρ. 957· A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 65, αρ. 90, Cass. Civ. 1er, 4 février 1975, *Bull. Civ. I*, αρ. 43, σελ. 41, αρ. υπόθεσης: 72-13217.

²³⁵ A. BENABENT, *op. cit.* σελ. 65, αρ. 90.

²³⁶ Ch. LARROUMET, *op. cit.*, σελ. 327, αρ. 368.

²³⁷ Ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «*Art. 1112: Il y a violence lorsqu'elle est de nature à faire impression sur une personne raisonnable, et qu'elle peut lui inspirer la crainte d'exposer sa personne ou sa fortune à un mal considérable et présent. On a égard, en cette matière, à l'âge, au sexe et à la condition des personnes*».

²³⁸ Ch. LARROUMET, *op. cit.*, σελ 327, αρ. 368.

²³⁹ Ch. LARROUMET, *op. cit.*, σελ 327, αρ. 368.

Αρχικά, όμως, πρέπει να διευκρινιστεί ότι η απειλή στα γαλλικά αποδίδεται ως «*violence*», ήτοι κατ' ακρίβειαν ως «*βία*»²⁴⁰ και γι' αυτό είχε διαπιστωθεί μια διχογνωμία στην θεωρία. Πιο συγκεκριμένα, μια άποψη υποστήριζε ότι τι η «*απειλή*», ως ελάττωμα της δηλώσεως βουλήσεως, δεν νοούνταν ως η σωματική αλλά κατά κύριο λόγο η ηθική, η απειλή δηλαδή που ασκούσε πίεση στην δήλωση βούλησης χωρίς όμως να την καταργεί²⁴¹. Σύμφωνα με την άποψη αυτή στην περίπτωση της άσκηση σωματικής - φυσικής βίας έλλειπε εντελώς το στοιχείο της συναίνεσης, με αποτέλεσμα η σύμβαση να είναι ανυπόστατη²⁴². Ωστόσο, η θέση αυτή επικρίθηκε από άλλους συγγραφείς, οι οποίοι υποστήριζαν ότι δεν έπρεπε να γίνεται διάκριση σε ψυχολογική και σωματική βία καθώς και στις δύο περιπτώσεις η ελευθερία της βούλησης αποτελούσε το προστατευόμενο έννομο αγαθό²⁴³. Σύμφωνα με την δεύτερη αυτή άποψη, οι δύο περιπτώσεις έπρεπε να αντιμετωπίζονται ενιαία, ήτοι να έχουν την ίδια έννομη συνέπεια, την σχετική ακυρότητα²⁴⁴.

5.2.2.3.2. Οι προϋποθέσεις εφαρμογής

Προκειμένου να στοιχειοθετηθεί η απειλή θα έπρεπε πρώτον να υπάρχει μια εξαγγελία, μια απειλή ενός σημαντικού και παρόντος κακού, ανεξαρτήτως μορφής. Αρκούσε, δηλαδή, η απειλή να ασκεί έντονη ψυχολογική επιρροή στον αντισυμβαλλόμενο. Η απειλή του κακού έπρεπε να είναι άμεση και να αφορά είτε το δικαιοπρακτούν πρόσωπο ή την περιουσία του σύμφωνα με το άρθρο 1112 C. Civ., είτε τους συγγενείς του, όπως αναφέρεται στο αμέσως επόμενο, ήτοι στο 1113 C.Civ.²⁴⁵. Σημειωτέον ότι ο «*ευλαβικός*» ή «*σεβάσμιος*» φόβος που νιώθει κάποιος απέναντι στους γονείς ή τους ανιόντες του δεν αρκούσε για να στοιχειοθετηθεί απειλή υπό την έννοια του παλαιού άρθρου 1112 C. Civ., κατ' επιταγήν του παλαιού άρθρου 1114 C. Civ.²⁴⁶. Ακόμη, η εξαγγελία ενός μελλοντικού κακού δεν μπορούσε να ληφθεί υπόψη,

²⁴⁰ Λόγω της ύπαρξης της ρύθμισης αυτής και στο ελληνικό δίκαιο καθίσταται ευχερέστερο να χρησιμοποιηθεί ο όρος «*απειλή*».

²⁴¹ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 1994, αρ. 958.

²⁴² J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 1994, αρ. 958.

²⁴³ C. LARROUMET, *op. cit.*, σελ 326-327, αρ. 369.

²⁴⁴ C. LARROUMET, *op. cit.*, σελ 326-327, αρ. 369.

²⁴⁵ Παλαιό άρθρο 1113 C.Civ: «*η απειλή αποτελεί λόγο ακυρότητας της σύμβασης, όχι μόνο όταν ασκείται στον αντισυμβαλλόμενο, αλλά ακόμη κι όταν έχει γίνει στον ή στην σύζυγο, στους κατιόντες ή στους ανιόντες*», ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «*Art. 1113: la violence est une cause de nullité du contrat, non seulement lorsqu' elle a été exercée sur la partie contractante, mais encore lorsqu; elle l' a été sur son époux ou sur son épouse, sur ses descendants o uses ascendants*».

²⁴⁶ Παλαιό άρθρο 1114 C. Civ: «*μόνος ο ευλαβικός φόβος προς τον πατέρα, την μητέρα ή άλλο ανιόντα, δεν μπορεί να φτάσει ως το σημείο να ακυρωθεί η σύμβαση, αν δεν έχει ασκηθεί βία*», ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «*Art. 1114: la seule crainte révérencielle envers le père, la mère ou autre ascendant, sans qu' il y ait eu de violence exercée, ne suffit point pour annuler le contrat*».

όπως επίσης και μια απειλή χάριν αστεϊσμού²⁴⁷. Για τη δε κρίση περί την σοβαρότητα ή μη της απειλής λαμβανόταν υπόψη το αντικειμενικό κριτήριο του «συνετού» ανθρώπου, αν και η νομολογία προέβαινε κατά κύριο λόγο σε μια «*in concreto*» κρίση²⁴⁸. Επιπλέον, κατ' επιταγή του εδ. β' του άρθρου 1112 C. Cív η ηλικία, το φύλο καθώς και η κατάσταση στην οποία βρισκόταν το πρόσωπο έπρεπε να λαμβάνονται υπόψη κατά την εν λόγω κρίση, συνηγορώντας έτσι υπέρ της «*in concreto*» κρίσης²⁴⁹. Παρατηρείται, λοιπόν, ότι υπήρχε αντίφαση μεταξύ των δύο εδαφίων, με την νομολογία να προκρίνει εκείνη της «*in concreto*» κρίσης.

Επιπλέον, η απειλή του κακού θα έπρεπε να είναι παράνομη, ήτοι να μην αφορά την άσκηση κάποιου νομίμου δικαιώματος²⁵⁰. Ο κανόνας αυτός, αφορούσε κατ' εξοχήν την περίπτωση του άρθρου 1114 C. Cív., όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, ήτοι την περίπτωση των τέκνων που συνάπτουν μια σύμβαση λόγω του «φόβου» - «σεβασμού» που νιώθουν απέναντι στους γονείς τους. Έτσι, μια τέτοια σύμβαση δεν μπορούσε να ακυρωθεί, καθώς ο φόβος της δυσαρέσκειας από ανθρώπους που οφείλει κάποιος να σέβεται, θεωρούταν νόμιμος²⁵¹. Η χρησιμότητα του κανόνα αυτού φαινόταν περισσότερο σε περιπτώσεις όπου λ.χ. κάποιος αποζητώντας την αποκατάσταση της ζημίας του, απειλούσε τον αντισυμβαλλόμενο του ότι θα κινηθεί νομικά²⁵². Ωστόσο, ακόμη και η απειλή ασκήσεως ενδίκου βοηθήματος, σύμφωνα με την νομολογία, μπορούσε να ασκηθεί καταχρηστικά αν παρέκκλινε από τον σκοπό της ή στόχευε στην απόκτηση ενός δυσανάλογα μεγάλου οφέλους²⁵³.

Ακόμη, όπως αναφέρθηκε σε αντιπαραβολή με την απάτη, η απειλή τιμωρούνταν και στην περίπτωση που προκαλείτο από κάποιον τρίτο για χάρη του ενός συμβαλλομένου σύμφωνα με το άρθρο 1111 C. Cív.. Επιπλέον, όπως ακριβώς ίσχυε και στις άλλες μορφές ελαττωμάτων της βουλήσεως και όπως προέκυπτε και από το άρθρο 1112 C. Cív. η απειλή έπρεπε να είναι καθοριστικής σημασίας για την σύναψη της σύμβασης²⁵⁴.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσίαζε η επέκταση της εφαρμογής της απειλής και σε περιπτώσεις όπου η απειλή δεν επερχόταν άμεσα από κάποιο πρόσωπο, αλλά έμμεσα από τις συνθήκες. Πρόκειται για την περίπτωση της καταχρηστικής εκμετάλλευσης της οικονομικής

²⁴⁷ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 1995, αρ. 958.

²⁴⁸ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 66, αρ. 92.

²⁴⁹ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 66, αρ. 92, βλ. περαιτέρω παραπομπή στην Paris, 24 mai 1996, *D.* 1996.I.R. 168 για τις πιέσεις σε ευάλωτο πρόσωπο.

²⁵⁰ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 66, αρ. 93.

²⁵¹ Ph. MALAURIE κ.ά., *op. cit.*, σελ. 255, αρ. 517.

²⁵² Ph. MALAURIE κ.ά., *op. cit.*, σελ. 255, αρ. 517 περαιτέρω παραπομπή στο Req., 17 nov. 1925, *S.*, 1926.I.121, σημ. A. Breton.

²⁵³ Ph. MALAURIE κ.ά., *op. cit.*, σελ. 255, αρ. 517 · Cass. Civ. 3^e, 17 janv. 1984, *Bull. Civ.*, III, αρ. 13, αρ. υπόθεσης: 82-15753.

²⁵⁴ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 1996, αρ. 958.

εξάρτησης ενός προσώπου, όπως συμβαίνει συνήθως στις συμβάσεις εργασίας, ένα είδος «απειλής», το οποίο διαμορφώθηκε από τη νομολογία. Στις περιπτώσεις αυτές, το Ανώτατο Ακυρωτικό δεχόταν ότι μόνη η εκμετάλλευση της οικονομικής εξάρτησης δεν αρκούσε για την στοιχειοθέτηση της απειλής, αλλά αντιθέτως απαιτούσε επιπρόσθετα να υπάρχει σκοπός πορισμού αδικαιολόγητου οφέλους²⁵⁵.

5.2.2.3.3. Οι έννομες συνέπειες

Τέλος, ως έννομη συνέπεια της βίας οριζόταν η σχετική ακυρότητα της σύμβασης, όπως συνέβαινε με όλα τα ελαττώματα της δηλώσεως βουλήσεως. Ακόμη, ο απειληθείς μπορούσε να ζητήσει αποζημίωση για την ζημία που τυχόν υπέστη κατά τις διατάξεις για την αδικοπραξία είτε από τον αντισυμβαλλόμενο του είτε από τον τρίτο που τον απείλησε²⁵⁶. Τέλος, σε ορισμένες περιπτώσεις προβλέπεται η επιβολή και ποινικών κυρώσεων²⁵⁷.

5.2.2.4. Η ζημία λόγω της ανισορροπίας μεταξύ παροχής και αντιπαροχής – η «lésion»

Ο γαλλικός Αστικός Κώδικας, σε αρκετές διατάξεις του έκανε λόγο για την λεγόμενη «lésion», ήτοι για την χρηματική ζημία που επέρχεται ως αποτέλεσμα της ανισορροπίας μεταξύ παροχής και αντιπαροχής²⁵⁸. Ως σχολικό παράδειγμα μπορεί να αναφερθεί η περίπτωση πώλησης πράγματος σε τιμή πολύ μεγαλύτερη ή πολύ μικρότερη από εκείνη που θα έπρεπε (να πωληθεί). Η διάταξη του παλαιού άρθρου 1118 C. Civ., όριζε ότι «η ζημία λόγω της ανισορροπίας μεταξύ παροχής και αντιπαροχής μπορεί να επηρεάσει το κύρος της σύμβασης μόνο σε ορισμένες συμβάσεις ή σε σχέση με συγκεκριμένα πρόσωπα, όπως θα εξηγηθεί στο παρόν κεφάλαιο»²⁵⁹. Επομένως, δεν αποτελούσε ελάττωμα της δήλωσης βούλησης, αλλά μια ειδική περίπτωση ακυρότητας ορισμένων μόνο συμβάσεων²⁶⁰. Ωστόσο, προϋπέθετε την ύπαρξη κάποιου ελαττώματος της βουλήσεως από το ένα μέρος – γι' αυτό και συστηματικά εντασσόταν

²⁵⁵ Ph. MALAURIE κ.ά., *op. cit.*, σελ. 255, αρ. 518, Cass. Civ. 1re, 3 avr. 2002, Bull. Civ. I, αρ. 108, αρ. υπόθεσης: 00-12932.

²⁵⁶ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 67, αρ. 95.

²⁵⁷ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 67, αρ. 95.

²⁵⁸ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 1996, αρ. 959.

²⁵⁹ Ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «**Art. 1118:** *La lésion ne vicie les conventions que dans certains contrats ou à l'égard de certaines personnes, ainsi qu'il sera expliqué en la même section.*».

²⁶⁰ Ph. MALAURIE κ.ά., *op. cit.*, σελ. 256, αρ. 519.

στο κεφάλαιο των ελαττωμάτων της βουλήσεως – όπως επίσης απαιτούνταν ειδική μνεία της δυνατότητας αυτής από μια διάταξη νόμου²⁶¹. Με άλλα λόγια, ελλείπει νομοθετικής πρόβλεψης, δεν ήταν δυνατή η ακύρωση μιας σύμβασης λόγω του χαρακτηρισμού της ως «λεόντειας»²⁶² ούτε η μείωση του τιμήματος σε περίπτωση που κρινόταν υπερβολικό²⁶³. Συνοπτικά, ο παλαιός Αστικός Κώδικας προέβλεπε την δυνατότητα ακύρωσης της σύμβασης λόγω ανισορροπίας μεταξύ των παροχών στην περίπτωση των ανικάνων προς δικαιοπραξία, της πώλησης ακινήτου και της διανομής²⁶⁴. Πέρα από τον Αστικό Κώδικα, αντίστοιχες διατάξεις υπάρχουν και σε άλλους κώδικες ενώ και η νομολογία επέκτεινε την δυνατότητα αυτή και σε κάποιες άλλες περιπτώσεις²⁶⁵.

Στην περίπτωση, λοιπόν, όπου διαπιστωνόταν ότι συνέτρεχαν οι προϋποθέσεις που έτασσε ο νόμος, ο δικαστής όφειλε να κηρύξει την ακυρότητα της σύμβασης, απλά εν προκειμένω χρησιμοποιούνταν ο όρος «ακύρωση» και όχι «ακυρότητα», ενώ δεν αποκλειόταν ο δικαστής να προβεί στην αναπροσαρμογή της ώστε να επέλθει η επιθυμητή ισορροπία μεταξύ παροχής και αντιπαροχής²⁶⁶.

5.3. Η δικαιοπρακτική ικανότητα

5.3.1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Η δικαιοπρακτική ικανότητα ήταν η δεύτερη αναφερόμενη στο παλαιό άρθρο 1108 C.Civ. ως απαραίτητη προϋπόθεση του κύρους της σύμβασης. Στο δίκαιο των συμβάσεων οι διατάξεις που ρύθμιζαν την δικαιοπρακτική ικανότητα ήταν οι 1123-1125 C. Civ. Παρ' όλα αυτά, διατάξεις που σχετίζονταν με την δικαιοπρακτική ικανότητα βρίσκονται και στο πρώτο βιβλίο του Αστικού Κώδικα, που ρυθμίζει τις σχέσεις μεταξύ των προσώπων, ήτοι στα παλαιά άρθρα 450 επ. C.Civ., όπως και στα 1305 επ. C. Civ. της 7^{ης} ενότητας του V κεφαλαίου του τρίτου βιβλίου που ρυθμίζει την αγωγή ακυρότητας και ακύρωσης της σύμβασης. Ενόψει του σκοπού της μελέτης αυτής, θα γίνει αναφορά στις ευρισκόμενες στο ενοχικό δίκαιο διατάξεις που αφορούν την δικαιοπρακτική ικανότητα καθώς και σε μερικές από τις ευρισκόμενες στο

²⁶¹ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 108, αρ. 167.

²⁶² A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 108, αρ. 167, Cass. Com. 21 avril 1980, *Bull.*, IV, αρ. 153, αρ. υπόθεσης: 78-13943, όπου αναφέρεται ότι ο χαρακτηρισμός μιας σύμβασης ως «λεόντειας» δεν αποτελεί αιτία ακυρότητας της.

²⁶³ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 108, αρ. 167, περαιτέρω παραπομπή στην Cass. Com., 9 oct. 1990, *Rev. trim. Dr. civ.*, 1991 σελ. 113, σχ. MESTRE.

²⁶⁴ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 108-109, αρ. 168.

²⁶⁵ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 109-110, αρ. 168-169.

²⁶⁶ Ο όρος αποδίδεται στα γαλλικά ως «*rescision*», A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 110, αρ. 170.

πρώτο κεφάλαιο, ενώ για τις ειδικές περιπτώσεις δεν θα γίνει αναφορά, αφού πρέπει να εξεταστούν υπό το πρίσμα συγκεκριμένων συμβάσεων, αντικείμενο όμως το οποίο εκφεύγει του πεδίου αναφοράς της παρούσης εργασίας.

Στο γαλλικό δίκαιο, η δικαιοπρακτική ικανότητα όσον αφορά τα φυσικά πρόσωπα αποτελούσε τον κανόνα ενώ η δικαιοπρακτική ανικανότητα την εξαίρεση. Πιο συγκεκριμένα, στο παλαιό άρθρο 1123 C.Civ., το οποίο όριζε ότι «*καθένας μπορεί να δικαιοπρακτεί, αν δεν θεωρείται ανίκανος από το νόμο*»²⁶⁷, καθιερωνόταν ο βασικός κανόνας της γενικής ικανότητας προς δικαιοπραξία. Κατ' αρχήν, ο ιστορικός νομοθέτης του 1804 είχε κατά νου το φυσικό πρόσωπο καθώς η ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι θεσμοθετήθηκε με τον νόμο της 1^{ης} Ιουλίου 1901²⁶⁸, νόμος, όμως, ο οποίος σιωπούσε ως προς την λειτουργία των σωματείων²⁶⁹. Η λειτουργία των νομικών προσώπων ήρθε αντιμέτωπη με αρκετά προβλήματα, ένα εκ των οποίων ήταν και η δικαιοπρακτική ικανότητα για την οποία, αντίθετα με τα φυσικά πρόσωπα, έγινε δεκτό ότι δεν είναι ελεύθερη αλλά περιορίζεται στο πεδίο δραστηριοτήτων τους που τους επιτρέπει ο νόμος ή το καταστατικό τους²⁷⁰. Δικαιούχοι, όμως, εν γένει με διαφοροποιήσεις είναι τόσο τα φυσικά όσο και τα νομικά πρόσωπα²⁷¹. Κατ' αυτόν τον τρόπο, οι περιπτώσεις «*ανικανότητας*» έχουν στο κοινό γαλλικό δίκαιο την μορφή των απαγορεύσεων²⁷².

Σχηματικά, οι περιπτώσεις ανικανότητας προς δικαιοπραξία μπορούσαν είτε να αφορούν το ίδιο το πρόσωπο, όπως στις περιπτώσεις των ανηλίκων είτε να προκύπτουν από την φύση της σύμβασης²⁷³. Παραδοσιακά, η διάκριση γινόταν σε ανικανότητα χρήσης ενός δικαιώματος και σε ανικανότητα προς άσκηση ενός δικαιώματος²⁷⁴. Κατά κύριο λόγο, η ανικανότητα χρήσης ενός δικαιώματος σχετιζόταν με την φύση της σύμβασης ενώ η ανικανότητα προς άσκηση ενός δικαιώματος με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του δικαιοπρακτούντος.²⁷⁵

²⁶⁷ Ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού: «*Toute personne peut contracter si elle n'en est pas déclarée incapable par la loi*».

²⁶⁸ Ph. MALAURIE και L. AYNÈS, *Les Personnes, La protection des mineurs et des majeurs*, 5e éd., Defrénois - Lextenso, 2010, σελ. 183, αρ. 397.

²⁶⁹ Ph. MALAURIE και L. AYNÈS, *op. cit.*, σελ. 187, αρ. 404.

²⁷⁰ Ph. MALAURIE και L. AYNÈS, *op. cit.*, σελ. 205, αρ. 436.

²⁷¹ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 26, αρ. 31, βλ. επίσης περαιτέρω παραπομπή για την αναγνώριση της νομικής προσωπικότητας στα νομικά πρόσωπα στους G. CORNU, *Les personnes*, 4e éd., Montchrestien, 1990, αρ. 731 επ., και J. CARBONNIER, *Les personnes*, 19e éd., PUF, 1994, αρ. 208 επ..

²⁷² A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 26, αρ. 31.

²⁷³ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 26, αρ. 31.

²⁷⁴ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 26, αρ. 31 · μετάφραση των γαλλικών όρων «*incapacité de jouissance*» και «*incapacité d'exercice*» αντίστοιχα, E. GARNOUDIS κ.ά., *Γαλλο-ελληνικό, ελληνο-γαλλικό λεξικό νομικών όρων – Français-grec, grec-français dictionnaire juridique*, Nomiki Bibliothiki, 2013, σελ. 447.

²⁷⁵ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 26, αρ. 31.

5.3.2. Η ανικανότητα χρήσης ενός δικαιώματος

Η ανικανότητα χρήσης ενός δικαιώματος σχετιζόταν, όπως αναφέρθηκε, με την φύση της σύμβασης και αποτελούσε μια ειδική απαγόρευση κατάρτισης της σύμβασης²⁷⁶. Γενική ανικανότητα χρήσης ενός δικαιώματος δεν υπάρχει στο γαλλικό δίκαιο ήδη το 1854, καθώς στο άρθρο 8 C.Civ προβλέπεται ότι «κάθε Γάλλος απολαμβάνει αστικά δικαιώματα»²⁷⁷. Ως εκ τούτου, η ανικανότητα χρήσης ενός δικαιώματος πρέπει σε κάθε περίπτωση να απορρέει από μια διάταξη νόμου και να ερμηνεύεται στενά²⁷⁸.

Λόγω του εξαιρετικού χαρακτήρα της δικαιοπρακτικής ανικανότητας χρήσης ενός δικαιώματος, η εξέταση των επιμέρους διατάξεων δεν καλύπτεται από τον σκοπό της παρούσας μελέτης, καθώς θα πρέπει να εξεταστούν υπό το ειδικότερα πρίσμα της φύσης και του σκοπού τους. Κρίσιμο να αναφερθεί, ωστόσο, είναι η έννομη συνέπεια παραβίασής τους, ήτοι η επέλευση της απόλυτης ακυρότητας της καταρτιθείσας σύμβασης.²⁷⁹ Όσον αφορά τα φυσικά πρόσωπα, η ανικανότητα χρήσης ενός δικαιώματος μπορεί να αφορά τις συμβάσεις ελευθεριότητας, ειδικές περιπτώσεις πώλησης καθώς και συμβάσεις εργασίας και παροχής υπηρεσιών²⁸⁰. Οι αφορώσες τα νομικά πρόσωπα απαγορεύσεις σχετίζονται με το είδος και τον σκοπό τους²⁸¹. Έτσι, στο παρόν κεφάλαιο θα εξεταστεί σε γενικό πλαίσιο η ανικανότητα άσκησης ενός δικαιώματος.

5.3.3. Η ανικανότητα άσκησης ενός δικαιώματος

Η δικαιοπρακτική ανικανότητα άσκησης ενός δικαιώματος πηγάζει από την ανάγκη προστασίας του δικαιοπρακτούντος από τον ίδιο του τον εαυτό λόγω της αδυναμίας του ή της έλλειψης εμπειρίας να υπερασπιστεί τα συμφέροντά του για παράδειγμα λόγω ανωριμότητας²⁸². Στις περιπτώσεις αυτές, τα πρόσωπα μπορούν να δικαιοπρακτούν, ήτοι να συνάπτουν έγκυρες συμβάσεις, μόνο με την βοήθεια τρίτων ή μέσω του αντιπροσώπου τους²⁸³. Σύμφωνα με το παλαιό άρθρο 1124 C. Civ. «είναι ανάκανοι να δικαιοπρακτούν, στο μέτρο που ορίζει ο νόμος: οι

²⁷⁶ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 31, αρ. 37.

²⁷⁷ Ph. MALAURIE και L. AYNÈS, *op. cit.*, σελ. 229, αρ. 506 ὡς ἐλεύθερη μετάφραση ἐκ τοῦ γαλλικοῦ πρωτοτύπου: «**Art. 8:** Tout Français jouira des droits civils», διάταξη που δεν έχει τροποποιηθεί με το Διάταγμα του 2016.

²⁷⁸ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 31, αρ. 37.

²⁷⁹ Ph. MALAURIE και L. AYNÈS, *op. cit.*, σελ. 229, αρ. 507.

²⁸⁰ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 31, αρ. 38.

²⁸¹ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 32, αρ. 39.

²⁸² A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 26, αρ. 32.

²⁸³ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 26, αρ. 32 ὡς Ph. MALAURIE/ L. AYNÈS, *op. cit.*, σελ. 230, αρ. 509.

ανήλικοι που δεν έχουν χειραφετηθεί · οι ενήλικες που χρήζουν προστασίας υπό την έννοια του άρθρου 488 του παρόντος κώδικα»²⁸⁴.

Όσον αφορά την πρώτη κατηγορία, και πιο συγκεκριμένα τις περιπτώσεις των ανηλίκων²⁸⁵ που δεν έχουν χειραφετηθεί²⁸⁶, ο νόμος καθιέρωνε γενική ανικανότητα προς δικαιοπραξία, υπό την έννοια ότι δεν μπορούσαν να συνάψουν οποιοδήποτε είδος σύμβασης, αλλά αντιθέτως αντιπροσωπεύονταν είτε από τους γονείς τους είτε από κάποιον κηδεμόνα, ορισθέντα με απόφαση δικαστηρίου. Ωστόσο, ο κανόνας αυτός δεν ήταν απόλυτος. Σύμφωνα με το παλαιό άρθρο 389-3 εδ. α' C. Civ.²⁸⁷, που αναφερόταν στον νόμιμο αντιπρόσωπο και το 408 C. Civ.²⁸⁸ που αναφερόταν στον κηδεμόνα, οι ανήλικοι μπορούσαν ανάλογα με την ηλικία και την σπουδαιότητα της σύμβασης να συνάπτουν ορισμένες συμβάσεις τις καθημερινότητας, να προβαίνουν δηλαδή σε «*πράξεις της καθημερινής ζωής*». Οι συμβάσεις αυτές μπορούσαν να ακυρωθούν υπό τις προϋποθέσεις της «*lésion*», ήτοι όταν είναι οικονομικά επιβλαβείς για αυτούς²⁸⁹.

Στην περίπτωση, τώρα, των ενηλίκων που χρήζουν προστασίας (προστατευόμενοι ενήλικες), ήτοι δικαστικής συμπαράστασης, όπως θα λέγαμε στο ελληνικό δίκαιο, των οποίων το νομικό καθεστώς διείπετο από τις παλαιές διατάξεις 425 επ. C. Civ., η ανικανότητα προς δικαιοπραξία ήταν είτε διαλείπουσα, αφορούσε δηλαδή ορισμένες πράξεις, είτε συνεχής, καθίστατο δηλαδή αδύνατο για αυτούς να διασφαλίσουν τα συμφέροντά τους²⁹⁰. Για την προστασία τους προβλέπονταν διάφοροι θεσμοί, όπως λ.χ. η «*δικαστική προστασία*», η «*επιτροπεία*» και «*η κηδεμονία*»²⁹¹, ενώ στις επιμέρους διατάξεις προβλεπόταν η δυνατότητα ακύρωσης των συμβάσεων που είχαν δικαίωμα να συνάψουν, υπό τις προϋποθέσεις της «*lésion*».

²⁸⁴ Ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «**Art. 1124:** *Sont incapables de contracter, dans la mesure définie par la loi : Les mineurs non émancipés ; Les majeurs protégés au sens de l'article 488 du présent code*».

²⁸⁵ Ανήλικοι θεωρούνται όσοι, σύμφωνα με το παλαιό **388 εδ. α' C. Civ.** δεν έχουν συμπληρώσει το δέκατο όγδοο έτος (18^ο) της ηλικίας τους (τελευταία πριν την εφαρμογή του διατάγματος της 10^{ης} φεβρουαρίου 2016 τροποποίηση με τον LOI n°2016-297 της 14 μαρτίου 2016 - αρθ. 43)

²⁸⁶ Χειραφέτηση του ανηλίκου επέρχεται στην περίπτωση του γάμου (παλαιό άρθρο **413-1 C.Civ.**) ή κατόπιν απόφασης του δικαστή της κηδεμονίας όταν ο ανήλικος συμπληρώσει το 16 έτος της ηλικίας του (παλαιό άρθρο **413-2 C. Civ.**)

²⁸⁷ Παλαιό άρθρο **389-3 εδ. α' C. Civ.:** «*Ο νόμιμος αντιπρόσωπος αντιπροσωπεύει τον ανήλικο σε όλες τις αστικές πράξεις, εκτός από τις περιπτώσεις κατά τις οποίες ο νόμος ή οι συνήθειες επιτρέπουν στον ανήλικο να ενεργεί μόνος του*», ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «**Art. 389-3:** *L'administrateur légal représentera le mineur dans tous les actes civils, sauf les cas dans lesquels la loi ou l'usage autorise les mineurs à agir eux-mêmes*».

²⁸⁸ Παλαιό άρθρο **408 C. Civ.:** «*Le tuteur prend soin de la personne du mineur et le représente dans tous les actes de la vie civile, sauf les cas dans lesquels la loi ou l'usage autorise le mineur à agir lui-même*».

²⁸⁹ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 2008, αρ. 968 Ά. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 27, αρ. 33, βλ. περαιτέρω παραπομπή στον J. C. MONTAGNIER, «*les actes de la vie courante en matière d'incapacité*», J.C.P. 82.I.3076.

²⁹⁰ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 2008, αρ. 968.

²⁹¹ Μετάφραση των γαλλικών όρων «*sauvegarde de justice*», «*tutelle*» και «*curatelle*» αντίστοιχα, E. GARNOUDIS κ.ά, *op. cit.*.

5.4. Το αντικείμενο της σύμβασης

5.4.1. Ορολογικές παρατηρήσεις

Το αντικείμενο της σύμβασης αποτελούσε την τρίτη απαραίτητη προϋπόθεση που απαιτούνταν από το νόμο, και συγκεκριμένα από το άρθρο 1108 C. Civ., προκειμένου η σύμβαση να είναι έγκυρη, και μαζί με την νόμιμη αιτία αναφέρονται στο περιεχόμενό της²⁹². Κρίσιμες ήταν, εν προκειμένω, οι διατάξεις 1126-1130 C. Civ., οι οποίες όριζαν τα βασικά χαρακτηριστικά που πρέπει να έχει το αντικείμενο της.

Αρχικά, θα πρέπει να γίνουν κάποιες εισαγωγικές ορολογικές παρατηρήσεις ως προς τον όρο που χρησιμοποιούνταν από τον νόμο. Ο γαλλικός Αστικός Κώδικας άλλοτε έκανε αναφορά στο «αντικείμενο της υποχρέωσης», όπως στο παλιό άρθρο 1129 C. Civ.²⁹³, και άλλοτε στο «αντικείμενο της σύμβασης», όπως στο παλαιό άρθρο 1128 C. Civ.²⁹⁴. Αν και κάποιοι συγγραφείς επέμεναν στην διάκριση των δύο εννοιών²⁹⁵, ο κώδικας φαίνεται ότι τις χρησιμοποιούσε αδιακρίτως. Βέβαια, για να ακριβολογήσουμε μια σύμβαση έχει ως αντικείμενό της τις υποχρεώσεις που γεννώνται από αυτή και ως εκ τούτου θα ήταν πιο ακριβής η χρήση του όρου «αντικείμενο της υποχρέωσης»²⁹⁶. Όσες είναι οι υποχρεώσεις που γεννώνται, τόσα είναι και τα «αντικείμενά» της. Λόγου χάρη, η αμφοτεροβαρής σύμβαση της πώλησης έχει δύο αντικείμενα, ήτοι το μεταβιβάζον πράγμα και το αντίστοιχο τίμημα²⁹⁷.

Ακόμη, στο άρθρο 1108 C. Civ. γινόταν λόγος για «ένα συγκεκριμένο αντικείμενο που αποτελεί το περιεχόμενο της ενοχικής σχέσης»²⁹⁸ καθώς και η 3^η ενότητα του 2^{ου} κεφαλαίου του 3^{ου} βιβλίου του Αστικού Κώδικα έφερε τον τίτλο «το αντικείμενο και το περιεχόμενο των συμβάσεων»²⁹⁹. Στα γαλλικά η λέξη που εμείς ορθότερα αποδίδουμε στα ελληνικά ως «περιεχόμενο», συναντάται ως «*matière*», λέξη η οποία κατ' ακριβολογία σημαίνει «υλικό», δίνοντας έτσι την εντύπωση πως ως αντικείμενα μιας σύμβασης μπορούσαν να είναι μόνο

²⁹² A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 21, αρ. 28.

²⁹³ *Infra* υποσημ. 313.

²⁹⁴ *Infra* υποσημ. 326.

²⁹⁵ Ch. LARROUMET, *op. cit.*, σελ. 341, αρ. 381.

²⁹⁶ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 2009, αρ. 969 · A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 92, αρ. 141 · Ph. MALAURIE κ.ά., *op. cit.*, σελ. 293, αρ. 596 · Ch. LARROUMET, *op. cit.*, σελ. 340, αρ. 381.

²⁹⁷ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 92, αρ. 141 · Ph. MALAURIE κ.ά., *op. cit.*, σελ. 293, αρ. 596.

²⁹⁸ Ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου στο πλαίσιο του περιγραφόμενου στην υπ. 3 σεμιναρίου: «*Art. 1108: ... Un objet certain qui forme la matière de l'engagement...*»

²⁹⁹ Ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «*Titre III, Chapitre II, Section 3: De l'objet et de la matière des contrats*».

ενσώματα πράγματα, κάτι το οποίο δεν ήταν ακριβές, καθώς ως αντικείμενό της μιας σύμβασης μπορούσε να είναι και η μεταβίβαση λ.χ. πνευματικών δικαιωμάτων³⁰⁰.

5.4.2. Τα χαρακτηριστικά του αντικειμένου της σύμβασης

Μετά τις διευκρινιστικές αυτές παρατηρήσεις και περνώντας στην ανάλυση του αντικειμένου της σύμβασης, πρέπει σε πρώτο στάδιο να αναφερθεί ότι στο γαλλικό δίκαιο μια σύμβαση μπορούσε να έχει ως αντικείμενο την παράδοση ενός πράγματος, την υποχρέωση για διενέργεια μιας πράξης ή την παράλειψη σύμφωνα με το παλαιό άρθρο 1126 C. Civ. στο οποίο οριζόταν ότι «*κάθε σύμβαση έχει ως αντικείμενο την υποχρέωση παράδοσης ενός πράγματος από το ένα μέρος ή την υποχρέωση πράξης ή παράλειψης*»³⁰¹. Και στο σημείο αυτό πρέπει να αναφερθεί ότι και για την λέξη «*πράγμα*», ήτοι στα γαλλικά «*chose*» πρέπει να γίνει η ίδια παρατήρηση που έγινε και για την λέξη «*matière*», υπό την έννοια ότι ως περιεχόμενο της σύμβασης δεν είναι πάντα ενσώματο αντικείμενο³⁰². Όπως προκύπτει και από τις επόμενες διατάξεις, ο κώδικας φαίνεται να είχε λάβει υπ' όψιν του κατ' εξοχήν τα αγαθά ως αντικείμενα της σύμβασης³⁰³. Ωστόσο, από τα αγαθά πρέπει να εξαιρεθεί η «*χρηματική ενοχή*» η οποία λειτουργεί ως αντιπαροχή του πράγματος και για την οποία χρησιμοποιείται ο όρος «*τίμημα*»³⁰⁴. Για το «*τίμημα*» του πράγματος, λοιπόν, εφαρμόζονταν μερικές φορές ειδικοί κανόνες στο πλαίσιο της «*γενικής θεωρίας του αντικειμένου*»³⁰⁵.

Το αντικείμενο, λοιπόν, έπρεπε σύμφωνα με τις διατάξεις του νόμου να είναι υπαρκτό, καθορισμένο, δυνατό και νόμιμο.

Όσον αφορά το υπαρκτό του αντικειμένου πρέπει κατ' αρχήν να αναφερθεί ότι στην περίπτωση κατά την οποία το πράγμα ήταν ανύπαρκτο ή δεν υπήρχε πλέον κατά την χρονική στιγμή της συνάντησης των δηλώσεων βουλήσεως, η σύμβαση δεν είχε καταρτιστεί ή ήταν άκυρη³⁰⁶. Για να γίνει καλύτερα αντιληπτό αυτό, μπορούμε να το αντιπαραβάλουμε με την

³⁰⁰ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 2008-2009, αρ. 969· A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 93, αρ. 143· Ch. LARROUMET, *op. cit.*, σελ. 340, αρ. 381.

³⁰¹ Ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού «*tout contrat a pour objet une chose qu'une partie s'oblige à donner, ou qu'une partie s'oblige à faire ou à ne pas faire*».

³⁰² Ch. LARROUMET, *op. cit.*, σελ. 342, αρ. 383.

³⁰³ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 2009, αρ. 969.

³⁰⁴ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 2009, αρ. 969, ο όρος στα γαλλικά αποδίδεται ως «*prix*».

³⁰⁵ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 2009, αρ. 969.

³⁰⁶ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 2009, αρ. 969, ο οποίος υποστήριζε την διάκριση μεταξύ ανυποστάτου και απόλυτης ακυρότητας και θεωρούσε ότι στην περίπτωση αυτή δεν υπήρχε σύμβαση· contra Ch. LARROUMET, *op. cit.*, σελ. 343-344, αρ. 387, ο οποίος υποστήριζε ότι η σύμβαση ήταν άκυρη· *infra* 7.1.1.

περίπτωση κατά την οποία το πράγμα χανόταν μετά το χρονικό αυτό σημείο, γεγονός, όμως, το οποίο δεν επηρέαζε το κύρος της σύμβασης αλλά μόνο την εκτέλεσή της³⁰⁷.

Ωστόσο, ο κανόνας αυτός κάμπτοταν σε δύο περιπτώσεις. Πρώτη περίπτωση αποτελούσε η διάταξη του άρθρου 1130 εδ. α' C. Civ, η οποία όριζε ότι «τα μελλοντικά πράγματα μπορούν να γίνουν αντικείμενα μιας υποχρέωσης»³⁰⁸. Σύμφωνα, λοιπόν, με το άρθρο 1130 εδ. α' C. Civ. οι συμβαλλόμενοι μπορούσαν έγκυρα να συμφωνήσουν ότι ως αντικείμενο της σύμβασης θα είναι ένα πράγμα που δεν υπήρχε ακόμη, θα υπήρχε, όμως, στο μέλλον. Ως χαρακτηριστικό παράδειγμα, αναφέρεται η πώληση ενός ακινήτου υπό κατασκευή, περίπτωση μάλιστα η οποία με νόμο του 1967, ρυθμίστηκε και σε ξεχωριστές διατάξεις (1601-1 μέχρι 1601-4, οι οποίες παραμένουν ως έχουν και μετά την τροποποίηση)³⁰⁹. Γενικά, η διάταξη αφορούσε τα υπό κατασκευή πράγματα εν γένει και ενδιαφέρον παρουσίαζε η περίπτωση κατά την οποία τελικά το πράγμα δεν ελάμβανε υλική υπόσταση. Στην περίπτωση αυτή, η σύμβαση θεωρούνταν ως μη καταρτισθείσα ελλείψει αντικειμένου, επειδή ακριβώς μια σύμβαση βασισμένη σε ένα μελλοντικό πράγμα εξαρτώνταν από την μελλοντική ύπαρξή του.³¹⁰ Ως εκ τούτου, ο οφειλέτης (του πράγματος) ελευθερωνόταν από την υποχρέωση παράδοσής του (εκτός αν η τελική ανυπαρξία του πράγματος οφειλόταν σε υπαιτιότητά του), αλλά και ο δανειστής του πράγματος απαλλάγόταν από την υποχρέωση καταβολής του τιμήματος³¹¹.

Τα πράγματα ήταν διαφορετικά, όσον αφορά την δεύτερη περίπτωση κατά την οποία ένα μη υπαρκτό, κατά το χρονικό σημείο σύναψης της σύμβασης, πράγμα μπορούσε να αποτελέσει αντικείμενο μιας σύμβασης. Πιο συγκεκριμένα, επρόκειτο για τις «*τυχαίες συμβάσεις*», κατά τις οποίες ο δανειστής του πράγματος αναλάμβανε το σχετικό ρίσκο τελικά να μην «*υπάρξει*» το πράγμα, με αποτέλεσμα, στην περίπτωση αυτή, να έχει την υποχρέωση να καταβάλει το τίμημα, όπως είχε συμφωνηθεί³¹².

Σύμφωνα, τώρα, με το παλαιό άρθρο 1129 C. Civ. «*η υποχρέωση αυτή πρέπει να έχει ως αντικείμενο ένα πράγμα τουλάχιστον προσδιορισμένο ως προς το είδος του. Η ποσότητα του*

³⁰⁷ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 94, αρ. 145.

³⁰⁸ Ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού: «*Art. 1130 al. 1: Les choses futures peuvent être l'objet d'une obligation*».

³⁰⁹ Ph. MALAURIE κ.ά., *op. cit.*, σελ. 294, αρ. 598.

³¹⁰ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 2010, αρ. 969. Ωστόσο, κατά τον Ch. LARROUMET, ο οποίος υποστήριζε την ακυρότητα στην περίπτωση ανυπαρξίας του πράγματος, για την ανυπαρξία των μελλοντικών πραγμάτων υποστήριζε, αν τα μέρη δεν ήταν διατεθειμένα να αμφοσβητήσουν την σύμβαση, ότι η τελευταία δεν ήταν άκυρη αλλά ότι στην πραγματικότητα επρόκειτο για τυχαία σύμβαση κατά την οποία τα μέρη ελάμβαναν το σχετικό ρίσκο, αναφέροντας ως παράδειγμα τις συμβάσεις ασφάλισης, Ch. LARROUMET, *op. cit.*, σελ. 347, αρ. 388.

³¹¹ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 2010, αρ. 969.

³¹² J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 2010, αρ. 969.

πράγματος μπορεί να είναι αβέβαιη, υπό την προϋπόθεση ότι μπορεί να προσδιοριστεί»³¹³. Ο κανόνας αυτός όριζε ότι το αντικείμενο της σύμβασης έπρεπε να είναι επαρκώς καθορισμένο, κάτι το οποίο προέκυπτε και από το άρθρο 1108 C. Civ. όπου γινόταν λόγος για ένα «*objet certain*», ήτοι ένα «*συγκεκριμένο αντικείμενο*». Και όσον αφορά τις έννοιες είδους, δεν παρατηρούνταν κάποιο πρόβλημα, καθώς αυτές εξ ορισμού είναι καθορισμένες. Οι έννοιες γένους παρουσίαζαν εν προκειμένω ενδιαφέρον. Μάλιστα, πρέπει περαιτέρω να γίνει διάκριση μεταξύ της περίπτωσης όπου ως αντικείμενο της σύμβασης οριζόταν ένα πράγμα από την περίπτωση που ως αντικείμενο οριζόταν μια χρηματική ενοχή³¹⁴.

Προκειμένου, λοιπόν, να καθοριστεί ένα πράγμα, το οποίο δεν συνίστατο σε χρηματική ενοχή, κρίσιμα ήταν τα στοιχεία της ποσότητας και της ποιότητας. Όσον αφορά την ποσότητα του πράγματος, σύμφωνα με το άρθρο 1129 εδ. β' C. Civ. αρκούσε να είναι προσδιορίσιμη κατά το χρόνο της εκτέλεσης της σύμβασης. Πολλές φορές για τον προσδιορισμό αυτό λαμβάνονταν υπόψη οι περιστάσεις και η χρήση του πράγματος³¹⁵. Ως παράδειγμα θα μπορούσε να αναφερθεί η σύμβαση μεταφοράς με ταξί, κατά την οποία η «*ποσότητα*» της μεταφοράς δεν μπορεί να προσδιοριστεί εκ των προτέρων αλλά εξαρτάται από ένα αντικειμενικό στοιχείο, ήτοι την ένδειξη του ταξίμετρου³¹⁶. Όσον αφορά την ποιότητα του πράγματος, στην περίπτωση κατά την οποία το πράγμα προσδιοριζόταν μόνο από το στοιχείο αυτό, και πάλι αρκούσε να είναι προσδιορίσιμη από την χρήση του ή τις περιστάσεις και μάλιστα εν αμφιβολία γινόταν δεκτό ότι το πράγμα είχε προβλεφθεί στη μέση ποιότητά του³¹⁷.

Όσον αφορά τώρα τις χρηματικές ενοχές, και συγκεκριμένα το τίμημα του πράγματος, η νομολογία δεν κράτησε μια σταθερή στάση. Από το 1960 έως το 1995, η νομολογία επέκτεινε υπερβολικά το πεδίο εφαρμογής της διάταξης και λόγου χάρη έκρινε ότι ήταν άκυρες οι συμβάσεις – πλαίσιο, οι οποίες όριζαν ότι ως τίμημα θα οριζόταν εκείνο που θα ίσχυε κατά την ημέρα της παράδοσης³¹⁸. Ωστόσο, από το 1955 και έκτοτε, με απόφαση της ολομέλειας της 1^{ης} Δεκεμβρίου του 1995³¹⁹, κρίθηκε ότι το άρθρο 1129 C. Civ. δεν εφαρμοζόταν για τον καθορισμό

³¹³ Ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού: «**Art.1129:** *Il faut que l'obligation ait pour objet une chose au moins déterminée quant à son espèce. La quotité de la chose peut être incertaine, pourvu qu'elle puisse être déterminée*».

³¹⁴ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 2011, αρ. 970.

³¹⁵ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 2011, αρ. 970.

³¹⁶ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 2011, αρ. 970.

³¹⁷ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 2011, αρ. 970' βλ. επίσης το παλαιό άρθρο **1246 C. Civ** : «*Εάν η οφειλή αποτελείται από ένα πράγμα που καθορίζεται μόνο από το είδος του, ο οφειλέτης δεν θα υποχρεωθεί, για να απελευθερωθεί, να του δώσει το καλύτερο είδος, αλλά δεν μπορεί να προσφέρει και το χειρότερο*» ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «**Art. 1246:** *Si la dette est d'une chose qui ne soit déterminée que par son espèce, le débiteur ne sera pas tenu, pour être libéré, de la donner de la meilleure espèce ; mais il ne pourra l'offrir de la plus mauvaise*».

³¹⁸ Ph. MALAURIE κ.ά., *op. cit.*, σελ. 295, αρ. 599.

³¹⁹ Cass. ass. plén., 1er déc. 1995, *Bull. Cass. ass. plén.*, αρ. 9, αρ. υπόθεσης: 93-13688.

του τιμήματος αλλά μόνο για τον καθορισμό του πράγματος που αποτελούσε την «χαρακτηριστική παροχή»³²⁰.

Ακόμη, η παροχή έπρεπε να είναι δυνατή κατ' εφαρμογή του αρχαίου ρωμαϊκού κανόνα «*impossibilium nulla obligatio*»³²¹. Η σύμβαση, λοιπόν, ήταν άκυρη όταν το αντικείμενο της ήταν αδύνατο κατά την χρονική στιγμή της κατάρτισής της³²². Αν η παροχή καθίστατο αδύνατη μετά την σύναψη της σύμβασης, τότε το κύρος της δεν επηρεαζόταν³²³. Για να κατανοηθεί το χαρακτηριστικό αυτό δεν χρειάζεται να εξεταστεί το παράδειγμα της πώλησης ενός οικοπέδου στο φεγγάρι, αλλά ως πιο πρακτικά παραδείγματα μπορούν να αναφερθούν λ.χ. η παράδοση αγαθού που δεν παρασκευάζεται πλέον ή η παράδοση ενός ξένου εμπορεύματος το οποίο υπόκειται σε απαγόρευση εξαγωγής από την χώρα προέλευσής του³²⁴. Αξίζει να σημειωθεί εδώ, ότι οι περιπτώσεις αυτές αφορούσαν την «*απόλυτη αδυναμία*» παροχής, η οποία είχε χαρακτήρα πραγματικό και αντικειμενικό και δεν αφορούσαν την «*σχετική αδυναμία*», η οποία στο γαλλικό δίκαιο σχετιζόταν με την υποκειμενική αδυναμία του υπόσχοντος να εκτελέσει την σύμβαση³²⁵.

Τέλος, από το παλαιό άρθρο 1128 C. Civ., στο οποίο οριζόταν ότι «μόνο τα πράγματα εντός συναλλαγής μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο μίας σύμβασης»³²⁶, συνεπαγόταν ότι η παροχή έπρεπε να είναι νόμιμη, χαρακτηριστικό το οποίο κατ' αρχήν φαίνεται να επικαλύπτεται από άλλες προϋποθέσεις εγκυρότητας της σύμβασης, ήτοι την νόμιμη αιτία και την συμμόρφωση με τη δημόσια τάξη και τα χρηστά ήθη³²⁷. Πρέπει, όμως, να γίνει αντιληπτό ότι εν προκειμένω η κρίση για το νόμιμο ή μη της παροχής αφορά την ίδια την φύση του πράγματος, γεγονός που διαφοροποιεί αυτό το είδος νομιμότητας από την νόμιμη αιτία, την δημόσια τάξη και τα χρηστά ήθη³²⁸. Κατ' αρχήν, όλα τα αγαθά θεωρούνταν «εντός συναλλαγής». Ωστόσο, υπάρχουν αγαθά τα οποία δεν μπορούσαν να αποτελέσουν αντικείμενο μιας σύμβασης, όπως λ.χ. εκείνα των οποίων η κυριότητα ανήκει στο δημόσιο, εκείνα που υπόκεινται σε μονοπώλιο, εκείνα που θεωρούνται ότι αντίκεινται στην ηθική (λ.χ. τα ναρκωτικά), όπως επίσης δεν

³²⁰ Ph. MALAURIE κ.ά., *op. cit.*, σελ. 295, αρ. 599, περαιτέρω παραπομπή στους D. BUREAU και N. MOLFESSIS, *LPA*, déc. 1995.

³²¹ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 2012, αρ. 970.

³²² J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 2012, αρ. 970.

³²³ Ch. LARROUMET, *op. cit.*, σελ. 345, αρ. 387, κατά τον οποίο η ανύπαρκτη παροχή και η αδύνατη εξομοιώνονται (Ch. LARROUMET, *op. cit.*, σελ. 344, αρ. 387).

³²⁴ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 2012, αρ. 970.

³²⁵ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 2012, αρ. 970, ελεύθερη μετάφραση των γαλλικών όρων «*impossibilité absolue*» και «*impossibilité relative*».

³²⁶ Ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «**Art: 1128: Il n' y a que les choses qui sont dans la commerce qui puissent être l' objet des conventions**».

³²⁷ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ 2013, αρ. 970.

³²⁸ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ 2013, αρ. 970. Κατά τον Carbonnier, η συμμόρφωση στην δημόσια τάξη και τα χρηστά ήθη αποτελεί μια πρόσθετη προϋπόθεση του κύρους της σύμβασης.

μπορούσε να αποτελέσει αντικείμενο σύμβασης το ανθρώπινο σώμα και τα όργανά του, εκτός αν αφορούσε τον τομέα της υγείας, όπως λ.χ. η εθελοντική αιμοδοσία³²⁹. Τέλος, όσον αφορά το ειδικότερο ζήτημα του τιμήματος πρέπει να διευκρινιστεί ότι στις περιπτώσεις όπου ο νόμος όριζε κατώτατες ή ανώτατες τιμές, το τίμημα πέραν των ορίων αυτών ήταν παράνομο, αν και στην συγκεκριμένη περίπτωση παραβιαζόταν και η οικονομική δημόσια τάξη³³⁰.

5.5. Η νόμιμη Αιτία

5.5.1. Η σημασία της νόμιμης αιτίας

Ως τελευταία προϋπόθεση του κύρους της σύμβασης, αναφερόταν στο άρθρο 1108 C. Civ. η νόμιμη αιτία. Ήταν ιδιαίτερα σημαντική, καθώς αποτελούσε την αιτία, το όριο και την εγγύηση της αυτονομίας της βούλησης³³¹. Πιο συγκεκριμένα, αποτελούσε την αιτία της επειδή δεν αρκούσε να πούμε ότι κάποιος αναλαμβάνει μια υποχρέωση μόνο επειδή το επιθυμεί, αλλά πρέπει να γνωρίζει και τον λόγο για τον οποίο δεσμεύεται³³². Αποτελούσε όριο επειδή κανείς δεν μπορούσε να δεσμευτεί αν δεν υπήρχε νόμιμη αιτία ή αν αυτή ήταν ελαττωματική, και τέλος αποτελούσε την εγγύηση της επειδή ο δικαστής, προκειμένου να αποστερήσει από την δήλωση βούλησης τις έννομες συνέπειές της, δεν μπορούσε να σχηματίσει αυθαίρετα την κρίση του σχετικά με τα κίνητρα που ώθησαν κάποιον στο να δεσμευτεί³³³. Πιο συγκεκριμένα, τα άρθρα 1131-1133 C. Civ. ρύθμιζαν τα ειδικότερα ζητήματα γύρω από τη νόμιμη αιτία. Ωστόσο, είναι ιδιαίτερα σημαντικό να αναφερθεί ότι ελλείψει ορισμού της έννοιας από τον Αστικό Κώδικα, η νόμιμη αιτία, ως έννοια, ήταν ανέκαθεν δύσκολο να προσδιοριστεί με αποτέλεσμα να έχει αποτελέσει αντικείμενο ατελείωτων συζητήσεων, οι οποίες έχουν συχνά περισσότερο ακαδημαϊκή διάσταση³³⁴. Ωστόσο, αξίζει να σημειωθεί ότι το βιβλίο του Henri Capitant, με τίτλο «*De la cause des obligations*», το οποίο δημοσιεύτηκε το 1923 άνοιξε το δρόμο για την σύγχρονη θεωρία, η οποία θα αναλυθεί αμέσως, και επηρέασε το σύγχρονο γαλλικό δίκαιο³³⁵.

Η έννοια της νόμιμης αιτίας αναζητούσε τον λόγο για τον οποίο συνήφθη η σύμβαση, τον λόγο, δηλαδή, για τον οποίο τα μέρη θέλησαν να δεσμευτούν, άλλως το οικονομικό συμφέρον που εξυπηρετείται μέσω της κατάρτισής της. Από τον συνδυασμό των παλαιών

³²⁹ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 95, αρ. 146.

³³⁰ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ 2013, αρ. 970 *infra* 5.6.3.

³³¹ Ph. MALAURIE, κ.ά., *op. cit.*, σελ. 298, αρ. 603.

³³² Ph. MALAURIE, κ.ά., *op. cit.*, σελ. 298, αρ. 603.

³³³ Ph. MALAURIE κ.ά., *op. cit.*, σελ 298, αρ. 604.

³³⁴ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 119, αρ. 178.

³³⁵ Ch. LARROUMET, *op. cit.*, σελ. 415, αρ. 440.

διατάξεων 1108 και 1131 C. Civ, το οποίο όριζε ότι «υποχρέωση χωρίς νόμιμη αιτία ή βασισμένη σε λανθασμένη αιτία ή σε παράνομη, δεν έχει κανένα έννομο αποτέλεσμα»³³⁶ προέκυπτε ότι η νόμιμη αιτία όχι μόνο έπρεπε να είναι υπαρκτή αλλά έπρεπε να είναι και νόμιμη³³⁷. Για την κρίση περί την ύπαρξη της νόμιμης αιτίας αναζητούνταν ένα αφηρημένο και αντικειμενικό στοιχείο, ενώ για το νόμιμο αυτής αναζητούνταν τα υποκειμενικά στοιχεία που οδήγησαν στην σύναψή της³³⁸. Για την πρώτη περίπτωση γίνεται λόγος για τη «νόμιμη αιτία της υποχρέωσης» ή «αντικειμενική αιτία» ενώ για την δεύτερη γίνεται λόγος για τη «νόμιμη αιτία της σύμβασης» ή «υποκειμενική αιτία»³³⁹. Το Ανώτατο Ακυρωτικό υπογράμμισε με απόλυτη σαφήνεια αυτή την διάκριση ήδη με απόφασή του την 12^η Ιουλίου 1989, στην οποία υποστήριξε ότι «αν η αιτία της υποχρέωσης του αγοραστή έγκειται στη μεταβίβαση της κυριότητας και στην παράδοση του πωληθέντος πράγματος, από την άλλη πλευρά η αιτία της σύμβασης πώλησης συνίσταται στο αποφασιστικό εκείνο κίνητρο, ελλείψει του οποίου ο αγοραστής δεν θα δεσμευόταν»³⁴⁰.

5.5.2. Η νόμιμη αιτία της υποχρέωσης

Προκειμένου να ελεγχθεί το υπαρκτό ή όχι της νόμιμης αιτίας πρέπει πρώτα να δοθεί ο ορισμός της, ο οποίος, όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, δεν είναι εύκολο να προσδιοριστεί. Εισαγωγικά, πρέπει να καταστεί σαφές ότι η έννοια της νόμιμης αιτίας της υποχρέωσης σχετιζόταν άμεσα με την φύση της ίδιας της συναφθείσας σύμβασης. Σε κάθε κατηγορία συμβάσεων αντιστοιχούσε μια νόμιμη αιτία, η οποία ως στοιχείο αντικειμενικό δεν μεταβαλλόταν³⁴¹. Η αναφορά περί του τι συνιστούσε τη νόμιμη αιτία σε κάθε κατηγορία σύμβασης είναι σημαντική καθώς η έννοια και τα αποτελέσματά της είναι διαφορετικά ανάλογα με την κατηγορία στην οποία ανήκει³⁴². Έτσι, λοιπόν, θα γίνει αρχικά λόγος για το ποια είναι η νόμιμη αιτία στις αμοτεροβαρείς, τις ετεροβαρείς, τις τυχαίες και τις χαριστικής αιτίας συμβάσεις, ενώ στην συνέχεια θα αναφερθεί ο τρόπος με τον οποίο ελέγχεται η ύπαρξή της καθώς και το ποιος από τους διαδίκους φέρει το βάρος απόδειξής της.

³³⁶ Ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «**Art. 1131:** *L'obligation sans cause, ou sur une fausse cause, ou sur une cause illicite, ne peut avoir aucun effet*».

³³⁷ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 2017, αρ. 973.

³³⁸ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 2018, αρ. 973.

³³⁹ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 2018, αρ. 973· A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 119, αρ. 178, ελεύθερη μετάφραση των γαλλικών όρων «*cause d l'obligation*» και «*cause du contrat*» αντίστοιχα.

³⁴⁰ Cass. Civ. 1re, 12 juill. 1989, *Bull.*, I., αρ. 293, αρ. υπόθεσης: 88-11443, ελεύθερη μετάφραση του αποσπάσματος «*si la cause de l'obligation de l'acheteur réside bien dans le transfert de propriété et dans la livraison de la chose vendue, en revanche la cause du contrat de vente consiste dans le mobile déterminant, c'est-à-dire celui en l'absence duquel l'acquéreur ne se serait pas engagé*».

³⁴¹ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 120, αρ. 180.

³⁴² J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 2019, αρ. 974.

Ως αμφοτεροβαρείς χαρακτηρίζονται οι συμβάσεις κατά τις οποίες το ένα μέρος αναλαμβάνει την υποχρέωση προς μια παροχή ενώ το άλλο μέρος προς αντιπαροχή. Όπως εξήγγειλε σε απόφασή του το Ανώτατο Δικαστήριο την 25 Μαΐου 1988, «η νόμιμη αιτία των υποχρεώσεων του ενός μέρους βρίσκεται, όταν πρόκειται για αμφοτεροβαρείς συμβάσεις, στην υποχρέωση του άλλου»³⁴³. Και συμπλήρωσε ότι «όταν η υποχρέωση του ενός μέρους στερείται αντικειμένου, τότε η [ενοχική] δέσμευση του αντισυμβαλλομένου είναι άκυρη ελλείψει νόμιμης αιτίας»³⁴⁴. Με άλλα λόγια, η νόμιμη αιτία της κάθε παροχής βρισκόταν ακριβώς στην αντιπαροχή της. Για παράδειγμα, στην σύμβαση πώλησης η νόμιμη αιτία της καταβολής του τιμήματος ήταν η απόκτηση του αγαθού. Έτσι, και στην σύμβαση μίσθωσης η νόμιμη αιτία για τον εκμισθωτή αποτελούσε η καταβολή του ενοικίου, ενώ για τον μισθωτή η απόλαυση του πράγματος³⁴⁵. Αν στο παράδειγμα της πώλησης, το αντικείμενο (το πράγμα που πρέπει να παραδοθεί) δεν υπήρχε, τότε η σύμβαση ήταν άκυρη τόσο επειδή δεν υπήρχε το αντικείμενο, όσο και επειδή δεν υπήρχε η αντιπαροχή, με αποτέλεσμα η οφειλή του αγοραστή να μην διαθέτει νόμιμη αιτία³⁴⁶. Όπως πολύ ωραία περιγράφει ο J. Carbonnier «όταν μια υποχρέωση λείπει, η ισορροπία [μεταξύ των αμοιβαίων υποχρεώσεων] διαταράσσεται και η σύμβαση καταργείται»³⁴⁷. Φαίνεται, λοιπόν, ότι μια σύμβαση μπορούσε να είναι άκυρη για περισσότερους του ενός λόγους, κυρίως όσον αφορά την σχέση μεταξύ αντικειμένου και αιτίας, προϋποθέσεις, οι οποίες αφορούν το περιεχόμενο της σύμβασης.

Το κρίσιμο χρονικό σημείο προκειμένου να ελεγχθεί η ύπαρξη της νόμιμης αιτίας ήταν εκείνο της σύναψης της σύμβασης³⁴⁸. Στην περίπτωση, δηλαδή, που η νόμιμη αιτία εξέλειπε μετά την σύναψή της, τότε επηρεαζόταν μόνο η εκτέλεση της σύμβασης, ήτοι επέρχονταν οι έννομες συνέπειες τη ανώμαλης εξέλιξης, χωρίς δηλαδή να επηρεάζεται το κύρος της σύμβασης³⁴⁹.

³⁴³ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 121, αρ. 181 · Cass. Civ 1re, 25 mai 1988, *Bull. Civ. I*, αρ. 149, αρ. υπόθεσης: 86-15683, ελεύθερη μετάφραση του αποσπάσματος: «la cause de l'obligation d'une partie reside, lorsque le contra test synallagmatique, dans l'obligation de l'autre».

³⁴⁴ Cass. Civ. 1re, 7 février 1990, *Bull. Civ., I*, αρ. 38, αρ. υπόθεσης: 88-18441, ελεύθερη μετάφραση του αποσπάσματος: «lorsque l'obligation d'une partie est dépourvue d'objet, l'engagement du cocontractant est nul, faute de cause».

³⁴⁵ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 121, αρ. 181.

³⁴⁶ Cass. Civ 3e, 4 mai 1983, *Bull. Civ., III*, αρ. 103, αρ. υπόθεσης: 79-16575.

³⁴⁷ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 2019, αρ. 974, ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού «qu'une obligation vienne à manquer, l'équilibre est rompu, et le contrat tombe».

³⁴⁸ Cass. Com., 21 oct. 1974, *Bull. III*, αρ. 255, αρ. υπόθεσης: 73-11099 · J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 2019, αρ. 974.

³⁴⁹ Ωστόσο, η έκλειψη της νόμιμης αιτίας μετά την σύναψη της μπορούσε να οδηγήσει σε λύση της σύμβασης (J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 2020, αρ. 974), η οποία μάλιστα δυνάμει απόφασης του Ανωτάτου Ακυρωτικού μπορούσε να έχει και αναδρομική ενέργεια (Cass. Com., 5 juin 2007, *Bull., IV*, αρ. 156, αρ. υπόθεσης: 04-20380). Το ζήτημα αυτό θα αναφερθεί και *infra* 8.3.

Στις ετεροβαρείς συμβάσεις, τώρα, η νόμιμη αιτία της μοναδικής υποχρέωσης δεν βρισκόταν στην ίδια την σύμβαση, αλλά γενικότερα αναζητούνταν σε προγενέστερο στάδιο³⁵⁰. Για παράδειγμα, στην σύμβαση δανείου, τη νόμιμη αιτία της επιστροφής του πράγματος αποτελούσε η προηγηθείσα παράδοσή του στα χέρια του δανειολήπτη³⁵¹. Αντιθέτως, αν κάποιος δανειζόταν προκειμένου να αγοράσει κάτι και η πώληση αυτή ήταν λ.χ. άκυρη, τότε η σύμβαση δανείου ήταν καθ' όλα έγκυρη, ακριβώς επειδή η αγορά δεν αποτελούσε την νόμιμη αιτία της υποχρέωσης του δανειολήπτη³⁵². Τα κίνητρα, λοιπόν, που οδήγησαν τον δανειολήπτη να συνάψει την σύμβαση δανείου ήταν νομικά αδιάφορα.

Στις τυχαίες συμβάσεις τη νόμιμη αιτία αποτελούσε το ίδιο το τυχαίο γεγονός και όχι η αντιπαροχή με αποτέλεσμα η έλλειψή της αντιπαροχής αυτής να μην επηρεάζει το κύρος της σύμβασης λόγω έλλειψης νόμιμης αιτίας³⁵³.

Στις χαριστικής αιτίας συμβάσεις, την νόμιμη αιτία αποτελούσε ένα υποκειμενικό στοιχείο, ήτοι η ελευθεριότητα³⁵⁴ και γι' αυτό το λόγο σημαντικό ρόλο έπαιζαν τα υποκειμενικά κίνητρα που διαμόρφωσαν την βούληση λ.χ. του δωρητή στην σύμβαση δωρεάς. Έτσι, ελλείψει των υποκειμενικών αυτών στοιχείων ή σε περίπτωση που αποδειχθούν εσφαλμένα, η παροχή στερούταν νόμιμης αιτίας. Για παράδειγμα, στην περίπτωση που ο δωρητής έκανε μια δωρεά επειδή θεωρούσε ότι ο δωρεοδόχος του είχε σώσει την ζωή, γεγονός, όμως αναληθές, τότε η δωρεά στερούταν νόμιμης αιτίας³⁵⁵. Στην περίπτωση αυτή παρατηρείται ότι η έλλειψη νόμιμης αιτίας συγχέεται με την πλάνη ως προς την νόμιμη αιτία, όπως αναλύθηκε ανωτέρω³⁵⁶.

Το δε παλαιό άρθρο 1132 C. Civ. όριζε ότι «η σύμβαση είναι έγκυρη, ακόμη κι αν η νόμιμη αιτία δεν εκφράστηκε»³⁵⁷. Από την διάταξη αυτή, η νομολογία καθιέρωσε τον γενικό κανόνα σύμφωνα με τον οποίο αυτός που επικαλείται την ακυρότητα της υποχρέωσής του λόγω ελλείψεως ή «ελαττώματος» της νόμιμης αιτία έπρεπε να αποδείξει ότι η τελευταία δεν υπήρχε ή ότι ήταν ελαττωματική, ακόμη κι αν είχε την δικονομική θέση του εναγομένου³⁵⁸. Σε περίπτωση αμφιβολίας, η νόμιμη αιτία θα θεωρούνταν ως επαρκής³⁵⁹. Είχε δημιουργηθεί, λοιπόν, ένα

³⁵⁰ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 2020, αρ. 974.

³⁵¹ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 2020, αρ. 974.

³⁵² A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 123, αρ. 183.

³⁵³ Ph. MALAURIE, κ.ά., *op. cit.*, σελ. 307, αρ. 623.

³⁵⁴ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 184-185, αρ. 184.

³⁵⁵ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 124, αρ. 184, Cass. Civ 1re, 10 mai 1995, *Bull.*, I, αρ. 194, αρ. υπόθεσης: 92-10736.

³⁵⁶ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 124, αρ. 184' *supra* 5.2.2.1.2 και υποσημ. 182.

³⁵⁷ Ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «Art. 1132: La convention n' est pas moins valable, quoique n' en soit pas exprimée»

³⁵⁸ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ 125, αρ. 186.

³⁵⁹ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 125, αρ. 186 με περαιτέρω παραπομπή στην Cass. Civ. 1re, 25 juin 1980, *Bull.*, I, αρ. 197.

τεκμήριο υπέρ του δανειστή, ο οποίος δεν χρειαζόταν να γνωστοποιήσει την νόμιμη αιτία, ούτε και να την αποδείξει. Ωστόσο, το τεκμήριο αυτό ήταν μαχητό με τον οφειλέτη της παροχής να φέρει το βάρος απόδειξης της έλλειψης ή ελαττωματικής αιτίας.

Με το πέρας των χρόνων, η έννοια της έλλειψης της νόμιμης αιτίας της υποχρέωσης επηρεάστηκε από την λεγόμενη «οικονομία της σύμβασης», σύμφωνα με την οποία η έλλειψη της αιτίας πέρα από την έλλειψη της αντιπαροχής μπορεί να συνίσταται και στην έλλειψη του «συμφέροντος» που επιδιώκει ο συμβαλλόμενος από την εκτέλεση της σύμβασης, αρκεί το συμφέρον αυτό να απορρέει από την οικονομία της σύμβασης³⁶⁰. Χαρακτηριστικές είναι δύο αποφάσεις τους Ανωτάτου Ακυρωτικού, ήτοι η απόφαση «Chronopost» και η «Point Club Vidéo», αποφάσεις οι οποίες άσκησαν έντονη επιρροή κατά την σύνταξη του νέου Κώδικα.

Η πρώτη απόφαση αφορούσε την εταιρία Chronopost η οποία ειδικευόταν στην γρήγορη μεταφορά εμπορευμάτων. Η εταιρία είχε αναλάβει την μεταφορά εμπορεύματος εντός ορισμένης προθεσμίας με ταυτόχρονη υποχρέωση καταβολής χρηματικού ποσού σε περίπτωση καθυστέρησης (για τις ζημίες της αντισυμβαλλομένης εταιρίας). Ωστόσο, στην σύμβαση υπήρχε ρήτρα περιορισμού της ευθύνης της εν λόγω εταιρίας. Το Ανώτατο, λοιπόν, Ακυρωτικό έκρινε ότι η αποδοχή του κύρους μιας τέτοιας ρήτρας περιορισμού της ευθύνης, θα είχε ως αποτέλεσμα το επιπλέον ποσό που υποχρεούταν να καταβάλει η εταιρία λόγω της καθυστέρησης της παράδοσης των προϊόντων, να μην έχει «νόμιμη αιτία», καθώς η εταιρία ανέθεσε την παράδοση των προϊόντων στην Chronopost ακριβώς επειδή εγγυούταν την γρήγορη παράδοση³⁶¹. Στην δεύτερη περίπτωση, το Ανώτατο Ακυρωτικό έκρινε ότι υπήρχε έλλειψη νόμιμης αιτίας, διότι η ενοικίαση βιντεοκασετών σε αγροτική περιοχή με μόλις 1314 κατοίκους, καθιστούσε αδύνατη την οικονομική βιωσιμότητα της επιχείρησης καθώς δεν υπήρχε «πραγματικός αντισυμβαλλόμενος»³⁶². Παρά την αντιστροφή της νομολογίας με νεότερη απόφαση του 2009³⁶³, ο Γάλλος νομοθέτης, όπως θα φανεί και στην συνέχεια, δείχνει να δίνει την δυνατότητα επαναφοράς της δικαστικής κρίσης επί της απόφασης «Point Club Vidéo»³⁶⁴.

³⁶⁰ Ph. MALAURIE, κ.ά., *op. cit.*, σελ. 308, αρ. 624' περαιτέρω παραπομπή στους S. PIMONT, *L'économie du contrat*, thèse PUAM, 2004' A. ZELLEVIC-DUHAMEL, «La notion d'économie du contrat», *JCP G*, 2001.I. σελ. 300' κριτική από J. MOURY, «Une embarrassante notion: l'économie du contrat», *D.*, 2000, chron. 382, και J. MESTRE, *RTD civ.*, 1996.901.

³⁶¹ Ph. MALAURIE, κ.ά., *op. cit.*, σελ. 308, αρ. 624' Cass. Com., 22 oct. 1996, Chronopost, *Bull.* 1996 IV, αρ. 261, αρ. υπόθεσης: 93-18632.

³⁶² Ph. MALAURIE, κ.ά., *op. cit.*, σελ. 308, αρ. 624' Cass. Civ. 3e, 3 juill. 1996, Point Club Vidéo, *Bull. Civ. I*, αρ. 296, αρ. υπόθεσης: 94-14800.

³⁶³ C. FRANÇOIS, Présentation des articles 1162 à 1171 de la nouvelle sous-section 3 «le contenu du contrat», *La réforme du droit des contrats présentée par l'IEJ de Paris 1*, <https://iej.univ-paris1.fr/openaccess/reforme-contrats/titre3/stitre1/chap2/sect2/ssect3-contenu-contrat/> [τελ. επ. 10/11/2017] ' Cass. Com., 9 juin 2009, μη δημοσιευμένη στο *Bull.*, αρ. υπόθεσης: 08-11420.

³⁶⁴ *Infra* 6.4.3.

5.5.3. Η νόμιμη αιτία της σύμβασης

Η νόμιμη αιτία της σύμβασης ή άλλως «υποκειμενική αιτία» συνδεόταν, όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, με τα υποκειμενικά κίνητρα, τα οποία αποτέλεσαν την αιτία της σύναψης της σύμβασης. Τα υποκειμενικά αυτά κριτήρια δεν επηρέαζαν κατ' αρχήν το κύρος της σύμβασης. Λόγου χάρη, αν κάποιος αγόραζε ένα σπίτι επειδή εσφαλμένα πίστευε ότι διορίστηκε στην συγκεκριμένη πόλη, η σύμβαση δεν ήταν άκυρη³⁶⁵. Ωστόσο, η νομολογία, όσον αφορά τις «αδιαίρετες συμβάσεις»³⁶⁶ εισήγαγε μια εξαίρεση, θεωρώντας ότι η ακυρότητα της μίας σύμβασης δεν μπορούσε να επιτρέψει την διατήρηση της άλλης, με αποτέλεσμα η ακυρότητα αυτή να θεωρείται ως ελαττωματική αιτία της άλλης, αρκεί βέβαια η πρώτη σύμβαση να ακυρωθεί για άλλο λόγο, ήτοι πέρα από την έλλειψη ή την ελαττωματική αιτία³⁶⁷.

Εντούτοις, η νόμιμη αιτία, όπως φάνηκε και από το άρθρο 1131 C. Cív., και όπως δηλώνεται και από την ελληνική απόδοση της έννοιας «*cause*», έπρεπε να είναι νόμιμη. Το παλαιό άρθρο 1133 C. Cív., όριζε ότι «*η αιτία είναι παράνομη όταν είναι απαγορευμένη από το νόμο και όταν είναι αντίθετη στα χρηστά ήθη ή την δημόσια τάξη*»³⁶⁸. Έτσι λοιπόν, ο ίδιος ο νομοθέτης εισήγαγε κριτήρια με βάση τα οποία θα κρινόταν αν τα κίνητρα που οδηγούν ένα πρόσωπο να συνάψει μια σύμβαση θα επηρέαζαν το κύρος της σύμβασης. Τα κριτήρια που ορίζονταν στην διάταξη ήταν η απαγόρευση στο νόμο, η αντίθεση στα χρηστά ήθη και την δημόσια τάξη, έννοια η οποία, εν προκειμένω, δεν αφορά τις διατάξεις αναγκαστικού δικαίου αλλά το σύνολο των κοινωνικών απαιτήσεων, οι οποίες περιορίζουν την συμβατική ελευθερία, χωρίς να είναι απαραίτητο να έχουν νομοθετική κάλυψη³⁶⁹.

Όλα τα είδη συμβάσεων υπέκειντο στην κρίση του δικαστή ως προς την νομιμότητα των κινήτρων που οδήγησαν στην σύναψη τους, ήτοι τόσο οι χαριστικής όσο και οι επαχθούς αιτίας συμβάσεις³⁷⁰. Όσον αφορά τις χαριστικής αιτίας συμβάσεις, υπό κρίση ετίθεντο τα κίνητρα που επηρέασαν την ελευθεριότητα του δικαιοπρακτούντος. Χαρακτηριστικό παράδειγμα από την νομολογία, κατά το οποίο κρινόταν ότι η αιτία της σύμβασης ήταν ανήθικη, αποτελούσε η σύναψη σύμβασης (χαριστικής αιτίας) με στόχο την δημιουργία ή την διατήρηση σχέσεων εκτός

³⁶⁵ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ 126, αρ. 188.

³⁶⁶ Μετάφραση του γαλλικού όρου «*contrats indivisibles*», π.χ. η αγορά λογισμικού είναι αδιαίρετη από το υλικό του υπολογιστή ακόμη κι αν δεν γίνεται από τον ίδιο πωλητή.

³⁶⁷ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 127, αρ. 189.

³⁶⁸ Ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού: «**Art. 1133:** *La cause est illicite, quand elle est prohibée par la loi, quand elle est contraire aux bonnes moeurs ou à l'ordre public*».

³⁶⁹ Για τις έννοιες της δημόσιας τάξης και των χρηστών ηθών *infra* 5.6.3. και 5.6.2 αντίστοιχα..

³⁷⁰ Ch. LARROUMET, *op. cit.*, σελ. 470, αρ. 491.

γάμου, ακόμη κι αν δεν υπήρχε μοιχεία³⁷¹. Αν, όμως, η ελευθεριότητα δεν χαρακτηριζόταν από την πρόθεση να δημιουργηθούν ή να διατηρηθούν τέτοιου είδους σχέσεις, τότε η σύμβαση ήταν καθ' όλα νόμιμη. Όσον αφορά τις συμβάσεις επαχθούς αιτίας, χαρακτηριστικό παράδειγμα από την νομολογία αποτελούσε η πώληση ή μίσθωση διαμερίσματος με σκοπό την στέγαση οίκου ανοχής, όπως και η σύναψη σύμβασης εργασίας για τον ίδιο σκοπό³⁷².

Τέλος, όσον αφορά την νομιμότητα της αιτίας αξίζει να αναφερθεί ότι το βάρος απόδειξης έφερε ο επικαλών την παρανομία ή την ανηθικότητα³⁷³. Με άλλα λόγια, σε αγωγή με αίτημα την εκτέλεση της σύμβασης, ο εναγόμενος όφειλε να επικαλεσθεί και να αποδείξει ότι η σύμβαση δεν είχε νόμιμη αιτία καθώς τεκμαιρόταν η νομιμότητά της, σύμφωνα με την νομολογία³⁷⁴. Ακόμη, με βάση τη νομολογία δεν ήταν απαραίτητο για την κήρυξη της ακυρότητας η γνώση του παράνομου ή ανήθικου χαρακτήρα και από τους δύο αντισυμβαλλομένους³⁷⁵.

5.6. Η συμμόρφωση στην δημόσια τάξη και τα χρηστά ήθη

5.6.1. Εισαγωγικά

Η δημόσια τάξη και τα χρηστά ήθη περιόριζαν την δήλωση βούλησης, επιβεβαιώνοντας την υπεροχή ενός γενικού συμφέροντος έναντι των ιδιωτικών³⁷⁶. Δεν επρόκειτο για πρόσθετες προϋποθέσεις του κύρους της σύμβασης, αλλά επί της ουσίας προέκυπταν από την εξέταση της νομιμότητας του αντικειμένου της σύμβασης και της νόμιμης αιτίας της³⁷⁷. Στον Αστικό Κώδικα η συμμόρφωση στις αρνητικές αυτές προϋποθέσεις του κύρους της σύμβασης προβλεπόταν στο

³⁷¹ Ch. LARROUMET, *op. cit.*, σελ. 471, αρ. 492 ` Cass. Civ. 1<sup>re</sup>, 8 nov. 1982, D. 1983, IR. 207, J.C.P. 1983. IV. 31, *Bull. Civ.*, I, αρ. 321, αρ. υπόθεσης: 81-13815, σχετικά με ασφάλεια ζωής που συνήφθη (κατερτίσθη) προς όφελος του ενός συμβιούντος με σκοπό την παράταση-διατήρηση της μοιχείας ` βλ. μεταστροφή της νομολογίας *infra* 5.6.2.

³⁷² Ch. LARROUMET, *op. cit.*, σελ. 472-473, αρ. 493 ` Cass. Soc., 8 janvier 1964, D. 1964.267, για την ακυρότητα σύμβασης εργασίας σε οίκο ανοχής, <https://www.legifrance.gouv.fr/affichJuriJudi.do?oldAction=rechJuriJudi&idTexte=JURITEXT000006965529&fastReqId=260410139&fastPos=1>.

³⁷³ Ch. LARROUMET, *op. cit.*, σελ. 477, αρ. 497.

³⁷⁴ Ch. LARROUMET, *op. cit.*, σελ. 477, αρ. 497 ` Cass. Civ. 3e, 14 déc. 1982, J.P.C. 1983. IV. 74, μη δημοσιευμένη στο *Bull.*, <https://www.legifrance.gouv.fr/affichJuriJudi.do?oldAction=rechJuriJudi&idTexte=JURITEXT000007072481&fastReqId=883149927&fastPos=1>.

³⁷⁵ Ph. MALAURIE κ.ά., *op. cit.*, σελ. 310, αρ. 626 ` Cass. Civ. 1re, 7 oct. 1998, *Bull. Civ. I*, αρ. 285, αρ. υπόθεσης: 96-14359.

³⁷⁶ Ph. MALAURIE κ.ά., *op. cit.*, σελ. 313, αρ. 646.

³⁷⁷ Ph. MALAURIE κ.ά., *op. cit.*, σελ. 313, αρ. 646 ` Ch. LARROUMET, *op. cit.*, σελ. 359, αρ. 395 ` contra J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 2035-2036, αρ. 983.

παλαιό άρθρο 6 C. Civ.³⁷⁸ και απέρρεε από την διάταξη 1131 C. Civ. για την νόμιμη αιτία. Ενόψει των αλλαγών στο δίκαιο των συμβάσεων και την σύμπτυξη των εννοιών που επέβαλε ο νέος Αστικός Κώδικας καθώς και για την διευκόλυνση ως προς την κατανόηση των εννοιών της νομιμότητας τόσο του αντικειμένου όσο και της αιτίας, είναι χρήσιμο, ο έννοιες αυτές να οριοθετηθούν εννοιολογικά.

5.6.2. Τα χρηστά ήθη

Στο γαλλικό δίκαιο, τα χρηστά ήθη αποτελούν το σύνολο των κανόνων που διαμορφώνονται από τα ήθη των «έντιμων ανθρώπων», η παραβίαση των οποίων οδηγεί σε υπονόμευση των αξιών και θεσμών μίας κοινωνίας³⁷⁹. Κατά κύριο λόγο αφορά τις σχέσεις μεταξύ των φύλων και λιγότερο τις ενοχικές υποχρεώσεις και ως εκ τούτου συναντώνται περισσότερο στο δίκαιο των προσώπων, του γάμου και της οικογένειας³⁸⁰. Εμπνέονται από τους εκάστοτε κανόνες της κοινωνικής ηθικής, η οποία δέχεται επιρροές και από τις θρησκευτικές αντιλήψεις³⁸¹. Το πλάτος της έννοιας των χρηστών ηθών δεν μπορεί να αποτυπωθεί στο νόμο, καθώς ανάλογα με τις κοινωνικές αντιλήψεις μεταβάλλεται.

Η έννοια των χρηστών ηθών, όπως προαναφέρθηκε, δεν ασκούσε έντονη επιρροή στις συμβάσεις, σε αντίθεση με την επιρροή που ασκούσε η δημόσια τάξη. Μάλιστα, από τις αρχές του 21^{ου} αι., έγινε περισσότερο αντιληπτή η αποσύνδεση του κύρους των συμβάσεων από την συμμόρφωση τους με τα χρηστά ήθη. Πιο συγκεκριμένα, προηγουμένως αναφέρθηκε ότι οι συμβάσεις, οι οποίες είχαν ως «αιτία» λ.χ. την διατήρηση εξωσυζυγικών σχέσεων κρίνονταν άκυρες από τα δικαστήρια καθώς θεωρούνταν ότι δεν υπήρχε νόμιμη αιτία. Ωστόσο, η στάση της νομολογίας άλλαξε με μια απόφαση σταθμό της ολομελείας του Ανωτάτου Ακυρωτικού την 29^η Οκτωβρίου 2004, με αίτημα την ακύρωση κληρονομίας ενός συζύγου προς την ερωμένη του, όπου έγινε δεκτό ότι «δεν είναι άκυρη ως αντίθετη στα χρηστά ήθη η ελευθεριότητα που

³⁷⁸ Άρθρο 6 C. Civ: «Δεν επιτρέπει να παρεκκλίνει, με ειδικές συμφωνίες, από τους νόμους που αφορούν την δημόσια τάξη και τα χρηστά ήθη», ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «Art. 6: On ne peut déroger, par des conventions particulières, aux lois qui intéressent l'ordre public et les bonnes moeurs». (το άρθρο παραμένει ως έχει και μετά την τροποποίηση του 2016)

³⁷⁹ Ph. MALAURIE, κ.ά., *op. cit.*, σελ. 313, αρ. 647.

³⁸⁰ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 2036, αρ. 983.

³⁸¹ Ph. MALAURIE, κ.ά., *op. cit.*, σελ. 314, αρ. 647.

ασκείται στην περίπτωση της μοιχείας»³⁸². Έκτοτε, παρατηρήθηκε η πλήρης αποσύνδεση του θεσμού από τις προϋποθέσεις του κύρους της σύμβασης³⁸³.

5.6.3. Η δημόσια τάξη

Η έννοια των κανόνων της δημόσιας τάξης ανέκαθεν ήταν δύσκολο να προσδιοριστεί τόσο ως προς το βάθος όσο και ως προς το πλάτος της. Ο παλαιός Αστικός Κώδικας, πέρα από τα ορισθέντα στο άρθρο 6 C. Civ., δεν έδινε κάποιον ορισμό. Ως εκ τούτου, αρκετοί συγγραφείς διατύπωσαν αρκετούς ορισμούς προκειμένου να την οριοθετήσουν εννοιολογικά. Ενδιαφέρουσα είναι η προσέγγιση του J. Carbonnier, ο οποίος αναφέρει ότι «η γενική ιδέα είναι εκείνη της υπεροχής της συλλογικότητας έναντι του ατόμου» θεωρώντας ότι οι κανόνες της δημόσιας τάξης εκφράζουν τον τρόπο με τον οποίο το έθνος επιθυμεί να ζούμε, το οποίο απειλείται από μεμονωμένες ιδιωτικές συμφωνίες υπό την μορφή συμβάσεων³⁸⁴.

Οι κανόνες της δημόσιας τάξης διακρίνονται σε δύο κατηγορίες, ήτοι από τη μία στους γραπτούς και τους άγραφους και από την άλλη στους κανόνες πολιτικής και οικονομικής δημόσιας τάξης. Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά την πρώτη κατηγορία είναι σκόπιμο να αναφερθεί ότι σε πολλές περιπτώσεις ο ίδιος ο νόμος χαρακτηρίζει μια διάταξη ως δημόσιας τάξης, ήτοι ως αναγκαστικού δικαίου, σε αντιπαράθεση προς τις διατάξεις ενδοτικού δικαίου³⁸⁵. Ωστόσο, δεν είναι όλες οι διατάξεις αναγκαστικού δικαίου ταυτόχρονα και δημόσιας τάξης, καθώς ενδέχεται μια διάταξη νόμου, αν και αναγκαστικής φύσεως να μην έχει καθιερωθεί προς την προστασία του γενικού συμφέροντος³⁸⁶. Όταν μια διάταξη δεν χαρακτηρίζεται ως δημοσίας τάξης από τον νόμο, τότε τα δικαστήρια τείνουν να προσδώσουν τον χαρακτήρα αυτό, ανάλογα με την φύση της³⁸⁷.

Όσον αφορά την δεύτερη κατηγορία, πρέπει να αναφερθεί ότι η διάκριση σε πολιτική και οικονομική δημόσια τάξη είναι σχετικά πρόσφατη και ως εκ τούτου τα διακριτά τους όρια δεν είναι ξεκάθαρα³⁸⁸. Στην πολιτική δημόσια τάξη περιλαμβάνονται κανόνες, οι οποίοι

³⁸² Ph. MALAURIE, κ.ά., *op. cit.*, σελ. 314, αρ. 647 Cass. Ass. Plén., 29 oct. 2004, *Bull. Civ. ass. Plén*, αρ. 12, αρ. υπόθεσης: 03-11238, ελεύθερη μετάφραση εκ του αποσπάσματος: «*n'est pas nulle comme ayant une cause contraire aux bonnes mœurs la liberté consentie à l'occasion d'une relation adultère*».

³⁸³ Cass. Civ. 1re, 4 nov. 2011, *Bull. Civ. 2001, I*, αρ. 191, αρ. υπόθεσης: 10-20114.

³⁸⁴ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 2037, αρ. 984, ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «*l'idée générale est celle d'une suprématie de la collectivité sur l'individu*».

³⁸⁵ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 2037, αρ. 984 A. BENABENT, *op.cit.*, σελ. 103, αρ. 158.

³⁸⁶ Ph. MALAURIE κ.ά., *op. cit.*, σελ. 314, αρ. 648.

³⁸⁷ A. BENABENT, *op.cit.*, σελ. 103-104, αρ. 158.

³⁸⁸ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 2038, αρ. 985.

προστατεύουν την οργάνωση και την υπόσταση του ίδιου του κράτους, όπως είναι οι συνταγματικοί, οι φορολογικοί και οι ποινικοί νόμοι, την οικογένεια και την δομή της και τέλος την ατομική ελευθερία, η οποία πολλές φορές πλήττεται από συμβατική ελευθερία, όπως λ.χ. είναι η απαγόρευση σύμβασης εργασίας εφ' όρου ζωής (άρθρο 1780 εδ. α' C. Civl)³⁸⁹. Η οικονομική δημόσια τάξη περιλαμβάνει αφενός κανόνες προστασίας του οικονομικά ασθενέστερου συμβαλλομένου, όπως είναι ο εργαζόμενος ή ο καταναλωτής, και αφετέρου κανόνες παρεμβατισμού στην οικονομία της χώρας, όπως είναι οι διατάξεις της προστασίας του ανταγωνισμού³⁹⁰.

Οι διατάξεις της δημόσιας τάξης, λοιπόν, έχουν ως στόχο να προστατέψουν το γενικότερο συμφέρον και κάθε ειδική συμφωνία που δεν συμμορφώνεται προς τις διατάξεις αυτές είναι κατ' αρχήν απολύτως άκυρη, ήτοι καθένα από τα δύο μέρη μπορεί να την επικαλεσθεί³⁹¹. Είναι λογικό, όμως, η παραβίαση ειδικά της δημόσιας τάξης προστασίας του ασθενέστερου οικονομικά συμβαλλομένου, να έχει ως έννομη συνέπεια την σχετική ακυρότητα της σύμβασης³⁹². Τέλος, δεν είναι δυνατή η εκ των προτέρων παραίτηση από τα παρεχόμενα κατά τις διατάξεις αυτές δικαιώματα και μια τέτοια παραίτηση είναι απολύτως άκυρη³⁹³.

5.7. Ο τύπος της σύμβασης

5.7.1. Εισαγωγικά

Το άρθρο 1108 C. Civ. ανέφερε, όπως αναλύθηκε ανωτέρω, τις τέσσερις προϋποθέσεις του κύρους μιας σύμβασης. Ωστόσο, πέρα από τις προϋποθέσεις αυτές, ο νόμος απαιτούσε την επιπρόσθετη τήρηση μιας ακόμη προϋπόθεσης προκειμένου μια σύμβαση να είναι νομότυπη, ήτοι την τήρηση ενός τύπου για ορισμένες συμβάσεις.

Πιο συγκεκριμένα, κατ' αρχήν το γαλλικό ενοχικό δίκαιο διέπει η αρχή του ατύπου των δικαιπραξιών³⁹⁴, υπό τη έννοια ότι μόνη η συνάντηση των δηλώσεων βουλήσεων αρκεί για την κατάρτιση της σύμβασης. Εντούτοις, ο κανόνας αυτός υπόκειται σε εξαιρέσεις, καθώς οι κοινωνικές απαιτήσεις επιβάλλουν για ορισμένες συμβάσεις την τήρηση ενός «τύπου», υπό

³⁸⁹ J. CARBONNIER, *op.cit.*, σελ. 2038-2039, αρ. 985.

³⁹⁰ J. CARBONNIER, *op.cit.*, σελ. 2039-2040, αρ. 986.

³⁹¹ J. CARBONNIER, *op.cit.*, σελ. 2041, αρ. 987.

³⁹² J. CARBONNIER, *op.cit.*, σελ. 2041, αρ. 987.

³⁹³ J. CARBONNIER, *op.cit.*, σελ. 2040, αρ. 987.

³⁹⁴ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 2071, αρ. 1004, μετάφραση του γαλλικού όρου «*consensualisme*» Ch. LARROUMET, *op. cit.*, σελ. 481, αρ. 503.

ευρεία εννοία³⁹⁵. Η απαίτηση τήρησης ενός «τύπου» διακρίνεται σε δύο είδη, τα οποία διαφέρουν ως προς την φύση και τις έννομες συνέπειες, και πιο συγκεκριμένα διακρίνεται στον συστατικό, ο οποίος λειτουργεί «*ad solemnitatem*» στις «τυπικές συμβάσεις» και στον αποδεικτικό, ο οποίος λειτουργεί «*ad probationem*» στις συμβάσεις που απαιτούν «διατυπώσεις»³⁹⁶.

5.7.2. Οι τυπικές συμβάσεις

Οι άτυπες, λοιπόν, συμβάσεις ή άλλως συναινετικές, αντιπαραβάλλονται με τις τυπικές συμβάσεις, για τις οποίες ο τύπος αποτελεί την πέμπτη προϋπόθεση του κύρους τους³⁹⁷. Σε περίπτωση έλλειψης του προβλεπόμενου τύπου, η σύμβαση των δηλώσεων βουλήσεως αδυνατεί να γεννήσει υποχρεώσεις, με αποτέλεσμα, η σύμβαση να είναι απόλυτα άκυρη, αν όχι ανυπόστατη³⁹⁸. Οι τυπικές συμβάσεις διακρίνονται περαιτέρω στις «πανηγυρικές» και στις «παραδοτικές»³⁹⁹, για τις οποίες θα γίνει μια μικρή αναφορά, προκειμένου να οριοθετηθεί το εννοιολογικό τους περιεχόμενο.

Πανηγυρική, λοιπόν, είναι η σύμβαση, η οποία δεν είναι έγκυρα καταρτισμένη αν οι δηλώσεις βουλήσεων των μερών δεν εκφραστούν εγγράφως⁴⁰⁰. Ο όρος «πανηγυρικός» προέρχεται είτε από τη λατινική λέξη «*sollemne*» που δηλώνει την θρησκευτική τελετή που λαμβάνει χώρα σε προγραμματισμένο χρόνο, είτε από τις επίσης λατινικές «*sollus + annus*», που δηλώνουν αυτόν που γίνεται κάθε χρόνο⁴⁰¹. Ο πανηγυρικός αυτός χαρακτήρας της σύμβασης προκύπτει είτε από την βούληση των μερών, είτε από τις διατάξεις του νόμου⁴⁰². Ο τύπος αυτός έχει συνήθως τη μορφή μιας πράξης «γνησιότητας» («*αυθεντικότητας*»), έννοια προερχόμενη από την ελληνική λέξη «*αυθεντικός*»⁴⁰³, μιας πράξης δηλαδή συντασσόμενης κατ' αρχήν από δημόσιο υπάλληλο⁴⁰⁴. Όταν ο δημόσιος αυτός υπάλληλος είναι συμβολαιογράφος,

³⁹⁵ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 2071, αρ. 1004.

³⁹⁶ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 2071, αρ. 1004, μετάφραση γαλλικών όρων «*les contrats formalistes*» και «*les contrats qui nécessitent des formalités*»

³⁹⁷ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 2072, αρ. 1004.

³⁹⁸ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 2072, αρ. 1004.

³⁹⁹ Μετάφραση των γαλλικών όρων «*contrats solennels*», P. MALIACAS, I, *op. cit.*, σελ. 604, για τις παραδοτικές συμβάσεις στα γαλλικά ο όρος είναι «*contrats reels*» ο οποίος κατ' ακρίβεια αποδίδεται ως «*εμπράγματα συμβάσεις*». Ωστόσο, αναγόμενη στο περιεχόμενο των εν λόγω συμβάσεων ακριβέστερος κρίνεται όρος «*παραδοτικές συμβάσεις*».

⁴⁰⁰ Ch. LARROUMET, *op. cit.*, σελ. 488, αρ. 509.

⁴⁰¹ Ph. MALAURIE, κ.ά., *op. cit.*, σελ. 263, αρ. 536, υπ.1.

⁴⁰² Ch. LARROUMET, *op. cit.*, σελ. 488, αρ. 509.

⁴⁰³ Ph. MALAURIE, κ.ά., *op. cit.*, σελ. 264, αρ. 537 υπ. 1.

⁴⁰⁴ Ph. MALAURIE, κ.ά., *op. cit.*, σελ. 264, αρ. 537.

τότε γίνεται λόγος για «συμβολαιογραφικό έγγραφο»⁴⁰⁵. Επίσης, ως τύπος της σύμβασης μπορεί να θεωρηθεί κατ' επιταγή του νόμου και το ιδιωτικό έγγραφο⁴⁰⁶.

Όσον αφορά τώρα τις παραδοτικές συμβάσεις, πρέπει ιστορικά να αναφερθεί ότι προέρχονται από μια κλασική θεωρία του ρωμαϊκού δικαίου, στο οποίο υπήρχαν συμβάσεις *re* καταρτιζόμενες, ήτοι συμβάσεις που εξαρτώνταν από την πραγματική παράδοση του πράγματος που αποτελούσε το αντικείμενο της σύμβασης⁴⁰⁷. Αυτό ακριβώς το στοιχείο ισοδυναμεί στην ουσία με έναν «τύπο», ελλείψει του οποίου, η απλή ανταλλαγή των δηλώσεων βουλήσεως είναι άνευ αντικειμένου και αποτελεσματικότητας. Για να γίνει πιο εύκολα αντιληπτό, καλό είναι να αναφερθεί ένα παράδειγμα, όπως αυτό του δανείου. Έτσι, λοιπόν, στο δάνειο, η σύμβαση δεν μπορεί να επιφέρει τα έννομα αποτελέσματά της, παρά μόνο το χρονικό εκείνο σημείο κατά το οποίο λαμβάνει χώρα η πραγματική παράδοση του δανειζόμενου πράγματος από τον δανειστή στον δανειολήπτη, ακριβώς επειδή δεν είναι δυνατόν ο τελευταίος να υποχρεωθεί να αποδώσει κάτι το οποίο ουδέποτε παρέλαβε⁴⁰⁸. Οι συμβάσεις αυτές προβλέπονται ειδικά από τον νόμο.

5.7.3. Οι συμβάσεις που απαιτούν διατυπώσεις

Πέρα, όμως, από τις τυπικές συμβάσεις, ως εξαίρεση στην αρχή του ατύπου των αδικοπραξιών αναφέρονται και εκείνες οι συμβάσεις για τις οποίες ο νόμος απαιτεί την τήρηση ορισμένων διατυπώσεων. Η έλλειψη του τύπου αυτού δεν συνεπάγεται συνήθως την ακυρότητα της σύμβασης⁴⁰⁹ καθώς δεν αποτελεί προϋπόθεση του κύρους της. Ωστόσο, τα μέρη προτιμούν να συμμορφώνονται με τις εν λόγω απαιτήσεις. Οι διατυπώσεις αυτές διακρίνονται σε διατυπώσεις δημοσιότητας, σε δημοσιονομικές ή φορολογικές και σε διοικητικές.

Το πιο συχνά προβαλλόμενο παράδειγμα, όσον αφορά τις διατυπώσεις δημοσιότητας είναι εκείνο της πώλησης ακινήτου, όπου ελλείψει της «μεταγραφής» του, η μεταβίβαση δεν έχει ενέργεια εναντίον των τρίτων, ήτοι η σύμβαση δεν μπορεί να παραγάγει όλα τα έννομα αποτελέσματά της⁴¹⁰. Οι δημοσιονομικές διατυπώσεις έχουν περισσότερο έναν χαρακτήρα «εγγραφής» ή «καταχώρησης» και πέρα από φορολογικές κυρώσεις ενίοτε παρουσιάζουν και αστικές κυρώσεις⁴¹¹. Τέλος, οι διοικητικές διατυπώσεις πηγάζουν από την οικονομική πολιτική,

⁴⁰⁵ Ph. MALAURIE, κ.ά., *op. cit.*, σελ. 264, αρ. 537, μετάφραση του γαλλικού όρου «*act notarié*».

⁴⁰⁶ Ch. LARROUMET, *op. cit.*, σελ. 488, αρ. 509.

⁴⁰⁷ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 2073, αρ. 1006.

⁴⁰⁸ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 2073-2074, αρ. 1006. C. LARROUMET, *op. cit.*, σελ. 501, αρ. 520.

⁴⁰⁹ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 2074, αρ. 1006.

⁴¹⁰ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 2074-2075, αρ. 1006.

⁴¹¹ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 2075, αρ. 1006, μετάφραση του όρου «*enregistrement*», λ.χ. είναι αδύνατο για τα μέρη να αποδείξουν την κατάρτιση σύμβασης με ιδιωτικό έγγραφο.

η οποία επιβάλλει σε ορισμένες συμβάσεις την ύπαρξη ενός καθεστώτος διαφάνειας ή ακόμη και προηγούμενης έγκρισης⁴¹².

6. Οι προϋποθέσεις του κύρους της σύμβασης κατά τον νέο C. Civ.

6.1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Η αναθεώρηση του δικαίου των συμβάσεων και η ρύθμιση ζητημάτων που δεν επιλύονταν ρητά στον παλαιό Αστικό Κώδικα ήταν απαραίτητη, όπως προκύπτει από την ανωτέρω ανάλυση. Με το Προεδρικό Διάταγμα του 2016 καταβλήθηκε μια προσπάθεια εκσυγχρονισμού του αστικού δικαίου και εισήχθησαν στο σύγχρονο δίκαιο των συμβάσεων θεσμοί, όπως αυτοί καθιερώθηκαν μέσω της πάγιας νομολογίας του Ανωτάτου Ακυρωτικού ή μέσω της επίδρασης αλλοδαπών δικαίων και των σύγχρονων κοινωνικών και οικονομικών απαιτήσεων, χωρίς, όμως, παράλληλα να καταργηθούν οι παραδοσιακοί θεσμοί του γαλλικού. Ακόμη, οι καινοτομίες που έλαβαν χώρα στο δίκαιο των συμβάσεων είχαν ως σκοπό να το καταστήσουν προσιτό και ανταγωνιστικό στις σύγχρονες αγορές.

Η προσέγγιση του νέου καθεστώτος δεν θα γίνει με όμοιο τρόπο, όπως έγινε με το παλαιό. Στόχος είναι η παρουσίαση των αλλαγών και των καινοτομιών του νέου Κώδικα, χωρίς να επαναλαμβάνονται οι ρυθμίσεις και υπήρχαν και υπό το παλαιό καθεστώς. Η αρίθμηση και η διατύπωση των διατάξεων είναι πλέον διαφορετική και θα γίνει αναφορά των κρίσιμων για κάθε ζήτημα ρυθμίσεων.

Το αντίστοιχο, τώρα, άρθρο του παλαιού 1108 C. Civ. που όριζε τις προϋποθέσεις κύρους της σύμβασης, αποτελεί η νέα διάταξη του άρθρου 1128 C. Civ., η οποία ορίζει ότι: «*απαραίτητες για το κύρος της σύμβασης είναι: 1° η συναίνεση των μερών 2° η δικαιοπρακτική ικανότητα 3° ένα νόμιμο και συγκεκριμένο περιεχόμενο*»⁴¹³. Εκ πρώτης όψεως γίνεται αντιληπτό ότι από την διάταξη ελλείπει η προϋπόθεση της νόμιμης αιτίας. Ωστόσο, όπως θα φανεί και στο οικείο κεφάλαιο, η προϋπόθεση της νόμιμης αιτίας δεν εξαλείφεται από το δίκαιο των συμβάσεων, απλώς πλέον συμπεριλαμβάνεται στην έννοια του «*νόμιμου και συγκεκριμένου περιεχομένου*» της σύμβασης. Στο ελληνικό, τώρα, δίκαιο των συμβάσεων, αντίστοιχη διάταξη, η οποία να προβλέπει τις γενικές προϋποθέσεις του κύρους της σύμβασης δεν υπάρχει. Οι γενικοί λόγοι ακυρότητας προβλέπονται σε ειδικές διατάξεις κυρίως στο κεφάλαιο των Γενικών

⁴¹² J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 2075, αρ. 1006, λ.χ. S. A. F. E. R. (Société d' aménagement foncier et d' établissement rural).

⁴¹³ Ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «**Art. 1128:** *Sont nécessaires à la validité d'un contrat : 1° Le consentement des parties ; 2° Leur capacité de contracter ; 3° Un contenu licite et certain*».

Αρχών του Αστικού Κώδικα, όπως λ.χ. στην 178, 179 ΑΚ, καθώς καταλαμβάνουν κάθε είδους δήλωση βούλησης και δικαιοπραξία, ενώ ειδικοί λόγοι ακυρότητας εντοπίζονται στα επιμέρους κεφάλαια του ΑΚ, όπως λ.χ. στην 366 ΑΚ. Ωστόσο, και κατά το ελληνικό δίκαιο, η δικαιοπρακτική ικανότητα, η έλλειψη ελαττωμάτων της βούλησης (τα οποία καθιστούν την δικαιοπραξία ακυρώσιμη), ο τύπος και η μη αντίθεση λ.χ. στα χρηστά ήθη αποτελούν προϋποθέσεις τους κύρους της σύμβασης.

6.2. Η συναίνεση

6.2.1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Η συναίνεση αποτελεί και υπό το νέο νομικό καθεστώς την πρώτη αναφερόμενη προϋπόθεση του κύρους μια σύμβασης και στον νέο Κώδικα η δεύτερη υποενότητα της δεύτερης ενότητας με τίτλο «*η συναίνεση*»⁴¹⁴ είναι αφιερωμένη στην ρύθμιση των περιπτώσεων εκείνων όπου η συναίνεση παρουσιάζει κάποιο ελάττωμα. Παρατηρείται, λοιπόν, ότι ο Γάλλος νομοθέτης επέλεξε να ρυθμίσει σε ξεχωριστό κεφάλαιο την πρόταση και την αποδοχή, ως δηλώσεις βουλήσεως και να διατηρήσει τη νομοτεχνική μορφή που διέθετε ο Κώδικας πριν την τροποποίηση. Η μόνη προσθήκη που έλαβε χώρα είναι εκείνη του άρθρου 1129 C. Civ., το οποίο ορίζει ότι «*σύμφωνα με το άρθρο 414-1, [ο συμβαλλόμενος] πρέπει να είναι πνευματικά υγιής για να παρέχει έγκυρα την συναίνεσή του*»⁴¹⁵. Κατά τα λοιπά, η εν λόγω ενότητα είναι αφιερωμένη στα ελάττωμα της δήλωσης βουλήσεως.

6.2.2. Τα ελαττώματα της δήλωσης βουλήσεως

6.2.2.1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Ο Γάλλος νομοθέτης με το Διάταγμα της 10^{ης} Φεβρουαρίου 2016 ρύθμισε με μεγαλύτερη ακρίβεια τα ζητήματα γύρω από τα ελαττώματα της βουλήσεως δίνοντας νομοθετική ισχύ στις παραδοχές της νομολογίας και της θεωρίας. Κατ' αρχάς, στο νέο άρθρο 1130 C. Civ. ορίζεται ότι «*η πλάνη, η απάτη και η απειλή επηρεάζουν την δήλωση βούλησης όταν από την φύση τους είναι τέτοιες, που χωρίς αυτές, το ένα μέρος δεν θα συμβαλλόταν ή θα συμβαλλόταν με ουσιωδώς διαφορετικούς όρους. Ο καθοριστικός χαρακτήρας εκτιμάται σε σχέση με τα πρόσωπα και τις*

⁴¹⁴ Ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «*sous-section 2: Le consentement*».

⁴¹⁵ Ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «*Art. 1129: Conformément à l'article 414-1, il faut être sain d'esprit pour consentir valablement à un contrat*».

περιστάσεις υπό τις οποίες δόθηκε η συναίνεση»⁴¹⁶, ενώ στο άρθρο 1131 ορίζεται ότι «τα ελαττώματα της δήλωσης βούλησης επιφέρουν την σχετική ακυρότητα της σύμβασης»⁴¹⁷. Έτσι, καθίσταται πλέον σαφές ότι τα ελαττώματα της δήλωσης βούλησης πρέπει να είναι καθοριστικής σημασίας για την σύμβαση, ενώ παράλληλα επιβεβαιώνεται από τον νομοθέτη η «θεωρία των ακυροτήτων», βάσει της οποίας ως έννομη συνέπεια της παραβίασης των εν λόγω διατάξεων οριζόταν η σχετική ακυρότητα της σύμβασης. Όσον αφορά το ελληνικό δίκαιο, η πλάνη, η απάτη και η απειλή ανήκουν στο κεφάλαιο των γενικών αρχών και ως έννομη συνέπεια ορίζεται η ακυρωσία της σύμβασης σύμφωνα με το άρθρο 154 ΑΚ⁴¹⁸.

6.2.2.2. Η πλάνη

Οι αφορώσες την πλάνη διατάξεις είναι πλέον περισσότερες, χωρίς όμως να εισέρχονται στο θετικό δίκαιο, επί της ουσίας, νέες ρυθμίσεις. Απλώς επαναδιατυπώνονται οι παλαιότεροι κανόνες και συμπληρώνονται με τα διδάγματα της νομολογίας και της θεωρίας. Κατ' αρχάς στο άρθρο 1132 C. Civ., στο οποίο ορίζεται ότι «η νομική ή η πραγματική πλάνη, εκτός αν είναι ασύγγνωστες, αποτελούν αιτία ακυρότητας της σύμβασης όταν αφορούν ουσιώδεις ιδιότητες της παροχής του ενός ή του άλλου μέρους»⁴¹⁹ γίνεται αντιληπτό, αφενός ότι εξισώνεται η νομική με την πραγματική πλάνη⁴²⁰ καθώς και ότι πρέπει να είναι συγγνωστή, κανόνας που απέρρεε από τη νομολογία, και αφετέρου διευκρινίζεται πλέον ότι η πλάνη πρέπει να αφορά τις ουσιώδεις ιδιότητες της παροχής, επιβεβαιώνοντας τη νομολογία και τη θεωρία, οι οποίες απέφυγαν να επικεντρωθούν στο γράμμα της παλαιής διάταξης, ήτοι στον όρο «ουσία», αντικαθιστώντας, έτσι, την «πλάνη περί την ουσία» με την «πλάνη περί τις ιδιότητες». Στο νέο άρθρο 1133 C. Civ. ορίζεται ότι οι ουσιώδεις ιδιότητες μπορεί να προκύπτουν ρητά ή να συνάγονται σιωπηρά καθώς επίσης και ότι η πλάνη στοιχειοθετείται είτε αφορά την παροχή είτε την αντιπαροχή⁴²¹. Ακόμη,

⁴¹⁶ Ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «**Art. 1130:** L'erreur, le dol et la violence vicient le consentement lorsqu'ils sont de telle nature que, sans eux, l'une des parties n'aurait pas contracté ou aurait contracté à des conditions substantiellement différentes. Leur caractère déterminant s'apprécie eu égard aux personnes et aux circonstances dans lesquelles le consentement a été donné».

⁴¹⁷ Ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «**Art. 1131:** Les vices du consentement sont une cause de nullité relative du contrat».

⁴¹⁸ Περισσότερα για τους αντίστοιχους ελληνικούς θεσμούς βλ. *Ανγουστιανάκη, Το δικαίωμα προς ακύρωση της δικαιοπραξίας, και Χριστοδούλου*.

⁴¹⁹ Ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «**Art. 1132:** L'erreur de droit ou de fait, à moins qu'elle ne soit inexcusable, est une cause de nullité du contrat lorsqu'elle porte sur les qualités essentielles de la prestation due ou sur celles du cocontractant».

⁴²⁰ Για το ζήτημα της νομικής πλάνης *supra* 5.2.2.1.4.

⁴²¹ **Άρθρο 1133 εδ. α', β' C. Civ.:** «Ουσιώδεις είναι εκείνες οι ιδιότητες, οι οποίες εκφράζονται ρητά ή συνάγονται σιωπηρά και δυνάμει των οποίων τα μέρη συμβάλλονται. Η πλάνη αποτελεί λόγο ακυρότητας όταν αφορά την παροχή του ενός ή του άλλου μέρους», ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «**Art. 1133 al. 1, 2:**

η εξαίρεση ως προς τις τυχαίες συμβάσεις με την ανάληψη του σχετικού ρίσκου⁴²² αποτυπώνεται πλέον ρητά στο άρθρο 1133 εδ. γ' C. Civ.⁴²³, καθώς επίσης στο άρθρο 1134 C. Civ. επαναδιατυπώνεται απλώς η «πλάνη περί το πρόσωπο»⁴²⁴. Αντίστοιχα, στο ελληνικό δίκαιο, σύμφωνα με το άρθρο 141 ΑΚ η πλάνη πρέπει είναι ουσιώδης, η «πλάνη περί τις ιδιότητες» και η «πλάνη περί το πρόσωπο» του γαλλικού δικαίου προβλέπονται στο άρθρο 142 ΑΚ, ενώ ο χαρακτηρισμός της ως ο συγγνωστής ή ασύγγνωστης έχει πλέον εγκαταλειφθεί⁴²⁵, με αποτέλεσμα να είναι δυνατή κατ' αρχήν η εφαρμογή των διατάξεων της πλάνης και στην περίπτωση της πλάνης περί το δίκαιο⁴²⁶.

Επιπροσθέτως, στο άρθρο 1135 C. Civ. επιβεβαιώνεται ο νομολογιακός κανόνας ως προς την πλάνη περί τα παραγωγικά αίτια⁴²⁷. Πιο συγκεκριμένα, διευκρινίζεται αφενός ότι η πλάνη αυτού του είδους δεν μπορεί κατ' αρχήν να αποτελέσει λόγο ακυρότητας της σύμβασης, και αφετέρου ορίζεται πλέον ρητώς η εξαίρεση ως προς τις χαριστικής αιτίας συμβάσεις, κατά τις οποίες το κίνητρο του δικαιοπρακτούντος αποτελεί την νόμιμη αιτία του. Λόγω της απαλοιφής της νόμιμης αιτίας από τον κατάλογο των προϋποθέσεων του κύρους της σύμβασης, ο Γάλλος νομοθέτης επέλεξε την διατήρηση του παραδοσιακού αυτού κανόνα με ρητή πλέον αναφορά στο κεφάλαιο της πλάνης. Αντίστοιχα, η πλάνη στα παραγωγικά αίτια είναι αδιάφορη και κατά το ελληνικό δίκαιο σύμφωνα με ο άρθρο 143 ΑΚ με τις προβλεπόμενες από το νόμο εξαιρέσεις, όπως λ.χ. συμβαίνει στην διάταξη του άρθρου 1748 ΑΚ. Τέλος, και η πλάνη ως προς την αξία της παροχής αποτυπώνεται πλέον στο άρθρο 1136 C. Civ., σύμφωνα με το οποίο αυτού του

Les qualités essentielles de la prestation sont celles qui ont été expressément ou tacitement convenues et en considération desquelles les parties ont contracté. L'erreur est une cause de nullité qu'elle porte sur la prestation de l'une ou de l'autre partie».

⁴²² Supra 5.2.2.1.3.1.

⁴²³ **Άρθρο 1133 εδ. γ' C. Civ.**: «η αποδοχή του τυχαίου γεγονότος όσον αφορά μια ιδιότητα της παροχής αποκλείει την πλάνη ως προς την ιδιότητα αυτή», ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «**Art. 1133 al. 3:** L'acceptation d'un aléa sur une qualité de la prestation exclut l'erreur relative à cette qualité».

⁴²⁴ **Άρθρο 1134 C. Civ.**: «η πλάνη ως προς τις ουσιώδεις ιδιότητες του προσώπου του αντισυμβαλλομένου αποτελεί λόγο ακυρότητας μόνο στις συμβάσεις που καταρτίζονται εν όψει του προσώπου αυτού», ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «**Art. 1134:** L'erreur sur les qualités essentielles du cocontractant n'est une cause de nullité que dans les contrats conclus en considération de la personne».

⁴²⁵ Δ. ΚΛΑΒΑΝΙΔΟΥ σε Δ. ΠΑΠΑΣΤΕΡΙΟΥ/ Δ. ΚΛΑΒΑΝΙΔΟΥ, *op. cit.*, § 54, σελ. 386, αρ. 17.

⁴²⁶ Δ. ΚΛΑΒΑΝΙΔΟΥ σε Δ. ΠΑΠΑΣΤΕΡΙΟΥ/ Δ. ΚΛΑΒΑΝΙΔΟΥ, *op. cit.*, § 54, σελ. 386, αρ. 17· ΑΠ 189/2017, ΝΟΜΟΣ· ΟΛΑΠ 3/1989, ΕλλΔνη 130 (1989), σελ. 751· **περισσότερα για το συγγνωστό ή μη της νομικής πλάνης βλ. Χριστοδούλου 127 αρ. 83 και 200-201 αρ. 33-35.**

⁴²⁷ **Άρθρο 1135 C. Civ.**: «η πλάνη ως προς τα παραγωγικά αίτια, διάφορης από τις ουσιώδεις ιδιότητες της παροχής του ενός ή του άλλου συμβαλλομένου, δεν αποτελεί λόγο ακυρότητας, εκτός εάν τα μέρη τα εξέφρασαν ρητά ως καθοριστικά στοιχεία της συναίνεσής τους. Ωστόσο, η πλάνη ως προς τα παραγωγικά αίτια της ελευθεριότητας, ελλείψει της οποίας το συμβαλλόμενο μέρος δεν θα είχε διαθέσει, αποτελεί λόγο ακυρότητας», ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «**Art. 1135:** L'erreur sur un simple motif, étranger aux qualités essentielles de la prestation due ou du cocontractant, n'est pas une cause de nullité, à moins que les parties n'en aient fait expressément un élément déterminant de leur consentement. Néanmoins l'erreur sur le motif d'une libéralité, en l'absence duquel son auteur n'aurait pas disposé, est une cause de nullité».

είδους η πλάνη δεν μπορεί να οδηγήσει στη ακυρότητα της σύμβασης⁴²⁸, ενώ κατά το ελληνικό δίκαιο η πλάνη ως προς την τιμή ή αξία του αντικειμένου εντάσσεται στην πλάνη περί τα πραγματικά αίτια του άρθρου 142 ΑΚ⁴²⁹ και δεν θεωρείται ως ιδιότητα του πράγματος εκτός αν είναι προσδιοριστική αυτού, λ.χ. η τιμή ενός πράγματος είναι ιδιαίτερα υψηλή λόγω της σύστασής του από χρυσό⁴³⁰.

6.2.2.3. Η απάτη

Όσον αφορά την απάτη, ο Γάλλος νομοθέτης στο άρθρο 1137 C. Civ. ενέταξε στον ορισμό της, πέρα από τις παρελκυστικές πρακτικές που ενυπήρχαν και στην προηγούμενη διάταξη, τις ψευδείς παραστάσεις (ψέματα) και τη δόλια απόκρυψη πληροφοριών, όπως είχε καθιερωθεί από την νομολογία. Το νέο άρθρο 1137 C. Civ. ορίζει ότι *«η απάτη είναι η πράξη του ενός συμβαλλομένου με σκοπό να αποσπάσει την συναίνεση του άλλου με παρελκυστικές πρακτικές και με ψευδείς παραστάσεις. Επίσης, είναι η εκ προθέσεως απόκρυψη μιας πληροφορίας, καθοριστικής σημασίας για το άλλο μέρος»*⁴³¹. Είναι ιδιαίτερα σημαντικό να επισημανθεί ότι η έννοια της εκ προθέσεως απόκρυψης μιας πληροφορίας είναι ευρύτερη από εκείνη της προσυμβατικής υποχρέωσης προς πληροφόρηση, η οποία μάλιστα δεν περιλαμβάνει την ενημέρωση ως προς την αξία της παροχής⁴³². Ο Γάλλος νομοθέτης, εν προκειμένω διεύρυνε την παραδοχή της νομολογίας και πλέον ο απατηθείς δεν χρειάζεται να αποδείξει μια προσυμβατική υποχρέωση προς πληροφόρηση. Αρκεί η πληροφορία να ήταν καθοριστικής σημασίας για την συναίνεσή του. Παρατηρείται, λοιπόν, ότι η καθιερωμένη στην υπόθεση *«Baldus»* νομολογία πλήττεται και ότι η δόλια απόκρυψη πληροφοριών, ακόμη κι αν αφορά την αξία της παροχής, μπορεί να στοιχειοθετήσει την απάτη. Επομένως, με το Προεδρικό διάταγμα της 10^{ης}

⁴²⁸ **Άρθρο 1136 C. Civ.**: *«η πλάνη ως προς την αξία μέσω της οποίας ο ένας συμβαλλόμενος προβαίνει μόνο σε μια ανακριβή οικονομική εκτίμηση, χωρίς να πλανάται ως προς τις ουσιώδεις ιδιότητες, δεν αποτελεί λόγο ακυρότητας της σύμβασης»*, ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: **«Art. 1136: L'erreur sur la valeur par laquelle, sans se tromper sur les qualités essentielles de la prestation, un contractant fait seulement de celle-ci une appréciation économique inexacte, n'est pas une cause de nullité».**

⁴²⁹ Δ. ΚΛΑΒΑΝΙΔΟΥ σε Δ. ΠΑΠΑΣΤΕΡΙΟΥ/ Δ. ΚΛΑΒΑΝΙΔΟΥ, *op. cit.*, § 54, σελ. 395, αρ. 38.

⁴³⁰ Δ. ΚΛΑΒΑΝΙΔΟΥ σε Δ. ΠΑΠΑΣΤΕΡΙΟΥ/ Δ. ΚΛΑΒΑΝΙΔΟΥ, *op. cit.*, § 54, σελ. 395, αρ. 38' Απ. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ, *op. cit.*, §40, σελ. 573, αρ.27.

⁴³¹ Ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: **«Art. 1137: Le dol est le fait pour un contractant d'obtenir le consentement de l'autre par des manœuvres ou des mensonges. Constitue également un dol la dissimulation intentionnelle par l'un des contractants d'une information dont il sait le caractère déterminant pour l'autre partie».**

⁴³² *Supra* 2.2.1. για την υποχρέωση ενημέρωσης κατά το προσυμβατικό στάδιο, η παραβίαση της οποίας γεννά ευθύνη από τις διαπραγματεύσεις. Στην υπόθεση *«Baldus»* δεν είχε δεκτή η ακύρωση της σύμβασης λόγω απάτης με την αιτιολογία ότι η προσυμβατική υποχρέωση προς πληροφόρηση, η οποία έπρεπε να αποδειχθεί, δεν περιελάμβανε την αξία του αντικειμένου. Το γεγονός ότι η προσυμβατική υποχρέωση προς ενημέρωση δεν περιλαμβάνει την αξία του αντικειμένου, έχει σημασία για την γέννηση ευθύνης από τις διαπραγματεύσεις. Αντίθετα, η συναφθείσα σύμβαση μπορεί να ακυρωθεί λόγω απάτης, αν πληρούνται και οι υπόλοιπες προϋποθέσεις.

Φεβρουαρίου 2016 δημιουργείται μια νέα υποχρέωση προς πληροφόρηση, ευρύτερη εκείνης που προβλέπεται κατά το προσυμβατικό στάδιο.

Ακόμη, ο Γάλλος νομοθέτης επέλεξε να διευρύνει και την έννοια του προκαλούντος την απάτη. Πριν την τροποποίηση, γινόταν δεκτό ότι η απάτη έπρεπε να προκαλείται από τον ένα αντισυμβαλλόμενο με την νομολογία να διευρύνει την εφαρμογή του κανόνα στον αντιπρόσωπο και τον εγγυητή⁴³³. Με το Προεδρικό διάταγμα η εφαρμογή διευρύνθηκε και στην περίπτωση του προστηθέντα, του διοικητή αλλοτρίων και του τρίτου συνένοχου στην απάτη⁴³⁴. Επιπλέον, από την διάταξη του νέου άρθρου 1130 εδ. α' C. Civ.⁴³⁵ προκύπτει ότι ο Γάλλος νομοθέτης επέλεξε να επικυρώσει την νεότερη νομολογία, ήτοι δεν διακρίνει πλέον μεταξύ κύριας και παρεπίπτουσας απάτης⁴³⁶.

Η απάτη, τώρα, κατά το ελληνικό δίκαιο, περιλαμβάνει τόσο τις δόλιες πρακτικές, όσο και τις ψευδείς παραστάσεις και την αποσιώπηση αληθινών γεγονότων, με την προϋπόθεση ότι η αποκάλυψη της αλήθειας να ήταν επιβεβλημένη από τον νόμο ή τα καλή πίστη και τα συναλλακτικά ήθη⁴³⁷. Σε αντίθεση με το γαλλικό δίκαιο, ο ΑΚ στην διάταξη του άρθρου 147 εδ. β' προεβλέπει την δυνατότητα ακύρωσης της δικαιοπραξίας ακόμη κι αν η απάτη προκληθεί από τρίτο πρόσωπο, εισάγωντας, ωστόσο, πρόσθετες προϋποθέσεις. Επιπλέον, από το άρθρο 148 ΑΚ μπορεί έμμεσα να συναχθεί ότι η ακύρωση στην περίπτωση της απάτης είναι δυνατή ακόμη κι όταν είναι επουσιώδης⁴³⁸.

6.2.2.4. Η απειλή

Η έννοια της απειλής στο νέο Κώδικα εκσυγχρονίζεται. Ενώ, λοιπόν, στο παλαιό 1112 εδ. α' C. Civ. το κριτήριο του «*συνετού ανθρώπου*» παρέπεμπε σε μια κρίση «*in abstracto*» και το εδ. β' του 1112 C. Civ.⁴³⁹ σε μια κρίση «*in concreto*», πλέον στο νέο άρθρο 1140 C. Civ.

⁴³³ *Supra* 5.2.2.2.2.

⁴³⁴ **Άρθρο 1138 C. Civ.:** «Επίσης, απάτη στοιχειοθετείται και όταν προκαλείται από τον αντιπρόσωπο, τον εγγυητή, τον προστηθέντα ή τον διοικητή αλλοτρίων του συμβαλλομένου. Ακόμη, μπορεί να προέρχεται από τρίτο συνένοχο στην απάτη», ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «**Art. 1138:** Le dol est également constitué s'il émane du représentant, gérant d'affaires, préposé ou porte-fort du contractant. Il l'est encore lorsqu'il émane d'un tiers de connivence».

⁴³⁵ **Άρθρο 1130 εδ. α' C. Civ.:** «η πλάνη, η απάτη και η απειλή επηρεάζουν την δήλωση βούλησης όταν από την φύση τους είναι τέτοιες, που χωρίς αυτές, το ένα μέρος δεν θα συμβαλλόταν ή θα συμβαλλόταν με ουσιωδώς διαφορετικούς όρους».

⁴³⁶ *Supra* 5.2.2.2.2.

⁴³⁷ Δ. ΚΛΑΒΑΝΙΔΟΥ σε Δ. ΠΑΠΑΣΤΕΡΙΟΥ/ Δ. ΚΛΑΒΑΝΙΔΟΥ, *op. cit.*, §55, σελ. 403, αρ. 3 και 4.

⁴³⁸ Δ. ΚΛΑΒΑΝΙΔΟΥ σε Δ. ΠΑΠΑΣΤΕΡΙΟΥ/ Δ. ΚΛΑΒΑΝΙΔΟΥ, *op. cit.*, §55, σελ. 407, αρ. 14.

⁴³⁹ **Παλαιό άρθρο 1112 εδ. β' C. Civ.:** «Η ηλικία, το φύλο και η κατάσταση των προσώπων πρέπει να λαμβάνονται υπόψη».

ορίζεται ότι «υπάρχει απειλή όταν το ένα μέρος ασκεί πίεση στο άλλο, η οποία μπορεί να του προκαλέσει φόβο να εκθέσει τον ίδιο, την περιουσία του ή τους συγγενείς του σε ένα σημαντικό κακό»⁴⁴⁰, ακολουθώντας την κρίση της νομολογίας περί της «*in concreto*» κρίσης. Η διάταξη ομοιάζει με τις αντίστοιχες ελληνικές των άρθρων 150 και 151 ΑΚ, με τον Έλληνα νομοθέτη να μην δίνει ορισμό της απειλής, αλλά οι προϋποθέσεις εφαρμογής της να απορρέουν από τον συνδυασμό των δύο διατάξεων.

Ο νέος κώδικας αποτυπώνει στην διάταξη του άρθρου 1141 C. Civ.⁴⁴¹ την προηγηθείσα νομολογία, όσον αφορά την απειλή άσκησης ενδίκου βοηθήματος. Πιο συγκεκριμένα, από την μία επιβεβαιώνει τον κανόνα περί αδυναμίας στοιχειοθέτησης απειλής όταν πρόκειται για άσκηση νομίμου δικαιώματος, και από την άλλη ορίζει ρητά τις περιπτώσεις κατάχρησης του δικαιώματος αυτού, ακριβώς όπως είχαν εκφρασθεί από την νομολογία⁴⁴². Ακόμη, η απειλή, όπως ίσχυε και υπό το προηγούμενο καθεστώς, μπορεί να προκληθεί και από τρίτο πρόσωπο με το νέο άρθρο 1142 C. Civ. να επαναλαμβάνει επί της ουσίας το παλαιό άρθρο 1111 C. Civ.⁴⁴³.

Ο Γάλλος νομοθέτης με το νέο άρθρο 1143 C. Civ., στο οποίο ορίζεται ότι «υπάρχει επίσης απειλή όταν το ένα μέρος, καταχρώμενο το καθεστώς εξάρτησης υπό το οποίο βρίσκεται ο αντισυμβαλλόμενος του, δεσμεύει το άλλο μέρος, το οποίο εν απουσία του καθεστώτος εξάρτησης δεν θα συμβαλλόταν, και αποκομίζει ένα προδήλως υπερβολικό όφελος»⁴⁴⁴, όχι μόνο θέτει ως κανόνα δικαίου την προηγηθείσα νομολογία, αλλά καινοτομεί επεκτείνοντας την εφαρμογή της σε κάθε μορφή εξάρτησης. Πιο συγκεκριμένα, ενώ η νομολογία από το 2000 και μετά δεχόταν την ακυρότητα σύμβασης λόγω απειλής, μόνο στις περιπτώσεις της οικονομικής εξάρτησης⁴⁴⁵, ο Γάλλος νομοθέτης επεκτείνει τον κανόνα σε κάθε μορφή εκμετάλλευσης. Προκειμένου, ωστόσο, να εξασφαλιστεί η ασφάλεια του δικαίου και των συναλλαγών τίθενται αυστηρές προϋποθέσεις, καθώς πρέπει όχι μόνο να αποδειχθεί το καθεστώς εξάρτησης, η κατάχρηση της κατάστασης αυτής και η έλλειψη δέσμευσης εν απουσία της κατάσταση αυτής, αλλά πρέπει επιπλέον να

⁴⁴⁰ Ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «**Art. 1140:** Il y a violence lorsqu'une partie s'engage sous la pression d'une contrainte qui lui inspire la crainte d'exposer sa personne, sa fortune ou celles de ses proches à un mal considérable».

⁴⁴¹ **Άρθρο 1141 C. Civ.:** «η απειλή άσκησης ενδίκου βοηθήματος δεν συνιστά απειλή. Τα πράγματα είναι διαφορετικά όταν η άσκηση του ενδίκου βοηθήματος εκτρέπεται του σκοπού του ή όταν ασκείται για την απόκτηση ενός υπερβολικού οφέλους», ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «**Art. 1141:** La menace d'une voie de droit ne constitue pas une violence. Il en va autrement lorsque la voie de droit est détournée de son but ou lorsqu'elle est invoquée ou exercée pour obtenir un avantage manifestement excessif».

⁴⁴² Supra 5.2.2.3.2.

⁴⁴³ **Άρθρο 1142 C. Civ.:** «Η βία αποτελεί λόγο ακυρότητας είτε προέρχεται από το ένα μέρος είτε από τρίτο πρόσωπο», ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «**Art. 1142:** La violence est une cause de nullité qu'elle ait été exercée par une partie ou par un tiers».

⁴⁴⁴ Ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «**Art. 1143:** Il y a également violence lorsqu'une partie, abusant de l'état de dépendance dans lequel se trouve son cocontractant, obtient de lui un engagement qu'il n'aurait pas souscrit en l'absence d'une telle contrainte et en tire un avantage manifestement excessif».

⁴⁴⁵ Supra 5.2.2.3.2.

αποδειχθεί και η απόκτηση ενός «προδήλως υπερβολικού οφέλους» από την ελαττωματική σύμβαση. Η απόδειξη των ως άνω περιγραφομένων προϋποθέσεων δεν είναι ευχερής και αυτή φαίνεται να είναι η βούληση του νομοθέτη, καθώς στην πράξη είναι συχνό το φαινόμενο το ένα μέρος να βρίσκεται σε πλεονεκτική θέση έναντι του άλλου και η τυχόν δυνατότητα ακύρωσης όλων αυτών των συμβάσεων θα έπληττε σημαντικά την ασφάλεια των συναλλαγών.

Η διάταξη αυτή ομοιάζει με εκείνη του άρθρου 179 ΑΚ για την καταπλεονεκτική δικαιοπραξία, καθώς η «ανάγκη» στην οποία πρέπει βρίσκεται ο ένας συμβαλλόμενος, προκειμένου να τύχει εφαρμογής η εν λόγω διάταξη, μπορεί να είναι και οικονομική⁴⁴⁶. Η ελληνική διάταξη του 179 ΑΚ είναι σαφώς ευρύτερη εκείνης της γαλλικής. Η επιλογή του νομοθέτη να εντάξει την εν λόγω περίπτωση στην απειλή είναι λογική, καθώς, όπως έγινε αντιληπτό και ανωτέρω, κατά το γαλλικό δίκαιο η έννοια των χρηστών ηθών έχει αποσυνδεθεί από τις προϋποθέσεις του κύρους της σύμβασης και ο ρόλος τους επικεντρώνεται στο δίκαιο των προσώπων και της οικογένειας. Ως εκ τούτου, στο γαλλικό δίκαιο, η εκμετάλλευση της ανάγκης του ενός μέρους επιδρά στην διαμόρφωση της βούλησής του και της ασκεί έντονη ψυχολογική επιρροή με αποτέλεσμα η δήλωση βούλησης να μην είναι ελεύθερη. Επίσης, είναι σημαντικό να παρατηρηθεί ότι κατά το ελληνικό δίκαιο ως έννομη συνέπεια της παραβίασης της εν λόγω διάταξης τίθεται η απόλυτη ακυρότητα ενώ κατά το γαλλικό η σχετική, γεγονός το οποίο δείχνει ότι ο Γάλλος νομοθέτης, ως προς το ζήτημα αυτό, στάθμισε τα αντικρουόμενα συμφέροντα υπέρ της ασφάλειας των συναλλαγών. Αυτό προκύπτει και από την δυσκολία απόδειξης συνδρομής των προϋποθέσεων του άρθρου 1143 C. Civ..

6.2.2.5. Η ζημία λόγω της ανισορροπίας μεταξύ παροχής και αντιπαροχής – η «lésion»

Η ζημία ως απόρροια της ανισορροπίας μεταξύ παροχής και αντιπαροχής προβλέπεται στο νέο άρθρο 1168 C. Civ. κατά το το οποίο «στις αμφοτεροβαρείς συμβάσεις, η έλλειψη ισορροπίας μεταξύ των παροχών δεν αποτελεί λόγο ακυρότητας, εκτός εάν ο νόμος ορίζει διαφορετικά»⁴⁴⁷. Συστηματικά, η νέα διάταξη βρίσκεται στην ενότητα που ρυθμίζει την προϋπόθεση ύπαρξης ενός «νόμιμου και συγκεκριμένου περιεχομένου», γεγονός το οποίο

⁴⁴⁶ Δ. ΚΛΑΒΑΝΙΔΟΥ σε Δ. ΠΑΠΑΣΤΕΡΙΟΥ/ Δ. ΚΛΑΒΑΝΙΔΟΥ, *op. cit.*, §50, σελ. 361, αρ. 22 · ΑΠ 1244/2005, ΝΟΜΟΣ, όπου αναφέρεται ότι ως ανάγκη νοείται «και η οικονομική, αρκεί να είναι άμεση και επιτακτική».

⁴⁴⁷ Ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «**Art. 1168:** Dans les contrats synallagmatiques, le défaut d'équivalence des prestations n'est pas une cause de nullité du contrat, à moins que la loi n'en dispose autrement».

καταδεικνύει ότι η «*lésion*» δεν αποτελεί ένα αυτοτελές ελάττωμα της δήλωσης βούλησης. Αντιθέτως, τυγχάνει εφαρμογής μόνο στις ρητά προβλεπόμενες από το νόμο περιπτώσεις.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι από νέα διάταξη απαλείφεται η χρήση του όρου «*lésion*», πράγμα το οποίο, όμως, μπορεί να δημιουργήσει στο μέλλον προβλήματα ως προς την κατανόηση της λειτουργίας του μηχανισμού αυτού⁴⁴⁸. Δεν παρατηρείται ουσιώδης αλλαγή, ούτε ως προς τον ορισμό του θεσμού αυτού ούτε ως προς τις περιπτώσεις τις οποίες καλύπτει, ήτοι τους ανήλικους και τους προστατευμένους ενήλικες. Οι συμβάσεις, λοιπόν, οι οποίες μπορούν να συναφθούν έγκυρα από τα πρόσωπα αυτά, μπορούν να ακυρωθούν αν υπάρχει ανισορροπία μεταξύ των παροχών.

6.3. Η δικαιοπρακτική ικανότητα

Η δικαιοπρακτική ικανότητα αποτελεί και υπό το νέο καθεστώς απαραίτητη προϋπόθεση του κύρους της σύμβασης, σύμφωνα με το άρθρο 1128 C. Civ.. Οι διατάξεις που ρύθμιζαν την δικαιοπρακτική ικανότητα βρίσκονταν σε διάφορα βιβλία και κεφάλαια του Αστικού Κώδικα. Υπό τον νέο Κώδικα, οι βασικές ρυθμίσεις την εν λόγω υποχρέωσης παραμένουν αντικείμενο του πρώτου βιβλίου του Αστικού Κώδικα που ρυθμίζει τις σχέσεις μεταξύ των προσώπων. Ωστόσο, ως προς τις διατάξεις που υπήρχαν στο δίκαιο των συμβάσεων παρατηρείται μια νομοτεχνικής φύσεως αλλαγή καθώς εκείνες οι οποίες βρίσκονταν στην υποενότητα 7 του 5^{ου} κεφαλαίου, πλέον μεταφέρονται τροποποιημένες στην διάταξη του άρθρου 1149 C. Civ.

Η παλαιή κεντρική ρύθμιση του άρθρου 1123 C. Civ. αναθεωρείται με την νέα διάταξη του άρθρου 1145 C. Civ. όπου για πρώτη γίνεται διαχωρισμός μεταξύ των φυσικών και των νομικών προσώπων. Σύμφωνα, λοιπόν, με την νέα διάταξη «*κάθε φυσικό πρόσωπο μπορεί να δικαιοπρακτεί, εκτός αν θεωρείται ανίκανο από το νόμο. Η δικαιοπρακτική ικανότητα των νομικών προσώπων περιορίζεται στις απαραίτητες για την εξυπηρέτηση του σκοπού τους πράξεις, ο οποίος προσδιορίζεται στο καταστατικό τους, και στις συμπληρωματικές αυτών πράξεις, σύμφωνα με τους κανόνες που ισχύουν για καθένα από αυτά*»⁴⁴⁹. Η παλαιή διάταξη του άρθρου 1124 C. Civ. μεταφέρεται σχεδόν αυτούσια στην νέα διάταξη του άρθρου 1146 C. Civ. με

⁴⁴⁸ G. CHANTEPIE, «La lésion», *Blog Réforme du droit des obligations*, <http://reforme-obligations.dalloz.fr/2015/03/31/la-lesion/> [τελ. επ. 15/11/2017].

⁴⁴⁹ Ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «**Art. 1145:** *Toute personne physique peut contracter sauf en cas d'incapacité prévue par la loi. La capacité des personnes morales est limitée aux actes utiles à la réalisation de leur objet tel que défini par leurs statuts et aux actes qui leur sont accessoires, dans le respect des règles applicables à chacune d'entre elles*».

αλλαγή στην παραπομπή των σχετικών με τους προστατευμένους ανήλικες διατάξεις⁴⁵⁰. Η παραδοσιακή διάκριση μεταξύ δικαιοπρακτικής ικανότητας χρήσης και άσκησης ενός δικαιώματος παραμένει. Η ικανότητα δικαιοπρακτικής χρήσης ομοιάζει με την ικανότητα δικαίου του ελληνικού Αστικού Κώδικα ενώ η ικανότητα άσκησης ενός δικαιώματος με την δικαιοπρακτική ικανότητα των άρθρων 127 επ. ΑΚ.

Οι διατάξεις ως προς τις έννομες συνέπειες της παραβίασης των εν λόγω κανόνων είναι πλέον πιο ακριβείς και σαφείς. Πρώτον, η σχετική ακυρότητα ως έννομη συνέπεια της παραβίασης των κανόνων αυτών προβλέπεται ρητά στο νέο άρθρο 1147 C. Civ.⁴⁵¹. Εδώ, είναι ενδιαφέρουσα μια σύγκριση με το ελληνικό δίκαιο. Σύμφωνα με το άρθρο 130 ΑΚ η εκφρασθείσα από ανίκανο δήλωση βουλήσεως είναι άκυρη. Ενώ κατά την κρατούσα γνώμη στην νομολογία η ακυρότητα είναι απόλυτη⁴⁵², υποστηρίζεται στην θεωρία και η άποψη υπέρ της σχετικής ακυρότητας υπέρ του ανήλικου, των νόμιμων αντιπροσώπων του και των καθολικών ή ειδικών διαδόχων του και του συμπαραστάτη⁴⁵³.

Δεύτερον, στην διάταξη του άρθρου 1148 C. Civ.⁴⁵⁴ επιβεβαιώνεται η δυνατότητα των ανικών να προβαίνουν εγκύτως σε συμβάσεις «καθημερινής ζωής», όταν αυτό επιτρέπεται από το νόμο ή το έθιμο, ενώ στο νέο άρθρο 1149 C. Civ.⁴⁵⁵ ορίζεται ότι οι συμβάσεις αυτές που συνάπτονται από ανήλικο μπορούν να ακυρωθούν λόγω της απλής «lésion», εκτός αν η ζημία προκαλείται από ένα απρόβλεπτο γεγονός. Εξ' αντιδιαστολής προκύπτει ότι για την ακύρωση των υπολοίπων συμβάσεων λόγω δικαιοπρακτικής ανικανότητας δεν απαιτείται η επίκληση και απόδειξη της ζημίας. Επιπλέον, δεν πάσχουν ακυρότητας οι συναφθείσες συμβάσεις στο πλαίσιο άσκησης επαγγέλματος από τον ανήλικο. Οι διατάξεις των άρθρων 1148 και 1149 C. Civ.

⁴⁵⁰ «**Art. 1146:** Sont incapables de contracter, dans la mesure définie par la loi : 1° Les mineurs non émancipés ; 2° Les majeurs protégés au sens de l'article 425».

⁴⁵¹ **Άρθρο 1147 C. Civ.:** «Η δικαιοπρακτική ανικανότητα αποτελεί λόγο σχετικής ακυρότητας», ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «**Art. 1147:** L'incapacité de contracter est une cause de nullité relative».

⁴⁵² Απ. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ, *op. cit.*, §11, σελ. 164, αρ. 39 και τις εκεί παραπομπές· υπέρ της απόλυτης ακυρότητας και ο Παπαστερίου (Δ. ΠΑΠΑΣΤΕΡΙΟΥ, *Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου*, Β' εκδ., Σάκκουλας, 2009, § 30, σελ. 416-417, αρ. 112 και τις εκεί παραπομπές).

⁴⁵³ Απ. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ, *op. cit.*, §11, σελ. 164, αρ. 39 και τις εκεί παραπομπές.

⁴⁵⁴ **Άρθρο 1148 C. Civ.:** «Ωστόσο, ο ανίκανος προς δικαιοπραξία μπορεί να προβαίνει στις συνήθεις πράξεις όταν προβλέπεται από το νόμο ή το έθιμο, υπό την προϋπόθεση ότι συνάπτονται υπό κανονικές συνθήκες», ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «**Art. 1148:** Toute personne incapable de contracter peut néanmoins accomplir seule les actes courants autorisés par la loi ou l'usage, pourvu qu'ils soient conclus à des conditions normales».

⁴⁵⁵ **Άρθρο 1149 C. Civ.:** «Οι συνήθεις συμβάσεις που συνάπτονται από ανήλικο μπορούν να ακυρωθούν αν υπάρχει απλή ζημία από την ανισορροπία μεταξύ παροχής και αντιπαροχής. Ωστόσο, η ακυρότητα δεν μπορεί να επέλθει αν η ζημία αυτή προκύπτει από ένα απρόβλεπτο γεγονός. Η απλή ενηλικίωση δεν αποτελεί εμπόδιο στην κήρυξη ακυρότητας. Ο ανήλικος δεν μπορεί να αποφύγει τις δεσμεύσεις που απορρέουν από την άσκηση του επαγγέλματός του», ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «**Art. 1149:** Les actes courants accomplis par le mineur peuvent être annulés pour simple lésion. Toutefois, la nullité n'est pas encourue lorsque la lésion résulte d'un événement imprévisible. La simple déclaration de majorité faite par le mineur ne fait pas obstacle à l'annulation. Le mineur ne peut se soustraire aux engagements qu'il a pris dans l'exercice de sa profession».

αντικαθιστούν, λοιπόν, τις παλαιές διατάξεις των άρθρων 1305-1308 C. Civ.⁴⁵⁶. Τέλος, σύμφωνα με το άρθρο 1150 C. Civ. «οι πράξεις των προστατευόμενων ενηλίκων διέπονται από τα άρθρα 435, 465 και 494-9 με την επιφύλαξη των άρθρων 1148, 1151 και 1352-4»⁴⁵⁷.

6.4. Το περιεχόμενο της σύμβασης

6.4.1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Ως τρίτη και τελευταία προϋπόθεση κύρους της σύμβασης προβλέπεται από το νέο 1128 C. Civ. η ύπαρξη «ενός νόμιμου και συγκεκριμένου περιεχομένου». Εκ πρώτης όψεως, από τις προβλεπόμενες στο παλαιό άρθρο 1108 C. Civ. προϋποθέσεις φαίνεται να απαλείφεται εκείνη της νόμιμης αιτίας. Η απαλοιφή της προϋπόθεσης αυτής είχε συντελεσθεί και στο «*Avant – Projet*» της μεταρρύθμισης που συντάχθηκε από το γαλλικό Υπουργείο Δικαιοσύνης, με σκοπό να καταστεί το γαλλικό δίκαιο των συμβάσεων περισσότερο ανταγωνιστικό στην Ευρωπαϊκή Αγορά, καθώς πολλά ηπειρωτικά δίκαια δεν έδιναν τόση έμφαση στην προϋπόθεση αυτή ή δεν την προέβλεπαν καθόλου στο δίκαιό τους⁴⁵⁸.

Απαλείφθηκε πραγματικά η παραδοσιακή κατά το γαλλικό δίκαιο προϋπόθεση της νόμιμης αιτίας από το δίκαιο των συμβάσεων; Η προσήκουσα στο ερώτημα αυτό απάντηση είναι αρνητική. Ο Γάλλος νομοθέτης, στο πλαίσιο του εκσυγχρονισμού και της απλοποίησης του Αστικού Κώδικα, επέλεξε να συμπτύξει τις κατά το παλαιό δίκαιο προϋποθέσεις του αντικειμένου και της νόμιμης αιτίας σε μία, εκείνη της νομιμότητας του περιεχομένου.

Προκειμένου να γίνει περισσότερο κατανοητή η αντιστοιχία των παλαιών με τις νέες ρυθμίσεις, πρώτα θα αναλυθούν οι μεταρρυθμίσεις ως προς την παλαιά προϋπόθεση του αντικειμένου και έπειτα της αιτίας.

6.4.2. Το αντικείμενο της σύμβασης

Όσον αφορά το αντικείμενο της σύμβασης, πρέπει κατ' αρχάς να αναφερθεί ότι νέες διατάξεις εκσυγχρονίστηκαν χωρίς όμως να επέλθουν ουσιώδεις αλλαγές ως προς το περιεχόμενο των παλαιών. Η βασική διάταξη, με την οποία επήλθε η σύμπτυξη των εννοιών, είναι εκείνη του άρθρου 1162 C. Civ. στο οποίο ορίζεται ότι «η σύμβαση δεν μπορεί να

⁴⁵⁶ *Infra* παράρτημα I.

⁴⁵⁷ Ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «**Art. 1150:** *Les actes accomplis par les majeurs protégés sont régis par les articles 435, 465 et 494-9 sans préjudice des articles 1148, 1151 et 1352-4.*»

⁴⁵⁸ D. MAZEUD, «Reforme du Droit Français des Contrats», *R.J.T.* La 44.2010.247.

παρεκκλίνει από την δημόσια τάξη, ούτε από τους όρους της, ούτε από τον σκοπό της, ανεξαρτήτως αν ο τελευταίος έγινε γνωστός από (όλα) τα μέρη»⁴⁵⁹.

Πιο συγκεκριμένα, η παλαιή διάταξη του άρθρου 1128 C. Civ., η οποία επέβαλλε το αντικείμενο της σύμβασης να είναι πράγμα εντός συναλλαγής, πλέον συναντάται στην διάταξη του 1162 C. Civ. και ειδικότερα στην γενική απαγόρευση παρέκκλισης της σύμβασης από τους «όρους της»⁴⁶⁰. Επιπλέον, οι παλαιές διατάξεις 1129 και 1130 εδ. α' C. Civ., οι οποίες όριζαν ότι η παροχή πρέπει να είναι τουλάχιστον προσδιορισμένη ως προς το είδος της και προσδιορίσιμη ως προς την ποσότητά της και ότι ως αντικείμενο μπορεί να ορισθεί και μελλοντικό πράγμα, αποτυπώνονται στην νέα διάταξη του άρθρου 1163 C. Civ., η οποία ορίζει ότι «η ενοχική υποχρέωση μπορεί να έχει ως αντικείμενο μια παροχή παρούσα ή μελλοντική. Αυτή πρέπει να είναι πιθανή και προσδιορισμένη ή προσδιορίσιμη. Η παροχή είναι προσδιορισμένη όταν μπορεί να συναχθεί από την σύμβαση ή την χρήση του ή τις προγενέστερες σχέσεις μεταξύ των μερών, χωρίς να είναι απαραίτητη μια νέα συμφωνία μεταξύ τους»⁴⁶¹. Από την διάταξη προκύπτει ότι πλέον είναι περιττές οι ορολογικές παρατηρήσεις που έγιναν στην αντίστοιχη υποενότητα, γεγονός το οποίο καταδεικνύει ότι ο Γάλλος νομοθέτης έλαβε υπόψη του τα ανακύπτοντα προβλήματα που έπρεπε να επιλυθούν από την θεωρία και τη νομολογία. Ακόμη, το παλαιό άρθρο 1246 C. Civ. που όριζε ότι εν αμφιβολία η παροχή πρέπει να αποδοθεί στη μέση ποιότητά της, διατυπώνεται καλύτερα στο νέο άρθρο 1166 C. Civ.⁴⁶².

Τέλος, όσον αφορά ειδικά το «τίμημα» ως αντιπαροχή, ο νέος Αστικός Κώδικας καθιερώνει ξεχωριστές διατάξεις, επιβεβαιώνοντας την γνώμη που είχε επικρατήσει σε θεωρία και νομολογία, σύμφωνα με την οποία ειδικά για τον καθορισμό του «τιμήματος» εφαρμόζονταν ειδικές ρυθμίσεις με αποτέλεσμα να μην τυγχάνει εφαρμογής το παλαιό άρθρο 1129 C. Civ.⁴⁶³. Πιο συγκεκριμένα, στο νέο άρθρο 1164 C. Civ. καθιερώνεται η επικρατούσα από το 1995

⁴⁵⁹ Ελεύθερη μετάφραση εκτ ου γαλλικού πρωτοτύπου: «**Art. 1162:** *Le contrat ne peut déroger à l'ordre public ni par ses stipulations, ni par son but, que ce dernier ait été connu ou non par toutes les parties*».

⁴⁶⁰ F. CLÉMENT, Présentation des articles 1162 à 1171 de la nouvelle sous-section 3 «le contenu du contrat», *La réforme du droit des contrats présentée par l'IEJ de Paris 1*, <https://iej.univ-paris1.fr/openaccess/reforme-contrats/titre3/stitre1/chap2/sect2/ssect3-contenu-contrat/> [τελ. επ. 10/11/2017]

⁴⁶¹ Ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «**Art. 1163:** *L'obligation a pour objet une prestation présente ou future. Celle-ci doit être possible et déterminée ou déterminable. La prestation est déterminable lorsqu'elle peut être déduite du contrat ou par référence aux usages ou aux relations antérieures des parties, sans qu'un nouvel accord des parties soit nécessaire*».

⁴⁶² **Άρθρο 1166 C. Civ.:** «Όταν η ποιότητα της παροχής δεν είναι προσδιορισμένη ή προσδιορίσιμη βάσει της σύμβασης, ο οφειλέτης οφείλει να προσφέρει μια παροχή σε ποιότητα σύμφωνη με τη δικαιολογημένη εμπιστοσύνη των μερών, λαμβανομένης υπόψη της φύσης, της χρήσης της και του ποσού της αντιπαροχής», ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «**Art. 1166:** *Lorsque la qualité de la prestation n'est pas déterminée ou déterminable en vertu du contrat, le débiteur doit offrir une prestation de qualité conforme aux attentes légitimes des parties en considération de sa nature, des usages et du montant de la contrepartie*».

⁴⁶³ *Supra* 5.4.2.

νομολογία, απλώς η εφαρμογή της περιορίζεται στις συμβάσεις πλαίσιο⁴⁶⁴. Επομένως, στις συμβάσεις αυτές είναι δυνατός ο μονομερής καθορισμός του τιμήματος από το ένα μέρος, το οποίο φέρει το βάρος απόδειξης της μη καταχρηστικότητάς του, ενώ ως έννομη συνέπεια προβλέπεται η καταβολή αποζημίωσης ή και η λύση της σύμβασης⁴⁶⁵.

Υπό δικαιοσυγκριτική σκοπιά, το αντικείμενο της ενοχής κατά το ελληνικό δίκαιο αποτελεί η «υποχρέωση προς παροχή», η οποία, σύμφωνα με την διάταξη του 287 ΑΚ, μπορεί να συνίσταται σε θετική ενέργεια ή παράλειψη. Η παροχή πρέπει να είναι εξειδικευμένη, ορισμένη ή οριστή⁴⁶⁶ ενώ σε περίπτωση αοριστίας της ενοχής, η άρση της κατ' αρχήν γίνεται με ερμηνεία της σύμβασης και με την εφαρμογή των διατάξεων του ενδοτικού δικαίου, όπως λ.χ. εκείνων των άρθρων 289 ΑΚ για τις ενοχές γένους και την υποχρέωση προς δόση πράγματος μέσης ποιότητας⁴⁶⁷ ή εκείνων των άρθρων 371 έως 373 ΑΚ που ορίζουν ότι είναι δυνατή ή ανάθεση του προσδιορισμού της παροχής στο ένα μέρος ή σε κάποιο τρίτο πρόσωπο υπό την προϋπόθεση της «δίκαιης κρίσης».

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η διαφορά των δύο δικαίων όσον αφορά την αρχική και την επιγενόμενη αδυναμία προς παροχή. Κατά το γαλλικό δίκαιο, κατέστη σαφές ότι το αντικείμενο της σύμβασης πρέπει να είναι δυνατό κατά την κατάρτιση της σύμβασης, αλλιώς είναι άκυρη. Η αρχική, λοιπόν, αδυναμία παροχής αντιμετωπίζεται ως ακυρότητα κατά το γαλλικό δίκαιο ενώ στο ελληνικό η ενοχική σύμβαση είναι καθ' όλα έγκυρη, απλά επέρχεται ανώμαλη εξέλιξή της λόγω αρχικής αδυναμίας προς παροχή. Επιπλέον, ο περιορισμός ως προς τα πράγματα εκτός συναλλαγής, κατά το ελληνικό δίκαιο βρίσκονται στο κεφάλαιο του εμπραγμάτου δικαίου (άρθρο 966 ΑΚ). Οι διαφορές αυτές πηγάζουν από το γεγονός ότι κατά το γαλλικό δίκαιο δεν υπάρχει η διάκριση της υποσχετικής με την εκποιητική δικαιοπραξία, ήτοι με την σύμβαση πώλησης λ.χ. μεταβιβάζεται και η κυριότητα του πράγματος.

⁴⁶⁴ **Άρθρο 1164 C. Civ.:** «Στις συμβάσεις πλαίσιο, μπορεί να συμφωνηθεί ότι το τίμημα θα καθοριστεί μονομερώς από το ένα μέρος, το οποίο πρέπει να δικαιολογήσει το ποσό σε περίπτωση διαφωνίας. Σε περίπτωση κατάχρησης κατά τον καθορισμό του τιμήματος, ο δικαστής μπορεί να βρεθεί ενώπιον ασκηθείσας αγωγής αποζημίωσης και ενδεχομένως λύσης της σύμβασης», ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «**Art. 1164:** Dans les contrats cadre, il peut être convenu que le prix sera fixé unilatéralement par l'une des parties, à charge pour elle d'en motiver le montant en cas de contestation. En cas d'abus dans la fixation du prix, le juge peut être saisi d'une demande tendant à obtenir des dommages et intérêts et le cas échéant la résolution du contrat».

⁴⁶⁵ C. FRANÇOIS, Présentation des articles 1162 à 1171 de la nouvelle sous-section 3 «le contenu du contrat», *La réforme du droit des contrats présentée par l'IEJ de Paris 1*, <https://iej.univ-paris1.fr/openaccess/reforme-contrats/titre3/stite1/chap2/sect2/ssect3-contenu-contrat/> [τελ. Επίσκεψη 10/11/2017].

⁴⁶⁶ Μ. ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΣ, *op. cit.*, §3, σελ. 51, αρ. 5.

⁴⁶⁷ Η διάταξη του 289§2 ΑΚ ομοιάζει ακόμη και στην διατύπωση με την παλαιά διάταξη του 1246 C. Civ., *supra* 5.4.2.

6.4.3. Η νόμιμη αιτία

Η προϋπόθεση της νόμιμης αιτίας καλύπτεται κατά τον νέο Αστικό Κώδικα, όπως προαναφέρθηκε, από την προϋπόθεση του «συγκεκριμένου και νόμιμου περιεχομένου» της σύμβασης. Επομένως, τόσο η νόμιμη αιτία της υποχρέωσης όσο και η νόμιμη αιτία της σύμβασης συνεχίζουν να προστατεύονται υπό το νέο καθεστώς.

Η νόμιμη αιτία της υποχρέωσης, άλλως αντικειμενική αιτία, η οποία προβλεπόταν στο παλαιό άρθρο 1131 C. Civ. («*sans cause*») καλύπτεται πλέον για τις επαχθείς συμβάσεις από το νέο άρθρο 1169 C. Civ., σύμφωνα με το οποίο «μία επαχθής σύμβαση είναι άκυρη, όταν, κατά την κατάρτιση της σύμβασης, η συμφωνηθείσα αντιπαροχή προς όφελος εκείνου, ο οποίος αναλαμβάνει την ενοχική υποχρέωση, είναι απατηλή ή μηδαμινή»⁴⁶⁸. Το νέο αυτό άρθρο μπορεί να επαναφέρει την παλαιότερη νομολογία του Ανωτάτου Ακυρωτικού επί της απόφασης «*Point Club Vidéo*»⁴⁶⁹, καθώς η συμβατότητα της νέας έννοιας της «απατηλής αντιπαροχής» με την «έλλειψη πραγματικού αντισυμβαλλομένου» είναι προφανής⁴⁷⁰.

Όσον αφορά, τώρα, την νόμιμη αιτία της σύμβασης, άλλως την υποκειμενική αιτία, η νέα διάταξη του άρθρου 1162 C. Civ. και συγκεκριμένα η απαγόρευση αντίθεσης του «σκοπού της σύμβασης» στην δημόσια τάξη αντικαθιστά πλήρως το περιεχόμενο της παλαιάς διάταξης του άρθρου 1133 C. Civ.. Επομένως, γίνεται αντιληπτό ότι η νόμιμη αιτία δεν απαλείφθηκε από τις προϋποθέσεις του κύρους της σύμβασης αλλά αντιθέτως παραμένει μια καθοριστικής σημασίας προϋπόθεση κατά τον νέο γαλλικό Αστικό Κώδικα.

Ο όρος «αιτία» συναντάται και στο ελληνικό αστικό δίκαιο, λ.χ. γίνεται αναφορά στη «νόμιμη αιτία» της σύμβασης μεταβίβασης ακινήτου στο 1033 ΑΚ ή στη «νόμιμη αιτία» του 904 ΑΚ για τον αδικαιολόγητο πλουτισμό, χωρίς, ωστόσο, να χρησιμοποιούνται με την ίδια έννοια⁴⁷¹. Εν προκειμένω, με τον όρο «αιτία», ήτοι «*cause*» επιχειρείται να προσδιορισθεί ο σκοπός, ο δικαιολογητικός λόγος της επίδοσης, ήτοι της περιουσιακής μετακίνησης, και πιο συγκεκριμένα ο έμμεσος νομικός σκοπός της⁴⁷². Διάκριση γίνεται κατά το ελληνικό δίκαιο όσον αφορά τις υποσχετικές και τις εκποιητικές δικαιοπραξίες όπου οι μεν υποσχετικές

⁴⁶⁸ Ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «**Art 1169:** *Un contrat à titre onéreux est nul lorsque, au moment de sa formation, la contrepartie convenue au profit de celui qui s'engage est illusoire ou dérisoire*» · F. CLÉMENT, Présentation des articles 1162 à 1171 de la nouvelle sous-section 3 «le contenu du contrat», *La réforme du droit des contrats présentée par l'IEJ de Paris 1*, 2016, <https://iej.univ-paris1.fr/openaccess/reforme-contrats/titre3/stitre1/chap2/sect2/ssect3-contenu-contrat/> [τελ. επ. 10/11/2017]

⁴⁶⁹ *Supra* 5.5.2.

⁴⁷⁰ C. FRANÇOIS, «Présentation des articles 1162 à 1171 de la nouvelle sous-section 3 “le contenu du contrat”», *La réforme du droit des contrats présentée par l'IEJ de Paris 1*, <https://iej.univ-paris1.fr/openaccess/reforme-contrats/titre3/stitre1/chap2/sect2/ssect3-contenu-contrat/> [τελ. επ. 11/11/2017].

⁴⁷¹ Δ. ΚΛΑΒΑΝΙΔΟΥ σε Δ. ΠΑΠΑΣΤΕΡΙΟΥ/Δ. ΚΛΑΒΑΝΙΔΟΥ, *op. cit.*, §18, σελ. 66, αρ. 2-3.

⁴⁷² Για την διάκριση του άμεσου, έμμεσου και απώτερου σκοπού βλ. Δ. ΠΑΠΑΣΤΕΡΙΟΥ/Δ. ΚΛΑΒΑΝΙΔΟΥ, *op. cit.*, §18, σελ. 66-68, αρ. 2-7 Άπ. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ, *op. cit.*, §29, σελ. 395, αρ. 48-50.

περιλαμβάνουν συνήθως οι ίδιες την αιτία τους (λ.χ. η απόκτηση απαίτησης της αντιπαροχής στις αμοτεροβαρείς συμβάσεις ή η ελευθεριότητα στις χαριστικές), οι δε εκποιητικές έχουν κατά κανόνα ως αιτία τους την υποσχετική σύμβαση⁴⁷³. Περαιτέρω, κατά το ελληνικό δίκαιο, οι δικαιοπραξίες διακρίνονται σε αιτιώδεις και αναιτιώδεις, με κριτήριο το κατά πόσο είναι στενός ο σύνδεσμος της αιτίας με την επίδοση. Στην θεωρία έχουν αναπτυχθεί διάφορες απόψεις όσον αφορά τον σύνδεσμο αυτό, καθώς μια άποψη υποστηρίζει ότι αποτελεί στοιχείο της νομοτυπικής μορφής και σε περίπτωση ανυπαρξίας ή ελαττώματός της η δικαιοπραξία παραμένει ατελής, άλλη άποψη ανεπτυγμένη στη θεωρία και επικρατέστερη στην νομολογία υποστηρίζει ότι η αιτία αποτελεί προϋπόθεση του κύρους της δικαιοπραξίας με αποτέλεσμα την ακυρότητά της σε περίπτωση έλλειψης ή ελαττώματός της αιτίας, ενώ μια τρίτη άποψη παρ' όλο που εντάσσει την αιτία στην νομοτυπική μορφή της δικαιοπραξίας, εν τέλει δέχεται την ακυρότητα της δικαιοπραξίας αν η αιτία είναι ανύπαρκτη ή ελαττωματική ή τέλος αντιμετωπίζει διαφορετικά τις αιτιώδεις ενοχικές από τις αιτιώδεις εμπράγματα συμβάσεις⁴⁷⁴.

Παρατηρείται, λοιπόν, ότι η αιτία τόσο στο γαλλικό όσο και στο ελληνικό δίκαιο αποτελεί ένα φλέγον ζήτημα ιδιάζουσας αντιμετώπισης από την θεωρία και τη νομολογία, με το γαλλικό δίκαιο, ωστόσο, να έχει περισσότερο ξεκάθαρες θέσεις ως προς το ζήτημα αυτό. Στο γαλλικό δίκαιο η αντικειμενική από την υποκειμενική αιτία διακρίνονται, με την μεν αντικειμενική αιτία να σχετίζεται με το υπαρκτό της και τη δε υποκειμενική με την νομιμότητά της. Στο ελληνικό δίκαιο, αν και η αντίστοιχη διάκριση δεν υπάρχει, η νομιμότητα της αιτίας κρίνεται και με βάση τα χρηστά ήθη αντισταθμίζοντας, ίσως, έτσι αυτή τη διαφορά. Εξάλλου κατά το ελληνικό δίκαιο υπάρχουν και οι αναιτιώδεις δικαιοπραξίες κατά τις οποίες η έλλειψη ή το ελάττωμα της αιτίας δεν επιδρά στο κύρος της σύμβασης αλλά ενδεχομένως μπορεί να γεννήσει την αξίωση προς αδικαιολόγητο πλουτισμό του άρθρου 904 ΑΚ. Συμπερασματικά, για το γαλλικό δίκαιο η έννοια της αιτίας λαμβάνει κεντρική θέση και παρά τις πιέσεις τις οποίες δέχθηκε ο Γάλλος νομοθέτης για την απαλοιφή της από τις προϋποθέσεις του κύρους της σύμβασης, εκείνος εν τέλει την μετονόμασε διατηρώντας ακέραιη την αξία της στο γαλλικό δίκαιο των συμβάσεων.

⁴⁷³ Μ. ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΣ, *Επιτομή Γενικού Ενοχικού Δικαίου*, Β' εκδ. Σάκκουλας, 2016, §14, σελ. 283, αρ. 42.

⁴⁷⁴ Βλ. Δ. ΚΛΑΒΑΝΙΔΟΥ σε Δ. ΠΑΠΑΣΤΕΡΙΟΥ/Δ. ΚΛΑΒΑΝΙΔΟΥ, *op. cit.*, §18, σελ. 70, αρ. 12 και τις εκεί παραπομπές.

6.5. Ο τύπος της σύμβασης

6.5.1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Ο νέος γαλλικός Αστικός Κώδικας στην τρίτη ενότητα του δευτέρου κεφαλαίου περιέχει αφενός τις γενικές διατάξεις που αφορούν τον τύπο της σύμβασης και αφετέρου τις ειδικές διατάξεις που αφορούν το τύπο όταν μια σύμβαση συνάπτεται με ηλεκτρονικά μέσα. Στο κεφάλαιο αυτό δεν παρατηρούνται καινοτομίες από την πλευρά του νομοθέτη, ο οποίος επιλέγει να κατοχυρώσει νομοθετικά τις παραδοσιακές αρχές που διέπουν το δίκαιο των συμβάσεων και να μεταφέρει τις προϊσχύουσες διατάξεις για τις ηλεκτρονικές συμβάσεις. Επομένως, στην υποενότητα αυτή θα γίνει λόγος για τις νέες διατάξεις, οι οποίες όμως, αποτυπώνουν παλαιές αρχές του γαλλικού δικαίου.

6.5.2. Ο κανόνας και οι εξαιρέσεις του άρθρου 1172 C. Civ.

Το γαλλικό δίκαιο των συμβάσεων διέπεται κατ' αρχήν από την αρχή του ατύπου των δικαιοπραξιών⁴⁷⁵, όπως συμβαίνει και στο ελληνικό δίκαιο σύμφωνα με το άρθρο 158 ΑΚ. Η αρχή αυτή για πρώτη φορά στο γαλλικό Αστικό Κώδικα διατυπώνεται ρητά στο νέο άρθρο 1172 C. Civ. στο οποίο ορίζεται ότι *«οι συμβάσεις είναι κατ' αρχήν συναινετικές. Κατ' εξαίρεση, το κύρος των πανηγυρικών συμβάσεων εξαρτάται από την τήρηση του προβλεπόμενου από το νόμο τύπου, ελλείψει του οποίου είναι άκυρη, εκτός πιθανής νομιμοποίησης. Επίσης, ο νόμος εξαρτά το κύρος ορισμένων διατάξεων από την παράδοση ενός πράγματος»*⁴⁷⁶. Ακόμη, το νέο άρθρο 1173 C. Civ. ορίζει ότι *«οι απαιτούμενες διατυπώσεις με σκοπό την απόδειξη ή την εκτελεστότητα δεν επηρεάζουν το κύρος της σύμβασης»*⁴⁷⁷.

Από τις ανωτέρω διατάξεις προκύπτει ότι δεν εισήχθη κάποια νέα ρύθμιση όσον αφορά τον τύπο της σύμβασης, ήτοι για τις μεν πανηγυρικές συμβάσεις απαιτείται η τήρηση συστατικού τύπου και για τις δε παραδοτικές η παράδοση του πράγματος, ενώ παράλληλα επιβεβαιώνεται ο κανόνας της μη επίδρασης στο κύρος της σύμβασης η έλλειψη του αποδεικτικού τύπου. Ωστόσο, στο νέο άρθρο 1109 εδ. β' και γ' δίνονται οι ορισμοί των συμβάσεων αυτών, ήτοι ορίζεται ότι *«η σύμβαση είναι πανηγυρική όταν το κύρος της εξαρτάται*

⁴⁷⁵ *Supra* 5.7.1.

⁴⁷⁶ Ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: *«Art. 1172: Les contrats sont par principe consensuels. Par exception, la validité des contrats solennels est subordonnée à l'observation de formes déterminées par la loi à défaut de laquelle le contrat est nul, sauf possible régularisation. En outre, la loi subordonne la formation de certains contrats à la remise d'une chose»*.

⁴⁷⁷ Ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: *«Art. 1173: Les formes exigées aux fins de preuve ou d'opposabilité sont sans effet sur la validité des contrats»*.

από τον καθοριζόμενο στο νόμο τύπο. Η σύμβαση είναι παραδοτική όταν η κατάρτιση εξαρτάται από την παράδοση ενός πράγματος»⁴⁷⁸.

⁴⁷⁸ Ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «**Art. 1109 al. 2, 3:** Le contrat est solennel lorsque sa validité est subordonnée à des formes déterminées par la loi. Le contrat est réel lorsque sa formation est subordonnée à la remise d'une chose».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Η ΕΛΛΕΙΨΗ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ ΤΩΝ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΩΝ ΤΟΥ ΚΥΡΟΥΣ ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ

7. Κατά τον παλαιό C. Civ.

7.1. Η ακυρότητα

Όπως προκύπτει από την ανωτέρω ανάλυση, η τήρηση των προβλεπόμενων από το νόμο προϋποθέσεων καθίσταται αναγκαία προκειμένου μια σύμβαση να παράγει όλα τα έννομα αποτελέσματά της και να δεσμεύει τα μέρη της. Στην περίπτωση κατά την οποία δεν πληρούνται οι προϋποθέσεις που τίθενται από το νόμο, η σύμβαση είναι ελαττωματική και πάσχει ακυρότητας. Στόχος, τώρα, της ενότητας αυτής είναι να προσδιορισθούν εννοιολογικά οι διακρίσεις της ακυρότητας εν ευρεία εννοία, στις περιπτώσεις κατά τις οποίες ελλείπουν οι προβλεπόμενες προϋποθέσεις του κύρους μιας σύμβασης. Ευθείς εξ' αρχής, πρέπει να γίνει αντιληπτό ότι, ανάλογα με το είδος της ακυρότητας, οι έννομες συνέπειες διαφέρουν και ως εκ τούτου η ορθή επαγωγή καθίσταται αναγκαία. Επιπροσθέτως, είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι η κήρυξη της ακυρότητας απαιτεί δικαστική κρίση και ως εκ τούτου στην πραγματικότητα θα έπρεπε να γίνεται λόγος για ακυρωσία της σύμβασης και όχι για ακυρότητα κατά την έννοια που εννοείται στο ελληνικό δίκαιο⁴⁷⁹. Ακόμη, όμως, και στο ελληνικό δίκαιο, παρατηρούνται περιπτώσεις όπου για την κήρυξη της ακυρότητας απαιτείται δικαστική απόφαση, όπως λ.χ. συμβαίνει στην περίπτωση του άκυρου γάμου. Ως κρίσιμος χρόνος για την εξέταση της συνδρομής των προϋποθέσεων του κύρους ήταν ο χρόνος κατάρτισης της σύμβασης, όπως προέκυπε από το άρθρο 1108 C. Civ.. Εξ αντιδιαστολής προκύπτει ότι η έκλειψη των εν λόγω προϋποθέσεων μετά την κατάρτιση της σύμβασης δεν επιδρούσε στο κύρος της.

7.1.1. Οι διακρίσεις της ακυρότητας

Η βασική διάκριση της ακυρότητας γίνεται σε απόλυτη και σχετική, μια διάκριση η οποία δεν προκύπτει ρητά από τον Αστικό Κώδικα, αλλά αντιθέτως συνάγεται από σωρεία διατάξεων, οι οποίες προϋποθέτουν την ύπαρξή της⁴⁸⁰. Ιστορικά, είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι η διάκριση αυτή πηγάζει από το αρχαίο γαλλικό δίκαιο επηρεασμένο από το ρωμαϊκό και

⁴⁷⁹ Περισσότερα για τις διακρίσεις της ακυρότητας και τον συσχετισμό της με την ακυρωσία βλ. *Αυγουστιανάκη*, ΝοΒ 39(1191)1340 επ. και ειδικότερα 1352 επ.

⁴⁸⁰ Ch. LARROYMET, *op. cit.*, σελ. 508, αρ. 525 – 526.

αναπτύχθηκε τόσο από την θεωρία όσο και από την νομολογία⁴⁸¹. Όσον αφορά την κλασική διμερή διάκριση, είναι ιδιαίτερα σημαντικό να αναφερθεί ότι υπάρχει μια διχογνωμία. Υπάρχουν, λοιπόν, συγγραφείς, οι οποίοι προβαίνουν σε τριμερή διάκριση, αναγνωρίζοντας το ανυπόστατο μια σύμβασης ως διακριτή περίπτωση έναντι της απόλυτης ακυρότητας. Ωστόσο, άλλοι συγγραφείς την περίπτωση αυτή του ανυποστάτου την εντάσσουν στην απόλυτη ακυρότητα. Εν προκειμένω, σε πρώτο στάδιο θα δοθεί ο ορισμός των εννοιών αυτών και οι περιπτώσεις τις οποίες καλύπτουν, ενώ σε δεύτερο στάδιο θα γίνει αναφορά τόσο στην επιβεβαίωση ή επικύρωση της σύμβασης και την παραγραφή, όσο και στις έννομες συνέπειες της κήρυξης της ακυρότητας.

Ξεκινώντας λοιπόν, σύμφωνα με την σύγχρονη θεωρία περί ακυροτήτων, ως σχετική ορίζεται η ακυρότητα κατά την οποία ο παραβιασθείς κανόνας δικαίου είχε ως στόχο να προστατεύσει ένα συγκεκριμένο συμφέρον του ενός μόνο συμβαλλομένου και ως εκ τούτου μόνο αυτός έχει δικαίωμα να την επικαλεσθεί⁴⁸². Με άλλα λόγια, ο αντισυμβαλλόμενος και οι τρίτοι δεν έχουν δικαίωμα να την επικαλεσθούν προς όφελός τους. Σχετική ακυρότητα διαπιστώνεται στις περιπτώσεις της ελλείψεως της δικαιοπρακτικής ικανότητας, τις περιπτώσεις όπου διαπιστώνονται ελαττώματα στην δήλωση βούλησης, ήτοι στην πλάνη, την απάτη και την απειλή, και τέλος στην περίπτωση της ζημίας λόγω της ανισορροπίας μεταξύ παροχής και αντιπαροχής («lésion»)⁴⁸³.

Ως απόλυτη, τώρα, ορίζεται η ακυρότητα κατά την οποία ο παραβιασθείς κανόνας δικαίου είχε ως στόχο την προστασία της δημόσιας τάξης και ως εκ τούτου είναι δυνατή η επίκλησή της τόσο από τα συμβαλλόμενα μέρη, όσο και από τους τρίτους έχοντες έννομο συμφέρον⁴⁸⁴. Κατά τον J. Carbonnier, απόλυτη ακυρότητα υπάρχει στις περιπτώσεις όπου το αντικείμενο της σύμβασης είναι αδύνατο, μη καθορισμένο, παράνομο ή ανήθικο⁴⁸⁵. Σε όλες τις άλλες περιπτώσεις, ήτοι στην έλλειψη συναίνεσης (δηλαδή την παντελή έλλειψη ή πλάνη περί την ταυτότητα του αντικειμένου ή της φύσης της σύμβασης), την παντελή έλλειψη αντικειμένου, την έλλειψη ή την ελαττωματική αιτία και την παντελή έλλειψη τύπου στις τυπικές συμβάσεις θεωρείται ότι η σύμβαση είναι ανυπόστατη, για την οποία μάλιστα δεν είναι απαραίτητη η κρίση του δικαστή⁴⁸⁶. Όσον αφορά την περίπτωση του τύπου είναι ορθότερο να δεχθούμε ότι στην

⁴⁸¹ Ch. LARROUMET, *op. cit.*, σελ. 508, αρ. 527.

⁴⁸² A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 136 αρ. 207.

⁴⁸³ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 2097, αρ. 1020.

⁴⁸⁴ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 137-138, αρ. 208.

⁴⁸⁵ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 2095, αρ. 1019.

⁴⁸⁶ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 2095-2096, αρ. 1019· Ch. LARROUMET, *op. cit.*, σελ. 512, αρ. 530, όπου αναλύεται ότι στον λιβανέζικο αστικό κώδικα, ο οποίος επηρεάστηκε σε μεγάλο βαθμό από το γαλλικό δόγμα της δεκαετίας του 1930, υπάρχει η τριμερής αυτή διάκριση. Ωστόσο, δεν συμφωνούν όλοι οι συγγραφείς στον

περίπτωση που υπάρχει τύπος, απλά αυτός είναι ελαττωματικός, η σύμβαση είναι απολύτως άκυρη και όχι ανυπόστατη. Το ζήτημα της εν λόγω διάκρισης μεταξύ υποστατού και απόλυτης ακυρότητας είναι αρκετά περίπλοκο και έχει απασχολήσει σε μεγάλο βαθμό τόσο την θεωρία, όσο και την νομολογία και επομένως στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας είναι σκόπιμο απλώς να αναφερθεί η ύπαρξη αυτής της αντιπαράθεσης, χωρίς να μπούμε στην ουσία της υπόθεσης.

7.1.2. Η επικύρωση - επιβεβαίωση της σύμβασης

Η σχετική ακυρότητα μπορούσε να ιαθεί στην περίπτωση της έγκρισής της, όπως γίνεται αντιληπτό από την διάταξη του παλαιού άρθρου 1338 C. Civ., στο οποίο ορίζεται ότι «η πράξη επιβεβαίωσης ή επικύρωσης μια υποχρέωσης, για την οποία ο νόμος επιτρέπει την έγερση αγωγής ακυρότητας ή ακύρωσης, είναι έγκυρη μόνο όταν αφορά την ουσία της υπόθεσης, αναφέρεται στον λόγο για τον οποίο ασκήθηκε η αγωγή ακυρότητας ή ακύρωσης και υπάρχει πρόθεση αποκατάστασης του ελαττώματος στο οποίο στηρίζεται αυτή η αγωγή. Ελλείψει της πράξης επιβεβαίωσης ή επικύρωσης, αρκεί η οικειοθελής εκτέλεση της σύμβασης μετά το σημείο όπου η υποχρέωση μπορούσε εγκύρως να επιβεβαιωθεί ή επικυρωθεί. Η επιβεβαίωση ή η επικύρωση ή η εθελοντική εκτέλεση κατά τον τρόπο και στο χρόνο που καθορίζεται από το νόμο, συνεπάγεται την παραίτηση από μέσα και τις εξαιρέσεις που θα μπορούσαν να αντιταχθούν κατά της εν λόγω πράξης, χωρίς, ωστόσο, να θίγονται τα δικαιώματα των τρίτων»⁴⁸⁷.

Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι η έγκριση της σύμβασης ήταν δυνατή μόνο στην περίπτωση της σχετικής ακυρότητας, καθώς όσον αφορά την απόλυτη ακυρότητα, ακόμη και η συμφωνία μεταξύ των μερών δεν μπορούσε να έχει ενέργεια έναντι των τρίτων, οι οποίοι λόγω της φύσης της ακυρότητας δικαιούνται να την επικαλεσθούν⁴⁸⁸. Προκειμένου να είναι έγκυρη η έγκριση της σύμβασης, θα πρέπει πρώτον ο αντισυμβαλλόμενος να γνωρίζει την ακυρότητα, λ.χ. να λάβει γνώση της πλάνης, και δεύτερον να εκφράσει την έγκρισή του αυτή ρητά, με έγγραφο

χαρακτηρισμό μιας σύμβασης ως ανυπόστατης και θεωρούν ότι οι περιπτώσεις αυτές καλύπτονται από την απόλυτη ακυρότητα. Για την άποψη αυτή βλ. επίσης J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 2102-2102, αρ. 1024 και για την ανάλυση της διμερούς, τριμερούς διάκρισης και κριτικής αυτής Ch. LARROUMET, *op. cit.*, σελ. 513-520, αρ. 531-534.

⁴⁸⁷ Ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «**Art. 1338:** L'acte de confirmation ou ratification d'une obligation contre laquelle la loi admet l'action en nullité ou en rescision n'est valable que lorsqu'on y trouve la substance de cette obligation, la mention du motif de l'action en rescision, et l'intention de réparer le vice sur lequel cette action est fondée. A défaut d'acte de confirmation ou ratification, il suffit que l'obligation soit exécutée volontairement après l'époque à laquelle l'obligation pouvait être valablement confirmée ou ratifiée. La confirmation, ratification, ou exécution volontaire dans les formes et à l'époque déterminées par la loi, emporte la renonciation aux moyens et exceptions que l'on pouvait opposer contre cet acte, sans préjudice néanmoins du droit des tiers».

⁴⁸⁸ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 142, αρ. 213' βλ. επίσης Cass. Civ 3e, 7 juillet 1982, *Bull. III*, αρ. 176, αρ. υπόθεσης: 81-13361.

που να περιλαμβάνει τα ορίζοντα στο εδ. α' του 1338 C. Civ., σιωπηρά μέσω της οικειοθελούς εκτέλεσης της σύμβασης κατά το εδ. β' του 1338 C.Civ., ή να συναχθεί νόμιμα, όπως στην περίπτωση του άρθρου 1115 C. Civ.⁴⁸⁹ σε συνδυασμό με την διάταξη για την παραγραφή του άρθρου 1304 C. Civ.⁴⁹⁰. Έννομη συνέπεια της επιβεβαίωσης ή επικύρωσης είναι η παγίωση της ακυρώσιμης σύμβασης, η οποία αναδρομικά καθίσταται έγκυρη (τουλάχιστον όσον αφορά τις σχέσεις μεταξύ των μερών, όπως προκύπτει από το άρθρο 1338 εδ. γ')⁴⁹¹. Στην πραγματικότητα, επομένως, πρόκειται για παραίτηση από το δικαίωμα επίκλησης της ακυρότητας της σύμβασης.

7.1.3. Η παραγραφή

Όλες οι αγωγές ακυρότητας υπόκεινται σε παραγραφή⁴⁹². Πριν την τροποποίηση των διατάξεων περί παραγραφής, η οποία επήλθε με το Ν. 2008-561 της 17^{ης} Ιουνίου 2008, έπρεπε να γίνει διάκριση μεταξύ σχετικής και απόλυτης ακυρότητας, καθώς το κάθε είδος υπέκειτο σε διαφορετικό χρόνο παραγραφής.

Αναλυτικότερα, πριν την τροποποίηση του 2008, η απόλυτη ακυρότητα υπαγόταν σε τριακονταετή παραγραφή, σύμφωνα με το παλαιό άρθρο 2262 C. Civ.⁴⁹³, ενώ η σχετική σε πενταετή παραγραφή σύμφωνα με το άρθρο 1304 C. Civ., το οποίο θα αναλυθεί κατωτέρω. Μετά την τροποποίηση αυτή, την θέση του άρθρου 2262 C. Civ. έλαβε το άρθρο 2224 C. Civ.⁴⁹⁴, διάταξη, η οποία προβλέπει πενταετή παραγραφή και η οποία παραμένει ίδια και μετά την τροποποίηση του Φεβρουαρίου του 2016. Έκτοτε, λοιπόν, η διάκριση κατέστη περιττή.

Το άρθρο τώρα 1304 C. Civ. προέβλεπε ότι «σε όλες τις περιπτώσεις όπου η αγωγή ακυρότητας ή ακύρωσης μιας σύμβασης δεν παραγράφεται σε μικρότερο χρόνο από αυτόν που

⁴⁸⁹ **Παλαιό άρθρο 1115 C. Civ.** «Μία σύμβαση δεν μπορεί πλέον να ακυρωθεί λόγω απειλής, αν μετά την παύση της, η σύμβαση έχει εγκριθεί είτε ρητά είτε σιωπηρά είτε με την άπρακτη παρέλευση του προβλεπόμενου από το νόμο χρόνου επίκλησής της», ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «**Art. 1115:** Un contrat ne peut plus être attaqué pour cause de violence, si, depuis que la violence a cessé, ce contrat a été approuvé soit expressément, soit tacitement, soit en laissant passer le temps de la restitution fixé par la loi».

⁴⁹⁰ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 2097, αρ. 1020.

⁴⁹¹ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 2097, αρ. 1020.

⁴⁹² J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 2097, αρ. 1020.

⁴⁹³ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 2098, **παλαιό άρθρο 2262 C. Civ.:** «όλες οι αγωγές, εμπράγματα ή προσωπικές, παραγράφονται μετά από τριάντα χρόνια.....», ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «**Art. 2262:** Toutes les actions, tant réelles que personnelles, sont prescrites par trente ans...»

⁴⁹⁴ **Παλαιό άρθρο 2224 C. Civ.:** «Οι προσωπικές αγωγές ή οι αγωγές κινητών παραγράφονται σε πέντε έτη με έναρξη την ημέρα όπου ο δικαιούχος έλαβε ή μπορούσε να λάβει γνώση των γεγονότων που του επέτρεπαν την άσκησή της», ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού: «**Art. 2224:** Les actions personnelles ou mobilières se prescrivent par cinq ans à compter du jour où le titulaire d'un droit a connu ou aurait dû connaître les faits lui permettant de l'exercer» ` A. BAMDÉ, Prescription de l'action en nullité et exception de nullité, *Aurelién Bambé*, 2017, <https://aurelienbamde.com/2017/09/26/prescription-de-laction-en-nullite-et-exception-de-nullite/> [τελ. επ. 13/11/2017].

ορίζεται στον συγκεκριμένο νόμο, η αξίωση αυτή παραγράφεται σε πέντε έτη. Ο χρόνος αυτός ξεκινά στην περίπτωση της απειλής από την ημέρα όπου [η απειλή] έπαυσε. Στις περιπτώσεις της πλάνης και της απάτης, από την μέρα που αποκαλύφθηκαν. Ο χρόνος ξεκινά, όσον αφορά τις ασκηθείσες από ανήλικο αγωγές, από την ημέρα της ενηλικίωσης ή χειραφέτησής του. Για τον προστατευμένο ενήλικα από την ημέρα που έλαβε γνώση, ενώ ήταν σε θέση να την επανεσκήσει έγκυρα. Εναντίον των κληρονόμων του ανίκανου τρέχει, μόνο από τη μέρα του θανάτου του, εκτός αν έχει αρχίσει να τρέχει νωρίτερα»⁴⁹⁵. Για τις σχετικές ακυρότητες, ο νόμος ενίοτε ορίζει μικρότερο χρόνο παραγραφής όπως λ.χ. τα δύο χρόνια.

Από την ανωτέρω διάταξη προέκυπτε, κατ' αρχήν, ότι ο χρόνος παραγραφής ξεκινούσε να τρέχει από την ημέρα που κατερτίσθη η σύμβαση. Ωστόσο, όπως προέκυπτε από τα εδ. β' και γ' του άρθρου 1304 C. Civ. ο χρόνος παραγραφής ξεκινούσε από την ημέρα όπου αποκαλύφθηκε το ελάττωμα, το οποίο προκάλεσε την ακυρότητα της σύμβασης, όπως λ.χ. στην περίπτωση της πλάνης⁴⁹⁶.

Εντούτοις, πρέπει να γίνει μια σημαντική επισήμανση. Ο κανόνας αυτός της παραγραφής εφαρμοζόταν μόνο στις περιπτώσεις κατά τις οποίες ο επικαλών την ακυρότητα ήγειρε αγωγή κατά του αντισυμβαλλομένου του με σκοπό την κήρυξη της ακυρότητας της σύμβασης. Αντιθέτως, στις περιπτώσεις κατά τις οποίες η ακυρότητα προβαλλόταν κατ' ένσταση, ο κανόνας αυτός δεν ίσχυε, με την νομολογία να επικαλείται το παραδοσιακό απόφθεγμα «*quae temporalia sunt ad agendum, perpetua sunt ad excipiendum*»⁴⁹⁷. Η ένσταση ακυρότητας χαρακτηριζόταν, επομένως, ως «διαρκής»⁴⁹⁸. Για παράδειγμα, σε περίπτωση όπου ένας ανήλικος δεν παρέδιδε το αντικείμενο στον αγοραστή και ο τελευταίος ασκούσε αγωγή εναντίον του λόγω της ανώμαλης εξέλιξης της σύμβασης, ο ανήλικος μπορούσε και μετά την παρέλευση της τιθεμένης από το νόμο προθεσμίας, να προβάλλει την ακυρότητα της σύμβασης υπό την μορφή της ένστασης, υπό την προϋπόθεση φυσικά ότι δεν έχει εκτελεσθεί η σύμβαση. Βασικές, λοιπόν,

⁴⁹⁵ Ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «**Art. 1304:** Dans tous les cas où l'action en nullité ou en rescision d'une convention n'est pas limitée à un moindre temps par une loi particulière, cette action dure cinq ans. Ce temps ne court dans le cas de violence que du jour où elle a cessé ; dans le cas d'erreur ou de dol, du jour où ils ont été découverts. Le temps ne court, à l'égard des actes faits par un mineur, que du jour de la majorité ou de l'émancipation ; et à l'égard des actes faits par un majeur protégé, que du jour où il en a eu connaissance, alors qu'il était en situation de les refaire valablement. Il ne court contre les héritiers de la personne en tutelle ou en curatelle que du jour du décès, s'il n'a commencé à courir auparavant».

⁴⁹⁶ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 140, αρ. 211' ειδικά για την περίπτωση του ανήλικου Ph. MALAURIE κ.ά., *op. cit.*, σελ 338, αρ. 708 όπου υπάρχει πίνακας χρονολογιών στον οποίο φαίνεται η έναρξη της παραγραφής, η λήξη της και η δυνατότητα κατ' ένσταση επίκλησης της ακυρότητας λόγω δικαιοπρακτικής ανικανότητας.

⁴⁹⁷ A. BENABENT, *op. cit.*, σελ. 140, αρ. 211 'J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 2098, αρ. 1020.

⁴⁹⁸ Ph. MALAURIE κ.ά., *op. cit.*, σελ 337, αρ. 708, βλ. περαιτέρω παραπομπή στους A. DESSAUX, *L'article 1304 et le principe de la perpétuité de l'exception*, thèse Paris, 1937 και M. STORCK, «L' exception de nullité en droit privé», D., 1987, chr. 67 ' A. TISSERAND-MARTIN /G. WIEDERKEHR/ FR. JACOB/ X. HENRY/ G VENANDET/ P. GUIOMARD, *Code Civil*, 112ème éd., Dalloz, 2012, Art. 1304, σελ. 1556, αρ. 12.

προϋποθέσεις εφαρμογής του κανόνα αποτελούν τόσο η μη εκτέλεση της σύμβασης όσο και η παρέλευση της προθεσμίας της παραγραφής⁴⁹⁹. Όπως επισημαίνεται και από την νομολογία «η προθεσμία παραγραφής της αγωγής ακυρότητας δεν εμποδίζει [τον δικαιούχο] να προβάλει την ακυρότητα ως ένταση στην κύρια αγωγή»⁵⁰⁰. Τέλος, ο κανόνας αυτός δεν εφαρμόζεται όταν από το νόμο προβλέπεται βραχύτερη της πενταετίας προθεσμία, ήτοι μια «*delai prefix*», η οποία δεν μπορεί να επιμηκυνθεί για οιονδήποτε λόγο και η παρέλευσή της αποκλείει την δυνατότητα ακύρωσης της σύμβασης⁵⁰¹ και η οποία κατά τον J. Carbonnier δεν είναι παραγραφή με την τεχνική έννοια⁵⁰², ήτοι θα μπορούσε να αντιστοιχεί στην αποσβεστική προθεσμία που προβλέπεται στο δίκαιό μας.

7.1.4. Έννομες συνέπειες κήρυξης της ακυρότητας

Κατ' αρχάς, η ακυρότητα κατά το γαλλικό δίκαιο δεν επέρχεται αυτοδικαίως αλλά απαιτείται η διαμεσολάβηση της κρίσης του δικαστή. Ο δικαστής, λοιπόν, κατά την κρίση μιας αγωγής ακυρότητας, όταν διαπιστώσει ότι η σύμβαση δεν πληροί τις προβλεπόμενες από το νόμο προϋποθέσεις, είναι υποχρεωμένος να κηρύξει την σύμβαση άκυρη⁵⁰³.

Η βασική συνέπεια της κήρυξης αυτής είναι η «*εκμηδένιση*» ή άλλως η εξαφάνιση της σύμβασης⁵⁰⁴. Τα αποτελέσματά της αίρονταν αναδρομικά, με αποτέλεσμα, αν η σύμβαση δεν είχε εκπληρωθεί να μην είναι δυνατή η απαίτηση της εκτέλεσής της, ενώ αν έχει ήδη εκπληρωθεί έπρεπε τα μέρη να βρεθούν στην ίδια κατάσταση στην οποία βρίσκονταν πριν την σύναψή της⁵⁰⁵. Η σύμβαση θεωρούνταν ως ουδέποτε καταρτισθείσα⁵⁰⁶.

Αφής στιγμής η σύμβαση θεωρούνταν ως μη καταρτισθείσα, τα μέρη έπρεπε να βρεθούν στην ίδια κατάσταση στην οποία βρίσκονταν πριν την σύναψή της. Έτσι, στο παράδειγμα της πώλησης, αν είχαν εκπληρωθεί ο αμοιβαίες παροχές, ο μεν πωλητής όφειλε να επιστρέψει το τίμημα, ο δε αγοραστής να επιστρέψει το ακύρως πωληθέν πράγμα⁵⁰⁷. Η επαναφορά στην

⁴⁹⁹ A. TISSERAND-MARTIN κ.ά, *op. cit.*, σελ. 1556-1557, αρ. 18-19 ` Cass. Civ. 1re, 4 mai 2012, *Bull.*, I, αρ. 99, αρ. υπόθεσης: 10-25558.

⁵⁰⁰ Cass. Civ. 3^e, 19 juillet 1984, *Bull.*, III, αρ. 145, αρ. υπόθεσης: 83-12355.

⁵⁰¹ Ph. MALAURIE κ.ά, *op. cit.*, σελ. 338, αρ. 708 ` A. TISSERAND-MARTIN κ.ά, *op. cit.*, σελ. 1556, αρ. 17.

⁵⁰² J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 2098, αρ. 1020.

⁵⁰³ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 2098, αρ. 1021.

⁵⁰⁴ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 2099, αρ. 1021.

⁵⁰⁵ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 2100, αρ. 1022 ` A. TISSERAND-MARTIN κ.ά, *op. cit.*, σελ. 1557-1558, αρ. 22 ` για τις εξαιρέσεις ως προς την αναδρομική ενέργεια της ακυρότητας βλ. Ph. MALAURIE κ.ά., *op. cit.*, σελ. 345, αρ. 722.

⁵⁰⁶ J. CARBONNIER, *op. cit.*, σελ. 2099, αρ. 1021.

⁵⁰⁷ BENABENT A., *op. cit.*, σελ. 148, αρ. 221.

προτεραία κατάσταση καθίστατο περισσότερο περίπλοκη όταν η απόδοση του πράγματος ήταν αδύνατη, λ.χ. επειδή ήταν τρώφιμο. Στις περιπτώσεις αυτές γινόταν δεκτό ότι ο επωφελούμενος από την παροχή θα έπρεπε να αποδώσει την αξία που αντιστοιχούσε στην παροχή αυτή⁵⁰⁸.

8. Κατά τον νέο C. Civ.

8.1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Ο Γάλλος νομοθέτης επέλεξε να αφιερώσει ένα κεφάλαιο στον Αστικό Κώδικα για την ρύθμιση των εννόμων συνεπειών της έλλειψης συνδρομής των περιοριστικά αναφερόμενων στο νέο άρθρο 1128 C. Civ. προϋποθέσεων. Στην πρώτη υποενότητα, με τίτλο «η ακυρότητα»⁵⁰⁹, ρυθμίζονται οι έννομες συνέπειες της έλλειψης των απαραίτητων προϋποθέσεων κύρους κατά την χρονική στιγμή της σύναψης της σύμβασης, ενώ στην δεύτερη υποενότητα, με τίτλο «caducité»⁵¹⁰, ρυθμίζονται οι έννομες συνέπειες όταν μετά την σύναψη της σύμβασης εκλείψει μια ή περισσότερες εκ των προϋποθέσεων αυτών⁵¹¹. Στην παρούσα ενότητα, λοιπόν, θα γίνει μια συνοπτική αναφορά στις βασικές διατάξεις που διέπουν την ακυρότητα και την «caducité», ώστε αφενός να γίνουν αντιληπτές οι νέες ρυθμίσεις του Κώδικα και αφετέρου να δοθεί μια συνολική εικόνα όσον αφορά το νομικό καθεστώς που διέπει το στάδιο κατάρτισης της σύμβασης.

8.2. Η ακυρότητα

Για πρώτη φορά στον γαλλικό Αστικό Κώδικα και συγκεκριμένα στην διάταξη του νέου άρθρου 1178 εδ. α' C. Civ. εξαγγέλλεται ότι η έλλειψη συνδρομής των απαραίτητων κατά νόμο προϋποθέσεων του κύρους κατά την σύναψη της σύμβασης έχει ως έννομη συνέπεια την ακυρότητά της, η οποία, δεν επέρχεται αυτοδικαίως αλλά πρέπει να κηρυχθεί με δικαστική απόφαση ή να συμφωνηθεί από τα μέρη⁵¹². Παρατηρείται, ωστόσο, η αστοχία της χρήσης της

⁵⁰⁸ A. TISSERAND-MARTIN κ.ά, *op. cit.*, σελ. 1158, αρ. 23` Cass. Civ. 1re, 16 mars 1999, *Bull. Civ.*, I, αρ. 95, αρ. υπόθεσης: 97-12930.

⁵⁰⁹ Ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου «nullité»

⁵¹⁰ Ο όρος ομοιάζει με την «επιγεγόμενη ακυρότητα».

⁵¹¹ C. FRANÇOIS, «Présentation de la nouvelle section 4 “Les sanctions” », *La réforme du droit des contrats présentée par l'IEJ de Paris 1*, <https://iej.univ-paris1.fr/openaccess/reforme-contrats/titre3/stitre1/chap2/sect4/> [τελ. επ. 14/11/2017].

⁵¹² **Άρθρο 1178 εδ. α' C. Civ.:** «Μία σύμβαση που δεν πληροί τις προϋποθέσεις του κύρους είναι άκυρη. Η ακυρότητα πρέπει να κηρυχθεί από τον δικαστή, εκτός αν τα μέρη την αναγνωρίσουν με κοινή συμφωνία», ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «**Art. 1178 al.1:** Un contrat qui ne remplit pas les conditions requises pour sa validité est nul. La nullité doit être prononcée par le juge, à moins que les parties ne la constatent d'un commun accord».

λέξης «άκυρη», καθώς στην πραγματικότητα πρόκειται για «ακυρώσιμη» δικαιοπραξία⁵¹³. Φαίνεται, λοιπόν, ότι οι ανωτέρω έννοιες πολλές φορές χρησιμοποιούνται αδιακρίτως⁵¹⁴. Η σύμβαση θεωρείται ως ουδέποτε καταρτισθείσα, επιβεβαιώνοντας τον κανόνα της αναδρομικής ενέργειας της ακυρότητας, οι εκπληρωθείσες παροχές πρέπει να επιστραφούν, σύμφωνα με τα εδ. β' και γ' του άρθρου 1178 C. Civ., ενώ δεν αποκλείεται ο θιγόμενος από την ακύρωση να ζητήσει αποζημίωση κατά τις διατάξεις για την αδικοπραξία, σύμφωνα με το τελευταίο εδάφιο του άρθρου 1178 C. Civ.⁵¹⁵. Είναι πρόδηλη, λοιπόν, η νομοθετική κατοχύρωση των προΐσχυουσών της τροποποίησης, διαμορφωθείσών από την θεωρία και τη νομολογία, κανόνων. Ωστόσο, η δυνατότητα κήρυξης της ακυρότητας με συμφωνία των μερών, ενδεχομένως να δημιουργήσει προβλήματα σε σχέση με τα δικαιώματα των τρίτων. Αντίθετα, κατά το ελληνικό δίκαιο, η ακυρότητα της δικαιοπραξίας επέρχεται αυτοδικαίως εκ του νόμου, ενώ σε μερικές μόνο περιπτώσεις απαιτείται η κρίση του δικαστηρίου για την κήρυξή της, όπως λ.χ. συμβαίνει στην περίπτωση του άρθρου 101 ΑΚ για τις αποφάσεις της γενικής συνέλευσης των σωματείων.

Ακόμη, στον νέο κώδικα αποτυπώνεται πλέον ρητά η σύγχρονη θεωρία περί των ακυροτήτων. Πιο συγκεκριμένα, στις νέες διατάξεις 1179 έως 1181 C. Civ. δίδονται οι ορισμοί της απόλυτης και της σχετικής ακυρότητας, όσον αφορά το προσβαλλόμενο έννομο συμφέρον, ορισμοί οι οποίοι δεν διαφέρουν από τους ελληνικούς, αναφέρονται οι δικαιούχοι επίκλησης της εν λόγω ακυρότητας καθώς επίσης γίνεται λόγος για την εκ των υστέρων δυνατότητα έγκρισης της σύμβασης, όταν η τελευταία πάσχει από σχετική ακυρότητα⁵¹⁶, όπως ακριβώς συνέβαινε και

⁵¹³ C. FRANÇOIS, « Présentation des articles 1178 à 1185 de la nouvelle sous-section 1 “La nullité” », *La réforme du droit des contrats présentée par l'IEJ de Paris I*, <https://iej.univ-paris1.fr/openaccess/reforme-contrats/titre3/stite1/chap2/sect4/ssect1-nullite/> [τελ. επ. 14/11/2017].

⁵¹⁴ Αυγουστιανάκης, Η ακυρότητα της δικαιοπραξίας, 13 'περισσότερα για τον συσχετισμό μεταξύ σχετικής ακυρότητας και ακυρωσίας βλ. Αυγουστιανάκης, ΝοΒ 39(1991)1340 επ. και ειδικότερα 1352 επ.

⁵¹⁵ **Άρθρο 1178 εδ. β', γ', δ' C. Civ.:** «Η ακυρωθείσα σύμβαση θεωρείται ότι δεν κατερτίσθη ποτέ. Οι εκτελεσθείσες παροχές αποκαθίστανται σύμφωνα με τις προβλεπόμενες στα άρθρα 1352 έως 1352-9 προϋποθέσεις. Ανεξαρτήτως της ακύρωσης της σύμβασης, το θιγόμενο μέρος μπορεί να απαιτήσει την αποκατάσταση της ζημίας του υπό τους όρους του κοινού δικαίου της αδικοπρακτικής ευθύνης», ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «**Art. 1178 al. 2-4:** Le contrat annulé est censé n'avoir jamais existé. Les prestations exécutées donnent lieu à restitution dans les conditions prévues aux articles 1352 à 1352-9. Indépendamment de l'annulation du contrat, la partie lésée peut demander réparation du dommage subi dans les conditions du droit commun de la responsabilité extracontractuelle».

⁵¹⁶ **Άρθρο 1179 C. Civ.:** «Η ακυρότητα είναι απόλυτη όταν ο παραβιασθείς κανόνας έχει ως στόχο την προστασία ενός γενικού συμφέροντος. Είναι σχετική όταν ο παραβιασθείς κανόνας έχει ο στόχο την προστασία ενός ιδιωτικού συμφέροντος», ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «**Art. 1179:** La nullité est absolue lorsque la règle violée a pour objet la sauvegarde de l'intérêt général. Elle est relative lorsque la règle violée a pour seul objet la sauvegarde d'un intérêt privé» **Άρθρο 1180 C. Civ.:** «Η απόλυτη ακυρότητα μπορεί να επικαλεσθεί από οποιονδήποτε έχει έννομο συμφέρον και από τον ??? (ανώτατο εισαγγελέα). Δεν μπορεί να εγκριθεί», ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «**Art. 1180:** La nullité absolue peut être demandée par toute personne justifiant d'un intérêt, ainsi que par le ministère public. Elle ne peut être couverte par la confirmation du contrat», **Άρθρο 1181 C. Civ.:** «Την σχετική ακυρότητα μπορεί να την επικαλεσθεί μόνο από το μέρος, το οποίο προστατεύει ο νόμος. Μπορεί να εγκριθεί. Αν η αγωγή κήρυξης σχετικής ακυρότητας έχει πολλούς δικαιούχους, η παραίτηση του ενός δεν εμποδίζει τους άλλους να την επικαλεσθούν», ελεύθερη μετάφραση εκ του αγγλικού πρωτοτύπου: «**Art. 1181:** La nullité relative ne peut être

πριν την μεταρρύθμιση⁵¹⁷. Η επιλογή του νομοθέτη να ρυθμίσει την απόλυτη και την σχετική ακυρότητα επιβεβαιώνοντας την σύγχρονη θεωρία των ακυροτήτων, θα μπορούσε να συνηγορήσει κατά της τριμερούς διάκρισης που αναφέρθηκε ανωτέρω.

Η παλαιά, τώρα, διάταξη του άρθρου 1338 C. Civ., η οποία αναφερόταν στην επικύρωση της σύμβασης αναμορφώνεται με το νέο άρθρο 1182 C. Civ.⁵¹⁸. Η διατύπωση βελτιώνεται ως προς τον ορισμό και τα στοιχεία που πρέπει να περιέχει, καθίσταται σαφές ότι η εκ των προτέρων παραίτηση από την επίκληση της ακυρότητας είναι αδύνατη, το παλαιό άρθρο 1115 C. Civ., το οποίο ρύθμιζε ειδικά την «επικύρωση» στην περίπτωση της απειλής εμπεριέχεται στην νέα διάταξη και τέλος, ο επικυρών την σύμβαση, όχι μόνο δεν μπορεί να ασκήσει αγωγή ακυρότητας αλλά στερείται και του δικαιώματος κατ' ένσταση επίκλησής της.

Η αντίστοιχη δυνατότητα στο ελληνικό δίκαιο προβλέπεται στο άρθρο 183 ΑΚ κατά το οποίο ορίζεται ότι η επικύρωση της άκυρης δικαιοπραξίας ισχύει ως νέα κατάρτισή της, ήτοι γεννάται μια νέα δικαιοπραξία, η οποία παράγει τα δικά της έννομα αποτελέσματα⁵¹⁹. Ειδικά για τις συμβάσεις εισάγεται ένας ερμηνευτικός κανόνας κατά τον οποίο η ισχύς της επικύρωσης είναι αναδρομική. Η νομοθετική, αυτή, πρόβλεψη είναι λογική, καθώς τα μέρη που σύνηψαν μια άκυρη σύμβαση και επιθυμούν να την επικυρώσουν αποβλέπουν στην αναδρομική ενέργεια της, η οποία, ωστόσο έχει μόνο ενοχικό χαρακτήρα⁵²⁰. Από την διάταξη προκύπτει ότι μόνο οι σχετικές ακυρότητες υπάγονται στην εν λόγω διάταξη ενώ για τις απόλυτες ο νόμος σε κάποιες περιπτώσεις εισάγει ειδικούς κανόνες θεραπείας της, όπως λ.χ. συμβαίνει στην διάταξη του άρθρου 498 §2 ΑΚ. Διαφορά μεταξύ των δύο δικαίων παρατηρείται όσον αφορά την επικύρωση δικαιοπραξίας που πάσχει από κάποιο ελάττωμα στην δήλωση βούλησης. Ενώ κατά το ελληνικό δίκαιο για την ακυρωσία εφαρμόζονται οι ειδικές ρυθμίσεις των άρθρων 156 και 157 ΑΚ, οι οποίες προβλέπουν την παραίτηση του δικαιούχου από την επίκληση της ακυρωσίας και την

demandée que par la partie que la loi entend protéger. Elle peut être couverte par la confirmation. Si l'action en nullité relative a plusieurs titulaires, la renonciation de l'un n'empêche pas les autres d'agir».

⁵¹⁷ Supra 7.1.2.

⁵¹⁸ **Άρθρο 1182 C. Civ:** «Επικύρωση είναι η πράξη με την οποία εκείνος ο οποίος μπορεί να επικαλεσθεί την ακυρότητα, παραιτείται από αυτή. Αυτή η πράξη αναφέρει το αντικείμενο της υποχρέωσης και το ελάττωμα που επηρεάζει την σύμβαση. Η επικύρωση μπορεί να λάβει χώρα μόνο μετά την σύναψη της σύμβασης. Η οικειοθελής εκτέλεση της σύμβασης, εν γνώσει του λόγου ακυρότητας, ισχύει ως επικύρωση. Στην περίπτωση της απειλής, η επικύρωση μπορεί να λάβει χώρα μόνο μετά την παύση της.. Η επικύρωση συνεπάγεται την παραίτηση από τα μέσα και τις ενστάσεις που μπορούσαν να αντιταχθούν, χωρίς να θίγονται τα δικαιώματα των τρίτων», ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «**Art. 1182:** La confirmation est l'acte par lequel celui qui pourrait se prévaloir de la nullité y renonce. Cet acte mentionne l'objet de l'obligation et le vice affectant le contrat. La confirmation ne peut intervenir qu'après la conclusion du contrat. L'exécution volontaire du contrat, en connaissance de la cause de nullité, vaut confirmation. En cas de violence, la confirmation ne peut intervenir qu'après que la violence a cessé. La confirmation emporte renonciation aux moyens et exceptions qui pouvaient être opposés, sans préjudice néanmoins des droits des tiers».

⁵¹⁹ Δ. ΠΑΠΑΣΤΕΡΙΟΥ σε Δ. ΠΑΠΑΣΤΕΡΙΟΥ/ Δ. ΚΛΑΒΑΝΙΔΟΥ, *op. cit.*, §45, σελ. 298, αρ. 20.

⁵²⁰ Δ. ΠΑΠΑΣΤΕΡΙΟΥ σε Δ. ΠΑΠΑΣΤΕΡΙΟΥ/ Δ. ΚΛΑΒΑΝΙΔΟΥ, *op. cit.*, §45, σελ. 298, αρ. 21 · Απ. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ, *op. cit.*, §39, σελ. 558-559, αρ. 23.

σύντομη αποσβεστική προθεσμία της, ο Γάλλος νομοθέτης, με την τροποποίηση του Αστικού Κώδικα, ενέταξε την προγενέστερη διάταξη του άρθρου 1115 C. Civ., η οποία μάλιστα αφορούσε μόνο την περίπτωση της απειλής, στην γενική διάταξη της επικύρωσης. Η επιλογή αυτή του Γάλλου νομοθέτη ενδεχομένως δηλώνει την βούλησή του να ενωποιήσει τις ρυθμίσεις, οι οποίες είχαν κατ' ουσία όμοιο περιεχόμενο, σε μια ενιαία, ώστε να επιτύχει την συστηματική ομαδοποίησή τους. Αυτό είναι λογικό, καθώς κατά το γαλλικό δίκαιο, οι προϋποθέσεις του κύρους της σύμβασης απαριθμούνται στο άρθρο 1128 C. Civ. και ως έννομη συνέπεια παραβίασης ορίζεται η ακυρότητα της σύμβασης ενώ κατά το ελληνικό δίκαιο γίνεται σαφής διαχωρισμός μεταξύ ακυρότητας και ακυρωσίας.

Επιπλέον, στο άρθρο 1183 C. Civ δημιουργείται ένα νέο δικαίωμα αποκλειστικά για τα συμβαλλόμενα μέρη⁵²¹. Σύμφωνα με την διάταξη αυτή *«το ένα μέρος μπορεί να απαιτήσει εγγράφως από εκείνο το οποίο μπορεί να επικαλεσθεί την ακυρότητα είτε να επικυρώσει την σύμβαση είτε να εγείρει αγωγή [ακυρότητας] εντός προθεσμίας έξι μηνών επί ποινή αποκλεισμού. Ο λόγος της ακυρότητας πρέπει να έχει παύσει. Στο έγγραφο αναφέρεται ρητά ότι σε περίπτωση που δεν ασκηθεί αγωγή πριν την παρέλευση της προθεσμίας των έξι μηνών, η σύμβαση θα θεωρείται ότι εγκρίθηκε»*⁵²². Δημιουργείται, λοιπόν, ένα δικαίωμα υπό την μορφή «ανακριτικής πράξης», με το οποίο προάγεται η ασφάλεια των συναλλαγών και εξισορροπείται η αναδρομική ισχύς της ακυρότητας, η εφαρμογή της οποίας μπορεί στην πράξη να δημιουργήσει ζητήματα στις συναλλαγές.

Όσον αφορά, τέλος, το ζήτημα της παραγραφής, η διάταξη του άρθρου 2224 C. Civ. παραμένει σε ισχύ, ήτοι η παραγραφή της αγωγής ακυρότητας είναι πενταετής, ανεξαρτήτως της φύσης της, με σημείο εκκίνησης την ημέρα όπου ο δικαιούχος έλαβε ή μπορούσε να λάβει γνώση των πραγματικών περιστατικών⁵²³. Ειδικά για τα ελαττώματα της βουλήσεως, τους ανήλικους, τους προστατευμένους ενήλικες και τους κληρονόμους, οι νέες διατάξεις των άρθρων 1144 και 1152 C. Civ. επαναδιατυπώνουν τους προβλεπόμενους στο άρθρο 1304 εδ. β' και γ' C.Civ. κανόνες όσον αφορά την έναρξη του χρόνου παραγραφής⁵²⁴. Μετά το την πάροδο

⁵²¹ C. FRANÇOIS, *op. cit.*, <https://iej.univ-paris1.fr/openaccess/reforme-contrats/titre3/stitre1/chap2/sect4/ssect1-nullite/> [τελ. επ. 14/11/2017].

⁵²² Ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου : *«Art. 1183: Une partie peut demander par écrit à celle qui pourrait se prévaloir de la nullité soit de confirmer le contrat soit d'agir en nullité dans un délai de six mois à peine de forclusion. La cause de la nullité doit avoir cessé. L'écrit mentionne expressément qu'à défaut d'action en nullité exercée avant l'expiration du délai de six mois, le contrat sera réputé confirmé»*.

⁵²³ *Supra* 7.1.3.

⁵²⁴ **Άρθρο 1144 C. Civ.**: *«Η προθεσμία άσκησης της αγωγής ακυρότητας ξεκινά, στις περιπτώσεις της πλάνης και της απάτης, από την ημέρα που αποκαλύφθηκαν και στην περίπτωση της απειλής από την ημέρα που έπαψε»*, ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: *«Art. 1144: Le délai de l'action en nullité ne court, en cas d'erreur ou de dol, que du jour où ils ont été découverts et, en cas de violence, que du jour où elle a cessé»*. **Άρθρο 1152 C. Civ.** *«Η παραγραφή ξεκινάει να τρέχει: 1° όσον αφορά τις πράξεις του ανήλικου, από την ημέρα της*

του χρόνου παραγραφής είναι δυνατή μόνο η κατ' ένσταση επίκληση της ακυρότητας, η οποία (ένσταση), όπως είχε γίνει δεκτό από τη νομολογία, είναι διαρκής, κανόνας ο οποίος αποτυπώνεται στο νέο άρθρο 1185 C. Civ., το οποίο ορίζει ότι «η κατ' ένσταση επίκληση της ακυρότητας δεν παραγράφεται αν αφορά σύμβαση η οποία δεν έχει εκτελεσθεί»⁵²⁵.

8.3. Η «caducité»

Η ρύθμιση της «caducité» σε ξεχωριστό κεφάλαιο, ως έννομη συνέπεια στην περίπτωση έλλειψης συνδρομής των απαραίτητων προϋποθέσεων του κύρους της σύμβασης, αποτελεί μια σημαντική καινοτομία του Γάλλου νομοθέτη, όσον αφορά το γαλλικό δίκαιο των συμβάσεων⁵²⁶. Η ουσιαστική διαφορά της «caducité» με την ακυρότητα έγκειται στο γεγονός ότι στην περίπτωση αυτή παρατηρείται έλλειψη κάποιας ουσιώδους προϋπόθεσης μετά την κατάρτιση της σύμβασης. Με άλλα λόγια, κατά το χρονικό σημείο της σύναψης, η σύμβαση ήταν καθ' όλα έγκυρη αλλά κάποια ουσιώδης προϋπόθεση εξέλειψε σε μεταγενέστερο χρονικό σημείο. Όπως εξαγγέλλεται και στο άρθρο 1186 εδ. α' C. Civ. «μια σύμβαση εγκύρως καταρτισθείσα καθίσταται άνευ αντικειμένου αν ένα από τα ουσιώδη στοιχεία της εκλείψει»⁵²⁷. Κατά το ελληνικό δίκαιο, υπάρχει η έννοια της επιγενόμενης ακυρότητας σε συγκεκριμένες μόνο περιπτώσεις, όπως λ.χ. στην προβλεπόμενη από το άρθρο 206 ΑΚ περίπτωση, όπου η ακυρότητα επέρχεται μετά την κατάρτιση της σύμβασης και έχει αναδρομική ισχύ.

Ως έννοια εν γένει, η «caducité» δεν είναι άγνωστη στο γαλλικό δίκαιο. Ήδη αναφέρθηκε κατά το στάδιο της κατάρτισης της σύμβασης, όταν δηλαδή έγινε λόγος για νέο άρθρο 1117 C. Civ., στο οποίο ορίζονται οι περιπτώσεις που καθιστούν την πρόταση για σύναψη μιας σύμβασης άνευ αντικειμένου, όπως οι τελευταίες είχαν διαμορφωθεί από την

ενηλικίωσης ή της χειραφέτησής του 2^ο όσον αφορά τις πράξεις του προστενομένου ενήλικα, από την ημέρα που έλαβε γνώση και ήταν σε θέση να τις επαναλάβει έγκυρα · 3^ο για τους κληρονόμους του προσώπου σε επιτροπεία ή κηδεμονεία ή οικογενειακή επιτήρηση, από την ημέρα του θανάτου του, αν δεν έχει αρχίσει νωρίτερα», ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «**Art.1152:** La prescription de l'action court : 1^ο A l'égard des actes faits par un mineur, du jour de la majorité ou de l'émancipation ; 2^ο A l'égard des actes faits par un majeur protégé, du jour où il en a eu connaissance alors qu'il était en situation de les refaire valablement ; 3^ο A l'égard des héritiers de la personne en tutelle ou en curatelle ou de la personne faisant l'objet d'une habilitation familiale, du jour du décès, si elle n'a commencé à courir auparavant».

⁵²⁵ Ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «**Art 1185:** L'exception de nullité ne se prescrit pas si elle se rapporte à un contrat qui n'a reçu aucune exécution».

⁵²⁶ C. FRANÇOIS, «Présentation des articles 1186 à 1187 de la nouvelle sous-section 2 "La caducité" », », *La réforme du droit des contrats présentée par l'IEJ de Paris 1*, <https://iej.univ-paris1.fr/openaccess/reforme-contrats/titre3/stite1/chap2/sect4/ssect2-caducite/> [τελ. επ. 14/11/2017].

⁵²⁷ Ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «**Art. 1186 al. 1:** Un contrat valablement formé devient caduc si l'un de ses éléments essentiels disparaît».

μακροχρόνια νομολογία και θεωρία⁵²⁸. Ακόμη, έμμεσα έγινε αναφορά και κατά την εξέταση της νόμιμης αιτίας της σύμβασης υπό το παλαιό καθεστώς, όταν αναφέρθηκε ότι παρ' όλο που τα υποκειμενικά κριτήρια ως προς την αιτία της σύναψης της σύμβασης δεν επηρεάζουν το κύρος της, η νομολογία είχε θεσπίσει μια εξαίρεση όσον αφορά τις «αδιαίρετες συμβάσεις»⁵²⁹. Εν προκειμένω, οι νέες διατάξεις των άρθρων 1186-1187 C. Civ. καθιερώνουν την ισχύουσα αυτή νομολογία.

Πιο συγκεκριμένα, στο μεν άρθρο 1186 εδ. β' και γ' C. Civ. ορίζεται ότι «όταν η εκτέλεση μερικών συμβάσεων είναι απαραίτητη για μια ίδια λειτουργία και η μία [σύμβαση] από αυτές εξαφανιστεί, τότε καθίστανται άνευ αντικειμένου οι συμβάσεις των οποίων η εκτέλεση είναι αδύνατη λόγω της εξαφάνισης αυτής και εκείνες για τις οποίες οι εξαφανισθείσα σύμβαση ήταν καθοριστική προκειμένου να δοθεί η συναινέση του ενός μέρους. Ωστόσο, η *caducité* μπορεί να κηρυχθεί μόνο εναντίον εκείνου του συμβαλλομένου, ο οποίος γνώριζε την ύπαρξη της συνολικής λειτουργίας όταν έδωσε την συναίνεσή του»⁵³⁰, ενώ στο αμέσως επόμενο άρθρο, ήτοι στο 1187 C. Civ., ορίζεται ότι «η *caducité* λύνει την σύμβαση. Μπορεί να οδηγήσει σε επαναφορά στην προτέρα κατάσταση υπό τους προβλεπόμενους στα άρθρα 1352 έως 1352-9 όρους»⁵³¹.

Όσον αφορά το άρθρο 1186 C. Civ. γεννάται ένα ενδιαφέρον ερώτημα. Δεν καλύπτεται η περιγραφόμενη στο εδ. β' του εν λόγω άρθρου περίπτωση από την νέα διάταξη 1169 C. Civ., η οποία κάλυψε το κενό που δημιουργήθηκε από την κατάργηση της νόμιμης αιτίας ως αυτοτελούς προϋπόθεσης; Η απάντηση στο εν λόγω ερώτημα είναι αρνητική για δύο λόγους. Πρώτον, η περιγραφόμενη εν προκειμένω κατάσταση δεν μπορεί να υπαχθεί στις νέες έννοιες της «απατηλής» ή «εξευτελιστικής» αντιπαροχής του άρθρου 1169 C. Civ. και δεύτερον στην διάταξη αυτή ορίζεται ρητά ότι κρίσιμος είναι ο χρόνος της κατάρτισης της σύμβασης⁵³². Επομένως, ελλείπει δυνατότητας επίκλησης του νέου άρθρου 1169 C. Civ. έπρεπε να θεσπιστεί ειδική διάταξη ώστε να διατηρηθεί εν ισχύ η νομολογία επί των «αδιαίτερων συμβάσεων».

Προκειμένου να εφαρμοστεί η εν λόγω διάταξη, θα πρέπει να συντρέχουν σωρευτικά δύο προϋποθέσεις. Αφενός, θα πρέπει είτε η εξαφανισθείσα σύμβαση να καθιστά αδύνατη την

⁵²⁸ *Supra* 3.2 και 4.2.

⁵²⁹ *Supra* 5.5.3.

⁵³⁰ Ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «**Art. 1186:** Un contrat valablement formé devient caduc si l'un de ses éléments essentiels disparaît. Lorsque l'exécution de plusieurs contrats est nécessaire à la réalisation d'une même opération et que l'un d'eux disparaît, sont caducs les contrats dont l'exécution est rendue impossible par cette disparition et ceux pour lesquels l'exécution du contrat disparu était une condition déterminante du consentement d'une partie. La caducité n'intervient toutefois que si le contractant contre lequel elle est invoquée connaissait l'existence de l'opération d'ensemble lorsqu'il a donné son consentement».

⁵³¹ Ελεύθερη μετάφραση εκ του γαλλικού πρωτοτύπου: «**Art. 1187:** La caducité met fin au contrat. Elle peut donner lieu à restitution dans les conditions prévues aux articles 1352 à 1352- 9».

⁵³² C. FRANÇOIS, *op. cit.*, <https://iej.univ-paris1.fr/openaccess/reforme-contrats/titre3/stitre1/chap2/sect4/sssect2-caducite/> [τελ. επ. 15/11/2017].

πραγμάτωση του σκοπού των αδιαίρετων συμβάσεων, ήτοι να πληρωθεί ένα αντικειμενικό κριτήριο, είτε να είναι καθοριστικής σημασίας για την συναίνεση του ενός μέρους, ήτοι να πληρωθεί ένα υποκειμενικό κριτήριο, και αφετέρου ο αντισυμβαλλόμενος να γνώριζε ότι οι συμβάσεις ήταν αδιαίρετες⁵³³. Τέλος, η εφαρμογή της διάταξης οδηγεί σε λύση της σύμβασης, η οποία βάσει του εδ. β' του άρθρου 1187 C. Civ. μπορεί να έχει αναδρομική ισχύ, επιβεβαιώνοντας για ακόμη μια φορά την σχηματισθείσα από το Ανώτατο Ακυρωτικό νομολογία⁵³⁴.

⁵³³ C. FRANÇOIS, *op. cit.*, <https://iej.univ-paris1.fr/openaccess/reforme-contrats/titre3/stitre1/chap2/sect4/ssect2-caducite/> [τελ. επ. 15/11/2017].

⁵³⁴ Cass. Com., 5 juin 2007, *Bull.*, IV, αρ. 156, αρ. υπόθεσης: 04-20380, *supra* 5.5.2. υποσημ. 349.

Τελικές Παρατηρήσεις

Από την ως άνω περιγραφή του παλαιού και του νέου νομοθετικού καθεστώτος, το οποίο ρυθμίζει το στάδιο της κατάρτισης της σύμβασης μπορεί σε πρώτο βαθμό να γίνει αντιληπτό ότι το παλαιό δίκαιο των συμβάσεων έχρηζε αναθεώρησης. Παρά το γεγονός ότι από το 1804 έως και το 2016 είχαν λάβει χώρα και άλλες τροποποιήσεις, καμία από αυτές δεν κατάφερε να φέρει το αποτέλεσμα, το οποίο επετεύχθη με το Προεδρικό Διάταγμα του 2016.

Ο παλαιός Αστικός Κώδικας αντιμετώπιζε αρκετά ζητήματα. Πρώτον, η διάρθρωση των διατάξεων δεν παρουσίαζε την συνοχή, η οποία απαιτούνταν για να είναι ευχερής η ερμηνεία του. Έπειτα, η διατύπωση πολλών διατάξεων δεν ήταν τόσο επιτυχής, όπως λ.χ. έγινε αντιληπτό στη ανάλυση του αντικειμένου της σύμβασης, όπου έπρεπε πρώτα να γίνουν αρκετές εννοιολογικές παρατηρήσεις, ενώ επιπλέον είχε πολλά κενά. Δεν υπήρχαν καθόλου διατάξεις για το στάδιο των διαπραγματεύσεων ούτε για την πρόταση και την αποδοχή της σύναψης της σύμβασης. Για τις δε προϋποθέσεις του κύρους της σύμβασης υπήρχαν πολλά κενά, τα οποία έπρεπε να πληρωθούν από την θεωρία και την νομολογία. Τόσο οι Γάλλοι συγγραφείς όσο και οι Γάλλοι εφαρμοστές του δικαίου επιχείρησαν να επιλύσουν όσον το δυνατόν καλύτερα τα ανακύπτοντα προβλήματα και να προσαρμόσουν τις κοινωνικές εξελίξεις και τα νέα νομικά φαινόμενα στις ισχύουσες διατάξεις. Ωστόσο, η έντονη παρεμβολή του δικαστή εγκυμονεί κινδύνους. Παρά την επίλυση των όποιων προβλημάτων, η συνεχής προσφυγή στην δικαστική κρίση σε περίπτωση ελλείψεων νομοθετικών προβλέψεων, δεν προάγει την ασφάλεια του δικαίου καθώς επίσης μπορεί να οδηγήσει στην δημιουργία φαινομένων αυθαιρεσίας. Παρά τους κινδύνους, οι Γάλλοι ερμηνευτές και εφαρμοστές του δικαίου πάντοτε αιτιολογούσαν τις αποφάσεις τους είτε βρίσκοντας ερείσματα στο νόμο είτε στις παραδοσιακές αρχές που διέπουν το γαλλικό δίκαιο.

Με το Προεδρικό Διάταγμα επετεύχθη από την μια ο συγκερασμός των παραδοσιακών αυτών αρχών με τις νέες κοινωνικές και οικονομικές απαιτήσεις και από την άλλη η προαγωγή της ασφάλειας του δικαίου. Οι νέες διατάξεις, ορθότερα διατυπωμένες και διαρθρωμένες, προάγουν την ασφάλεια και την εμπιστοσύνη των πολιτών στο νομοθετικό καθεστώς και βοηθούν το έργο της θεωρίας και την νομολογίας. Η επιλογή του νομοθέτη να δώσει σάρκα και οστά στις νομολογιακές αρχές θα μπορούσε να κριθεί αρκετά εύστοχη, καθώς οι λύσεις που έδινε ανά τις δεκαετίες η νομολογία αποτελούσαν προϊόν βαθιάς έρευνας και απαιτούσαν την ύπαρξη υψηλού επιπέδου νομικής κατάρτισης, ώστε να είναι ικανοποιητικές και δίκαιες. Το δίκαιο των συμβάσεων εκσυγχρονίστηκε και κατέστη περισσότερο ανταγωνιστικό και προσιτό στην σύγχρονη αγορά.

Δικαιοσυγκριτικά, τα δυο ηπειρωτικά δίκαια δεν παρουσιάζουν σημαντικές διαφορές. Η αρχή της καλής πίστης, η αρχή του ατύπου των δικαιοπραξιών, η συμμόρφωση προς την δημόσια τάξη είναι μερικές μόνο από τις κοινές αρχές που διέπουν το δίκαιο των συμβάσεων. Ακόμη και η διατύπωση σε ορισμένες διατάξεις είτε πριν είτε μετά την τροποποίηση του Αστικού Κώδικα ομοιάζουν. Εντούτοις, ιδιαίτερη εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι η πλειονότητα των ζητημάτων που εντάσσονται στο γαλλικό δίκαιο των συμβάσεων, κατά το ελληνικό δίκαιο εξετάζονται στο πλαίσιο των γενικών αρχών του Αστικού Δικαίου, κάτι το οποίο καταδεικνύει ότι ο τρόπος με τον οποίο προσεγγίζει ο εκάστοτε νομοθέτης τα νομικά ζητήματα διαφέρει.

Ο γαλλικός Αστικός Κώδικας δοξάστηκε ως το πιο άρτιο νομοθέτημα κατά τη διάρκεια του 19^{ου} αι., αν και τελικά αναδείχθηκαν τα κενά και οι ατέλειές του. Με το Προεδρικό Διάταγμα της 10^{ης} Φεβρουαρίου του 2016 επήλθαν οι αναμενόμενες αλλαγές στο δίκαιο των συμβάσεων, ακόμη κι αν επανέλαβαν απλώς τη νομολογία ή αναδιατυπώθηκαν κατ' ουσίαν όμοιες ρυθμίσεις. Εντούτοις, δεν πρέπει να λησμονείται ότι κατά την επιστήμη της νομικής, οι γλωσσικές επιλογές και εκφράσεις του νομοθέτη αντικατοπτρίζουν τις ισχύουσες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες⁵³⁵. Ακόμη και η απλή αλλαγή της διατύπωσης σε μία κατ' ουσίαν όμοια ρύθμιση, ενδεχομένως στο μέλλον γεννήσει νέα ερμηνευτικά προβλήματα με βάση το ερώτημα: Αν ήταν σαφής η προγενέστερη διάταξη, γιατί ο νομοθέτης επέλεξε να την αναδιατυπώσει; Το αν, επομένως, ο «*Code Civil des français*» δοξαστεί και πάλι ως το πιο άρτιο νομοθέτημα και αν τελικά κατάφερε να επιλύσει τα προηγηθέντα ζητήματα, μένει να το δούμε στο μέλλον.

⁵³⁵ Δ. ΓΙΟΥΤΙΚΑΣ, «Μετάφραση νομικών κειμένων από τη γαλλική στην ελληνική γλώσσα: η περίπτωση των δικαστικών αποφάσεων σε υποθέσεις διαζυγίων», διδακτορική διατριβή, 2016, σελ. 12.

Παραρτήματα

Παράρτημα Ι: Πίνακας αντιστοιχίας άρθρων παλαιού και νέου κώδικα, όσον αφορά το δίκαιο των συμβάσεων και συγκεκριμένα το στάδιο κατάρτισης της σύμβασης (άρθρα 1110-1187 ισχύοντος C. Civ.)

Παράρτημα ΙΙ: Πίνακας Νομολογίας

Παράρτημα Ι

Πίνακας αντιστοιχίας άρθρων παλαιού και νέου κώδικα, όσον αφορά το δίκαιο των συμβάσεων και συγκεκριμένα το στάδιο κατάρτισης της σύμβασης (άρθρα 1110-1187 ισχύοντος C. Civ.⁵³⁶).

Ancienne référence Παλαιά αναφορά	Nouvelle référence Νέα αναφορά
	« Art. 1100. - Les obligations naissent d'actes juridiques, de faits juridiques ou de l'autorité seule de la loi. « Elles peuvent naître de l'exécution volontaire ou de la promesse d'exécution d'un devoir de conscience envers autrui.
	« Art. 1100-1. Les actes juridiques sont des manifestations de volonté destinées à produire des effets de droit. Ils peuvent être conventionnels ou unilatéraux. « Ils obéissent, en tant que de raison, pour leur validité et leurs effets, aux règles qui gouvernent les contrats.
	« Art. 1100-2. - Les faits juridiques sont des agissements ou des événements auxquels la loi attache des effets de droit. « Les obligations qui naissent d'un fait juridique sont régies, selon le cas, par le sous-titre relatif à la responsabilité extracontractuelle ou le sous-titre relatif aux autres sources d'obligations.
« Art. 1101. - Le contrat est une convention par laquelle une ou plusieurs personnes s'obligent, envers une ou plusieurs autres, à donner, à faire ou à ne pas faire quelque chose. « Άρθ. 1101. - Σύμβαση είναι η συμφωνία δυνάμει της οποίας ένα ή περισσότερα πρόσωπα	« Art. 1101. – Le contrat est un accord de volontés entre deux ou plusieurs personnes destiné à créer, modifier, transmettre ou éteindre des obligations. « Άρθ. 1101. - Η σύμβαση είναι μια συμφωνία βουλήσεων μεταξύ δύο ή περισσότερων ατόμων με σκοπό την σύσταση, τροποποίηση, μετάθεση ή κατάργηση

⁵³⁶ Ο εν λόγω πίνακας στην ολοκληρωμένη του μορφή βρίσκεται στην ιστοσελίδα: <https://www.legifrance.gouv.fr/Droit-francais/Codification/Tables-de-concordance/Code-civil/Table-des-articles-1100-a-1386-1-au-JO-du-11-02-2016-ancienne-nouvelle-reference>

*Επιμέλεια ελληνικής απόδοσης: η γράφουσα την παρούσα μελέτη, Πελαγία Πασά

αναλαμβάνουν υποχρέωση για παροχή, πράξη ή παράλειψη απέναντι σε ένα ή περισσότερα άτομα».	υποχρεώσεων».
	« Art. 1102. – Chacun est libre de contracter ou de ne pas contracter, de choisir son cocontractant et de déterminer le contenu et la forme du contrat dans les limites fixées par la loi. « La liberté contractuelle ne permet pas de déroger aux règles qui intéressent l'ordre public. «Άρθ. 1102.- Καθένας είναι ελεύθερος να επιλέγει την σύναψη ή μη μιας σύμβασης, να επιλέγει τον αντισυμβαλλόμενο του και να καθορίζει το περιεχόμενο και τον τύπο της εντός των καθορισμένων από το νόμο ορίων. «Η συμβατική ελευθερία δεν επιτρέπεται να αποκλίνει από τους κανόνες της δημόσιας τάξης.
« Art.1134 alinéa 1 ^{er} . – Les conventions légalement formées tiennent lieu de loi à ceux qui les ont faites.	« Art. 1103. - Les contrats légalement formés tiennent lieu de loi à ceux qui les ont faits.
« Art. 1134. al.3 - Elles doivent être exécutées de bonne foi. «Άρθ. 1134. εδ. γ' – [Οι συμβάσεις] πρέπει να εκτελούνται με βάση την καλή πίστη.	« Art. 1104. – Les contrats doivent être négociés, formés et exécutés de bonne foi. Cette disposition est d'ordre public. «Άρθ. 1104.- Οι συμβάσεις πρέπει να διαπραγματεύονται, να καταρτίζονται και να εκτελούνται με βάση την καλή πίστη. Αυτή η διάταξη είναι δημόσιας τάξης.
« Art. 1107. - Les contrats, soit qu'ils aient une dénomination propre, soit qu'ils n'en aient pas, sont soumis à des règles générales, qui sont l'objet du présent titre. Les règles particulières à certains contrats sont établies sous les titres relatifs à chacun d'eux ; et les règles particulières aux transactions commerciales sont établies par les lois relatives au commerce.	« Art. 1105. - Les contrats, qu'ils aient ou non une dénomination propre, sont soumis à des règles générales, qui sont l'objet du présent sous-titre. « Les règles particulières à certains contrats sont établies dans les dispositions propres à chacun d'eux. « Les règles générales s'appliquent sous réserve de ces règles particulières.
« Art. 1102. - Le contrat est synallagmatique ou bilatéral lorsque les contractants s'obligent réciproquement les uns envers les autres. « Art. 1103. - Il est unilatéral lorsqu'une ou plusieurs personnes sont obligées envers une ou plusieurs autres, sans que de la part de ces dernières	« Art. 1106. – Le contrat est synallagmatique lorsque les contractants s'obligent réciproquement les uns envers les autres. « Il est unilatéral lorsqu'une ou plusieurs personnes s'obligent envers une ou plusieurs autres sans qu'il y ait d'engagement réciproque de celles-ci.

il y ait d'engagement.	
« Art. 1105. - Le contrat de bienfaisance est celui dans lequel l'une des parties procure à l'autre un avantage purement gratuit. « Art. 1106. - Le contrat à titre onéreux est celui qui assujettit chacune des parties à donner ou à faire quelque chose.	« Art. 1107. – Le contrat est à titre onéreux lorsque chacune des parties reçoit de l'autre un avantage en contrepartie de celui qu'elle procure. « Il est à titre gratuit lorsque l'une des parties procure à l'autre un avantage sans attendre ni recevoir de contrepartie.
« Art. 1104. - Il est commutatif lorsque chacune des parties s'engage à donner ou à faire une chose qui est regardée comme l'équivalent de ce qu'on lui donne, ou de ce qu'on fait pour elle. Lorsque l'équivalent consiste dans la chance de gain ou de perte pour chacune des parties, d'après un événement incertain, le contrat est aléatoire.	« Art. 1108. – Le contrat est commutatif lorsque chacune des parties s'engage à procurer à l'autre un avantage qui est regardé comme l'équivalent de celui qu'elle reçoit. « Il est aléatoire lorsque les parties acceptent de faire dépendre les effets du contrat, quant aux avantages et aux pertes qui en résulteront, d'un événement incertain.
	« Art. 1109. – Le contrat est consensuel lorsqu'il se forme par le seul échange des consentements quel qu'en soit le mode d'expression. « Le contrat est solennel lorsque sa validité est subordonnée à des formes déterminées par la loi. « Le contrat est réel lorsque sa formation est subordonnée à la remise d'une chose. «Άρθ. 1109.- Η σύμβαση είναι συναινετική όταν καταρτίζεται με μόνη την σύμπτωση των δηλώσεων βουλήσεως, ανεξαρτήτως του τρόπου έκφρασής τους. «Η σύμβαση είναι πανηγυρική όταν το κύρος της εξαρτάται από τον καθορισμένο στο νόμο τύπο. «Η σύμβαση είναι παραδοτική όταν η κατάρτισή της εξαρτάται από την παράδοση ενός πράγματος.
	« Art. 1110. – Le contrat de gré à gré est celui dont les stipulations sont librement négociées entre les parties. « Le contrat d'adhésion est celui dont les conditions générales, soustraites à la négociation, sont déterminées à l'avance par l'une des parties.
	« Art. 1111. – Le contrat cadre est un accord par lequel les parties conviennent des caractéristiques générales de leurs relations contractuelles futures. Des contrats d'application en précisent les modalités d'exécution.

	« Art. 1111-1. – Le contrat à exécution instantanée est celui dont les obligations peuvent s'exécuter en une prestation unique. « Le contrat à exécution successive est celui dont les obligations d'au moins une partie s'exécutent en plusieurs prestations échelonnées dans le temps.
	« Art. 1112 alinéa 1er – L'initiative, le déroulement et la rupture des négociations précontractuelles sont libres. Ils doivent impérativement satisfaire aux exigences de la bonne foi. «Άρθ. 1112 εδ. α' – Η έναρξη, διεξαγωγή και διακοπή των προσυμβατικών διαπραγματεύσεων είναι ελεύθερες. Πρέπει υποχρεωτικά να υπακούν στις απαιτήσεις της καλής πίστης
	« Art. 1112 alinéa 2 – En cas de faute commise dans les négociations, la réparation du préjudice qui en résulte ne peut avoir pour objet de compenser la perte des avantages attendus du contrat non conclu. «Άρθ. 1112 εδ.β' - Σε περίπτωση σφάλματος κατά τις διαπραγματεύσεις, η αποκατάσταση της ζημίας η οποία προκλήθηκε δεν μπορεί να έχει ως αντικείμενο την αποκατάσταση της απώλειας του προσδοκώμενου οφέλους από την μη συναφθείσα σύμβαση.
	« Art. 1112-1. – Celle des parties qui connaît une information dont l'importance est déterminante pour le consentement de l'autre doit l'en informer dès lors que, légitimement, cette dernière ignore cette information ou fait confiance à son cocontractant. Néanmoins, ce devoir d'information ne porte pas sur l'estimation de la valeur de la prestation. « Ont une importance déterminante les informations qui ont un lien direct et nécessaire avec le contenu du contrat ou la qualité des parties. « Il incombe à celui qui prétend qu'une information lui était due de prouver que l'autre partie la lui devait, à charge pour cette autre partie de prouver qu'elle l'a fournie. « Les parties ne peuvent ni limiter, ni exclure ce devoir. « Outre la responsabilité de celui qui en était tenu, le manquement à ce devoir d'information peut entraîner l'annulation du contrat dans les conditions prévues aux articles 1130 et suivants.

	«Άρθ. 1112-1.- Εκείνο το μέρος, το οποίο γνωρίζει μια πληροφορία της οποίας η σημασία είναι καθοριστική για την συναίνεση του άλλου, οφείλει να το ενημερώσει, όπου αυτό το τελευταίο αγνοεί την πληροφορία αυτή ή εμπιστεύεται τον αντισυμβαλλόμενο του. Εντούτοις, αυτή η υποχρέωση ενημέρωσης δεν εφαρμόζεται για πληροφορίες που αφορούν την εκτίμηση της αξίας της παροχής. «Είναι καθοριστικής σημασίας οι πληροφορίες οι οποίες σχετίζονται άμεσα και αναγκαία με το περιεχόμενο της σύμβασης ή τις ιδιότητες των μερών. «Εναπόκειται σε εκείνο το μέρος που ισχυρίζεται ότι του οφείλονταν οι πληροφορίες, να αποδείξει ότι το άλλο μέρος είχε το σχετικό καθήκον, και το βάρος φέρει το άλλο μέρος να αποδείξει ότι τις παρείχε. «Τα μέρη δεν μπορούν να περιορίσουν ή να αποκλείσουν το καθήκον αυτό. «Εκτός από την ευθύνη εκείνου που όφειλε να ενημερώσει, η αθέτηση της υποχρέωσης προς πληροφόρηση μπορεί να επιφέρει την ακυρότητα της σύμβασης υπό τους όρους που προβλέπουν τα άρθρα 1130 επόμενα.
	«Art. 1112-2. – Celui qui utilise ou divulgue sans autorisation une information confidentielle obtenue à l’occasion des négociations engage sa responsabilité dans les conditions du droit commun. «Άρθ. 1112-2.- Όποιος, χωρίς άδεια, χρησιμοποιεί ή αποκαλύπτει εμπιστευτικές πληροφορίες που αποκτήθηκαν κατά το στάδιο των διαπραγματεύσεων, φέρει ευθύνη σύμφωνα με τους όρους του κοινού δικαίου»
	«Art. 1113. – Le contrat est formé par la rencontre d'une offre et d'une acceptation par lesquelles les parties manifestent leur volonté de s'engager. « Cette volonté peut résulter d'une déclaration ou d'un comportement non équivoque de son auteur. «Άρθ. 1113.- Η σύμβαση καταρτίζεται με την σύμπτωση της πρότασης και της αποδοχής δυνάμει των οποίων τα μέρη εκφράζουν την βούλησή τους να δεσμευτούν. «Αυτή η βούληση μπορεί να εκραφσθεί ρητά ή να συναχθεί από μια αδιαμφισβήτητη συμπεριφορά.
	«Art. 1114. – L’offre, faite à personne déterminée ou indéterminée, comprend les éléments essentiels du contrat envisagé et exprime la volonté de son auteur d’être lié en

	cas d'acceptation. A défaut, il y a seulement invitation à entrer en négociation. «Άρθ. 1114.- Η πρόταση, απευθυνόμενη σε ένα καθορισμένο ή μη πρόσωπο, εμπεριέχει τα ουσιώδη στοιχεία της προβλεπόμενης σύμβασης και εκφράζει την βούληση του συντάκτη της να δεσμευτεί στην περίπτωση της αποδοχής. Αλλιώς, υπάρχει μόνο πρόσκληση για έναρξη των διαπραγματεύσεων.
	«Art. 1115. – Elle peut être librement rétractée tant qu'elle n'est pas parvenue à son destinataire. «Άρθ. 1115.- «Μπορεί να ανακληθεί ελεύθερα στο μέτρο που δεν έχει περιέλθει στον παραλήπτη της.
	«Art. 1116. – Elle ne peut être rétractée avant l'expiration du délai fixé par son auteur, ou, à défaut, l'issue d'un délai raisonnable. «La rétractation de l'offre en violation de cette interdiction empêche la conclusion du contrat. «Elle engage la responsabilité extracontractuelle de son auteur dans les conditions du droit commun sans l'obliger à compenser la perte des avantages attendus du contrat. «Άρθ. 1116.- Δεν μπορεί να ανακληθεί πριν τη λήξη της προθεσμίας που έταξε ο ίδιος ή, ελλείψει αυτής, πριν την πάροδο ευλόγου χρονικού διαστήματος. «Η ανάκληση της πρότασης κατά παράβαση της απαγόρευσης αυτής εμποδίζει την σύναψη της σύμβασης. «Επιφέρει εξωσυμβατική ευθύνη στον δηλούντα σύμφωνα με τους όρους του κοινού δικαίου χωρίς να υπάρχει υποχρέωση αποκατάστασης της απώλειας του προσδοκώμενου από την σύμβαση οφέλους.
	«Art. 1117 – L'offre est caduque à l'expiration du délai fixé par son auteur ou, à défaut, à l'issue d'un délai raisonnable. «Elle l'est également en cas d'incapacité ou de décès de son auteur. «Άρθ. 1117. - Η πρόταση καθίσταται άνευ αντικειμένου μετά την λήξη της ταχθείσας από τον προτείνοντα προθεσμίας ή ελλείψει αυτής, μετά την πάροδο εύλογου χρονικού διαστήματος. «Καθίσταται επίσης άνευ αντικειμένου σε περίπτωση δικαιοπρακτικής ανικανότητας ή θανάτου του προτείνοντος.

	« Art. 1118. – L'acceptation est la manifestation de volonté de son auteur d'être lié dans les termes de l'offre. « Tant que l'acceptation n'est pas parvenue à l'offrant, elle peut être librement rétractée, pourvu que la rétractation parvienne à l'offrant avant l'acceptation. « L'acceptation non conforme à l'offre est dépourvue d'effet, sauf à constituer une offre nouvelle. «Άρθ. 1118. – Η αποδοχή είναι η δήλωση βούλησης του συντάκτη της να δεσμευτεί από τους όρους που τέθηκαν με την πρόταση. «Εφόσον η αποδοχή δεν έχει περιέλθει στον προτείνοντα, μπορεί να ανακληθεί ελεύθερα, υπό την προϋπόθεση ότι θα περιέλθει στον προτείνοντα πριν από την αποδοχή. «Η μη συμμόρφωση της αποδοχής στην πρόταση στερείται εννόμου αποτελέσματος, εκτός αν θεωρηθεί ως νέα πρόταση.
	« Art. 1119 alinéa 1er – Les conditions générales invoquées par une partie n'ont effet à l'égard de l'autre que si elles ont été portées à la connaissance de celle-ci et si elle les a acceptées. «Άρθ. 1119 εδ. α'.- Οι γενικοί όροι που επικαλείται το ένας μέρος δεσμεύουν το άλλο, εάν είχαν τεθεί εις γνώση του και εάν είχαν γίνει αποδεκτές από αυτό.
	« Art. 1119 alinéa 2 – En cas de discordance entre des conditions générales invoquées par l'une et l'autre des parties, les clauses incompatibles sont sans effet. «Άρθ. 1119 εδ. β'. - Σε περίπτωση ασυμφωνίας μεταξύ των γενικών όρων που υποδεικνύονται από τα μέρη, οι ασυμβίβαστες ρήτρες δεν παράγουν έννομα αποτελέσματα.
	« Art. 1119 alinéa 3 – En cas de discordance entre des conditions générales et des conditions particulières, les secondes l'emportent sur les premières. «Άρθ. 1119 εδ. γ'. - Σε περίπτωση ασυμφωνίας μεταξύ των γενικών και των ειδικών όρων, οι ειδικοί όροι υπερτερούν.
	« Art. 1120. – Le silence ne vaut pas acceptation, à moins qu'il n'en résulte autrement de la loi, des usages, des relations d'affaires ou de circonstances particulières. «Άρθ. 1120.- Η σιωπή δεν ισχύει ως αποδοχή, εκτός εάν

	προκύπτει άλλως από το νόμο, τα έθιμα, τα συναλλακτικά ήθη ή τις ειδικές περιστάσεις.
	« Art. 1121. – Le contrat est conclu dès que l'acceptation parvient à l'offrant. Il est réputé l'être au lieu où l'acceptation est parvenue. «Άρθ. 1121.- Η σύμβαση κατάρτίζεται μόλις η αποδοχή περιέλθει στον προτείνοντα. Θεωρείται καταρτισθείσα στον τόπο όπου περιήλθε η αποδοχή.
	« Art. 1122. – La loi ou le contrat peuvent prévoir un délai de réflexion, qui est le délai avant l'expiration duquel le destinataire de l'offre ne peut manifester son acceptation ou un délai de rétractation, qui est le délai avant l'expiration duquel son bénéficiaire peut rétracter son consentement. »
	« Art. 1123. al.1 – Le pacte de préférence est le contrat par lequel une partie s'engage à proposer prioritairement à son bénéficiaire de traiter avec lui pour le cas où elle déciderait de contracter.
	« Art. 1123. al.2 – Lorsqu'un contrat est conclu avec un tiers en violation d'un pacte de préférence, le bénéficiaire peut obtenir la réparation du préjudice subi. Lorsque le tiers connaissait l'existence du pacte et l'intention du bénéficiaire de s'en prévaloir, ce dernier peut également agir en nullité ou demander au juge de le substituer au tiers dans le contrat conclu.
	« Art. 1123. al.3 et 4 – Le tiers peut demander par écrit au bénéficiaire de confirmer dans un délai qu'il fixe et qui doit être raisonnable, l'existence d'un pacte de préférence et s'il entend s'en prévaloir. « L'écrit mentionne qu'à défaut de réponse dans ce délai, le bénéficiaire du pacte ne pourra plus solliciter sa substitution au contrat conclu avec le tiers ou la nullité du contrat.
	« Art. 1124. al.1 – La promesse unilatérale est le contrat par lequel une partie, le promettant, accorde à l'autre, le bénéficiaire, le droit d'opter pour la conclusion d'un contrat dont les éléments essentiels sont déterminés, et pour la formation duquel ne manque que le consentement du bénéficiaire.

	« Art. 1124. al.2 – La révocation de la promesse pendant le temps laissé au bénéficiaire pour opter n’empêche pas la formation du contrat promis.
	« Art. 1124. al.3 – Le contrat conclu en violation de la promesse unilatérale avec un tiers qui en connaissait l'existence est nul.
« Art. 1369-1. - La voie électronique peut être utilisée pour mettre à disposition des conditions contractuelles ou des informations sur des biens ou services.	« Art. 1125. – La voie électronique peut être utilisée pour mettre à disposition des stipulations contractuelles ou des informations sur des biens ou services.
« Art. 1369-2. – Les informations qui sont demandées en vue de la conclusion d'un contrat ou celles qui sont adressées au cours de son exécution peuvent être transmises par courrier électronique si leur destinataire a accepté l'usage de ce moyen.	« Art. 1126. – Les informations qui sont demandées en vue de la conclusion d'un contrat ou celles qui sont adressées au cours de son exécution peuvent être transmises par courrier électronique si leur destinataire a accepté l'usage de ce moyen.
« Art. 1369-3. – Les informations destinées à un professionnel peuvent lui être adressées par courrier électronique, dès lors qu'il a communiqué son adresse électronique. « Si ces informations doivent être portées sur un formulaire, celui-ci est mis, par voie électronique, à la disposition de la personne qui doit le remplir.	« Art. 1127. – Les informations destinées à un professionnel peuvent lui être adressées par courrier électronique, dès lors qu'il a communiqué son adresse électronique. « Si ces informations doivent être portées sur un formulaire, celui-ci est mis, par voie électronique, à la disposition de la personne qui doit le remplir.
« Art. 1369-4. - Quiconque propose, à titre professionnel, par voie électronique, la fourniture de biens ou la prestation de services, met à disposition les conditions contractuelles applicables d'une manière qui permette leur conservation et leur reproduction. Sans préjudice des conditions de validité mentionnées dans l'offre, son auteur reste engagé par elle tant qu'elle est accessible par voie électronique de son fait. L'offre énonce en outre : 1° Les différentes étapes à suivre pour conclure le contrat par voie électronique ; 2° Les moyens techniques permettant à l'utilisateur, avant la conclusion du contrat, d'identifier les erreurs commises dans la saisie des données et de les corriger ; 3° Les langues proposées pour la conclusion du contrat ;	« Art. 1127-1. – Quiconque propose à titre professionnel, par voie électronique, la fourniture de biens ou la prestation de services, met à disposition les stipulations contractuelles applicables d'une manière qui permette leur conservation et leur reproduction. « L’auteur d’une offre reste engagé par elle tant qu'elle est accessible par voie électronique de son fait. « L'offre énonce en outre : « 1° Les différentes étapes à suivre pour conclure le contrat par voie électronique ; « 2° Les moyens techniques permettant au destinataire de l’offre, avant la conclusion du contrat, d'identifier d’éventuelles erreurs commises dans la saisie des données et de les corriger ; « 3° Les langues proposées pour la conclusion du contrat au nombre desquelles doit figurer la langue française ; « 4° Le cas échéant, les modalités d'archivage du contrat

4° En cas d'archivage du contrat, les modalités de cet archivage par l'auteur de l'offre et les conditions d'accès au contrat archivé ; 5° Les moyens de consulter par voie électronique les règles professionnelles et commerciales auxquelles l'auteur de l'offre entend, le cas échéant, se soumettre.	par l'auteur de l'offre et les conditions d'accès au contrat archivé ; « 5° Les moyens de consulter par voie électronique les règles professionnelles et commerciales auxquelles l'auteur de l'offre entend, le cas échéant, se soumettre.
« Art. 1369-5. - Pour que le contrat soit valablement conclu, le destinataire de l'offre doit avoir eu la possibilité de vérifier le détail de sa commande et son prix total, et de corriger d'éventuelles erreurs, avant de confirmer celle-ci pour exprimer son acceptation. L'auteur de l'offre doit accuser réception sans délai injustifié et par voie électronique de la commande qui lui a été ainsi adressée. La commande, la confirmation de l'acceptation de l'offre et l'accusé de réception sont considérés comme reçus lorsque les parties auxquelles ils sont adressés peuvent y avoir accès.	« Art. 1127-2. – Le contrat n'est valablement conclu que si le destinataire de l'offre a eu la possibilité de vérifier le détail de sa commande et son prix total et de corriger d'éventuelles erreurs avant de confirmer celle-ci pour exprimer son acceptation définitive. « L'auteur de l'offre doit accuser réception sans délai injustifié, par voie électronique, de la commande qui lui a été adressée. « La commande, la confirmation de l'acceptation de l'offre et l'accusé de réception sont considérés comme reçus lorsque les parties auxquelles ils sont adressés peuvent y avoir accès.
« Art. 1369-6. - Il est fait exception aux obligations visées aux 1° à 5° de l'article 1369-4 et aux deux premiers alinéas de l'article 1369-5 pour les contrats de fourniture de biens ou de prestation de services qui sont conclus exclusivement par échange de courriers électroniques. Il peut, en outre, être dérogé aux dispositions de l'article 1369-5 et des 1° à 5° de l'article 1369-4 dans les conventions conclues entre professionnels.	« Art. 1127-3 – Il est fait exception aux obligations visées aux 1° à 5° de l'article 1127-1 et aux deux premiers alinéas de l'article 1127-2 pour les contrats de fourniture de biens ou de prestation de services qui sont conclus exclusivement par échange de courriers électroniques. « Il peut, en outre, être dérogé aux dispositions des 1° à 5° de l'article 1127-1 et de l'article 1127-2 dans les contrats conclus entre professionnels.
« Art. 1369-7. - Une lettre simple relative à la conclusion ou à l'exécution d'un contrat peut être envoyée par courrier électronique. L'apposition de la date d'expédition résulte d'un procédé électronique dont la fiabilité est présumée, jusqu'à preuve contraire, lorsqu'il satisfait à des exigences fixées par décret en Conseil d'Etat.	« Art. 1127-4. – Une lettre simple relative à la conclusion ou à l'exécution d'un contrat peut être envoyée par courrier électronique. « L'apposition de la date d'expédition résulte d'un procédé électronique dont la fiabilité est présumée, jusqu'à preuve contraire, lorsqu'il satisfait à des exigences fixées par décret en Conseil d'Etat.
« Art. 1369-8. - Une lettre recommandée relative à la conclusion ou à l'exécution d'un contrat peut être envoyée par courrier électronique à condition que ce courrier soit acheminé par un tiers selon un procédé permettant d'identifier le tiers, de désigner l'expéditeur, de garantir l'identité du destinataire et d'établir si la lettre a été remise ou non au	« Art. 1127-5. – Une lettre recommandée relative à la conclusion ou à l'exécution d'un contrat peut être envoyée par courrier électronique à condition que ce courrier soit acheminé par un tiers selon un procédé permettant d'identifier le tiers, de désigner l'expéditeur, de garantir l'identité du destinataire et d'établir si la lettre a été remise ou non au destinataire.

destinataire. Le contenu de cette lettre, au choix de l'expéditeur, peut être imprimé par le tiers sur papier pour être distribué au destinataire ou peut être adressé à celui-ci par voie électronique. Dans ce dernier cas, si le destinataire n'est pas un professionnel, il doit avoir demandé l'envoi par ce moyen ou en avoir accepté l'usage au cours d'échanges antérieurs. Lorsque l'apposition de la date d'expédition ou de réception résulte d'un procédé électronique, la fiabilité de celui-ci est présumée, jusqu'à preuve contraire, s'il satisfait à des exigences fixées par un décret en Conseil d'Etat. Un avis de réception peut être adressé à l'expéditeur par voie électronique ou par tout autre dispositif lui permettant de le conserver. Les modalités d'application du présent article sont fixées par décret en Conseil d'Etat.	« Le contenu de cette lettre, au choix de l'expéditeur, peut être imprimé par le tiers sur papier pour être distribué au destinataire ou peut être adressé à celui-ci par voie électronique. Dans ce dernier cas, si le destinataire n'est pas un professionnel, il doit avoir demandé l'envoi par ce moyen ou en avoir accepté l'usage au cours d'échanges antérieurs. « Lorsque l'apposition de la date d'expédition ou de réception résulte d'un procédé électronique, la fiabilité de celui-ci est présumée, jusqu'à preuve contraire, s'il satisfait à des exigences fixées par un décret en Conseil d'Etat. « Un avis de réception peut être adressé à l'expéditeur par voie électronique ou par tout autre dispositif lui permettant de le conserver. « Les modalités d'application du présent article sont fixées par décret en Conseil d'Etat.
« Art. 1369-9. - Hors les cas prévus aux articles 1369-1 et 1369-2, la remise d'un écrit sous forme électronique est effective lorsque le destinataire, après avoir pu en prendre connaissance, en a accusé réception. Si une disposition prévoit que l'écrit doit être lu au destinataire, la remise d'un écrit électronique à l'intéressé dans les conditions prévues au premier alinéa vaut lecture.	« Art. 1127-6. – Hors les cas prévus aux articles 1125 et 1126, la remise d'un écrit électronique est effective lorsque le destinataire, après avoir pu en prendre connaissance, en a accusé réception. « Si une disposition prévoit que l'écrit doit être lu au destinataire, la remise d'un écrit électronique à l'intéressé dans les conditions prévues au premier alinéa vaut lecture.
« Art. 1108. - Quatre conditions sont essentielles pour la validité d'une convention : Le consentement de la partie qui s'oblige ; Sa capacité de contracter ; Un objet certain qui forme la matière de l'engagement ; Une cause licite dans l'obligation. «Άρ. 1108.- Τέσσερις προϋποθέσεις είναι αναγκαίες για το κύρος μίας σύμβασης: Η συναίνεση του μέρους που αναλαμβάνει υποχρέωση Η δικαιοπρακτική του ικανότητα Ένα συγκεκριμένο αντικείμενο που αποτελεί το περιεχόμενο της ενοχικής σχέσης	« Art. 1128. – Sont nécessaires à la validité d'un contrat : « 1° Le consentement des parties ; « 2° Leur capacité de contracter ; « 3° Un contenu licite et certain. «Άρθ. 1128.- Απαραίτητες για το κύρος της σύμβασης είναι: «1° Η συναίνεση των μερών «2° Η δικαιοπρακτική ικανότητα «3° Ένα νόμιμο και συγκεκριμένο περιεχόμενο.

Η νόμιμη αιτία ανάληψης της υποχρέωσης.	
	« Art. 1129. – Conformément à l’article 414-1, il faut être sain d'esprit pour consentir valablement à un contrat. «Άρθ. 1129.- Σύμφωνα με το άρθρο 414-1, [ο συμβαλλόμενος] πρέπει να είναι πνευματικά υγιής για να παρέχει έγκυρα την συναίνεσή του.
« Art. 1109. - Il n'y a point de consentement valable si le consentement n'a été donné que par erreur ou s'il a été extorqué par violence ou surpris par dol. «Άρ. 1109.- Δεν υπάρχει έγκυρη συναίνεση, εάν η συναίνεση δόθηκε από πλάνη ή αν έχει εκδιωχθεί με απειλή ή με απάτη.	« Art. 1130. – L’erreur, le dol et la violence vicient le consentement lorsqu’ils sont de telle nature que, sans eux, l’une des parties n’aurait pas contracté ou aurait contracté à des conditions substantiellement différentes. « Leur caractère déterminant s’apprécie eu égard aux personnes et aux circonstances dans lesquelles le consentement a été donné. «Άρθ. 1130.- Η πλάνη, η απάτη και η απειλή επηρεάζουν την δήλωση βούλησης όταν από την φύση τους είναι τέτοιες, που χωρίς αυτές, το ένα μέρος δεν θα συμβαλλόταν ή θα συμβαλλόταν με ουσιωδώς διαφορετικούς όρους. «Ο καθοριστικός χαρακτήρας εκτιμάται σε σχέση με τα πρόσωπα και τις περιστάσεις υπό τις οποίες δόθηκε η συναίνεση.
	« Art. 1131. - Les vices du consentement sont une cause de nullité relative du contrat. «Άρθ. 1131.- Τα ελαττώματα της δήλωσης βούλησης επιφέρουν την σχετική ακυρότητα της σύμβασης.
« Art. 1110 alinéa 1. - L'erreur n'est une cause de nullité de la convention que lorsqu'elle tombe sur la substance même de la chose qui en est l'objet. «Άρ. 1110 εδ. α’.- Η πλάνη αποτελεί λόγο ακυρότητας της σύμβασης μόνο όταν αφορά την ίδια την ουσία του πράγματος, το οποίο αποτελεί το αντικείμενό της.	« Art. 1132. – L’erreur de droit ou de fait, à moins qu’elle ne soit inexcusable, est une cause de nullité du contrat lorsqu’elle porte sur les qualités essentielles de la prestation due ou sur celles du cocontractant. «Άρθ. 1132.- Η νομική ή η πραγματική πλάνη, εκτός αν δεν είναι συγγνωστές, αποτελούν αιτία ακυρότητας της σύμβασης όταν αφορούν ουσιώδεις ιδιότητες της παροχής του ενός ή του άλλου μέρους.
	« Art. 1133. – Les qualités essentielles de la prestation sont celles qui ont été expressément ou tacitement convenues et en considération desquelles les parties ont contracté. « L’erreur est une cause de nullité qu’elle porte sur la prestation de l’une ou de l’autre partie.

	« L'acceptation d'un aléa sur une qualité de la prestation exclut l'erreur relative à cette qualité. «Άρθ. 1133.- Ουσιώδεις είναι εκείνες οι ιδιότητες, οι οποίες εκφράζονται ρητά ή συνάγονται σιωπηρά και δυνάμει των οποίων τα μέρη συμβάλλονται. «Η πλάνη αποτελεί λόγο ακυρότητας όταν αφορά την παροχή του ενός ή του άλλου μέρους. «Η αποδοχή του τυχαίου γεγονότος όσον αφορά μια ιδιότητα της παροχής αποκλείει την πλάνη ως προς την ιδιότητα αυτή.
« Art. 1110 alinéa 2. - Elle n'est point une cause de nullité lorsqu'elle ne tombe que sur la personne avec laquelle on a intention de contracter, à moins que la considération de cette personne ne soit la cause principale de la convention. «Άρθ. 1110 εδ. β'.- Δεν αποτελεί λόγο ακυρότητας [της σύμβασης] όταν [η πλάνη] αφορά το πρόσωπο του αντισυμβαλλομένου, εκτός αν το πρόσωπο αυτό αποτελεί την κύρια αιτία σύναψης της σύμβασης.	« Art. 1134. – L'erreur sur les qualités essentielles du cocontractant n'est une cause de nullité que dans les contrats conclus en considération de la personne. «Άρθ. 1134.- η πλάνη ως προς τις ουσιώδεις ιδιότητες του προσώπου του αντισυμβαλλομένου αποτελεί λόγο ακυρότητας μόνο στις συμβάσεις που καταρτίζονται εν όψει του προσώπου αυτού.
	« Art. 1135. – L'erreur sur un simple motif, étranger aux qualités essentielles de la prestation due ou du cocontractant, n'est pas une cause de nullité, à moins que les parties n'en aient fait expressément un élément déterminant de leur consentement. «Néanmoins l'erreur sur le motif d'une libéralité, en l'absence duquel son auteur n'aurait pas disposé, est une cause de nullité. «Άρθ. 1135.- Η πλάνη ως προς τα παραγωγικά αίτια, διάφορης από τις ουσιώδεις ιδιότητες της παροχής του ενός ή του άλλου συμβαλλομένου, δεν αποτελεί λόγο ακυρότητας, εκτός εάν τα μέρη τα εξέφρασαν ρητά ως καθοριστικά στοιχεία της συναίνεσής τους. «Ωστόσο, η πλάνη ως προς τα παραγωγικά αίτια της ελευθεριότητας, ελλείψει της οποίας το συμβαλλόμενο μέρος δεν θα είχε διαθέσει, αποτελεί λόγο ακυρότητας.
	« Art. 1136. – L'erreur sur la valeur par laquelle, sans se tromper sur les qualités essentielles de la prestation, un contractant fait seulement de celle-ci une appréciation économique inexacte, n'est pas une cause de nullité. «Άρθ. 1136.- Η πλάνη ως προς την αξία μέσω της οποίας ο ένας συμβαλλόμενος προβαίνει μόνο σε μια ανακριβή οικονομική εκτίμηση, χωρίς να πλανάται ως προς τις

	ουσιώδεις ιδιότητες, δεν αποτελεί λόγο ακυρότητας της σύμβασης.
« Art. 1116. - Le dol est une cause de nullité de la convention lorsque les manœuvres pratiquées par l'une des parties sont telles, qu'il est évident que, sans ces manœuvres, l'autre partie n'aurait pas contracté. Il ne se présume pas et doit être prouvé. «Άρθ. 1116.- Η απάτη αποτελεί λόγο ακυρότητας της σύμβασης όταν οι [παρελκυστικές] πρακτικές που χρησιμοποιήθηκαν από το ένα μέρος, είναι τέτοιες, που να καθίσταται προφανές ότι το άλλο μέρος, χωρίς τις πρακτικές αυτές, δεν θα είχε συμβληθεί. Δεν τεκμαίρεται, αλλά πρέπει να αποδειχθεί.	« Art. 1137. – Le dol est le fait pour un contractant d'obtenir le consentement de l'autre par des manœuvres ou des mensonges. « Constitue également un dol la dissimulation intentionnelle par l'un des contractants d'une information dont il sait le caractère déterminant pour l'autre partie. «Άρ. 1137.- η απάτη είναι η πράξη του ενός συμβαλλομένου με σκοπό να αποσπάσει την συναίνεση του άλλου με παρελκυστικές πρακτικές και με ψευδείς παραστάσεις. «Επίσης, είναι η εκ προθέσεως απόκρυψη μιας πληροφορίας, καθοριστικής σημασίας για το άλλο μέρος.
	« Art. 1138. – Le dol est également constitué s'il émane du représentant, gérant d'affaires, préposé ou porte-fort du contractant. Il l'est encore lorsqu'il émane d'un tiers de connivence. «Άρθ. 1138.- Επίσης, απάτη στοιχειοθετείται και όταν προκαλείται από τον αντιπρόσωπο, τον εγγυητή, τον προστηθέντα ή τον διοικητή αλλοτρίων του συμβαλλομένου. Ακόμη, μπορεί να προέρχεται τρίτο συνένοχο στην απάτη.
	« Art. 1139. – L'erreur qui résulte d'un dol est toujours excusable ; elle est une cause de nullité alors même qu'elle porterait sur la valeur de la prestation ou sur un simple motif du contrat. «Άρθ. 1139.- Η δημιουργηθείσα από την απάτη πλάνη είναι πάντα συγγνωστή· αποτελεί λόγο ακυρότητας ακόμη κι όταν αφορά την αξία της παροχής ή τα παραγωγικά αίτια.
« Art. 1112. - Il y a violence lorsqu'elle est de nature à faire impression sur une personne raisonnable, et qu'elle peut lui inspirer la crainte d'exposer sa personne ou sa fortune à un mal considérable et présent. On a égard, en cette matière, à l'âge, au sexe et à la condition des personnes. «Άρθ. 1112.- Υπάρχει απειλή όταν εκ της φύσης της δημιουργεί εντύπωση σε έναν συνετό άνθρωπο	« Art. 1140. – Il y a violence lorsqu'une partie s'engage sous la pression d'une contrainte qui lui inspire la crainte d'exposer sa personne, sa fortune ou celles de ses proches à un mal considérable. «Άρθ. 1140.- Υπάρχει απειλή όταν το ένα μέρος ασκεί πίεση στο άλλο, η οποία μπορεί να του προκαλέσει φόβο να εκθέσει τον ίδιο, την περιουσία του ή τους συγγενείς του σε ένα σημαντικό κακό.

και που μπορεί να του γεννήσει φόβο να εκθέσει το πρόσωπο ή την περιουσία του σ ένα σημαντικό και παρόν κακό. Η ηλικία, το φύλο και η κατάσταση των προσώπων πρέπει να λαμβάνονται υπόψη.	
	« Art. 1141. – La menace d’une voie de droit ne constitue pas une violence. Il en va autrement lorsque la voie de droit est détournée de son but ou lorsqu’elle est invoquée ou exercée pour obtenir un avantage manifestement excessif. «Άρθ. 1141.- Η απειλή άσκησης ενδίκου βοηθήματος δεν συνιστά απειλή. Τα πράγματα είναι διαφορετικά όταν η άσκηση του ενδίκου βοηθήματος εκτρέπεται του σκοπού του ή όταν ασκείται για την απόκτηση ενός υπερβολικού οφέλους.
« Art. 1111. - La violence exercée contre celui qui a contracté l'obligation est une cause de nullité, encore qu'elle ait été exercée par un tiers autre que celui au profit duquel la convention a été faite. «Άρθ. 1111.- Η απειλή κατά προσώπου που έχει αναλάβει μια υποχρέωση, αποτελεί λόγο ακυρότητας, ακόμη κι αν διενεργείται από τρίτο πρόσωπο διαφορετικό από εκείνο προς όφελος του οποίου καταρτίστηκε η σύμβαση.	« Art. 1142. – La violence est une cause de nullité qu’elle ait été exercée par une partie ou par un tiers. «Άρθ. 1142.- Η απειλή αποτελεί λόγο ακυρότητας είτε προέρχεται από το ένα μέρος είτε από τρίτο πρόσωπο.
	« Art. 1143. – Il y a également violence lorsqu’une partie, abusant de l’état de dépendance dans lequel se trouve son cocontractant, obtient de lui un engagement qu’il n’aurait pas souscrit en l’absence d’une telle contrainte et en tire un avantage manifestement excessif. «Άρθ. 1143.- Υπάρχει επίσης απειλή όταν το ένα μέρος, καταχρώμενο το καθεστώς εξάρτησης υπό το οποίο βρίσκεται ο αντισυμβαλλόμενος του, δεσμεύει το άλλο μέρος, το οποίο εν απουσία του καθεστώτος εξάρτησης δεν θα συμβαλλόταν, και αποκομίζει ένα προδήλως υπερβολικό όφελος.
« Art. 1304. al.2 - Ce temps ne court dans le cas de violence que du jour où elle a cessé ; dans le cas d'erreur ou de dol, du jour où ils ont été découverts. «Άρθ. 1304 εδ.β’.- Ο χρόνος αυτός ξεκινά στην περίπτωση της απειλής μόνο από την ημέρα όπου [η απειλή] έπαψε. Στις περιπτώσεις της πλάνης και της απάτης, από την μέρα που αποκαλύφθηκαν.	« Art. 1144. – Le délai de l’action en nullité ne court, en cas d’erreur ou de dol, que du jour où ils ont été découverts et, en cas de violence, que du jour où elle a cessé. «Άρθ. 1144.- Η προθεσμία άσκησης της αγωγής ακυρότητας ξεκινά, στις περιπτώσεις της πλάνης και της απάτης, από την ημέρα που αποκαλύφθηκαν και στην περίπτωση της απειλής από την ημέρα που έπαψε.

« Art. 1123. - Toute personne peut contracter si elle n'en est pas déclarée incapable par la loi. «Άρ. 1123.- Καθένας μπορεί να δικαιοπρακτεί, αν δεν θεωρείται ανίκανος από το νόμο.	« Art. 1145. – Toute personne physique peut contracter sauf en cas d'incapacité prévue par la loi. « La capacité des personnes morales est limitée aux actes utiles à la réalisation de leur objet tel que défini par leurs statuts et aux actes qui leur sont accessoires, dans le respect des règles applicables à chacune d'entre elles. «Άρθ. 1145.- Κάθε φυσικό πρόσωπο μπορεί να δικαιοπρακτεί, εκτός αν θεωρείται ανίκανο από το νόμο. «Η δικαιοπρακτική ικανότητα των νομικών προσώπων περιορίζεται στις απαραίτητες για την εξυπηρέτηση του σκοπού τους πράξεις, ο οποίος προσδιορίζεται στο καταστατικό τους, και στις συμπληρωματικές αυτών πράξεις, σύμφωνα με τους κανόνες που ισχύουν για καθένα από αυτά.
« Art. 1124. - Sont incapables de contracter, dans la mesure définie par la loi : Les mineurs non émancipés ; Les majeurs protégés au sens de l'article 488 du présent code. «Άρθ. 1124.- Είναι ανίκανοι να δικαιοπρακτούν, στο μέτρο που ορίζει ο νόμος: Οι ανήλικοι που δεν έχουν χειραφετηθεί · Οι ενήλικες που χρήζουν προστασίας υπό την έννοια του άρθρου 488 του παρόντος κώδικα.	« Art. 1146. – Sont incapables de contracter, dans la mesure définie par la loi : « 1° Les mineurs non émancipés ; « 2° Les majeurs protégés au sens de l'article 425. «Άρθ. 1146.- Είναι ανίκανοι να δικαιοπρακτούν, στο μέτρο που ορίζει ο νόμος: «1° Οι ανήλικοι που δεν έχουν χειραφετηθεί · «2° Οι ενήλικες που χρήζουν προστασίας υπό την έννοια του άρθρου 425.
	« Art. 1147. – L'incapacité de contracter est une cause de nullité relative. «Άρ. 1147.- Η δικαιοπρακτική ανικανότητα αποτελεί λόγο σχετικής ακυρότητας.
	« Art. 1148. – Toute personne incapable de contracter peut néanmoins accomplir seule les actes courants autorisés par la loi ou l'usage, pourvu qu'ils soient conclus à des conditions normales. «Άρθ. 1148.- Ωστόσο, ο ανίκανος προς δικαιοπραξία μπορεί να προβαίνει στις συνήθεις πράξεις όταν προβλέπεται από το νόμο ή τη συνήθεια, υπό την προϋπόθεση ότι συναπτονται υπό κανονικές συνθήκες.
« Art. 1305. - La simple lésion donne lieu à la rescision en faveur du mineur non émancipé, contre	« Art. 1149. – Les actes courants accomplis par le mineur peuvent être annulés pour simple lésion. Toutefois, la nullité n'est pas encourue lorsque la lésion résulte d'un

toutes sortes de conventions. «Αρθ. 1305.- Η απλή ζημία που προέρχεται από την ανισορροπία μεταξύ παροχής και αντιπαροχής επιτρέπει στον μη χειραφετημένο ανήλικο να ακυρώσει κάθε είδους σύμβαση. «Art. 1306. - Le mineur n'est pas restituable pour cause de lésion, lorsqu'elle ne résulte que d'un événement casuel et imprévu. «Αρθ. 1306.- Ο ανήλικος δεν μπορεί να αποκατασταθεί αν η εν λόγω ζημία προκύπτει από ένα απρόβλεπτο γεγονός. «Art. 1307. - La simple déclaration de majorité, faite par le mineur, ne fait point obstacle à sa restitution. «Αρθ. 1307.- Η απλή ενηλικίωση δεν αποτελεί εμπόδιο στην κήρυξη ακυρότητας. «Art. 1308. - Le mineur qui exerce une profession n'est point restituable contre les engagements qu'il a pris dans l'exercice de celle-ci. «Αρθ. 1308.- Ο εργαζόμενος ανήλικος δεν αποκαθίσταται για τις δεσμεύσεις που απορρέουν από την άσκηση του επαγγέλματός του.	événement imprévisible. La simple déclaration de majorité faite par le mineur ne fait pas obstacle à l'annulation. Le mineur ne peut se soustraire aux engagements qu'il a pris dans l'exercice de sa profession. «Αρθ. 1149.- Οι συνήθεις συμβάσεις που συνάπτονται από ανήλικο μπορούν να ακυρωθούν αν υπάρχει απλή ζημία από την ανισορροπία μεταξύ παροχής και αντιπαροχής. Ωστόσο, η ακυρότητα δεν μπορεί να επέλθει αν η ζημία αυτή προκύπτει από ένα απρόβλεπτο γεγονός. Η απλή ενηλικίωση δεν αποτελεί εμπόδιο στην κήρυξη ακυρότητας. Ο ανήλικος δεν μπορεί να αποφύγει τις δεσμεύσεις που απορρέουν από την άσκηση του επαγγέλματός του.
	«Art. 1150. - Les actes accomplis par les majeurs protégés sont régis par les articles 435, 465 et 494-9 sans préjudice des articles 1148, 1151 et 1352-4. «Αρθ. 1150.- Οι πράξεις των προστατευόμενων ενηλίκων διέπονται από τα άρθρα 435, 465 και 494-9 με την επιφύλαξη των άρθρων 1148, 1151 και 1352-4.
«Art. 1311. - Il n'est plus recevable à revenir contre l'engagement qu'il avait souscrit en minorité, lorsqu'il l'a ratifié en majorité, soit que cet engagement fût nul en sa forme, soit qu'il fût seulement sujet à restitution.	«Art. 1151. – Le contractant capable peut faire obstacle à l'action en nullité engagée contre lui en établissant que l'acte était utile à la personne protégée et exempt de lésion ou qu'il a profité à celle-ci. «Il peut aussi opposer à l'action en nullité la confirmation de l'acte par son cocontractant devenu ou redevenu capable.
«Art. 1304. al.3 - Le temps ne court, à l'égard des actes faits par un mineur, que du jour de la majorité ou de l'émancipation ; et à l'égard des actes faits par un majeur protégé, que du jour où il en a eu connaissance, alors qu'il était en situation de les refaire valablement. Il ne court contre les héritiers de la personne en tutelle ou en curatelle que du jour	«Art. 1152. – La prescription de l'action court : «1° A l'égard des actes faits par un mineur, du jour de la majorité ou de l'émancipation ; «2° A l'égard des actes faits par un majeur protégé, du jour où il en a eu connaissance alors qu'il était en situation de les refaire valablement ;

du décès, s'il n'a commencé à courir auparavant. «Αρθ. 1304 εδ. β'. - Ο χρόνος ξεκινά, όσον αφορά τις ασκηθείσες από ανήλικο αγωγές, από την ημέρα της ενηλικίωσης ή χειραφέτησής του. Για τον προστατευμένο ενήλικα από την ημέρα που έλαβε γνώση, ενώ ήταν σε θέση να την επανεσκήσει έγκυρα. Εναντίον των κληρονόμων του ανίκανου τρέχει, μόνο από τη μέρα του θανάτου του, εκτός αν έχει αρχίσει να τρέχει νωρίτερα.	« 3° A l'égard des héritiers de la personne en tutelle ou en curatelle ou de la personne faisant l'objet d'une habilitation familiale, du jour du décès, si elle n'a commencé à courir auparavant. «Αρθ. 1152. - Η παραγραφή ξεκινάει να τρέχει: «1° όσον αφορά τις πράξεις του ανηλίκου, από την ημέρα της ενηλικίωσης ή της χειραφέτησής του· «2° όσον αφορά τις πράξεις του προστευομένου ενήλικα, από την ημέρα που έλαβε γνώση και ήταν σε θέση να τις επαναλάβει έγκυρα· «3° για τους κληρονόμους του προσώπου σε επιτροπεία ή κηδεμονεία ή οικογενειακή επιτήρηση, από την ημέρα του θανάτου του, αν δεν έχει αρχίσει νωρίτερα.
	« Art. 1153. – Le représentant légal, judiciaire ou conventionnel n'est fondé à agir que dans la limite des pouvoirs qui lui ont été conférés.
	« Art. 1154. – Lorsque le représentant agit dans la limite de ses pouvoirs au nom et pour le compte du représenté, celui-ci est seul tenu de l'engagement ainsi contracté. « Lorsque le représentant déclare agir pour le compte d'autrui mais contracte en son propre nom, il est seul engagé à l'égard du cocontractant.
	« Art. 1155. – Lorsque le pouvoir du représentant est défini en termes généraux, il ne couvre que les actes conservatoires et d'administration. « Lorsque le pouvoir est spécialement déterminé, le représentant ne peut accomplir que les actes pour lesquels il est habilité et ceux qui en sont l'accessoire.
	« Art. 1156. – L'acte accompli par un représentant sans pouvoir ou au-delà de ses pouvoirs est inopposable au représenté, sauf si le tiers contractant a légitimement cru en la réalité des pouvoirs du représentant, notamment en raison du comportement ou des déclarations du représenté. « Lorsqu'il ignorait que l'acte était accompli par un représentant sans pouvoir ou au-delà de ses pouvoirs, le tiers contractant peut en invoquer la nullité. « L'inopposabilité comme la nullité de l'acte ne peuvent plus être invoquées dès lors que le représenté l'a ratifié.
	« Art. 1157. – Lorsque le représentant détourne ses

	pouvoirs au détriment du représenté, ce dernier peut invoquer la nullité de l'acte accompli si le tiers avait connaissance du détournement ou ne pouvait l'ignorer.
	« Art. 1158 – Le tiers qui doute de l'étendue du pouvoir du représentant conventionnel à l'occasion d'un acte qu'il s'apprête à conclure, peut demander par écrit au représenté de lui confirmer, dans un délai qu'il fixe et qui doit être raisonnable, que le représentant est habilité à conclure cet acte. « L'écrit mentionne qu'à défaut de réponse dans ce délai, le représentant est réputé habilité à conclure cet acte.
	« Art. 1159. – L'établissement d'une représentation légale ou judiciaire dessaisit pendant sa durée le représenté des pouvoirs transférés au représentant. « La représentation conventionnelle laisse au représenté l'exercice de ses droits.
	« Art. 1160. – Les pouvoirs du représentant cessent s'il est atteint d'une incapacité ou frappé d'une interdiction.
	« Art. 1161. – Un représentant ne peut agir pour le compte des deux parties au contrat ni contracter pour son propre compte avec le représenté. « En ces cas, l'acte accompli est nul à moins que la loi ne l'autorise ou que le représenté ne l'ait autorisé ou ratifié.
« Art. 1131. - L'obligation sans cause, ou sur une fausse cause, ou sur une cause illicite, ne peut avoir aucun effet. «Άρθ. 1131.- Υποχρέωση χωρίς νόμιμη αιτία ή βασισμένη σε λανθασμένη αιτία ή σε παράνομη, δεν έχει κανένα έννομο αποτέλεσμα. « Art. 1133. - La cause est illicite, quand elle est prohibée par la loi, quand elle est contraire aux bonnes moeurs ou à l'ordre public. «Άρθ. 1133.- Η αιτία είναι παράνομη όταν είναι απαγορευμένη από το νόμο και όταν είναι αντίθετη στα χρηστά ήθη ή την δημόσια τάξη.	« Art. 1162. – Le contrat ne peut déroger à l'ordre public ni par ses stipulations, ni par son but, que ce dernier ait été connu ou non par toutes les parties. «Άρθ. 1162.- Η σύμβαση δεν μπορεί να παρεκκλίνει από την δημόσια τάξη, ούτε από τους όρους της, ούτε από τον σκοπό της, ανεξαρτήτως αν ο τελευταίος έγινε γνωστός από (όλα) τα μέρη.
« Art. 1129. - Il faut que l'obligation ait pour objet une chose au moins déterminée quant à son espèce. La quotité de la chose peut être incertaine, pourvu	« Art. 1163. – L'obligation a pour objet une prestation présente ou future. « Celle-ci doit être possible et déterminée ou

qu'elle puisse être déterminée. «Άρ. 1129.- Η υποχρέωση αυτή πρέπει να έχει ως αντικείμενο ένα πράγμα τουλάχιστον προσδιορισμένο ως προς το είδος του. Η ποσότητα του πράγματος μπορεί να είναι αβέβαιη, υπό την προϋπόθεση ότι μπορεί να προσδιοριστεί. «Art. 1130. al.1 - Les choses futures peuvent être l'objet d'une obligation. «Άρθ. 1130 εδ. α'.- Τα μελλοντικά πράγματα μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο μιας υποχρέωσης.	déterminable. « La prestation est déterminable lorsqu'elle peut être déduite du contrat ou par référence aux usages ou aux relations antérieures des parties, sans qu'un nouvel accord des parties soit nécessaire. «Άρθ. 1163.- Η ενοχική υποχρέωση μπορεί να έχει ως αντικείμενο μια παροχή παρούσα ή μελλοντική. «Αυτή πρέπει να είναι πιθανή και προσδιορισμένη ή προσδιορίσιμη. «Η παροχή είναι προσδιορισμένη όταν μπορεί να συναχθεί από την σύμβαση ή την χρήση του ή τις προγενέστερες σχέσεις μεταξύ των μερών, χωρίς να είναι απαραίτητη μια νέα συμφωνία μεταξύ τους.
	«Art. 1164. – Dans les contrats cadre, il peut être convenu que le prix sera fixé unilatéralement par l'une des parties, à charge pour elle d'en motiver le montant en cas de contestation. « En cas d'abus dans la fixation du prix, le juge peut être saisi d'une demande tendant à obtenir des dommages et intérêts et le cas échéant la résolution du contrat. «Άρθ. 1164.- Στις συμβάσεις πλαίσιο, μπορεί να συμφωνηθεί ότι το τίμημα θα καθοριστεί μονομερώς από το ένα μέρος, το οποίο πρέπει να δικαιολογήσει το ποσό σε περίπτωση διαφωνίας. «Σε περίπτωση κατάχρησης κατά τον καθορισμό του τιμήματος, ο δικαστής μπορεί να βρεθεί ενώπιον ασκηθείσας αγωγής αποζημίωσης και ενδεχομένως λύσης της σύμβασης.
	« Art. 1165. – Dans les contrats de prestation de service, à défaut d'accord des parties avant leur exécution, le prix peut être fixé par le créancier, à charge pour lui d'en motiver le montant en cas de contestation. En cas d'abus dans la fixation du prix, le juge peut être saisi d'une demande en dommages et intérêts.
«Art. 1246. - Si la dette est d'une chose qui ne soit déterminée que par son espèce, le débiteur ne sera pas tenu, pour être libéré, de la donner de la meilleure espèce ; mais il ne pourra l'offrir de la plus mauvaise. «Άρ. 1246.- Εάν η οφειλή αποτελείται από ένα πράγμα που καθορίζεται μόνο από το είδος του, ο οφειλέτης δεν θα υποχρεωθεί, για να απελευθερωθεί, να του δώσει το καλύτερο είδος.	«Art. 1166. – Lorsque la qualité de la prestation n'est pas déterminée ou déterminable en vertu du contrat, le débiteur doit offrir une prestation de qualité conforme aux attentes légitimes des parties en considération de sa nature, des usages et du montant de la contrepartie. «Άρ. 1166.- Όταν η ποιότητα της παροχής δεν είναι προσδιορισμένη ή προσδιορίσιμη βάσει της σύμβασης, ο οφειλέτης οφείλει να προσφέρει μια παροχή σε ποιότητα σύμφωνη με τη δικαιολογημένη εμπιστοσύνη των μερών,

αλλά δεν μπορεί να προσφέρει και το χειρότερο.	λαμβανομένης υπόψη της φύσης, της χρήσης της και του ποσού της αντιπαροχής.
	« Art. 1167. – Lorsque le prix ou tout autre élément du contrat doit être déterminé par référence à un indice qui n'existe pas ou a cessé d'exister ou d'être accessible, celui-ci est remplacé par l'indice qui s'en rapproche le plus.
« Art. 1118. - La lésion ne vicie les conventions que dans certains contrats ou à l'égard de certaines personnes, ainsi qu'il sera expliqué en la même section. « Άρθ. 1118. - Η ζημία λόγω ανισορροπίας μεταξύ παροχής και αντιπαροχής μπορεί να επηρεάσει το κύρος της σύμβασης μόνο σε ορισμένες συμβάσεις ή σε σχέση με συγκεκριμένα πρόσωπα, όπως θα εξηγηθεί στο παρόν κεφάλαιο	« Art. 1168. – Dans les contrats synallagmatiques, le défaut d'équivalence des prestations n'est pas une cause de nullité du contrat, à moins que la loi n'en dispose autrement. « Άρθ. 1168. - Στις αμφοτεροβαρείς συμβάσεις, η έλλειψη ισορροπίας μεταξύ των παροχών δεν αποτελεί λόγο ακυρότητας, εκτός εάν ο νόμος ορίζει διαφορετικά.
« Art. 1131 - L'obligation sans cause, ou sur une fausse cause, ou sur une cause illicite, ne peut avoir aucun effet. « Άρθ. 1131. - Υποχρέωση χωρίς νόμιμη αιτία ή βασισμένη σε λανθασμένη αιτία ή σε παράνομη, δεν έχει κανένα αποτέλεσμα.	« Art. 1169. – Un contrat à titre onéreux est nul lorsque, au moment de sa formation, la contrepartie convenue au profit de celui qui s'engage est illusoire ou dérisoire. « Άρθ. 1169. - Μία επαχθής σύμβαση είναι άκυρη, όταν, κατά την κατάρτιση της σύμβασης, η συμφωνηθείσα αντιπαροχή προς όφελος εκείνου, ο οποίος αναλαμβάνει την ενοχική υποχρέωση, είναι απατηλή ή μηδαμινή.
	« Art. 1170. – Toute clause qui prive de sa substance l'obligation essentielle du débiteur est réputée non écrite.
	« Art. 1171. – Dans un contrat d'adhésion, toute clause qui crée un déséquilibre significatif entre les droits et obligations des parties au contrat est réputée non écrite. « L'appréciation du déséquilibre significatif ne porte ni sur l'objet principal du contrat ni sur l'adéquation du prix à la prestation.
	Art. 1172. – Les contrats sont par principe consensuels. « Par exception, la validité des contrats solennels est subordonnée à l'observation de formes déterminées par la loi à défaut de laquelle le contrat est nul, sauf possible régularisation. « En outre, la loi subordonne la formation de certains

	contrats à la remise d'une chose. «Άρθ. 1172.- Οι συμβάσεις είναι κατ' αρχήν συναινετικές. «Κατ' εξαίρεση, το κύρος των πανηγυρικών συμβάσεων εξαρτάται από την τήρηση του προβλεπόμενου από το νόμο τύπο, ελλείψει του οποίου είναι άκυρη, εκτός πιθανής νομιμοποίησης. «Επίσης, ο νόμος εξαρτά το κύρος ορισμένων διατάξεων από την παράδοση ενός πράγματος.
	« Art. 1173. – Les formes exigées aux fins de preuve ou d'opposabilité sont sans effet sur la validité des contrats. «Άρθ. 1173.- Οι απαιτούμενες διατυπώσεις με σκοπό την απόδειξη ή την εκτελεστότητα δεν επηρεάζουν το κύρος της σύμβασης.
« Art. 1108-1. - Lorsqu'un écrit est exigé pour la validité d'un acte juridique, il peut être établi et conservé sous forme électronique dans les conditions prévues aux articles 1316-1 et 1316-4 et, lorsqu'un acte authentique est requis, au second alinéa de l'article 1317. Lorsqu'est exigée une mention écrite de la main même de celui qui s'oblige, ce dernier peut l'apposer sous forme électronique si les conditions de cette apposition sont de nature à garantir qu'elle ne peut être effectuée que par lui-même.	« Art. 1174. – Lorsqu'un écrit est exigé pour la validité d'un contrat, il peut être établi et conservé sous forme électronique dans les conditions prévues aux articles 1366 et 1367 et, lorsqu'un acte authentique est requis, au second alinéa de l'article 1369. « Lorsqu'est exigée une mention écrite de la main même de celui qui s'oblige, ce dernier peut l'apposer sous forme électronique si les conditions de cette apposition sont de nature à garantir qu'elle ne peut être effectuée que par lui-même.
« Art. 1108-2. - Il est fait exception aux dispositions de l'article 1108-1 pour : 1° Les actes sous seing privé relatifs au droit de la famille et des successions ; 2° Les actes sous seing privé relatifs à des sûretés personnelles ou réelles, de nature civile ou commerciale, sauf s'ils sont passés par une personne pour les besoins de sa profession.	« Art. 1175. – Il est fait exception aux dispositions de l'article précédent pour : « 1° Les actes sous signature privée relatifs au droit de la famille et des successions; « 2° Les actes sous signature privée relatifs à des sûretés personnelles ou réelles, de nature civile ou commerciale, sauf s'ils sont passés par une personne pour les besoins de sa profession.
« Art. 1369-10. - Lorsque l'écrit sur papier est soumis à des conditions particulières de lisibilité ou de présentation, l'écrit sous forme électronique doit répondre à des exigences équivalentes. L'exigence d'un formulaire détachable est satisfaite par un procédé électronique qui permet d'accéder au formulaire et de le renvoyer par la même voie.	« Art. 1176. – Lorsque l'écrit sur papier est soumis à des conditions particulières de lisibilité ou de présentation, l'écrit électronique doit répondre à des exigences équivalentes. « L'exigence d'un formulaire détachable est satisfaite par un procédé électronique qui permet d'accéder au formulaire et de le renvoyer par la même voie.

« Art. 1369-11. - L'exigence d'un envoi en plusieurs exemplaires est réputée satisfaite sous forme électronique si l'écrit peut être imprimé par le destinataire.	« Art. 1177. – L'exigence d'un envoi en plusieurs exemplaires est réputée satisfaite par voie électronique si l'écrit peut être imprimé par le destinataire.
	« Art. 1178. – Un contrat qui ne remplit pas les conditions requises pour sa validité est nul. La nullité doit être prononcée par le juge, à moins que les parties ne la constatent d'un commun accord. Le contrat annulé est censé n'avoir jamais existé. « Les prestations exécutées donnent lieu à restitution dans les conditions prévues aux articles 1352 à 1352-9. « Indépendamment de l'annulation du contrat, la partie lésée peut demander réparation du dommage subi dans les conditions du droit commun de la responsabilité extracontractuelle. «Άρθ. 1178.- Μία σύμβαση που δεν πληροί τις προϋποθέσεις του κύρους είναι άκυρη. Η ακυρότητα πρέπει να κηρυχθεί από τον δικαστή, εκτός αν τα μέρη την αναγνωρίσουν με κοινή συμφωνία. Η ακυρωθείσα σύμβαση θεωρείται ότι δεν κατερτίσθη ποτέ. «Οι εκτελεσθείσες παροχές επιστρέφονται σύμφωνα με τις προβλεπόμενες στα άρθρα 1352 έως 1352-9 προϋποθέσεις. «Ανεξαρτήτως της ακύρωσης της σύμβασης, το θιγόμενο μέρος μπορεί να απαιτήσει την αποκατάσταση της ζημίας του υπό τους όρους του κοινού δικαίου της αδικοπρακτικής ευθύνης.
	« Art. 1179. – La nullité est absolue lorsque la règle violée a pour objet la sauvegarde de l'intérêt général. Elle est relative lorsque la règle violée a pour seul objet la sauvegarde d'un intérêt privé. «Άρθ. 1179.- Η ακυρότητα είναι απόλυτη όταν ο παραβιασθείς κανόνας έχει ως στόχο την προστασία ενός γενικού συμφέροντος. Είναι σχετική όταν ο παραβιασθείς κανόνας έχει ο στόχο την προστασία ενός ιδιωτικού συμφέροντος.
	« Art. 1180. – La nullité absolue peut être demandée par toute personne justifiant d'un intérêt, ainsi que par le ministère public.

	« Elle ne peut être couverte par la confirmation du contrat. «Άρθ. 1180.- Η απόλυτη ακυρότητα μπορεί να επικαλεσθεί από οποιονδήποτε έχει έννομο συμφέρον και από τον ανώτατο εισαγγελέα. «Δεν μπορεί να θεραπευθεί με επικύρωση.
	« Art. 1181. – La nullité relative ne peut être demandée que par la partie que la loi entend protéger. Elle peut être couverte par la confirmation. « Si l'action en nullité relative a plusieurs titulaires, la renonciation de l'un n'empêche pas les autres d'agir. «Άρθ. 1181.- Την σχετική ακυρότητα μπορεί να την επικαλεσθεί μόνο από το μέρος, το οποίο προστατεύει ο νόμος. Μπορεί να θεραπευτεί με επικύρωση. «Αν η αγωγή κήρυξης σχετικής ακυρότητας έχει πολλούς δικαιούχους, η παραίτηση του ενός δεν εμποδίζει τους άλλους να την επικαλεσθούν.
« Art. 1115. - Un contrat ne peut plus être attaqué pour cause de violence, si, depuis que la violence a cessé, ce contrat a été approuvé soit expressément, soit tacitement, soit en laissant passer le temps de la restitution fixé par la loi. «Άρθ. 1115.- Μία σύμβαση δεν μπορεί πλέον να ακυρωθεί λόγω απειλής, αν μετά την παύση της, η σύμβαση έχει εγκριθεί είτε ρητά είτε σιωπηρά είτε με την άπρακτη παρέλευση του προβλεπόμενου από το νόμο χρόνου επίκλησής της. « Art. 1338. - L'acte de confirmation ou ratification d'une obligation contre laquelle la loi admet l'action en nullité ou en rescision n'est valable que lorsqu'on y trouve la substance de cette obligation, la mention du motif de l'action en rescision, et l'intention de réparer le vice sur lequel cette action est fondée. A défaut d'acte de confirmation ou ratification, il suffit que l'obligation soit exécutée volontairement après l'époque à laquelle l'obligation pouvait être valablement confirmée ou ratifiée. La confirmation, ratification, ou exécution volontaire dans les formes et à l'époque déterminées par la loi, emporte la renonciation aux moyens et exceptions que l'on pouvait opposer contre cet acte, sans préjudice néanmoins du droit des tiers.	« Art. 1182. – La confirmation est l'acte par lequel celui qui pourrait se prévaloir de la nullité y renonce. Cet acte mentionne l'objet de l'obligation et le vice affectant le contrat. « La confirmation ne peut intervenir qu'après la conclusion du contrat. « L'exécution volontaire du contrat, en connaissance de la cause de nullité, vaut confirmation. En cas de violence, la confirmation ne peut intervenir qu'après que la violence a cessé. « La confirmation emporte renonciation aux moyens et exceptions qui pouvaient être opposés, sans préjudice néanmoins des droits des tiers. «Άρθ. 1182.- Επικύρωση είναι η πράξη με την οποία εκείνος ο οποίος μπορεί να επικαλεσθεί την ακυρότητα, παραιτείται από αυτή. Αυτή η πράξη αναφέρει το αντικείμενο της υποχρέωσης και το ελάττωμα που επηρεάζει την σύμβαση. «Η επικύρωση μπορεί να λάβει χώρα μόνο μετά την σύναψη της σύμβασης. «Η οικειοθελής εκτέλεση της σύμβασης, εν γνώσει του λόγου ακυρότητας, ισχύει ως επικύρωση. Στην περίπτωση της απειλής, η επικύρωση μπορεί να λάβει χώρα μόνο μετά την παύση της.

«Άρθ. 1138.- Η πράξη έγκρισης ή επικύρωσης μιας υποχρέωσης, για την οποία ο νόμος επιτρέπει την έγερση αγωγής ακυρότητας ή ακύρωσης, είναι έγκυρη μόνο όταν αφορά την ουσία της υπόθεσης, αναφέρεται στον λόγο για τον οποίο ασκήθηκε η αγωγή ακυρότητας ή ακύρωσης και υπάρχει πρόθεση αποκατάστασης του ελαττώματος στο οποίο στηρίζεται αυτή η αγωγή. Ελλείπει της πράξης έγκρισης ή επικύρωσης, αρκεί η οικειοθελής εκτέλεση της σύμβασης μετά το σημείο όπου η υποχρέωση μπορούσε εγκύρως να επιβεβαιωθεί ή επικυρωθεί. Η επιβεβαίωση, η επικύρωση ή η εθελοντική εκτέλεση κατά τον τρόπο και στο χρόνο που καθορίζεται από το νόμο, συνεπάγεται την παραίτηση από μέσα και τις εξαιρέσεις που θα μπορούσαν να αντιταχθούν κατά της εν λόγω πράξης, χωρίς, ωστόσο, να θίγονται τα δικαιώματα των τρίτων.	«Η επικύρωση συνεπάγεται την παραίτηση από τα μέσα και τις ενστάσεις που μπορούσαν να αντιταχθούν, χωρίς να θίγονται τα δικαιώματα των τρίτων.
	« Art. 1183. – Une partie peut demander par écrit à celle qui pourrait se prévaloir de la nullité soit de confirmer le contrat soit d’agir en nullité dans un délai de six mois à peine de forclusion. La cause de la nullité doit avoir cessé. « L’écrit mentionne expressément qu’à défaut d’action en nullité exercée avant l’expiration du délai de six mois, le contrat sera réputé confirmé. «Άρθ. 1183.- Το ένα μέρος μπορεί να απαιτήσει εγγράφως από εκείνο το οποίο μπορεί να επικαλεσθεί την ακυρότητα είτε να επικυρώσει την σύμβαση είτε να εγείρει αγωγή ακυρότητας εντός προθεσμίας έξι μηνών επί ποινή αποκλεισμού. Ο λόγος της ακυρότητας πρέπει να έχει παύσει. « Στο έγγραφο αναφέρεται ρητά ότι σε περίπτωση που δεν ασκηθεί αγωγή πριν την παρέλευση της προθεσμίας των έξι μηνών, η σύμβαση θα θεωρείται ότι εγκρίθηκε
	« Art. 1184. – Lorsque la cause de nullité n’affecte qu’une ou plusieurs clauses du contrat, elle n’emporte nullité de l’acte tout entier que si cette ou ces clauses ont constitué un élément déterminant de l’engagement des parties ou de l’une d’elles. Le contrat est maintenu lorsque la loi répute la clause non écrite, ou lorsque les fins de la règle méconnue exigent son maintien.
	« Art. 1185. – L’exception de nullité ne se prescrit pas si

	elle se rapporte à un contrat qui n'a reçu aucune exécution. «Άρθ. 1185.- Η κατ' ένσταση επίκληση της ακυρότητας δεν παραγράφεται αν αφορά σύμβαση η οποία δεν έχει εκτελεσθεί.
	« Art. 1186. – Un contrat valablement formé devient caduc si l'un de ses éléments essentiels disparaît. « Lorsque l'exécution de plusieurs contrats est nécessaire à la réalisation d'une même opération et que l'un d'eux disparaît, sont caducs les contrats dont l'exécution est rendue impossible par cette disparition et ceux pour lesquels l'exécution du contrat disparu était une condition déterminante du consentement d'une partie. « La caducité n'intervient toutefois que si le contractant contre lequel elle est invoquée connaissait l'existence de l'opération d'ensemble lorsqu'il a donné son consentement. «Άρ. 1186.- Μια σύμβαση εγκύρως καταρτισθείσα καθίσταται άνευ αντικειμένου αν ένα από τα ουσιώδη στοιχεία του εκλείψει. «Όταν η εκτέλεση μερικών πολλών συμβάσεων είναι απαραίτητη για μια ίδια λειτουργία και η μία [σύμβαση] από αυτές εξαφανιστεί, τότε καθίστανται άνευ αντικειμένου οι συμβάσεις των οποίων η εκτέλεση είναι αδύνατη λόγω της εξαφάνισης αυτής και εκείνες για τις οποίες οι εξαφανισθείσα σύμβαση ήταν καθοριστική προκειμένου να δοθεί η συνάντηση του ενός μέρους. Ωστόσο, η caducité μπορεί να κηρυχθεί μόνο εναντίον εκείνου του συμβαλλομένου, ο οποίος γνώριζε την ύπαρξη της συνολικής λειτουργίας όταν έδωσε την συναίνεσή του.
	« Art. 1187. – La caducité met fin au contrat. « Elle peut donner lieu à restitution dans les conditions prévues aux articles 1352 à 1352-9. «Άρ. 1187.- Η caducité λύνει την σύμβαση. «Μπορεί να οδηγήσει στην προτέρα κατάσταση υπό τους προβλεπόμενους στα άρθρα 1352 έως 1352-9 όρους.

Παράρτημα II

Πίνακας Νομολογίας

I. ΕΛΛΗΝΙΚΗ

ΕφΘεσ 65/1994, *Αρμ* 48.1994.1334

ΕφΠειρ 809/2003, *ΕδικΠολυκ* 2004.89

ΕφΘεσ 291/1994, *Αρμ* 1994.1068

ΑΠ 344/1982, *ΝοΒ* 30.1980.1465

ΑΠ 1638/2001, *ΕλλΔνη* 43.2002.767, *ΧρΙΔ* 2002.23

ΑΠ 189/2017, *ΝΟΜΟΣ*

ΟλΑΠ 3/1989, *ΕλλΔνη* 130, 1989

ΑΠ 1244/2005, *ΝΟΜΟΣ*

ΑΠ 678/1996, *ΕλλΔνη* 37.1998.552

II. ΓΑΛΛΙΚΗ

C.A. Paris, 28 avril 2006

<https://www.legifrance.gouv.fr/affichJuriJudi.do?oldAction=rechJuriJudi&idTexte=JURITEXT00006949796&fastReqId=514668556&fastPos=6>

Cass. Com., 6 nov. 2012, μη δημοσιευμένη στο *Bull.*, αρ. υπόθεσης: 11-26582

Cass. Com., 18 janvier 2011, μη δημοσιευμένη στο *Bull.*, αρ. υπόθεσης: 09-72508

Cass. Com. 2 juillet 2002, μη δημοσιευμένη στο *Bull.*, αρ. υπόθεσης: 00-13459

Cass. Com., 15 Dec. 1992, μη δημοσιευμένη στο *Bull.*, αρ. υπόθεσης: 90-21175

Cass. Com., 26 nov. 2003, Arrêt Manoukian, *Bull. 2003 IV* αρ. 186, αρ. υπόθεσης: 00-10243 00-10949

Cass. Com., 12 mai 2004, *Bull. 2004 IV*, αρ. 94, αρ. υπόθεσης: 00-15618

Cass. Civ. 1er, 3 mai 2000, «Arrêt Baldus», *Bull. 2000, I*, αρ. 131, αρ. υπόθεσης: 98-11381

Cass. Civ 3^e, 17 Janvier 2007, *Bull. 2007, III*, αρ. 5, αρ. υπόθεσης: 06-10442

Cass. Civ. 3^e, 28 juin 2006, *Bull. 2006, III*, αρ. 164, αρ. υπόθεσης: 04-20040

Cass. Com. 20 mars 1972, *Bull civ., IV* αρ. 93, αρ. υπόθεσης: 70-14154

Cass. Com. 31 mars 1992, *Bull civ., IV*, αρ. 145, αρ. υπόθεσης: 90-14867

Cass. Com., 22 fevrier 1994, *Bull., IV*, αρ. 79, σελ 61, αρ. υπόθεσης: 91-18842

Cass. Com., 28 juin 1994, *Bull civ., IV*, αρ. 243, αρ. υπόθεσης: 92-17957

Cass. Com., 31 mars 1992, *Bull civ., IV*, αρ. 145, αρ. υπόθεσης: 90-14867

Com. Cass., 26 nov. 2003, Arrêt Manoukian, *Bull. 2003, IV*, αρ. 186, αρ. υπόθεσης: 00-10243 00-10949,

Cass. Com., 6 mars 1990, *Bull. Civ., IV*, αρ. 74, αρ. υπόθεσης: 88-12477

Cass. Com., 10 janvier 2012, μη δημοσιευμένη στο *Bull.* , αρ. υπόθεσης: 10-26149

Cass civ. 3^e, 1er juill. 1998, *Bull. Civ., III*, αρ. 153, αρ. υπόθεσης: 96-20605

Cass civ. 3^e, 21 oct. 1975, *Bull. Civ. III*, no 302, αρ. υπόθεσης: 74-11599,

Cass. Civ. 3e, 28 nov. 1968,
<https://www.legifrance.gouv.fr/affichJuriJudi.do?oldAction=rechJuriJudi&idTexte=JURITEXT00006979330&fastReqId=760130203&fastPos=1>

Cass. Civ 3^e, 20 mai 2009, *Bull. 2009, III*, αρ. 118, αρ. υπόθεσης: 08-13230

Cass. Civ. 1er, 4 juill. 1967, *Bull. civ. I*, αρ. 248,
<https://www.legifrance.gouv.fr/affichJuriJudi.do?oldAction=rechJuriJudi&idTexte=JURITEXT00006975298&fastReqId=209980810&fastPos=2>

Cass. Civ., 25 mai 1870, *Bull. Civ.*, αρ. 113,
<https://www.legifrance.gouv.fr/affichJuriJudi.do?oldAction=rechJuriJudi&idTexte=JURITEXT00006952891&fastReqId=1445093834&fastPos=1>

Cass. Civ. 1er, 22 février 1978, *Bull. Civ I*, αρ. 74, αρ. υπόθεσης: 76-11551

Cas. Civ. 1re, 20 Mars 1963,
<https://www.legifrance.gouv.fr/affichJuriJudi.do?oldAction=rechJuriJudi&idTexte=JURITEXT00006962364&fastReqId=1453516301&fastPos=1>

Cass. Civ. 1re, 5 avril 1993, μη δημοσιευμένη στο *Bull.*, αρ. υπόθεσης: 91-11576

Cass. Civ. 3^e, 20 oct. 2010, *Bull., III*, αρ. 192, αρ. υπόθεσης: 09-66113.

Cass. Civ. 3^e, 6 nov. 1970, *Bull. Civ. III*, αρ. 587, αρ. υπόθεσης: 69-11665

Cass. Com., 23 novembre 1993, *Bull.*, IV, αρ. 421, σελ. 305, αρ. υπόθεσης: 92-10284

Cass. Com., 24 mai 1994, *Bull.* IV, αρ. 184, αρ. υπόθεσης: 92-14344

Cass. Civ. 1re, 1re fevrier 1960, *Bull. Civ.*, I, αρ. 67

Cass. Com., 7 mars 1995, *Bull.*, IV, αρ. 69, σελ. 65, αρ. υπόθεσης: 92-17188

Cass. Civ. 1er, 4 février 1975, *Bull. Civ. I*, αρ. 43, σελ. 41, αρ. υπόθεσης: 72-13217

Cass. Civ. 3e, 17 Janv. 1984, *Bull. Civ. III*, αρ. 13, αρ. υπόθεσης: 82-15753

Cass. Civ. 1re, 3 avr. 2002, *Bull. Civ. I*, αρ. 108, αρ. υπόθεσης: 00-12932

Cass. Com. 21 avril 1980, *Bull.*, IV, αρ. 153, αρ. υπόθεσης: 78-13943

Cass. Com., 9 oct. 1990, *Rev. trim. dr. civ.*, 1991 σελ. 113

Cass. ass. plén., 1er déc. 1995, *Bull. Cass. ass. plén.*, αρ. 9, αρ. υπόθεσης: 93-13688

Cass. Civ. 1re, 12 juill. 1989, *Bull.*, I, αρ. 293, αρ. υπόθεσης: 88-11443

Cass. Civ 1re, 25 mai 1988, *Bull. Civ. I*, αρ. 149, αρ. υπόθεσης: 86-15683

Cass. Civ. 1re, 7 février 1990, *Bull. Civ.*, I, αρ. 38, αρ. υπόθεσης: 88-18441

Cass. Civ 3e 4 mai 1983, *Bull. Civ.*, III, αρ. 103, αρ. υπόθεσης: 79-16575

Cass. Com. 21 oct. 1974, *Bull. III*, αρ. 255, αρ. υπόθεσης: 73-11099

Cass. Civ 1re, 10 mai 1995, *Bull.*, I, αρ. 194, αρ. υπόθεσης: 92-10736

Cass. Com., 22 oct. 1996, «Chronopost», *Bull. 1996 IV*, αρ. 261, αρ. υπόθεσης: 93-18632

Cass. Civ. 3re, 3 juill. 1996, *Point Club Vidéo*, *Bull. Civ. I*, αρ. 296, αρ. υπόθεσης: 94-14800

Cass. Com., 9 juin 2009, μη δημοσιευμένη στο *Bull.*, αρ. υπόθεσης: 08-11420

Cass. Civ. 1re, 8 nov. 1982, D. 1983, IR. 207, J.C.P. 1983. IV. 31, *Bull. Civ.*, I, αρ. 321, αρ. υπόθεσης: 81-13815

Cass. Soc., 8 janvier 1964, D. 1964.267,
<https://www.legifrance.gouv.fr/affichJuriJudi.do?oldAction=rechJuriJudi&idTexte=JURITEXT00006965529&fastReqId=260410139&fastPos=1>

Cass. Civ. 3e, 14 déc. 1982, J.P.C. 1983. IV. 74, μη δημοσιευμένη στο *Bull.*,
<https://www.legifrance.gouv.fr/affichJuriJudi.do?oldAction=rechJuriJudi&idTexte=JURITEXT00007072481&fastReqId=883149927&fastPos=1>

Cass. civ. 1re, 7 oct. 1998, *Bull. Civ. I*, αρ. 285, αρ. υπόθεσης: 96-14359

Cass. Ass. Plén., 29 ocr. 2004, *Bull. Civ. ass. Plén*, αρ. 12, αρ. υπόθεσης: 03-11238

Cass. Civ. 1re, 4 nov. 2011, *Bull. Civ. 2001, I*, n° 191, N^o de pourvoi: 10-20114

Cass. Civ 3e, 7 juillet 1982, *Bull. III*, αρ. 176, αρ. υπόθεσης: 81-13361

Cass. Civ. 1re, 4 mai 2012, *Bull. I*, αρ. 99, αριθμ. υπόθ. 10-25558

Cass. Civ. 3e, 19 juillet 1984, *Bull., III*, αρ. 145, αρ. υπόθεσης: 83-12355.

Cass. Civ. 1re, 16 mars 1999, *Bull. Civ. I*, αρ. 95, αρ. υπόθεσης: 97-12930

Cass. Com., 30 mars 2016, αρ. υπόθεσης: 14-11684

Cass. Civ. 3^e, 22 juin 2005, *Bull. 2005, III*, αρ. 1137, αρ. υπόθεσης: 04-10415

Cass. Com., 5 juin 2007, *Bull., IV*, αρ. 156, αρ. υπόθεσης: 04-20380

Βιβλιογραφία

Ι. ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

Αυγουστιανάκης Μ., *Η ακυρότητα της δικαιοπραξίας, Συνέπειες της ακυρότητας (ΑΚ 180-183)*, Π.Ν. Σάκκουλας, 2016 (παραπέμπ. Η ακυρότητα της δικαιοπραξίας)

Αυγουστιανάκης Μ., *Το δικαίωμα προς ακύρωση της δικαιοπραξίας λόγω πλάνης, απάτης, απειλής*, Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2011 (παραπέμπ. Το δικαίωμα προς ακύρωση της δικαιοπραξίας)

Αυγουστιανάκης Μ., *Η έννοια της «ανίσχυρης» δικαιοπραξίας και οι ειδικότερες μορφές της*, ΝοΒ 39(1991)1340 επ.

Γεωργιάδης Απ., *Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου*, 4^η έκδ., Δίκαιο & Οικονομία, Π. Ν. Σάκκουλας, 2012

Γιουτίκας Δ., *«Μετάφραση νομικών κειμένων από τη γαλλική στην ελληνική γλώσσα: η περίπτωση των δικαστικών αποφάσεων σε υποθέσεις διαζυγίων»*, διδακτορική διατριβή, 2016

Δωρής Φ., «Σκέψεις για την προϋπόθεση της «παρανομίας» στην αδικοπρακτική ευθύνη, για τη σχέση της προς την «υπαιτιότητα» και την λεγόμενη «διπλή λειτουργία της αμέλειας» κατά την ΑΚ 330 εδ. β'» στον *Τιμητικό Τόμο Μιχ. Π. Σταθόπουλο*, τ. Ι, Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2010, σελ. 493 επ.

Καράκωστας Ι., *Αστικός Κώδικας, Ερμηνεία-σχόλια-νομολογία, Γενικές Αρχές*, τ. ΙΙ, Νομική Βιβλιοθήκη, 2005

Καράσης Μ., «Ευθύνη εκ των διαπραγματεύσεων», ΝοΒ 26.1978.592 επ.

Κουμάντος Γ., *Ερμηνεία του Αστικού Κώδικος*, ΑΚ 197-198, τ. Ι, ημίτομος Β', τεύχος Ε/2, 1971

Λαδάς Π., *Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου*, τ. Ι, Σάκκουλας, 2007

Παπαντωνίου Ν., *Γενικές Αρχές του Αστικού Δικαίου*, 3^η έκδ., Σάκκουλας, 1983

Παπαντωνίου Ν., *Η καλή πίστις εις το Αστικόν Δίκαιον*, Σάκκουλας, 1957

Παπαστερίου Δ./ Κλαβανίδου Δ., *Δίκαιο της Δικαιοπραξίας*, Σάκκουλας, 2008

Παπαστερίου Δ., *Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου*, Β' έκδ., Σάκκουλας, 2009

Ρούσσοις Κ., «Το σύστημα της αδικοπρακτικής ευθύνης στο ελληνικό και στο ευρωπαϊκό δίκαιο» στον *Τιμητικό Τόμο Δωρή*, τ. ΙΙ, Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2015, σελ. 1359 επ.

Σπυριδάκης Ι., *Γενικές Αρχές*, τ. Β', ΑΝΤ. Ν. Σάκκουλας, 1987

Σταθόπουλος Μ./ Γεωργιάδης Απ., *ΕρμΑστΚ*, τ. ΙV, Δίκαιο & Οικονομία, Π. Ν. Σάκκουλας, 1982, άρθρο 914

Σταθόπουλος Μ., *Επιτομή Γενικού Ενοχικού Δικαίου*, Σάκκουλας, 2004

Σταθόπουλος Μ., *Επιτομή Γενικού Ενοχικού Δικαίου*, Β' εκδ. Σάκκουλας, 2016

Χριστοδούλου Κ., *Οι γενικοί λόγοι ακύρωσης των δικαιοπραξιών: πλάνη, απάτη, απειλή: συμβολή στη θεωρία των ελαττωμάτων της δικαιοπρακτικής βούλησης*, Π.Ν. Σάκκουλας, 2016

II. ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

Bamdé A., «Liberté et rupture des négociations: régime juridique des pourparlers et réforme des obligations», *Aurélien Bamdé*, <https://aurelienbamde.com/2017/01/12/liberte-et-rupture-des-negociations-regime-juridique-des-pourparlers/> [τελ. επ. στις 26/10/2017]

Bamdé A., «L'obligation précontractuelle d'information (art. 1112-1 C. civ)», *Aurélien Bamdé*, <https://aurelienbamde.com/2017/01/11/lobligation-precontractuelle-dinformation-art-1112-1-c-civ/> [τελ. επ. στις 28/10/2017]

Bamdé A., «Prescription de l'action en nullité et exception de nullité», *Aurélien Bamdé*, <https://aurelienbamde.com/2017/09/26/prescription-de-laction-en-nullite-et-exception-de-nullite/> [τελ. επ. 13/11/2017]

Bamdé A., «L'échange des consentements ou la rencontre de l'offre et de l'acceptation», *Aurélien Bamdé*, <https://aurelienbamde.com/2017/01/27/lechange-des-consentements-ou-la-rencontre-de-loffre-et-de-lacceptation/> [τελ. επ. 29/10/2017]

Benabent A., *Droit civil – les obligations*, 6^E éd, Montchrestien, 1997

Carbonnier J., *Flexible droit*, 6e éd., LGDJ, 1988

Carbonnier J., *Les personnes*, 19e éd., PUF, 1994

Carbonnier J., *Droit Civil*, volume II, 1er «Quadrige», PUF, 2004

Chantepie G., «La lésion», *Blog Réforme du droit des obligations*, <http://reforme-obligations.dalloz.fr/2015/03/31/la-lesion/> [τελ. επ. 15/11/2017]

Cicero M. T., *De officiis*, XIV, σελ. 326-329, αρ. 58-60, <https://ryanfb.github.io/loebolus-data/L030.pdf>

François C., «Présentation des articles 1112 à 1112-2 de la nouvelle sous-section 1 “Les négociations” », *La réforme du droit des contrats présentée par l'IEJ de Paris 1*, 2016, <https://iej.univ-paris1.fr/openaccess/reforme-contrats/titre3/stitre1/chap2/sect1/ssect1-negociations/> [τελ. επ. στις 28/10/2017]

François C., «Présentation des articles 1130 à 1144 du nouveau paragraphe 2 “Les vices du consentement” », *La réforme du droit des contrats présentée par l'IEJ de Paris 1*, 2016, <https://>

iej.univ-paris1.fr/openaccess/reforme-contrats/titre3/stitre1/chap2/sect2/ssect1/para2-vices-consentement/ [τελ. επ. 06/11/2017]

François C., «Présentation des articles 1162 à 1171 de la nouvelle sous-section 3 “le contenu du contrat”», *La réforme du droit des contrats présentée par l'IEJ de Paris 1*, <https://iej.univ-paris1.fr/openaccess/reforme-contrats/titre3/stitre1/chap2/sect2/ssect3-contenu-contrat/> [τελ. επ. 10/11/2017]

François C., «Présentation de la nouvelle section 4 “Les sanctions” », *La réforme du droit des contrats présentée par l'IEJ de Paris 1*, <https://iej.univ-paris1.fr/openaccess/reforme-contrats/titre3/stitre1/chap2/sect4/> [τελ. επ. 14/11/2017]

François C., «Présentation des articles 1178 à 1185 de la nouvelle sous-section 1 “La nullité” », *La réforme du droit des contrats présentée par l'IEJ de Paris 1*, <https://iej.univ-paris1.fr/openaccess/reforme-contrats/titre3/stitre1/chap2/sect4/ssect1-nullite/> [τελ. επ. 14/11/2017]

François C., «Présentation des articles 1186 à 1187 de la nouvelle sous-section 2 “La caducité” », *La réforme du droit des contrats présentée par l'IEJ de Paris 1*, <https://iej.univ-paris1.fr/openaccess/reforme-contrats/titre3/stitre1/chap2/sect4/ssect2-caducite/> [τελ. επ. 15/11/2017]

Guillemard S., *Qualification Juridique de la Négociation d'un Contrat Nature de l'Obligation de Bonne Foi*, 25 Rev. Gen. 49, 82 (1994)

Hilaire J., «Les origins du code civil» στο *Académie des Sciences et Lettres de Montpellier*, 2004

Larroumet Ch., *Droit Civil, Les Obligations, Le Contrat*, Tome 3, 3e éd., Economica, 1996,

Malaurie Ph./ L. Aynès, *Les Personnes, La protection des mineurs et des majeurs*, 5e éd., Defrénois, 2010

Malaurie Ph. / L. Aynès / PH. Stoffel-Munck, *Droit civil, Les obligations*, 2e éd., Defrénois, 2005

Mazeaud D., «Reforme du Droit Francais des Contrats», *R.J.T.* La 44.2010.243 επ.

Poitevin Cl., *L'avant-contrat en droit des contrats d'auteur*, Thèse, Université d'Avignon, 2011,

Schmidt J., «La période précontractuelle en droit français», στο *Revue internationale de droit compare, études de droit contemporain*, 42.2(Avril-juin)1990.545επ.

Schmidt, La sanction de la faute précontractuelle, *Rev. trim. dr. civ.*, 1974.46επ.

Terré Fr. / Simpler Ph./ Lequette Y., *Droit civil – Les obligations*, 9e éd., Dalloz, coll. «précis», 2005,

Tisserand-Martin A. / Wiederkehr G. / Jacob Fr. / X. Henry X. / G Venandet G. / P. Guiomard P., *Code Civil*, 112ème éd., Dalloz, 2012

www.legifrance.gouv.fr/

III. ΛΕΞΙΚΑ

Garnoudis E./ Kavvatha M./ Kiranoudi F./ Pappa N./ Tsimaras K., *Γαλλο-ελληνικό, ελληνο-γαλλικό λεξικό νομικών όρων – Français-grec, grec-français dictionnaire juridique*, Nomiki Biblithiki, 2013

Larousse, «*Dictionnaire Général, Français-Anglais*», Larousse, 1994

Maliacas P., «*Dictionnaire des termes et expressions juridiques, Français – Grec, Γαλλοελληνικό λεξικό νομικών όρων*», τ. I, II, III, Athènes, 2007

www.dictionnaire-juridique.com

iate.europa.eu/SearchByQuery.do